

U N I V E R Z I T E T U N O V O M S A D U
E K O N O M S K I F A K U L T E T
U S U B O T I C I

Doktorska disertacija

**Savremeni trendovi u harmonizaciji
finansijskog izveštavanja**

Mentor:
Prof. dr Ljiljana Dmitrović Šaponja
Redovni profesor

Doktorand:
Mr Sunčica Milutinović

Subotica, 2015. godine

**UNIVERZITET U NOVOM SADU
EKONOMSKI FAKULTET U SUBOTICI**

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Mr Sunčica Milutinović
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Prof. dr Ljiljana Dmitrović Šaponja, Redovni profesor Univerziteta u Novom Sadu Ekonomski fakultet u Subotici
Naslov rada: NR	Savremeni trendovi u harmonizaciji finansijskog izveštavanja
Jezik publikacije: JP	Srpski jezik
Jezik izvoda: JI	Srpski jezik / Engleski jezik
Zemlja publikovanja: ZP	Republika Srbija
Uže geografsko područje: UGP	AP Vojvodina
Godina: GO	2015. godina
Izdavač: IZ	Autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Ekonomski fakultet u Subotici, Segedinski put 9-11, 24000 Subotica
Fizički opis rada: FO	Broj poglavlja: 5 Broj stranica: 208 Broj šema/grafikona: 35 Broj tabela: 61 Broj referenci: 246 Broj priloga: 1

Naučna oblast: NO	Ekonomske nauke – Računovodstvo, analiza i revizija
Naučna disciplina: ND	Finansijsko izveštavanje i međunarodna računovodstvena regulativa
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	harmonizacija, finansijsko izveštavanje, profesionalna i zakonska regulativa, direktive Evropske unije, računovodstvena profesija
UDK	
Čuva se: ČU	Biblioteka Ekonomskog fakulteta u Subotici Matica Srpska
Važna napomena: VN	
Izvod: IZ	U celokupnom procesu internacionalizacije poslovanja i globalizacije tržišta roba, usluga, kapitala i radne snage, ne može biti izostavljen ni trend harmonizacije informaciono–poslovnog jezika sporazumevanja u ekonomskim odnosima različitih učesnika na svetskom tržištu. Upravo računovodstvene informacije sadržane u finansijskim izveštajima predstavljaju danas informaciono–poslovni jezik komunikacije, koji mora biti harmonizovan, kako bi svi učesnici na globalnom tržištu mogli nesmetano poslovati i sarađivati. Doktorska disertacija pod nazivom „Savremeni trendovi u harmonizaciji finansijskog izveštavanja“ bavi se procesom harmonizacije finansijskog izveštavanja i to sa aspekta savremenih pravaca razvoja u ovoj oblasti, kao i prisutnih ograničenja i problema u harmonizaciji domicilnog finansijskog izveštavanja. Namera istraživanja materijalizovana je predlogom okvira budućih aktivnosti na polju dalje harmonizacije finansijskog izveštavanja u domicilnoj praksi. Pomenuti predlog okvira nudi rešenje na bazi trenutnog preseka stanja u praksi finansijskog izveštavanja, u skladu je sa poslednjim promenama u profesionalnoj računovodstvenoj regulativi i u funkciji je ispunjenja preuzetih obaveza za sticanje punopravnog članstva Republike Srbije u Evropskoj Uniji. Rezultati istraživanja sprovedenog u doktorskoj disertaciji potvrdili su hipotezu da proces harmonizacije finansijskog izveštavanja obezbeđuje nesmetano poslovno komuniciranje putem informacija iz finansijskih izveštaja, pod uslovom da poslovni entiteti u kreiranju istih primenjuju jednoobrazan okvir finansijskog izveštavanja i jedinstvena pravila, principe, smernice, standarde i tumačenja postavljena od strane kompetentnih i međunarodno priznatih profesionalnih organizacija.
Datum prihvatanja teme od strane Senata: DP	12.07.2012. godine
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	predsednik: član: član:

**UNIVERSITY OF NOVI SAD
FACULTY OF ECONOMICS SUBOTICA**

KEY WORD DOCUMENTATION

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral dissertation
Author: AU	Sunčica Milutinović, M.Sc.
Mentor: MN	Ljiljana Dmitrović Šaponja, PhD, Full Professor
Title: TI	Contemporary Trends in the Harmonization of Financial Reporting
Language of text: LT	Serbian Language
Language of abstract: LA	Serbian Language / English Language
Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	Autonomous Province of Vojvodina
Publication year: PY	2015
Publisher: PU	Author's reprint
Publication place: PP	Faculty of Economics in Subotica Segedin Road Street 9-11, 24000 Subotica, Serbia
Physical description: PD	Number of paragraphs: 5 Number of pages: 208 Number of schemes/graphs: 35 Number of tables: 61 Number of references: 246 Number of appendices: 1
Scientific field SF	The Economic Science – Accounting, Analysis, Auditing

Scientific discipline SD	Financial Reporting and International Accounting Legislation
Subject, Key words SKW	harmonization, financial reporting, professional regulation, legislation, European Union directives, accounting profession
UC	
Holding data: HD	The Library of the Faculty of Economics in Subotica Matica Srpska
Note: N	
Abstract: AB	In the entire process of business internationalization and globalization of markets of goods, services, capital and labor, there can not be dropped the trend of harmonization of information business language for communication in the economic relations between different participants in the global market. Accounting information contained in the financial reports represent today the information business language for communication, which must be harmonized, so that all participants in the global market can continue to do business and cooperate. Doctoral dissertation titled "Contemporary trends in the harmonization of financial reporting" deals with the process of harmonization of financial reporting from the aspect of modern trends of development in this area, as well as the present limitations and problems in the harmonization of the domestic financial reporting. The intention of the research was materialized as a proposal framework for future activities in the field of further harmonization of financial reporting in the domestic practice. Such proposal framework offers a solution based on the current cut-off in the practice of financial reporting, is in line with the latest changes in professional accounting legislation, and is in a function of the fulfillment of the commitments for the acquisition of full membership of the Republic of Serbia in the European Union. Results of research conducted in the doctoral dissertation confirmed the hypothesis that the process of harmonization of financial reporting ensures smooth business communication through information from financial reports under the condition that business entities in their creation apply uniform financial reporting framework and unified rules, principles, guidelines, standards and interpretations that are set out by competent and internationally recognized professional organizations.
Accepted on Senate on: AS	July 12 th , 2012
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	president: member: member:

SADRŽAJ

UVOD	1
I POGLAVLJE: FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE U TRŽIŠNOJ EKONOMIJI.....	5
1. SUŠTINA FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA.....	7
2. CILJEVI I ZADACI FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA	11
3. FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE U FUNKCIJI EKSTERNIH STEJKHOLDERA	15
II POGLAVLJE: KONCEPT I MODELI FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA.....	18
4. OKVIRI FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA.....	18
4.1. FASB: Izveštaji o konceptima finansijskog računovodstva	19
4.2. IASB: Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje.....	22
4.3. Projekat revizije okvira FASB-a i IASB-a	25
4.4. Okvir finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete	29
5. MODELI FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA KAO POLAZNA PRETPOSTAVKA DISPARITETA.....	33
5.1. Faktori od uticaja na raznolikost modela finansijskog izveštavanja.....	34
5.1.1. Pravni sistem	35
5.1.2. Izvori finansiranja	38
5.1.3. Poreski sistem.....	40
5.1.4. Računovodstvena profesija.....	42
5.1.5. Inflatorna kretanja.....	44
5.2. Komparacija anglosaksonskog i kontinentalno–evropskog modela finansijskog izveštavanja... 45	
III POGLAVLJE: INSTRUMENTI I UČESNICI U PROCESU FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA	48
6. INSTRUMENTI FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA	48
7. UČESNICI U REGULACIJI, KREIRANJU I REALIZACIJI FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA	55
7.1. Uloga države i njenih organa u procesu regulacije finansijskog izveštavanja	56
7.2. Doprinos računovodstvene profesije u regulisanju i kreiranju finansijskog izveštavanja.....	61
7.3. Menadžment u funkciji kreiranja finansijskog izveštavanja	67
IV POGLAVLJE: ISTORIJSKI RAZVOJ HARMONIZACIJE FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA	73
8. HARMONIZACIJA KAO SAVREMENI TREND PROCESA FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA.....	73
8.1. Razlozi za harmonizacijom finansijskog izveštavanja.....	74
8.2. Instrumenti harmonizacije finansijskog izveštavanja.....	76
9. RAZVOJNI PUT HARMONIZACIJE FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA	80
9.1. Od dvojnog knjigovodstva do Napoleonovih zakona	80
9.2. Od direktiva do prve primene MRS/MSFI.....	82
9.3. Harmonizacija u oblasti računovodstvenog softvera	85
9.4. Međunarodna konvergencija.....	89
9.5. Od inovirane Osme do Direktive 2013/34/EU.....	93
V POGLAVLJE: REZULTATI, PROBLEMI I PRAVCI RAZVOJA HARMONIZACIJE FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA U REPUBLICI SRBIJI.....	99
10. HARMONIZACIJA FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA U DOMICILNOJ PRAKSI	99
11. REZULTATI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA U DOMICILNOJ PRAKSI FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA	107
11.1. Predstavljanje upitnika i uzorka putem deskriptivne statistike	108
11.2. Interpretacija rezultata i testiranje hipoteze.....	119

11.2.1. Uticaj zadovoljenosti informacionih potreba eksternih korisnika iz finansijskih izveštaja po MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja.....	130
11.2.2. Uticaj kvalitativnih obeležja informacija iz finansijskih izveštaja po MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja.....	133
11.2.3. Uticaj pokazatelja iz finansijskih izveštaja po MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja.....	135
11.2.4. Uticaj informacija uporedivih na međunarodnom nivou iz finansijskih izveštaja po MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja.....	138
11.2.5. Uticaj odlike da MSFI pokrivaju sve potrebne aspekte sastavljanja finansijskih izveštaja u Srbiji na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja.....	140
11.2.6. Uticaj aktuelnosti priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja.....	142
11.2.7. Uticaj razumljivosti priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja.....	145
11.2.8. Uticaj kontrole internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja.....	147
11.2.9. Uticaj kontrole internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja.....	149
11.2.10. Veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika i uporedivosti finansijskih izveštaja.....	153
11.2.11. Veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije i uporedivosti finansijskih izveštaja.....	155
11.2.12. Veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove i uporedivosti finansijskih izveštaja.....	156
11.2.13. Veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou i uporedivosti finansijskih izveštaja.....	158
11.2.14. Veza između aktuelnosti priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI i uporedivosti finansijskih izveštaja.....	159
11.2.15. Veza između razumljivosti priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI i uporedivosti finansijskih izveštaja.....	161
11.2.16. Veza između kontrole internih organa nad procesom pripreme, prezentacije i usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom i uporedivosti finansijskih izveštaja.....	162
12. OGRANIČENJA I PROBLEMI U PRIMENI STANDARDIZOVANOG FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA U DOMICILNIM POSLOVNIM ENTITETIMA.....	165
12.1. Ograničenja i problemi kod poslovnih entiteta koji primenjuju MSFI.....	165
12.2. Ograničenja i problemi kod poslovnih entiteta koji primenjuju MSFI za MSE.....	172
13. PREDLOG OKVIRA BUDUĆIH AKTIVNOSTI U OBLASTI HARMONIZACIJE PROCESA FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA.....	177
ZAKLJUČAK.....	182
LITERATURA.....	186
SADRŽAJ GRAFIČKIH PRIKAZA.....	201
PRILOG.....	205

Apstrakt

U celokupnom procesu internacionalizacije poslovanja i globalizacije tržišta roba, usluga, kapitala i radne snage, ne može biti izostavljen ni trend harmonizacije informaciono–poslovnog „jezika“ sporazumevanja u ekonomskim odnosima različitih učesnika na svetskom tržištu. Upravo računovodstvene informacije sadržane u finansijskim izveštajima predstavljaju danas informaciono–poslovni „jezik“ komunikacije, koji mora biti harmonizovan, kako bi svi učesnici na globalnom tržištu mogli nesmetano poslovati i saradivati. Doktorska disertacija pod nazivom „Savremeni trendovi u harmonizaciji finansijskog izveštavanja“ bavi se procesom harmonizacije finansijskog izveštavanja i to sa aspekta savremenih pravaca razvoja u ovoj oblasti, kao i prisutnih ograničenja i problema u harmonizaciji domicilnog finansijskog izveštavanja. Namera istraživanja materijalizovana je predlogom okvira budućih aktivnosti na polju dalje harmonizacije finansijskog izveštavanja u domicilnoj praksi. Pomenuti predlog okvira nudi rešenje na bazi trenutnog preseka stanja u praksi finansijskog izveštavanja, u skladu je sa poslednjim promenama u profesionalnoj računovodstvenoj regulativi i u funkciji je ispunjenja preuzetih obaveza za sticanje punopravnog članstva Republike Srbije u Evropskoj Uniji. Rezultati istraživanja sprovedenog u doktorskoj disertaciji potvrdili su hipotezu da proces harmonizacije finansijskog izveštavanja obezbeđuje nesmetano poslovno komuniciranje putem informacija iz finansijskih izveštaja, pod uslovom da poslovni entiteti u kreiranju istih primenjuju jednoobrazan okvir finansijskog izveštavanja i jedinstvena pravila, principe, smernice, standarde i tumačenja postavljena od strane kompetentnih i međunarodno priznatih profesionalnih organizacija.

Abstract

In the entire process of business internationalization and globalization of markets of goods, services, capital and labor, there can not be dropped the trend of harmonization of information business “language” for communication in the economic relations between different participants in the global market. Accounting information contained in the financial reports represent today the information business “language” for communication, which must be harmonized, so that all participants in the global market can continue to do business and cooperate. Doctoral dissertation titled “Contemporary trends in the harmonization of financial reporting” deals with the process of harmonization of financial reporting from the aspect of modern trends of development in this area, as well as the present limitations and problems in the harmonization of the domestic financial reporting. The intention of the research was materialized as a proposal framework for future activities in the field of further harmonization of financial reporting in the domestic practice. Such proposal framework offers a solution based on the current cut-off in the practice of financial reporting, is in line with the latest changes in professional accounting legislation, and is in a function of the fulfillment of the commitments for the acquisition of full membership of the Republic of Serbia in the European Union. Results of research conducted in the doctoral dissertation confirmed the hypothesis that the process of harmonization of financial reporting ensures smooth business communication through information from financial reports under the condition that business entities in their creation apply uniform financial reporting framework and unified rules, principles, guidelines, standards and interpretations that are set out by competent and internationally recognized professional organizations.

*„Imate nešto da kažete, kažite to što jednostavnije možete.
To je jedina tajna stila.“ (Matthew Arnold)*

Uvod

Podnošenjem zahteva za prijem u članstvo Srbije u Evropsku uniju 22. decembra 2009. godine, potvrđen je strateški cilj naše zemlje da postane punopravna članica Evropske unije (EU). Evropski savet je dodelio Srbiji (kao i Crnoj Gori, Makedoniji, Turskoj i Islandu) status države kandidata za članstvo u EU 1. marta 2012. godine, a 28. juna 2013. godine doneo je odluku o otvaranju pristupnih pregovora i pozvao Evropsku komisiju da izradi pregovarački okvir za vođenje pregovora o pristupanju Srbije. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između evropskih zajednica i njihovih država članica, sa jedne strane, i Srbije, sa druge strane, stupio je na snagu 1. septembra 2013. godine.

Naša zemlja je, opredelivši se za sticanje punopravnog članstva u EU, prihvatila, između ostalih, i obavezu sprovođenja potpune harmonizacije procesa finansijskog izveštavanja sa regulativom i praksom EU, a u sklopu ostvarivanja stabilnog finansijskog okruženja. Ova i ostale aktivnosti realizuju se sprovođenjem Nacionalnog programa za usvajanje pravnih tekovina EU. Kako bi u najkraćem roku bili ispunjeni svi potrebni politički, ekonomski, pravni i institucionalni kriterijumi za članstvo u EU, pažnju treba posvetiti uspostavljanju održivog razvoja i povećanju konkurentnosti privrede Srbije kroz sprovođenje ekonomskih i društvenih reformi, završetku procesa privredne tranzicije, razvijanju ekonomije zasnovane na znanju i ostvarivanju stabilnog finansijskog i makroekonomskog okruženja.

Oblast finansijskog izveštavanja obeležena je značajnim novinama na polju računovodstvene regulative sredinom 2013. godine. Na međunarodnom nivou doneta je nova računovodstvena direktiva Evropske unije koja je zamenila do tada važeće IV i VII direktivu, dok je nešto ranije, na početku 2013. godine, otpočela primena novodonetih Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja (MSFI 10-13). Na nacionalnom nivou doneti su Zakon o računovodstvu, Zakon o reviziji i Zakon o faktoringu, a dve godine pre njih i Zakon o privrednim društvima (sa naknadnim izmenama koje važe od 01.01.2014. godine). Stoga je pravi trenutak da se u svetlu ovih značajnih novina izvrši istraživanje čiji će rezultati pokazati probleme i pravce razvoja harmonizacije finansijskog izveštavanja u Republici Srbiji, naročito u momentu otpočinjanja pregovora o pridruživanju Srbije Evropskoj uniji.

Neke od uočljivih pojava i prisutnih trendova u aktuelnom okruženju finansijskog izveštavanja, a koji opravdavaju potrebu za istraživanjem u ovoj doktorskoj disertaciji, ogledaju se u sledećem:

- Procese harmonizacije i standardizacije finansijskog izveštavanja koji su u toku, odlikuje kompleksnost, dugotrajnost, višedimenzionalni pristup i neophodnost velike i temeljne posvećenosti od strane svih učesnika.
- Nikada ranije nije bila toliko rasprostranjena podrška jednom trendu u razvojnom poduhvatu određene profesije, kao što je to slučaj sa harmonizacijom finansijskog izveštavanja od strane računovodstvene profesije.
- Raste broj poslovnih entiteta čije se akcije kotiraju na berzama, pa samim tim se i povećava broj onih koji svoje finansijske izveštaje treba da kreiraju na bazi standardizovane međunarodne profesionalne regulative.
- Dolazi do rasta broja korisnika informacija iz finansijskih izveštaja i povećanja njihovih informacionih zahteva, što dodatno naglašava potrebu za harmonizovanim finansijskim izveštavanjem.
- Investitori, kao pokretači ekonomskog razvoja, svoje poslovne odluke o ulaganju kapitala sve više temelje na informacijama iz finansijskih izveštaja.
- Uočena je neophodnost prilagođavanja međunarodne profesionalne regulative potrebama finansijskog izveštavanja malih i srednjih entiteta, te se pristupilo sprovođenju aktivnosti i na ovom polju.

Predmet istraživanja u doktorskoj disertaciji jeste proces harmonizacije finansijskog izveštavanja, i to sa aspekta prisutnih ograničenja i problema pri ovom procesu u aktuelnom poslovnom okruženju, s jedne strane, kao i savremenih trendova i pravaca razvoja u ovoj oblasti, s druge strane. Namera istraživanja u doktorskoj disertaciji jeste da se na bazi trenutnog preseka stanja u teoriji i praksi finansijskog izveštavanja sagleda uspešnost do sada realizovanih koraka u harmonizaciji, te da se na bazi aktuelnih trendova u ovoj oblasti konstruiše okvir budućih aktivnosti na sprovođenju dalje harmonizacije finansijskog izveštavanja u domicilnom poslovnom okruženju.

Primarni cilj istraživanja jeste da se putem predloga okvira budućih aktivnosti u oblasti harmonizacije finansijskog izveštavanja, regulatornim telima, računovodstvenoj profesiji i zainteresovanoj javnosti u domicilnom poslovnom okruženju obelodane dalji koraci u harmonizaciji i pravci razvoja međunarodne računovodstvene profesionalne regulative, kako bi spremno dočekali buduće izazove u ovoj oblasti u složenoj ekonomskoj stvarnosti.

Pored primarnog cilja, postoje i dodatni ciljevi ovog istraživanja, a koji se mogu sumirati na sledeći način:

- Cilj je da se ukaže na različit nivo razvijenosti prakse finansijskog izveštavanja, kao i na različit nivo stručnosti profesionalnih i državnih regulatornih tela u pojedinim zemljama.

- Cilj je da se ukaže na nejednakosti u modelima finansijskog izveštavanja kao posledice uticaja različitih istorijskih, političkih, kulturoloških, demografskih, pravnih i ekonomskih faktora.
- Cilj je da se prepoznaju razlozi i instrumenti harmonizacije finansijskog izveštavanja kao uzroka otpočinjanja dugotrajnog i složenog procesa standardizacije u ovoj oblasti.
- Cilj je da se istaknu prednosti, ali i moguća ograničenja i problemi u praktičnoj primeni standardizovanog finansijskog izveštavanja.

Polazeći od osnovnog predmeta i problema istraživanja u ovoj disertaciji, a uvažavajući dosadašnja naučna istraživanja na ovu temu, **glavna hipoteza** koja će biti predmet testiranja sa namerom njenog dokazivanja glasi:

Proces harmonizacije finansijskog izveštavanja treba da obezbedi nesmetano poslovno komuniciranje putem informacija iz finansijskih izveštaja, pod uslovom da poslovni entiteti u kreiranju istih primenjuju jednoobrazan okvir finansijskog izveštavanja i jedinstvena pravila, principe, smernice, standarde i tumačenja postavljena od strane kompetentnih i međunarodno priznatih profesionalnih organizacija.

Struktura doktorske disertacije je podeljena u pet poglavlja, ne računajući uvod, zaključak i literaturu. Nakon uvodnih razmatranja, u okviru **prvog poglavlja**, razmotriće se suština, ciljevi i zadaci finansijskog izveštavanja u tržišnoj ekonomiji. Takođe će se apostrofirati značaj finansijskog izveštavanja za potrebe eksternih stejkholdera.

U **drugom poglavlju** biće prikazan koncept finansijskog izveštavanja, kao i modeli finansijskog izveštavanja. Poći će se od prikaza i komparacije različitih okvira finansijskog izveštavanja koji se primenjuju u svetskoj praksi. Potom će akcenat biti stavljan na dva različita modela finansijskog izveštavanja koja su doprinela razvoju dve u mnogome različite prakse finansijskog izveštavanja u svetu. Naime, reč će biti o anglosaksonskom i kontinentalno-evropskom modelu finansijskog izveštavanja, kao i o faktorima koji su usloveli razvoj ova dva modela finansijskog izveštavanja.

Treće poglavlje doktorske disertacije orijentisaće se na instrumente i najznačajnije aktere u regulaciji, kreiranju i realizaciji procesa finansijskog izveštavanja. Objasniće se uloga države i njenih organa u procesu regulisanja finansijskog izveštavanja, doprinos računovodstvene profesije u regulisanju i kreiranju procesa finansijskog izveštavanja, kao i uloga menadžmenta u kreiranju i realizaciji finansijskog izveštavanja.

Četvrto poglavlje se fokusira na harmonizaciju finansijskog izveštavanja. U ovom poglavlju će biti reči o harmonizaciji kao savremenom trendu, razlozima i instrumentima harmonizacije finansijskog izveštavanja. Harmonizacija će se posmatrati od prvih početaka jednoobraznosti, razvoja dvojnog knjigovodstva, preko Napoleonovih zakona i Direktiva Evropske unije, pa sve do aktuelne profesionalne regulative uobličene u MRS/MSFI i Američke GAAP. Međunarodna konvergencija i harmonizaciji u oblasti računovodstvenog softvera takođe su tematske celine sadržane u ovom poglavlju.

Peto poglavlje posmatra harmonizaciju finansijskog izveštavanja u Republici Srbiji i to isključivo u kontekstu uporedivosti finansijskih izveštaja poslovnih entiteta iz Srbije sa finansijskim izveštajima drugih zemalja koje koriste MSFI. Dakle, harmonizacija se posmatra sa aspekta stepena usklađenosti domaće regulative sa regulativom Evropske unije na području računovodstva i finansijskog izveštavanja. Ovog zbog toga, jer je to jedan od osnovnih uslova uključivanja u evropske integracijske procese koji očekuju našu zemlju u budućem periodu. Upravo u ovome se ogleda aktuelnost sprovedenog empirijskog istraživanja i same doktorske disertacije. Poslednje poglavlje, zbog značaja prepoznato kao ključno u doktorskoj disertaciji, zasnovano je na rezultatima realizovanog empirijskog istraživanja u praksi domicilnih entiteta. Ovo poglavlje će pružiti odgovor na pitanje koja su to ograničenja i problemi primene standardizovanog finansijskog izveštavanja, te koje su prednosti ovog procesa u domicilnoj praksi. Poglavlje će se završiti pravcima razvoja, tj. predlogom okvira budućih aktivnosti u oblasti harmonizacije finansijsko izveštavanja u Republici Srbiji. Doktorska disertacija se završava zaključnim razmatranjima, nakon kojih sledi spisak korišćenih izvora literature.

I Poglavlje: FINANSIJSKO IZVEŠTAVANJE U TRŽIŠNOJ EKONOMIJI

Tržišna ekonomija je nastala u Evropi u 17. veku sa pojavom kapitalizma. Predstavlja sistem u kom svaki pojedinac bira aktivnosti kojima će se baviti u zavisnosti od sopstvenih mogućnosti i odnosa ponude i tražnje na tržištu. Konkurencija između učesnika na tržištu nezaobilazna je pojava u tržišnoj ekonomiji. Dominira privatni oblik vlasništva kapitala, dok država ima obavezu postavljanja „pravila igre“, tako što donosi i osigurava sprovođenje zakona iz oblasti privrede.

U tržišnoj ekonomiji funkcionišu savremeni oblici poslovnih entiteta¹ koji svoju koncepciju poslovanja izvode iz precizno definisanih ciljnih segmenata tražnje, stavljajući, pri tom, u drugi plan geografsko određenje i nacionalne granice. Poslovni entiteti predstavljaju stecište mnogih interesa. Sve je veće interesovanje različitih korisnika za informacije koje se odnose na način privređivanja, tokove gotovine i kapitala i ostvarene rezultate poslovnog entiteta. Informacija je najvažniji resurs tržišne ekonomije (pored tradicionalnih, ograničenih resursa) zbog svoje odlike da vrši redukciju neizvesnosti u poslovnom odlučivanju. Ona nastaje iz podatka i dalje se pretvara u „čeliju“ znanja, a znanje dalje evoluira u „česticu“ mudrosti. Kao resurs, specifična je zbog svoje neograničenosti, neopipljivosti i nezavisnosti od prostora. Njena vrednost obrnuto je srazmerna njenoj dostupnosti i zastarelosti.

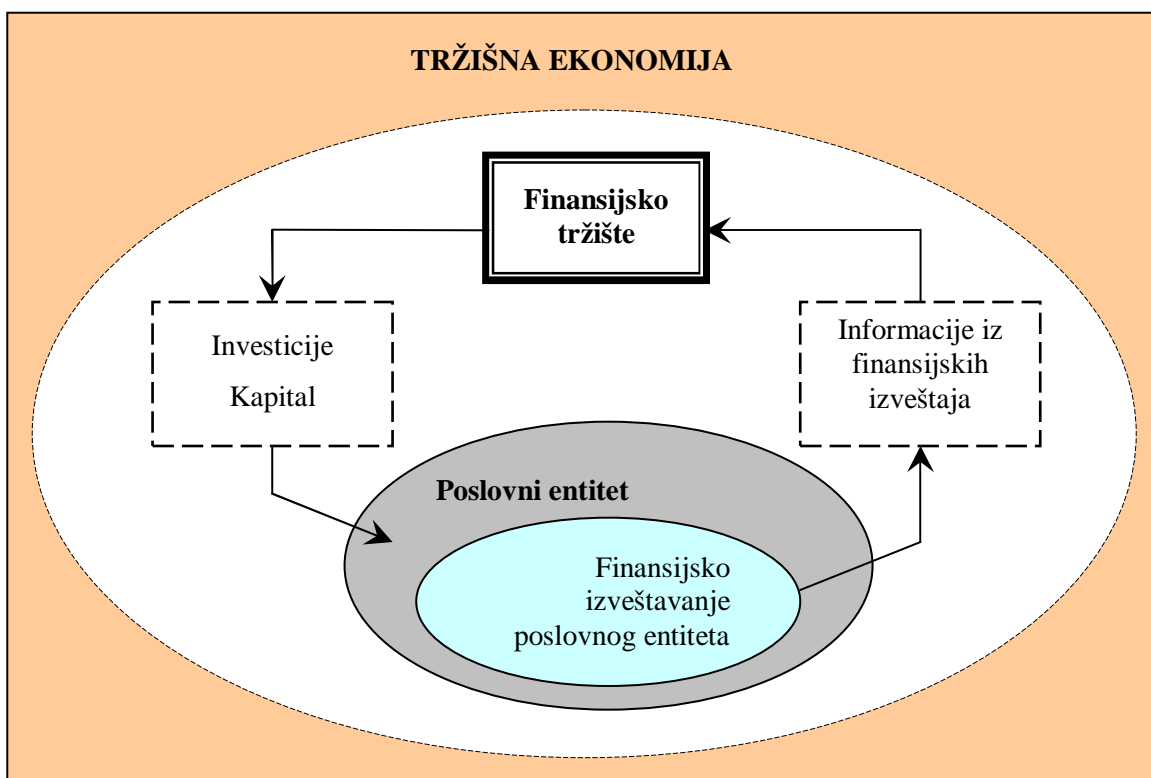
Finansijsko izveštavanje, kao peti strukturni element računovodstvenog informacionog sistema, predstavlja sistem koji procesuiru i obelodanjuje jedan deo ovih informacija, te

¹ U celoj disertaciji koristiće se termin „poslovni entitet“, kao adekvatan i veran prevod termina „entity“ koji je zastupljen u profesionalnoj računovodstvenoj regulativi (posebno u MSFI, MSFI za MSE i Konceptualnom okviru za finansijsko izveštavanje). Pod ovim pojmom podrazumevaju se pravna lica i preduzetnici (koji spadaju u fizička, a ne u pravna lica).

se stoga smatra jednim od stubova funkcionisanja tržišne ekonomije. „Nezamislivo je efikasno funkcionisanje tržišne ekonomije bez informacija sadržanih u finansijskim izveštajima vezanih za sposobnost preduzeća da stvara dobitak, njegovu finansijsko – strukturnu poziciju, novčane tokove, promene na kapitalu i doprinos menadžmenta procesu upravljanja poverenim mu resursima.“² Njegova ključna uloga ogleda se u pružanju informacione podrške poslovanju na globalnom nivou.

Finansijsko izveštavanje sve više poprima karakteristike savetodavne, nego tipične izvršne funkcije poslovnog entiteta. Finansijsko izveštavanje, kao deo računovodstvenog informacionog sistema poslovnog entiteta, povezuje „upravljački (vrhovni, top) menadžment i operativne – izvršne aktivnosti entiteta obezbeđujući značajne informacije internim i eksternim korisnicima“³. Stoga je neizostavno postojanje jake veze na relaciji: finansijsko izveštavanje – stabilnost i efikasnost finansijskih tržišta – razvoj tržišne ekonomije (videti Šemu br. 1).

Šema br. 1: Povezanost finansijskog izveštavanja, finansijskog tržišta i tržišne ekonomije⁴

² Krstić, J., Đorđević, M. (2013): *Reafirmacija primene etičkih principa u procesu finansijskog izveštavanja – potreba u kriznom i postkriznom periodu*, Tematski zbornik: Antikrizne politike i postkrizni procesi: Izazovi ekonomske nauke, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, str. 669.

³ Gajić, Lj., Medved, I. (2014): *Upravljačko računovodstvo u funkciji postizanja konkurentne prednosti*, Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici, br. 32, Subotica, str. 400.

⁴ Šemu osmislio autor.

Kako bi udovoljilo promenljivim informacionim potrebama korisnika, finansijsko izveštavanje mora⁵:

1. obezbediti prognostičke informacije o planovima, mogućnostima, rizicima i neizvesnostima u poslovanju;
2. biti više usredsređeno na činioce koji stvaraju dugoročne procene, uključujući nefinansijske pokazatelje koji nagoveštavaju kako funkcionišu ključni poslovni procesi i tokovi;
3. bolje uskladiti informacije pripremljene za eksterne korisnike sa onim koje su namenjene internim korisnicima.

Informacije koje su rezultat finansijskog izveštavanja imaju karakter javnog dobra. Poslovni entiteti nemaju mehanizme naplate takvih informacija, jer su one slobodno raspoložive korisnicima i široj javnosti. Korišćenje informacije od strane jednog korisnika ne dovodi do trošenja, niti do narušavanja bilo koje kvalitativne karakteristike koju je ta informacija imala pre korišćenja, te ona ostaje raspoloživa za upotrebu i od strane drugih korisnika, odnosno ona predstavlja javno dobro.

1. Suština finansijskog izveštavanja

Finansijski izveštaji poslovnih entiteta na nivou jedne zemlje predstavljaju „sliku“ finansijskih tokova, stabilnosti privrednih uslova i privlačnosti za investicije zemlje u kojoj ti entiteti privređuju. Stoga, finansijsko izveštavanje znači mnogo više od prostog sastavljanja finansijskih izveštaja, unosa podataka u propisane šeme i izveštavanja o rezultatima poslovanja iz proteklog perioda. „Njegova upotrebna vrednost direktno se ogleda u smanjenju neizvesnosti i rizika pri donošenju poslovnih odluka. Obezbeđujući izuzetno vredne finansijsko-računovodstvene informacije čini se potpuno jasnim doprinos koji pruža, ne samo racionalnom odlučivanju njegovih korisnika, nego i jačanju finansijskog sistema, povećanju upotrebne vrednosti finansijskih izveštaja i uopšte građenju poverenja i sigurnosti u poslovnom komuniciranju.“⁶

Finansijsko izveštavanje u savremenim uslovima privređivanja predstavlja „jezik“ kojim poslovni entiteti međusobno komuniciraju, bazu za donošenje poslovnih odluka širokog kruga korisnika i izvor za projekciju budućih aktivnosti entiteta. Stoga nije neobično da je

⁵ Kieso D., Weygandt J., Warfield T. (2011): *Intermediate Accounting*, 14th Edition, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, p. 1276.

⁶ Krstić, J., Đorđević, M. (2013): *Reafirmacija primene etičkih principa u procesu finansijskog izveštavanja – potreba u kriznom i postkriznom periodu*, Tematski zbornik: Antikrizne politike i postkrizni procesi: Izazovi ekonomske nauke, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, str. 667.

John D. Rockefeller, jedan od najbogatijih ljudi 20. veka, izjavio: „Kad bih mogao, platio bih za sposobnost efikasnog komuniciranja više nego za bilo šta drugo pod suncem“⁷.

Koliko god da se njegova uloga i značaj menjaju zajedno sa promenom savremenih tržišnih uslova privređivanja, finansijsko izveštavanje će uvek biti bazirano na osnovnim principima dvojnog knjiženja, načelima urednog knjigovodstva i osnovnom cilju finansijskog izveštavanja, a to je „pružanje finansijskih informacija o izveštajnom entitetu koje su korisne postojećim i potencijalnim investitorima, zajmodavcima i drugim poveriocima prilikom donošenja odluka o obezbeđivanju resursa entitetu“⁸.

„Izveštavanje o finansijskim i drugim informacijama predstavlja interaktivan proces koji iziskuje neprestanu komunikaciju sa učesnicima u lancu finansijskog izveštavanja. Taj tok započinje od menadžmenta korporacije koji priprema finansijske informacije, a koje će odobriti odbor direktora. Nezavisni revizori (koji treba da daju nezavisno mišljenje o istinitosti i objektivnosti informacija u finansijskim izveštajima) u neprekidnoj su interakciji sa menadžmentom i odborom direktora. Ovaj proces se završava sa korisnicima informacija, investitorima i stejkholderima.“⁹

Putem finansijskih izveštaja, poslovni entitet komunicira i sa okruženjem. Ranije je bilo podvučeno (Šema br. 1) da je finansijsko izveštavanje, kao jedan od stubova funkcionisanja tržišne ekonomije, u jakoj korelacionoj vezi sa funkcionisanjem finansijskog tržišta i razvoja tržišne ekonomije. Jedan od uloga finansijskog izveštavanja jeste smanjenje obima insajderskih informacija na tržištu, koje neminovno postoje izvan javno dostupnih informacija o poslovnom entitetu (videti Šemu br. 2).

Spoljni krug sadrži informacije relevantne za utvrđivanje suštinske vrednosti poslovnog entiteta. Unutrašnji krug čine informacije o poslovnom entitetu koje su javno dostupne, odnosno imaju karakter javnog dobra. Uloga finansijskog izveštavanja u tržišnoj ekonomiji ogleda se upravo u tome da se krug javno dostupnih informacija proširi, odnosno da se smanji jaz između ovih i insajderskih informacija. Na taj način će se tržišna vrednost poslovnog entiteta približiti njegovoj suštinskoj vrednosti.

Uloga finansijskog izveštavanja jeste upravo neutralisanje ili redukcija informacione asimetrije, kao jednog od nedostataka tržišne ekonomije. Informaciona asimetrija¹⁰ označava situaciju kada insajderi (menadžment, vlasnici) znaju o poslovnom entitetu više od investitora i ostalih eksternih korisnika, a korisnici nisu u mogućnosti da saznaju da li finansijski izveštaji, koji su im prezentirani, zaista prikazuju fer i istinitu „sliku“ o imovinskom stanju i finansijskom položaju entiteta. Korisnici nemaju način da se lično

⁷ Posveta u knjizi Carnegie, D. (2009): *How to Win Friends and Influence People*, Simon & Schuster, New York (izvor: <http://www.brainyquote.com/>)

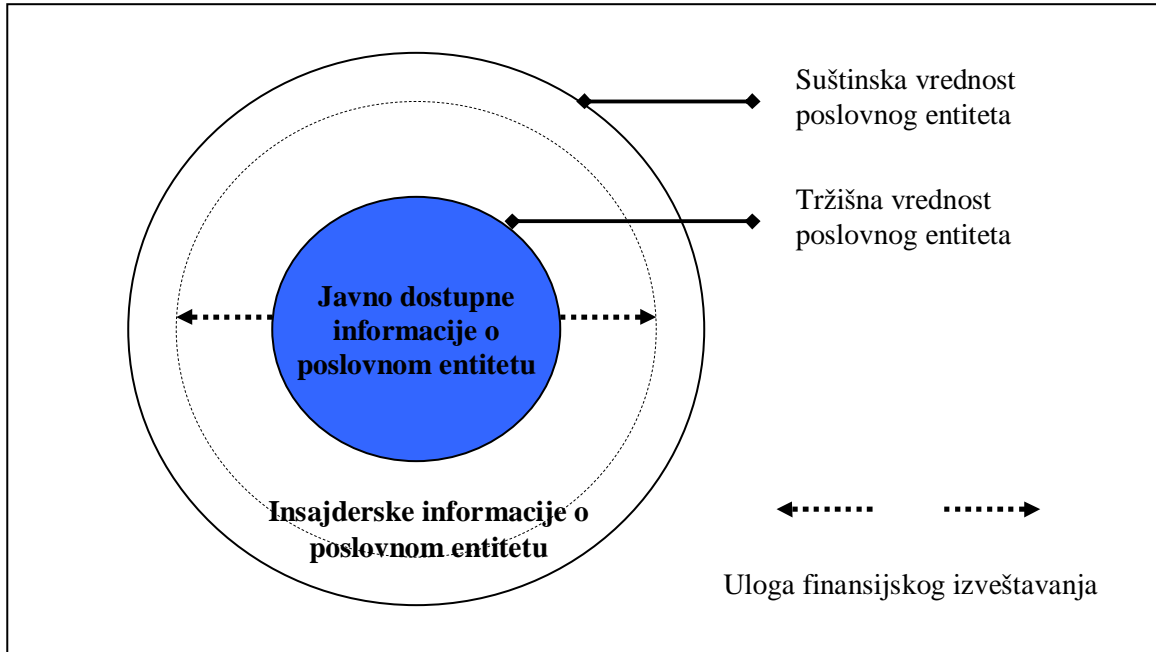
⁸ *Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje*, Službeni glasnik R. Srbije 35/2014.

⁹ Dmitrović, Š. Lj. (2014): *Računovodstvena podrška procesa poslovnog odlučivanja*, Zbornik radova 45. simpozijuma Računovodstvo i menadžment privatnog i javnog sektora, Savez računovođa i revizora Srbije, 22-24.05.2014. godine, Zlatibor, str. 258.

¹⁰ Milutinović, S. (2009): *Obeležja kvaliteta finansijskih izveštaja u funkciji zadovoljenja informacionih potreba korisnika sa posebnim osvrtom na Srbiju*, magistarski rad, Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet u Subotici, str. 44-46.

uvere u pouzdanost i kvalitet finansijskih izveštaja, zbog manjka stručnog i praktičnog znanja, nedostatka vremena i resursa, te im jedino preostaje da veruju u nezavisnu revizorsku verifikaciju finansijskih izveštaja.

Šema br. 2: Uloga finansijskog izveštavanja u funkcionisanju tržišta¹¹

Informaciona asimetrija je posledica nepostojanja idealnih uslova u računovodstvenom okruženju, a uzrokuje prisustvo nepovoljne selekcije i moralnog hazarda¹². *Idealni uslovi* su takvi uslovi privređivanja u kojima postoje perfektna tržišta, fer i efikasno delovanje svih učesnika na tržištu i u kojima je sadašnja vrednost imovine i obaveza jednaka njihovoj tržišnoj vrednosti. U takvim idealnim uslovima, finansijski izveštaji su potpuno pouzdani, menadžment i vlasnici kapitala saglasni po pitanju izbora računovodstvenih politika, a sukob interesa među njima ne postoji. *Nepovoljna selekcija* je situacija kada insajderi znaju više od eksternih korisnika (investitora, poverilaca, banaka i ostalih stejkholdera), odnosno kada dolazi do nepodudarnosti informacija kojima raspolažu ove dve strane. To je situacija kada insajderi, za razliku od eksternih korisnika, imaju načine i sredstva da raspolažu informacijama koje eksternim korisnicima nisu dostupne. Na taj način eksterni korisnici bivaju oštećeni i uskraćeni za informacije koje im nisu plasirane. Oni tada, na osnovu raspoloživih informacija, donose odluke o alokaciji ograničenih resursa, koje će se razlikovati od odluka koje bi doneli da su im na raspolaganju bile iste informacije kao i insajderima.

¹¹ Scott, W. R. (2009): *Financial Accounting Theory*, Fifth Edition, Prentice Hall Inc., Ontario, p. 117.

¹² Detaljnije videti: Scott, W. R. (2009): *Financial Accounting Theory*, Fifth Edition, Prentice Hall Inc., Ontario, pp 449-473.

Moralni hazard je karakteristična pojava u uslovima razdvojenosti funkcije vlasništva od funkcije upravljanja. Nastaje usled nemogućnosti vlasnika kapitala i kreditora da direktno nadgledaju i prate zalaganje i napor koji menadžment ulaže pri plasiranju i oplodnji kapitala poverenog mu na upravljanje. Ukoliko trud koji menadžment ispolji prilikom obavljanja poverenih mu zadataka nije ekvivalentan naporima koje bi uložio da upravlja sopstvenim kapitalom i razvojem sopstvenog poslovnog entiteta, tada se govori o postojanju moralnog hazarda. Po prirodi stvari, moralni hazard predstavlja problem koji menadžment stvara vlasnicima kapitala i kreditorima, a koji se uočava *ex-post* na osnovu slabijih rezultata, nižih prinosa, pada tržišne vrednosti i ugleda poslovnog entiteta. Sve dok vlasnici kapitala na osnovu pogoršanja postojećih pozicija ne uoče problem (slab učinak menadžmenta), neće moći odreagovati na adekvatan način koji podrazumeva uvođenje mera za otklanjanje moralnog hazarda među menadžmentom. Mera za sprečavanje/eliminaciju moralnog hazarda mogu se ispoljiti, na primer, u vidu vezivanja neto dobiti (ili neke druge veličine) za visinu nadoknade menadžerima i sigurnost o(p)stanka na radnom mestu, a što je predmet regulisanja ugovorom.

Finansijsko izveštavanje, koliko god težilo tome, ipak nije matematički idealan sistem lišen subjektivnog uticaja. Ono će uvek biti podložno procenama, percepciji i tumačenju od strane ljudskog faktora, jer događaji o kojima se izveštava nastaju u turbulentnom i nepredvidivom okruženju tržišne ekonomije. Osim toga, finansijsko izveštavanje zahteva dopunu informacijama iz drugih izvora, jer ono ne pruža informacije o opštim ekonomskim uslovima i kretanjima, političkim događajima, poslovnoj klimi, periodima recesije i krize, niti o perspektivama razvoja privrede.

Opšte je poznato postojanje napregnutih odnosa između privatnog i javnog sektora, pa se u tržišnoj ekonomiji ne može očekivati da privatni sektor samoinicijativno poštuje javni sektor u ulozi regulatora i da se samovoljno pridržava njegovih pravnih i ekonomskih tvorevina. Zbog toga je interventno delovanje javnog sektora uobičajena pojava za suzbijanje totalitarnog i monopolističkog ponašanja privatnog sektora, kao i za podsticanje njegovog postupanja u javnom interesu. Na taj način javni sektor (pri tom se misli na državu u funkciji regulatora) u savremenom društvu ima ulogu posrednika između interesa privatnog sektora (velikih međunarodnih poslovnih entiteta, pre svega) i interesa javnosti. Javni sektor, dakle, ima ulogu regulatora privatnog sektora i „čuvara“ opšte dobrobiti društva.

Dugoročno posmatrano, bez transparentnog finansijskog izveštavanja bilo bi nemoguće postići efikasnu alokaciju finansijskih resursa, izgraditi poželjne uslove za investiranje, sprečiti moguće manipulacije i pronevere sredstava izveštajnog entiteta. Upravo zbog toga se smatra da je sistem finansijskog izveštavanja od javnog interesa. U ekonomskom smislu, javni interes¹³ predstavlja korist ili „opšte dobro“ društva u celini koje (treba da) dominira nad pojedinačnim ekonomskim interesima poslovnih entiteta i njihovih vlasnika. Naime, poslovni entiteti moraju prihvatiti određene zakonski regulisane

¹³ Teorija javnog interesa prvi put se pominje od strane Arthur Cecil Pigou-a, poznatog britanskog ekonomiste s početka 20. veka. Videti: Pigou, A. C. (1932): *The Economics of Welfare*, 4th Edition, Macmillan and Co., London.

obaveze prema zajednici u celini, državi i državnim organima, kao i prema investitorima i svojim poveriocima, a koje se tiču izveštavanja o poslovanju i ostvarenim rezultatima.

2. Ciljevi i zadaci finansijskog izveštavanja

Finansijski izveštaji nastaju sažimanjem računovodstvenog procesiranja poslovnih transakcija u skladu sa odredbama profesionalne, zakonske i interne regulative, kao i poštovanjem načela bilansiranja. Na taj način predstavljaju integralni obuhvat svih aktivnosti poslovnog entiteta na adekvatan način. U većini razvijenih zemalja, za prikaz poslovno-finansijskih transakcija entiteta sa okruženjem, koriste se bilans stanja, bilans uspeha i izveštaji o tokovima sredstava i kapitala. Međunarodni računovodstveni standard 1 – Prezentacija finansijskih izveštaja¹⁴ (u daljem tekstu: MRS 1) ukazuje na svrhu, opšta obeležja, strukturu i sadržaj finansijskih izveštaja. Prema revidiranom MRS 1, potpuni set finansijskih izveštaja čine:¹⁵

1. Izveštaj o finansijskoj poziciji na kraju perioda;
2. Izveštaj o ukupnom rezultatu za period;
3. Izveštaj o promenama na kapitalu za period;
4. Izveštaj o tokovima gotovine za period;
5. Napomene i;
6. Izveštaj o finansijskoj poziciji na početku perioda najranijeg uporednog perioda kada entitet primenjuje računovodstvenu politiku retrospektivno ili vrši prepravljavanje stavki retrospektivno ili kada reklasifikuje stavke u finansijskim izveštajima.

Prema revidiranom MRS 1, izmenjeni su nazivi nekih finansijskih izveštaja i propisan je dodatni finansijski izveštaj o finansijskoj poziciji za određene slučajeve. Međutim, kod nas su obrasci finansijskih izveštaja propisani zakonskom regulativom, koja ima prioritet u odnosu na Međunarodne standarde finansijskog izveštavanja (u daljem tekstu: MSFI). Prema tome, u našoj praksi se sastavljaju:

- 1) „Bilans stanja, koji predstavlja pregled imovine, obaveza i kapitala pravnog lica na određeni dan;
- 2) Bilans uspeha, koji predstavlja pregled prihoda, rashoda i rezultata poslovanja nastalih u određenom periodu;
- 3) Izveštaj o ostalom rezultatu, koji čine stavke prihoda i rashoda (uključujući i reklasifikacije usled korigovanja), koje nisu priznate u Bilansu uspeha, kako se

¹⁴ Zvanični sajt Ministarstva finansija i privrede, www.mfp.gov.rs (datum dostupnosti: 20.08.2013.)

¹⁵ Isto.

- zahteva ili dozvoljava prema drugim MSFI. Komponente ostalog rezultata čine stavke koje se, prema zahtevima pojedinih MSFI, priznaju u okviru kapitala;
- 4) Izveštaj o promenama na kapitalu, koji pruža informacije o promenama na kapitalu pravnih lica tokom izveštajnog perioda;
 - 5) Izveštaj o tokovima gotovine, koji pruža informacije o prilivima i odlivima gotovine i gotovinskih ekvivalenata tokom izveštajnog perioda;
 - 6) Napomene uz finansijske izveštaje, koje sadrže opise ili raščlanjavanja stavki obelodanjenih u izveštajima.”¹⁶

Finansijski izveštaji daju kompletnu sliku o stanju poslovnog entiteta i rezultatima poslovanja u skraćenoj formi. Imovina, obaveze i kapital se direktno odnose na finansijski položaj, dok su prihodi i rashodi direktno vezani za finansijske performanse. Analiza i interpretacija finansijskih izveštaja pomaže u proceni likvidnosti, solventnosti, finansijske održivosti i profitabilnosti poslovnog entiteta. Sve poslovne aktivnosti koje su se dogodile u entitetu, računovodstvo beleži i na kraju poslovne godine sažima u finansijske izveštaje.

„Finansijsko izveštavanje nikada nije imalo svoje sopstvene ciljeve, već je ono uslov da tržišna ekonomija dobro funkcioniše. Uticaj finansijskog izveštavanja na unapređenje nacionalne ekonomije je višestruki i ogleda se u sledećim doprinosima:

- jačanje finansijskog sistema jedne zemlje, umanjeње rizika od finansijskih kriza i njihovog negativnog uticaja na poslovanje nacionalne ekonomije,
- povećanje štednje stanovništva i privrede,
- povećanje direktnih i indirektnih stranih investicija,
- olakšanje pristupa bankarskim kreditima,
- donošenje dobrih investicionih odluka od strane investitora, što ima za posledicu bolju alokaciju sredstava,
- bolja procena performansi menadžmenta od strane akcionara,
- unapređenje integracija na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou.”¹⁷

Finansijsko izveštavanje nije samo po sebi svrha. Iz ove konstatacije proističe dominantni cilj finansijskog izveštavanja, a to je objavljivanje finansijskih izveštaja za korisnike van poslovnog entiteta, prvenstveno za investitore. Na ovom cilju su bazirani kako MSFI, tako i Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje u kom su navedena neka od pravila:

- „glavni korisnici finansijskih izveštaja su investitori (postojeći i potencijalni),
- glavni cilj investitora je donositi ekonomske odluke,
- to znači da trebaju predvideti buduće novčane tokove entiteta,
- stoga bi finansijsko računovodstvo trebalo pružiti razumljive, relevantne, pouzdane i uporedive informacije za ovu svrhu.”¹⁸

¹⁶ Zakon o računovodstvu (2013), Član 2, Stav 7), Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd

¹⁷ Đukić, T., Pavlović, M. (2014): *Kvalitet finansijskog izveštavanja u Republici Srbiji*, Ekonomske teme, Vol. 52 (1), Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu, str. 103.

¹⁸ Alexander, D., Nobes, Ch. (2011): *Financial Accounting: An International Introduction*, Pearson Education / Mate d.o.o. Zagreb, str. 35.

Finansijski izveštaji, kao što je već rečeno, imaju za cilj da pruže finansijske informacije „o izveštajnom entitetu koje su korisne postojećim i potencijalnim investitorima, zajmodavcima i drugim poveriocima prilikom donošenja odluka o obezbeđivanju resursa entitetu“¹⁹. Te odluke baziraju na proceni izvesnosti budućih neto tokova gotovine na osnovu informacija iz finansijskih izveštaja. Ocenu budućih neto gotovinskih tokova korisnici finansijskih izveštaja vrše na osnovu informacija o:²⁰

- Resursima i potraživanjima izveštajnog entiteta;
- Promenama ekonomskih resursa i potraživanja;
- Tome koliko efikasno i efektivno menadžment upravlja poverenim sredstvima.

Dakle, iako je finansijsko izveštavanje „fokusirano na protekle događaje, ono obezbeđuje kvantitativno iskazanu ekonomsku istoriju preduzeća i omogućava profilisanje budućih performansi u vidu budućih novčanih tokova“²¹. Navedene informacije treba da omoguće korisnicima da sagledaju sposobnost poslovnog entiteta da upravlja gotovinom i izmiruje svoje tekuće i dugoročne obaveze, odnosno da omoguće korisnicima ocenu likvidnosti i solventnosti. „Visok kvalitet finansijskog izveštavanja je možda najvažnija stvar koju možemo da očekujemo od kompanija. Da bi investitori doneli prave poslovne odluke – bilo da ti investitori kupuju akcije ili obveznice ili vrše privatna ulaganja – treba da znaju istinu. Mišljenja smo da kada su informacije jasne koliko god je to moguće i kada se o njima izveštava onoliko često koliko to ima smisla, tada investitori mogu da rade svoj posao najbolje što umeju.“²²

Pomoć pri donošenju ekonomskih odluka investitora nije jedini cilj finansijskog izveštavanja (videti Šemu br. 3). Iako su ovo ciljevi iz sada već prevaziđenog Okvira²³, oni i dalje imaju svoju svrhu, jer su u funkciji ostvarivanja primarnog cilja prema važećem Konceptualnom okviru – pomoć investitorima u ekonomskom odlučivanju.

Kao što pokazuje Šema br. 3, osim primarnog cilja, koji je prisutan u većini računovodstvenih sistema u svetu, ciljevi finansijskog izveštavanja mogu biti: obračun oporezive dobiti, izračunavanje ostvarene dobiti, pomoć upravi pri donošenju poslovnih odluka ili provera rada menadžera od strane vlasnika kapitala. Postoje i takvi računovodstveni sistemi gde je, na primer, primarni cilj izračunavanje ostvarene dobiti, pa se u takvim sistemima akcenat stavlja na načelo opreznosti, koje se bazira na

¹⁹ *Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje*, Službeni glasnik R. Srbije 35/2014, Beograd, str. 6.

²⁰ Stojanović, R. (2012): *Ciljevi i kvalitativne karakteristike finansijskih izveštaja u funkciji unapređenja kvaliteta finansijskog izveštavanja*, Računovodstvo, br. 5-6, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 25.

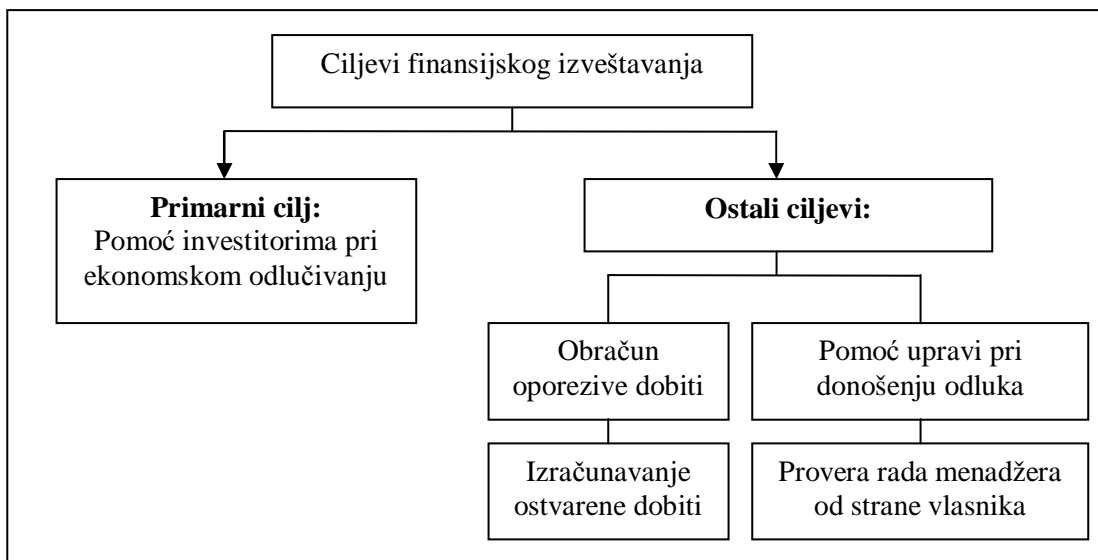
²¹ Petković, Đ., Hajnrih, J. (2012): *Računovodstvene informacije u funkciji projekcije uspešnosti poslovanja preduzeća u uslovima finansijske krize*, XVII Internacionalni naučni skup SM 2012 „Strategijski menadžment i sistemi podrške odlučivanju u strategijskom menadžmentu”, Ekonomski fakultet u Subotici, 20.04.2012. godine, Subotica – Palić, str. 3.

²² Deo iz govora Abby Joseph Cohen-a, predsedavajućeg Komiteta za investicionu politiku, Goldman, Sachs & Co., Norwalk, SAD

²³ *Okvir za pripremanje i prikazivanje finansijskih izveštaja*, Službeni glasnik R. Srbije 133/2003, Beograd

potcenjivanju imovine (vrednovanje po nižoj vrednosti) i precenjivanju obaveza (vrednovanje po višoj vrednosti). Čak se i u samim MSFI mogu otkriti „upućivanja na ostale ciljeve računovodstva, posebno na cilj upravljanja“.²⁴

Šema br. 3: Ciljevi finansijskog izveštavanja²⁵

„Prvim zadatkom finansijskog izveštavanja smatrana je zaštita interesa investitora, čemu je doprineo razvoj tržišta kapitala i finansijskih tržišta.“²⁶ Korisnici finansijskih izveštaja svojim informacionim potrebama utiču na promenu strukture zadataka koji se postavljaju pred savremeno računovodstvo, s jedne strane, i na promenu strukture informacionih zahteva koje treba da zadovolji proces finansijskog izveštavanja, s druge strane. U pogledu ciljeva i zadataka finansijskog izveštavanja u budućnosti, prisutne su dve perspektive. Po **jednoj**, primat u procesu finansijskog izveštavanja će preuzeti informatička obrada podataka i automatizacije ovog procesa, te će se smanjiti potreba za klasičnim računovođama – knjigovođama. Prednosti koje će biti postignute potpunom automatizacijom poslovnih procesa su jednostavnost postupaka i brzina u izvršavanju zadataka i snabdevanju informacijama.

Iz prve perspektive, proizilazi **druga** perspektiva koja se ogleda u novoj, promenjenoj ulozi računovođa. Naime, čisto evidentiranje poslovnih događaja i sastavljanje finansijskih izveštaja nisu jedini zadaci koji se očekuju da ih računovođe pružaju u okviru svojih usluga. Usled uticaja okruženja i prilika u poslovanju, od računovođa u budućnosti

²⁴ Alexander, D., Nobes, Ch. (2011): *Financial Accounting: An International Introduction*, Pearson Education / Mate d.o.o. Zagreb, str. 36.

²⁵ Šemu osmislio autor.

²⁶ Dmitrović, Š. Lj. (2011): *Međuzavisnost kvaliteta korporativnog upravljanja i finansijskih izveštaja*, Zbornik radova 42. simpozijuma Kvalitet finansijskog izveštavanja – izazovi, perspektive i ograničenja, Savez računovođa i revizora Srbije, 26-28.05.2011. godine, Zlatibor, str. 204.

će se očekivati nešto složeniji i zahtevniji zadaci, kao što su savetodavno finansijsko izveštavanje menadžmenta, izgradnja novih informacionih sadržaja, usavršavanje postojećeg računovodstvenog informacionog sistema, poresko planiranje, revizija, finansijsko i pravno savetovanje, procenjivanje, projekcija mogućih scenarija i to u vidu specijalizacije po privrednim ili industrijskim granama.²⁷ Sve to će zahtevati sticanje novih znanja i veština, usku specijalizaciju i obuku u pružanju širokog spektra finansijskih usluga, pa će biti neophodno inovirati programe edukacije računovođa, kako bi se isti prilagodili novim ciljevima i zadacima finansijskog izveštavanja u budućnosti. Dakle, očekivanja su da će u budućnosti računovođe imati pretežno savetodavnu, nego li izvršnu ulogu.

3. Finansijsko izveštavanje u funkciji eksternih stejkholdera

Informisati korisnike znači predočiti im sve relevantne i pouzdane informacije u obliku i sadržaju, koji je prepoznatljiv i razumljiv stejkholderima kojima su namenjene. Finansijski izveštaji su najefikasniji način periodičnog prezentiranja informacija stejkholderima koje su sakupljene i obrađene u okviru računovodstvenog informacionog sistema. Finansijski izveštaji su prvenstveno usmereni ka eksternim korisnicima. Kako je broj zainteresovanih entiteta za računovodstvenim informacijama popriličan, neophodno je izvršiti identifikaciju i sistematizaciju zainteresovanih korisnika i spoznati njihove pojedinačne informacione potrebe. Finansijske izveštaje mogu koristiti za razne svrhe mnogobrojni korisnici:

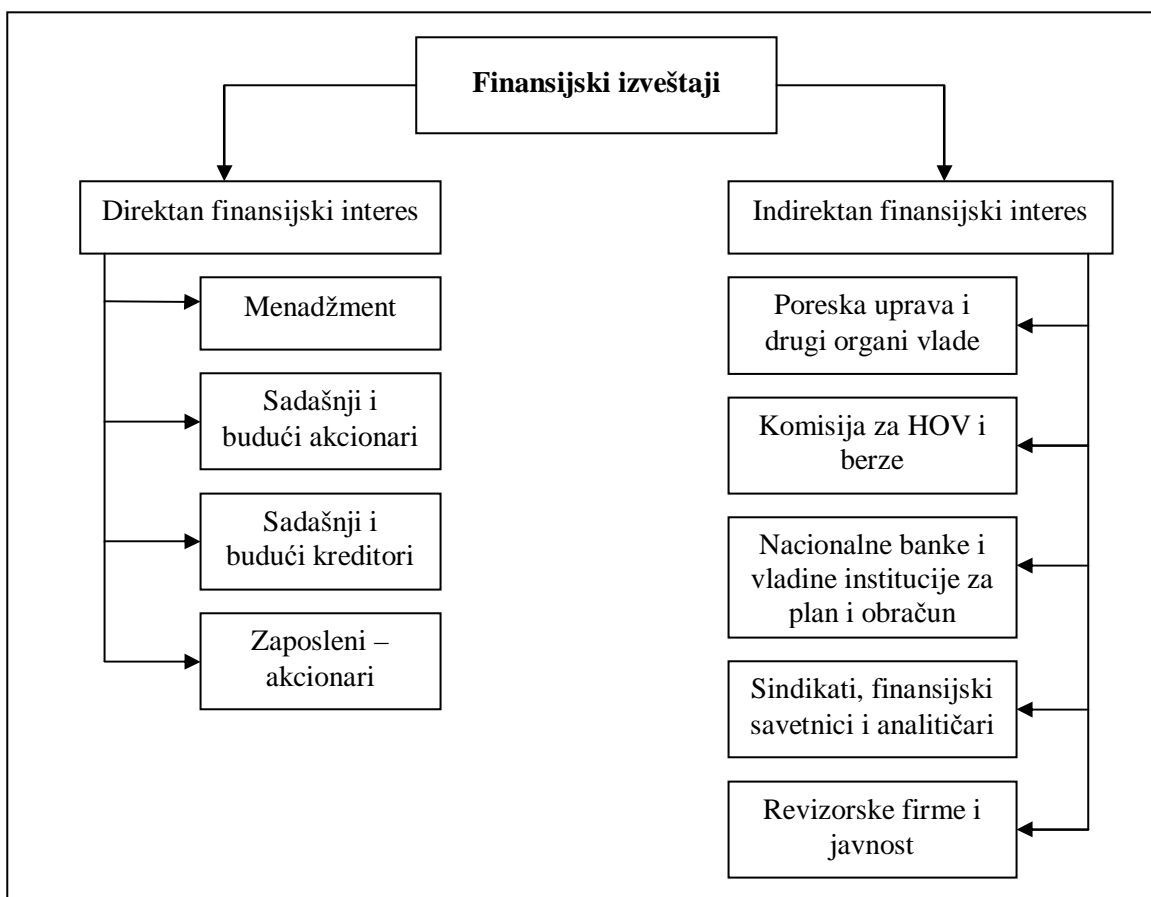
- „Menadžeri (da procene uspeh, te donesu finansijske odluke),
- Vlasnici (da procene uspeh svog ulaganja i uspeh menadžera),
- Potencijalni investitori koji razmišljaju o tome da postanu vlasnici (da odluče da li da investiraju ili ne),
- Kreditori uključujući banke (da odluče kreditirati ili ne),
- Dobavljači (da procene hoće li biti isplaćeni),
- Kupci (da procene hoće li kompanija nastaviti poslovati),
- Poreske vlasti (kao bazu za izračunvanje oporezive dobiti),
- Zaposleni (da procene stabilnost i prilike poslodavca),
- Vlada (za ekonomsko i socijalno planiranje),
- Konkurente (da procene snagu svoje konkurencije).“²⁸

²⁷ Videti detaljnije: Dečman, N. (2013): *Uloga računovodstvene profesije u osiguranju informacijske podloge za poslovno odlučivanje u malim i srednjim poduzećima Republike Hrvatske*, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, br. 2, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 6.

²⁸ Alexander, D., Nobes, Ch. (2011): *Financial Accounting: An International Introduction*, Pearson Education / Mate d.o.o. Zagreb, str. 35.

Finansijsko izveštavanje postoji kako bi računovodstvenim informacijama snabdevalo heterogene interesne grupe, gde su, po pravilu, različitim korisnicima potrebne vrlo raznovrsne informacije. Kako bi sistem finansijskog izveštavanja bio koristan stejkholderima, neophodno je planirati korisnike finansijskih izveštaja i predvideti njihove specifične informacione potrebe. Korisnici se shodno svom finansijskom interesu mogu podeliti na one sa direktnim i na one sa indirektnim finansijskim interesom (videti Šemu br. 4).

Šema br. 4: *Korisnici finansijskih izveštaja prema finansijskom interesu*²⁹

Razvoj finansijskih tržišta, kao ključnih snabdevača poslovnih entiteta potrebnim kapitalom, uticao je da zaštita interesa investitora postane primarni cilj finansijskog izveštavanja u današnjih uslovima privređivanja. Investitori, koji svoje poslovne odluke donose na bazi informacija iz finansijskih izveštaja, posebno imaju u interesu jedinstven sistem finansijskog izveštavanja, međunarodnu transparentnost, razumljivost i uporedivost računovodstvenih informacija, kao i istinit i pošten prikaz finansijskog, imovinskog i prinosnog položaja poslovnih entiteta. Navedeno se postiže primenom unificiranih pravila, principa, smernica i standarda pri vrednovanju bilansnih pozicija,

²⁹ Klikovac, A. (2009): *Financijsko izveštavanje u Europskoj uniji*, Mate d.o.o., Zagreb, str. 27.

sastavljanju finansijskih izveštaja i obelodanjivanju informacija iz istih. Poznato je da je forma i sadržina finansijskih izveštaja u prošlosti bila u funkciji zaštite interesa poverilaca, ali danas su interesi investitora ipak u prvom planu.

Međutim, bez obzira na trenutni primat interesa investitora u odnosu na interese poverilaca, cilj finansijskog izveštavanja je ostao nepromenjen – od finansijskih izveštaja se oduvek očekivalo da zadovolje informacione potrebe njihovih korisnika. Iskazna moć finansijskih izveštaja je od fundamentalnog značaja za donosiocima odluka i za dalju raspodelu ograničenih resursa. Ukoliko pouzdane i uporedive informacije nisu redovno dostupne, investitori ne mogu da procene vrednost poslovnog entiteta i da donesu razumnu odluku o različitim investicionim mogućnostima, što za posledicu ima višu cenu kapitala i manje efikasnu alokaciju resursa.

Finansijske informacije moraju korisnicima donositi veće koristi u odnosu na troškove njihovog pribavljanja. Međutim, nisu svi korisnici isti – oni se razlikuju po nivou (pred)znanja neophodnog za finansijsko tumačenje i pravilno „čitanje“ informacija iz finansijskih izveštaja. Često je neophodno protumačiti informacije kako bi se razotkrilo njihovo značenje, s jedne strane, i implikacije poruke koje one sadrže na buduće aktivnosti, s druge strane. Razjašnjenje značenja iznosa u obračunima konkretnih poslovnih aktivnosti i tumačenje relacija jednog iznosa u odnosu na drugi, zahtevaju veštinu i iskustvo. Stoga je interpretacija važna računovodstvena veština, kako za menadžment poslovnog entiteta, tako i za eksterne korisnike finansijskih izveštaja.

Kvalitet finansijskih izveštaja se određuje upravo u odnosu na interese i očekivanja korisnika finansijskih izveštaja u smislu da li finansijski izveštaji zadovoljavaju ili ne zadovoljavaju njihove informacione potrebe. Zadovoljni korisnici predstavljaju najbolju potvrdu kvaliteta finansijskih izveštaja. Njihovi motivi za kontrolom kvaliteta su najjači, a uslovljeni su njihovim interesima i posledicama poslovnih odluka koje su doneli na bazi informacija iz finansijskih izveštaja čiji je kvalitet predmet kontrole. Paradoks je što su u procesu kontrole kvaliteta finansijskih izveštaja njihova ovlašćenja, mogućnosti i kompetencije najskromnije u odnosu na ostale institucije (menadžment, profesionalne računovodstvene organizacije i vlada i njena regulatorno – kontrolna tela).

II Poglavlje: KONCEPT I MODELI FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA

4. Okviri finansijskog izveštavanja

Uloga konceptualnog okvira ogleda se u tome da vodi kreatore računovodstvene regulative kada donose nove ili inoviraju postojeće standarde³⁰ i smernice. Osim kreatorima, okvir bi trebao biti smernica i licima odgovornim za sastavljanje finansijskih izveštaja u poslovnim entitetima. Konceptualni okvir, sam po sebi, ne predstavlja računovodstveni standard. Ukoliko se javi sukob između konceptualnog okvira i nekog računovodstvenog standarda, prednost se daje zahtevima računovodstvenog standarda.

Svrha konceptualnog okvira finansijskog izveštavanja je da obezbedi trajnu stručnu osnovu za formulisanje standarda i donošenje zakonskih propisa iz ove oblasti, da pomogne licima zaduženim za sastavljanje finansijskih izveštaja u primeni standarda i da pomogne korisnicima finansijskih izveštaja pri tumačenju informacija koje sadrže finansijski izveštaji pripremljeni u skladu sa međunarodnim standardima iz ove oblasti. Konceptualni okvir finansijskog izveštavanja nije karakterističan za zemlje u kojima je finansijsko izveštavanje regulisano zakonskom regulativom (zemlje kontinentalno-evropskog područja).

Početkom sedamdesetih godina prošlog veka, kada je Komitet za međunarodne računovodstvene standarde (International Accounting Standards Committee – IASC) bio osnovan, nisu još postojali jasno definisani računovodstveni principi, osim onih da finansijski izveštaji treba da budu razumljivi, dosledni, da prate procedure obračunskog računovodstva i da budu bazirani na polaznoj pretpostavci o neograničenom poslovanju (tzv. *Going Concern* princip). Jedan od razloga osnivanja IASC-a bio je uvođenje reda u računovodstvenu praksu. Ideja o standardizaciji računovodstva ostvarena je 1989. godine,

³⁰ Prvi međunarodni računovodstveni standardi su doneti nakon 1973. godine, a prvi Okvir 1989. godine.

kada je IASC doneo Okvir za pripremu i prezentaciju finansijskih izveštaja³¹ (u daljem tekstu Okvir).

U periodu od 1989. godine do 2004. godine (kada je pokrenut projekat revizije Okvira) došlo je do brojnih promena okolnosti i okruženja u kojima privređuju poslovni entiteti. Razvoj globalnih finansijskih tržišta bio je od posebnog značaja. Projekat revizije Okvira zajedno su otpočele dve najvažnije organizacije za donošenje standarda iz ove oblasti: Odbor za Međunarodne računovodstvene standarde (u daljem tekstu IASB)³² i američki Odbor za standarde finansijskog računovodstva (u daljem tekstu FASB)³³. Ciljevi revizije Okvira su bili usaglašavanje Okvira donetog od strane IASB i onog koji je donet od strane FASB-a, kao i unapređenje dva okvira kroz otklanjanje nekonzistentnosti, kontradiktornosti i praznina koje se u njima nalaze.

U nastavku će biti reči o najvažnijim konceptualnim okvirima finansijskog izveštavanja koji postoje danas u svetu, kao i o projektu revizije dva najzastupljenija okvira.

4.1. FASB: Izveštaji o konceptima finansijskog računovodstva³⁴

Izveštaji o konceptima finansijskog računovodstva (u daljem tekstu IKFR) imaju za cilj da služe javnom interesu. Ovu svrhu ostvaruju postavljanjem ciljeva, kvalitativnih karakteristika i drugih koncepata kojima se priznaju i mere ekonomske pojave za potrebe finansijskog računovodstva i njihovog prikazivanja u finansijskim izveštajima. IKFR predstavljaju vodič FASB-u u razvoju etičkih računovodstvenih načela i omogućuju FASB-u i njegovim članovima razumevanje odgovarajućeg sadržaja i svojstvenih ograničenja finansijskog izveštavanja. Važno je istaći da IKFR ne utiču na uspostavljanje opšteprihvaćenih računovodstvenih standarda. FASB je doneo ukupno osam Izveštaja (IKFR 1 – IKFR 8), a od toga je pet Izveštaja na snazi (IKFR 4 – IKFR 8). Detalji su prikazani u Tabeli br. 1.

IKFR 1 – Ciljevi finansijskog izveštavanja poslovnih entiteta. Finansijsko izveštavanje nije samo po sebi cilj, već je cilj pružiti informacije koje su korisne za donošenje poslovnih odluka. Ciljevi finansijskog izveštavanja nisu nepromenljivi, zapravo oni se prilagođavaju ekonomskom, pravnom, političkom i društvenom okruženju u kome se finansijsko izveštavanje odvija. Ovo je prvi u nizu Izveštaja o konceptima finansijskog računovodstva. Svrha serije IKFR je postavljanje osnove na kojima se zasniva finansijsko računovodstvo i standardi finansijskog izveštavanja. Preciznije, IKFR imaju za zadatak

³¹ *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements* (1989), IASC, London

³² International Accounting Standards Board – IASB (bivši IASC)

³³ Odbor za standarde finansijskog računovodstva (Financial Accounting Standards Board – FASB) je organizacija za donošenje standarda iz oblasti finansijskog računovodstva u privatnom sektoru, koji su priznati od strane Komisije za hartije i vrednosti (SEC) i Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa (AICPA).

³⁴ FASB's *Statements of Financial Accounting Concepts*, Zvanična stranica Odbora za standarde finansijskog računovodstva, www.fasb.org (datum dostupnosti 11/03/2014).

da uspostave ciljeve i koncepte koji će FASB koristiti u razvijanju standarda finansijskog računovodstva i izveštavanja.

IKFR 2 – Kvalitativne karakteristike računovodstvenih informacija. Svrha ovog izveštaja je preispitivanje karakteristika koji čine korisnim računovodstvene informacije. Oni koji pripremaju, revidiraju i koriste finansijske izveštaje, kao i FASB, često moraju izabrati ili proceniti računovodstvene alternative. Karakteristike ili kvalitete informacija koji se pominju u Izveštaju predstavljaju strukturne elemente koji čine računovodstvenu informaciju korisnom.

Tabela br. 1: Status Izveštaja o konceptima finansijskog računovodstva³⁵

Izveštaji o konceptima finansijskog računovodstva		Status	
Broj	Naziv	Donet	Veza sa drugim IKFR
IKFR 1	Ciljevi finansijskog izveštavanja privrednih društava	Novembar 1978	Zamenjen sa IKFR 8
IKFR 2	Kvalitativne karakteristike računovodstvenih informacija	Maj 1980	Stav 4 i fusnota 2 zamenjeni sa IKFR 6
IKFR 3	Elementi finansijskih izveštaja privrednih društava	Decembar 1980	Zamenjen sa IKFR 6, stav 2
IKFR 4	Ciljevi finansijskog izveštavanja neprofitnih organizacija	Decembar 1980	–
IKFR 5	Priznavanje i odmeravanje u finansijskim izveštajima privrednih društava	Decembar 1984	–
IKFR 6	Elementi finansijskih izveštaja	Decembar 1985	Menja deo IKFR 2 (stav 4 i fusnotu 2) i ukida IKFR 3
IKFR 7	Korišćenje informacija novčanog toka i sadašnje vrednosti u računovodstvenim merenjima	Februar 2000	–
IKFR 8	Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje	Septembar 2010	Ukida IKFR 1 i IKFR 2

IKFR 3 – Elementi finansijskih izveštaja poslovnih entiteta. Predstavljaju građu od koje su sastavljeni finansijski izveštaji, odnosno stavke koje finansijski izveštaji treba da sadrže. Stavke u finansijskim izveštajima predstavljaju resurse privrednog društva izražene rečima i brojevima, kao i efekte transakcija i drugih događaja koji dovode do promena u tim resursima.

IKFR 4 – Ciljevi finansijskog izveštavanja neprofitnih organizacija. Na osnovu razmatranja ciljeva navedenih u IKFR 1 – Ciljevi finansijskog izveštavanja poslovnih entiteta, Odbor je zaključio da nije neophodno da se razvije nezavisni konceptualni okvir za bilo koju određenu kategoriju entiteta. Ove dve vrste ciljeva (za poslovne entitete i za

³⁵ Tabelu osmislio autor. Podaci preuzeti sa zvanične stranice Odbora za standarde finansijskog računovodstva, www.fasb.org (datum dostupnosti 28/07/2014).

neprofitne organizacije) poslužiće kao temelj integrisanom konceptualnom okviru za finansijsko računovodstvo i izveštavanje. Kada se okvir bude kompletirao, on bi trebao da bude relevantan za sve poslovne entitete i trebao bi da pruži odgovarajuća objašnjenja drugačijeg izveštavanja, ciljeva i koncepata, koji se mogu primeniti samo na određene vrste entiteta. Odbor smatra da opšti ciljevi eksternog finansijskog izveštavanja entiteta koje finansira vlada (na primer: bolnice, univerzitete, komunalna privredna društva) treba da budu slični poslovnim entitetima i ostalim organizacijama koji se bave neprofitnim ili sličnim aktivnostima.

IKFR 5 – Priznavanje i odmeravanje u finansijskim izveštajima poslovnih entiteta.

Ovaj Izveštaj utvrđuje kriterijume i smernice o tome koje informacije treba da budu uključene u finansijske izveštaje i kada. Izveštaj pruža osnovu za razmatranje kriterijuma i uputstava za rešavanje finansijskih izveštaja koji treba da budu prikazani, kao i za njihov doprinos finansijskom izveštavanju. Posebna pažnja je posvećena izveštavanju o zaradama i bruto prihodu. U određenoj meri, Izveštaj se bavi i pitanjima koja su usko vezana za priznavanje. Priznavanje predstavlja proces formalnog inkorporisanja stavki u finansijske izveštaje entiteta, kao što su sredstva, obaveze, prihodi i rashodi.

IKFR 6 – Elementi finansijskih izveštaja. Ovaj Izveštaj definiše deset elemenata finansijskih izveštaja: od toga sedam elemenata finansijskih izveštaja poslovnih entiteta i neprofitnih organizacija – imovina, obaveze, kapital (u poslovnim entitetima) ili neto imovina (u neprofitnim organizacijama), prihodi, rashodi, dobitak i gubitak, kao i tri elementa finansijskih izveštaja karakterističnih samo za poslovne entitete – investicije od vlasnika, raspodela vlasnicima i bruto prihod. Osim toga, Izveštaj definiše i tri klase neto imovine neprofitnih organizacija i promena tokom perioda – trajno ograničene neto imovine, promene privremeno ograničene neto imovine i promene u neograničenoj neto imovini. Izveštaj, na kraju, opisuje i neke druge koncepte koji su u vezi sa gore navedenim elementima.

IKFR 7 – Korišćenje informacija novčanog toka i sadašnje vrednosti u računovodstvenim merenjima. Većina računovodstvenih merenja koristi određene raspoložive tržišne vrednosti, kao što su primljena ili isplaćena gotovina, tekući troškovi ili trenutna tržišna vrednost. Međutim, računovođe moraju često da koriste procene budućih novčanih tokova kao osnovu za merenje imovine ili obaveza. Ovaj Izveštaj obezbeđuje okvir za korišćenje budućih novčanih tokova kao osnove za računovodstvena merenja na početnim priznavanjima, kao i za metod amortizacije kamate. On obezbeđuje opšte principe koji regulišu upotrebu sadašnje vrednosti, naročito kada iznos i vreme budućih tokova gotovine nisu izvesni. Takođe, pruža opšte razumevanje cilja sadašnje vrednosti u računovodstvenim merenjima.

IKFR 8 – Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje. Najvažniji aspekt Konceptualnog okvira jeste opšti cilj finansijskog izveštavanja. On se ogleda u obezbeđenju finansijskih informacija o izveštajnom entitetu koje su korisne sadašnjim i budućim investitorima, kreditorima i drugim poveriocima za donošenje odluka o obezbeđivanju resursa i sredstava entitetu. Drugi aspekti Konceptualnog okvira logično proizilaze iz opšteg cilja, a to su: koncept izveštajnog entiteta, kvalitativne karakteristike i

ograničenja korisnih finansijskih informacija, elementi finansijskih izveštaja, priznavanje, merenje, prezentacija i obelodanjivanje.

Više reči o IKFR biće u tački 9.4. poglavlja IV.

4.2. IASB: Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje

Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje zamenio je septembra 2010. godine Okvir za pripremu i prezentaciju finansijskih izveštaja iz 1989. godine. Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (IASB) još nije završio ažuriranje novog Konceptualnog okvira, tako da se aktuelni Konceptualni okvir sastoji iz dva nova poglavlja i dva poglavlja preuzeta iz Okvira iz 1989. godine. Ažuriranje Konceptualnog okvira se odvija po fazama, što znači da se po završetku ažuriranja svakog poglavlja vrši zamena starog poglavlja.

Aktuelni Konceptualni okvir je strukturiran iz sledećih delova³⁶:

- Uvodnog dela koji sadrži: predgovor, uvod, svrhu, status i delokrug;
- Poglavlja 1: bavi se ciljevima, korisnostima i ograničenjima finansijskog izveštavanja opšte namene i informacijama o ekonomskim resursima i zahtevima drugih strana;
- Poglavlja 2: nije završeno, a kada bude kompletirano, odnosiće se na izveštajni entitet;
- Poglavlja 3: prikazuje kvalitativne karakteristike i troškovno ograničenje korisnih finansijskih informacija;
- Poglavlja 4: nije ažurirano, te sadrži preostali tekst Okvira iz 1989. godine.

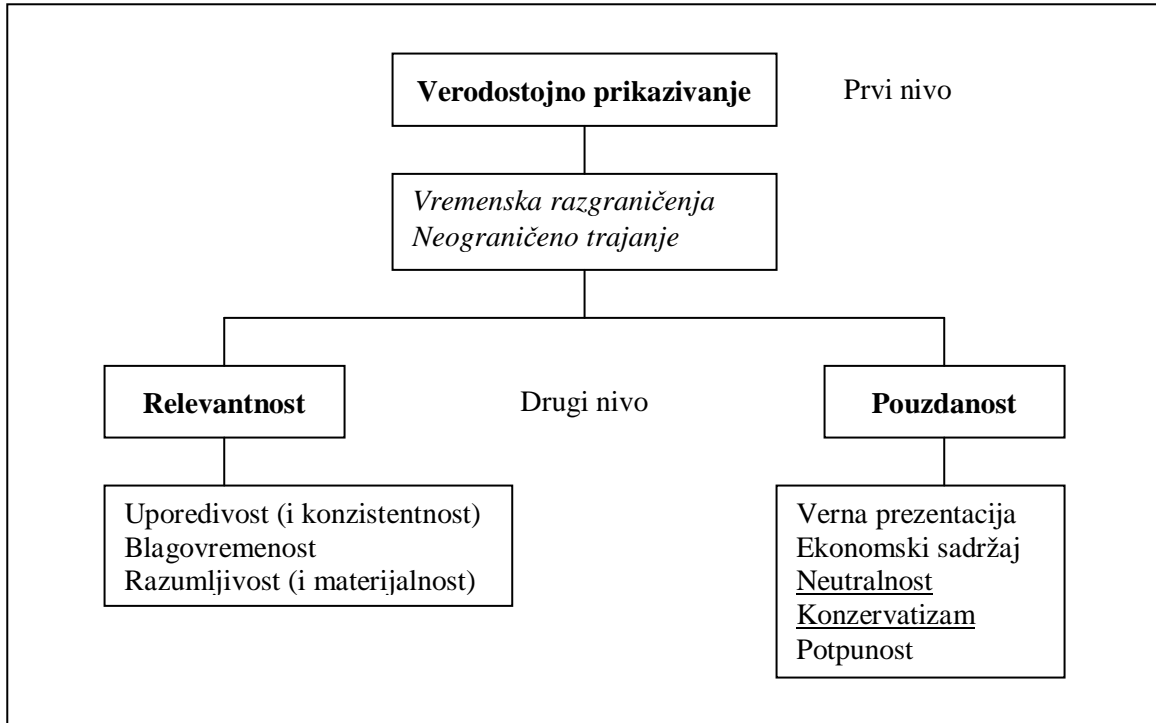
Slično kao i IKFR, tako i Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje predstavlja vodič IASB-u u razvoju novih i reviziji postojećih računovodstvenih standarda. Promovišući odredbe, standarde i procedure finansijskog izveštavanja IASB-a, Okvir afirmiše smanjenje broja alternativa računovodstvenih postupaka. Osim IASB-u, Okvir je svrsishodan IFAC-u (obežbeđuje informacije o njegovom radu), telima za donošenje nacionalnih standarda (pomaže u razradi nacionalnih standarda), licima koja rade na sastavljanju finansijskih izveštaja (pomoć u primeni MRS/MSFI), revizorima (pomoć u formiranju mišljenja o usklađenosti finansijskih izveštaja sa MRS/MSFI) i korisnicima (pomoć u tumačenju informacija iz finansijskih izveštaja).

IASB kvalitativne karakteristike posmatra kroz hijerarhiju tri nivoa koncepata (Šema br. 5), koji korespondiraju sa IASB-ovom svrhom računovodstva. Prvi nivo predstavlja koncept **verodostojnog prikazivanja**, a odnosi se na pravednu (fer) prezentaciju informacija kako bi se pomoglo korisnicima pri poslovnom odlučivanju. Ovo je po IASB-u krajnja svrha računovodstva. Prvi nivo ujedno predstavlja i svojevrsni vodič za kreiranje i tumačenje koncepata drugog i trećeg nivoa. Drugi nivo čine koncepti i

³⁶ *Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje*, Službeni glasnik R. Srbije 35/2014, str. 1-25.

konvencije povezane sa **relevantnošću** i **pouzdanošću**³⁷. Treći nivo koncepata (koji nije vidljiv na Šemi br. 5) predstavlja detaljna tehnička pravila, uputstva i smernice o tome na koji način priznati, meriti i obelodaniti imovinu, obaveze, kapital, prihode, rashode i novčane tokove. Na ovom nivou se javljaju razlike između računovodstvenih sistema pojedinih zemalja, pri čemu su te razlike naglašenije kada ne postoji konceptualni okvir finansijskog izveštavanja ili se koriste različiti okviri.

Šema br. 5: Hijerarhija IASB-ovih koncepata³⁸

U IASB-ovoj hijerarhiji koncepata često su prisutne nekonzistentnosti (Šema br. 6). Prva nekonzistentnost je konzervativizam vs *neograničeno trajanje*. Koncept neograničenog trajanja pretpostavlja da će poslovni entitet nastaviti s poslovanjem (trajanjem) bez obzira na konkurenciju, bankrot ili krizu. Međutim, navedeno je u suprotnosti sa konceptom konzervativizma³⁹, jer se postavlja pitanje koliko je zaista mudro po svaku cenu nastaviti poslovanje u periodu npr. nedavne svetske ekonomske krize i time se izlagati

³⁷ Pouzdanost, kao ključni koncept u Okviru iz 1989. godine, prestala je biti odvojeni koncept u Okviru iz 2010. godine i postala podređena konceptu verodostojnog prikazivanja, što i prikazuje Šema br. 5.

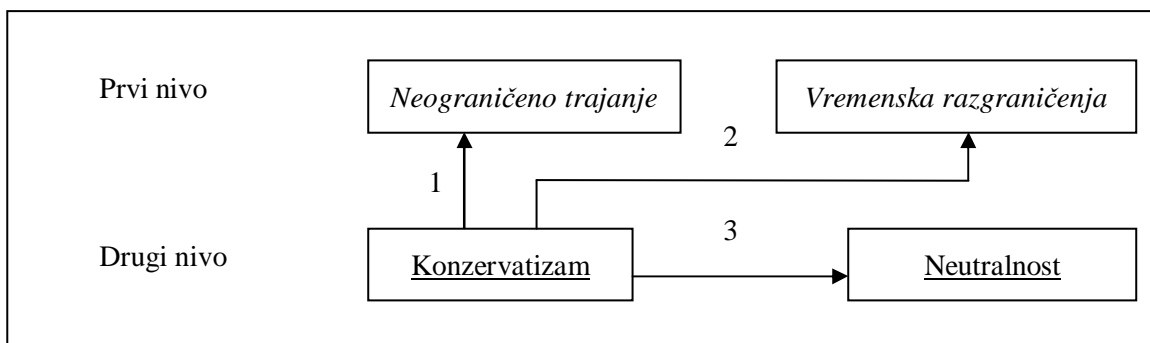
³⁸ Alexander, D., Nobes, Ch. (2011): *Financial Accounting: An International Introduction*, Pearson Education / Mate d.o.o. Zagreb, str. 38.

³⁹ Konzervativizam (ili razboritost, opreznost, mudrost) je jedan od najstarijih i opšteprožimajućih principa s ozbirom da računovodstvo obuhvata niz procena. Podrazumeva anticipiranje gubitaka, ali ne i dobitaka. Ovaj princip ne bi smeo biti naglašeno dominantan nad ostalim principima, već bi trebao predstavljati dozu opreza u uslovima neizvesnosti. Više konzervativan stav karakterističan je za Evropu, dok je u Velikoj Britaniji i SAD prisutan manje konzervativan stav.

(nepotrebnom) riziku. Druga nekonzistentnost između koncepata prvog i drugog nivoa jeste konzervativizam vs vremenska razgraničenja. Koncept vremenskih razgraničenja dozvoljava prenošenje rashoda i prihoda iz tekućeg u naredni period, tj. period na koji se odnose. Prenošnje ne samo rashoda i prihoda, nego i imovine radi ostvarivanja ekonomske koristi u budućem periodu, podrazumeva pretpostavke o budućnosti koje se direktno kose sa konceptom konzervativizma.

Konačno, treća nekonzistentnost se javlja između dva koncepta na istom (drugom) nivou, a odnosi se na konzervativizam vs neutralnost. Koncept neutralnosti podrazumeva slobodu i nepristrasnost. S druge strane, poštovanjem koncepta konzervativizma postiže se vrlo eksplicitna pristrasnost računovodstvenih informacije u određenom smeru.⁴⁰ S obzirom na navedene nekonzistentnosti, prednost uvek treba dati onom konceptu koji je više u funkciji verodostojnog prikazivanja, kao krajnje svrhe računovodstva po IASB-u.

Šema br. 6: Nekonzistentnosti u hijerarhiji IASB-ovih koncepata⁴¹

Nešto promenjena hijerarhija kvalitativnih karakteristika korisnih finansijskih informacija objavljena je u Okviru iz 2010. godine u kom je izvršena klasifikacija na fundamentalne (relevantnost i verodostojno prikazivanje) i unapređujuće (uporedivost, proverljivost, blagovremenost i razumljivost) karakteristike. Sada krajnja svrha računovodstva jesu korisne finansijske informacije, a da bi to bile, one moraju biti relevantne i verodostojno predstavljati ono što je njihova svrha da predstavljaju. Korisnost finansijskih informacija se poboljšava unapređujućim karakteristikama. Unapređujuće kvalitativne karakteristike takođe mogu da pomognu u određivanju koji od dva načina treba upotrebiti za opis nekog fenomena, ako se oba smatraju jednako relevantnim i verodostojno predstavljenim. Dakle, zaključuje se da hijerarhija koncepata i rešavanje dileme između kvalitativnih karakteristika zavisi od krajnje svrhe računovodstva. Zbog toga se okviri finansijskog izveštavanja i donose.

⁴⁰ Prema: Alexander, D., Nobes, Ch. (2011): *Financial Accounting: An International Introduction*, Pearson Education / Mate d.o.o. Zagreb, str. 43.

⁴¹ Šemu osmislio autor.

4.3. Projekat revizije okvira FASB-a i IASB-a

Revizija Okvira donetog od strane IASB-a⁴² i onog koji je donet od strane FASB-a⁴³, počela je aprila 2004. godine s namerom da se donese novi okvir koji će se oslanjati na pomenuta dva okvira. Cilj projekta konceptualnog okvira je da stvori zdravu osnovu za buduće računovodstvene standarde koji će biti bazirani na principima, dosledni i međunarodno konvergentni. Na narednom sastanku u oktobru 2004. godine, odbori su takođe postigli sledeće privremene odluke o sprovođenju projekta⁴⁴:

- U početku, projekat će se fokusirati na koncepte koji važe za privredne subjekte u privatnom sektoru. Kasnije, odbori će razmotriti primenljivost tih koncepata u druge sektore, počevši od neprofitnih entiteta u privatnom sektoru.
- Projekat bi trebao da bude podeljen u faze, sa inicijalnim fokusom na postizanju konvergencije dva okvira i unapređenju posebnih aspekata okvira koji se bave ciljevima, kvalitativnim karakteristikama, elementima, priznavanjima i merenjima. Osim toga, kako se okviri budu revidirali i poboljšavali, prioritet treba dati rešavanju pitanja za koje je verovatno da bi bila od koristi odborima u kratkom roku, odnosno unakrsnim pitanjima koja utiču na veliki broj njihovih projekata vezanih za nove ili revidirane standarde.
- Revidiran okvir bi trebao da bude objavljen u obliku pojedinačnog dokumenta.

Tabela br. 2: Kratak pregled važnih datuma i aktivnosti na projektu Konceptualnog okvira⁴⁵

Hronologija	Aktivnosti
April 2004	Prvi zajednički sastanak IASB i FASB gde je dogovoren zajednički projekat koji će imati za cilj razvoj zajedničkog konceptualnog okvira.
Septembar 2010	Odbori objavljuju završetak I faze njihovog zajedničkog projekta koji je rezultirao izdavanjem dva poglavlja. IASB uspešno odlaže dalji rad na zajedničkom projektu dok se ne završe drugi, hitniji projekti u oblasti konvergencije.
Septembar 2012	IASB diskutuje o tome kako da restartujete projekat konceptualnog okvira i konačno donosi odluku da ponovno aktivira pomenuti projekat, ali sada kao samo IASB-ov sveobuhvatni projekat (time isključuje FASB iz daljeg angažovanja).
Maj 2013	IASB je odlučio da rok za dostavljanje komentara na <i>Konceptualni okvir – dokument za diskusiju</i> bude 6 meseci.
2014	FASB odlučuje da projekat više neće sprovoditi sa IASB.
2015	IASB ima za cilj da u potpunosti završi revidirani Konceptualni okvir.

⁴² IASB's *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*

⁴³ FASB's *Statements of Financial Accounting Concepts*

⁴⁴ Zvanična stranica Deloitte Touche Tohmatsu Limited – IAS Plus: globalne vesti iz oblasti računovodstva, <http://www.iasplus.com/en/projects/completed/framework/framework-joint> (datum dostupnosti: 13/08/2014)

⁴⁵ Tabelu osmislio autor. Podaci preuzeti sa zvanične stranice Deloitte Touche Tohmatsu Limited – IAS Plus: globalne vesti iz oblasti računovodstva, <http://www.iasplus.com/en/projects/completed/framework/framework-joint> (datum dostupnosti: 13/08/2014)

FASB i IASB su septembra 2010. godine zajednički izdali dva poglavlja revidiranog Konceptualnog okvira. Ova poglavlja stupila su na snagu čim su objavljena, a sada čine deo postojećeg FASB-ovog konceptualnog okvira (videti IKFR 8 u okviru tačke 4.1.) i deo IASB-ovog inoviranog konceptualnog okvira iz 2010. godine (videti tačku 4.2.). U pitanju su sledeća dva poglavlja: poglavlje 1 – Cilj finansijskog izveštavanja opšte namene i poglavlje 3 – Kvalitativne karakteristike korisnih finansijskih informacija. Dalja hronologija događaja data je u Tabeli br. 2.

FASB je 29. januara 2014. godine odlučio da će obaviti istraživanje na projektu Konceptualnog okvira. Ovaj projekat se više neće sprovesti sa IASB. Pola godine kasnije, odnosno 24. jula 2014. godine, IASB je privremeno odlučio da⁴⁶:

- a) IASB i Komitet za tumačenje MSFI treba da primenjuju revidirani Konceptualni okvir neposredno nakon njegovog objavljivanja;
- b) Entitetima koja koriste Konceptualni okvir za razvoj i primenu računovodstvenih politika za transakcije, druge događaje ili stanja za koja ne postoji izričita primena konkretnog MSFI, treba dozvoliti prelazni period u trajanju od minimalno 18 meseci. Ranija primena se preporučuje; i
- c) Neće biti obezbeđena nikakva dodatna uputstva o prelasku na revidirani Konceptualni okvir. Shodno tome, entiteti će biti u obavezi da primenjuju odredbe *MRS 8 – Računovodstvene politike, promene računovodstvenih procena i greške* u odnosu na bilo kakve promene u računovodstvenim politikama koje proizilaze iz primene revidiranog Konceptualnog okvira.

IASB ima za cilj da u potpunosti završi revidirani Konceptualni okvir u 2015. godini.

Pre nego što je suspendovan, zajednički projekat Konceptualnog okvira IASB-a i FASB-a bio je planiran da se sprovedi u više faza. Tabela br. 3 sumira napredak svake faze, kao i buduće planove IASB-a za svaku fazu, nakon što je FASB odlučio da istupi iz zajedničkog projekta.

⁴⁶ Effect of Board Redeliberations on the Discussion Paper *A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting*, July 2014, IASB Staff Paper, <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/Documents/Effect-of-Board-decisions-DP-July-2014.pdf> (datum dostupnosti: 13/08/2014)

Tabela br. 3: *Trenutni status faza zajedničkog projekta Konceptualnog okvira*⁴⁷

Faza	Naziv faze	Status faze
A	Ciljevi i kvalitativne karakteristike	Završena faza. Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje je objavljen 28.09.2010. godine.
B	Elementi i priznavanje	Biće dalje razmatrana kao deo IASB-ovog sveobuhvatnog projekta.
C	Odmeravanje	Biće dalje razmatrana kao deo IASB-ovog sveobuhvatnog projekta.
D	Izveštajni entitet	Objavljen je 11.03.2010. godine predlog za izlaganje <i>ED/2010/2 Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje: Izveštajni entitet</i> . Faza će biti dalje razmatrana kao deo IASB-ovog sveobuhvatnog projekta.
E	Prezentacija i obelodanjivanje	Faza će biti dalje razmatrana kao deo IASB-ovog sveobuhvatnog projekta. Međutim, neće biti proširena i na druge oblasti u originalnom delokruga faze E, kao što su preliminarne objave i saopštenja za štampu.
F	Svrha i status	Rad na ovoj fazi je prekinut, jer je projekat nastavljen kao jednostrano IASB-ov projekat. Jedan od ciljeva ove faze bio je da se postigne IASB-ov i FASB-ov objedinjen pogled na sekundarni cilj okvira, a to je da okvir bude od pomoći u pripremi finansijskih izveštaja onima koji ih sastavljaju (što nije prisutno u US GAAP).
G	Primena u neprofitnim entitetima	Rad na ovoj fazi biće obustavljen, jer je trenutni fokus IASB-a na poslovnim subjektima privatnog sektora.
H	Preostala pitanja	Ova faza neće biti potrebna kako preostale teme budu bile razmatrane u sklopu jednostrano IASB-og projekta.

Iako je 2010. godine objavljen okvir pod novim nazivom „Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje“, nije reč o potpuno revidiranom okviru. On više predstavlja svojevrsnu „mešavinu“ starog Okvira za pripremu i prezentaciju finansijskih izveštaja iz 1989. godine i svega dva poglavlja iz novog Konceptualnog okvira za finansijsko izveštavanje (čije se puno izdanje očekuje tokom 2015. godine). Ali, već sada se mogu napraviti poređenja najvažnijih elemenata starog i novog okvira. Tabela br. 4 prikazuje rezultate ovih poređenja.

⁴⁷ Zvanična stranica Deloitte Touche Tohmatsu Limited – IASPlus: globalne vesti iz oblasti računovodstva, <http://www.iasplus.com/en/projects/completed/framework/framework-joint> (datum dostupnosti: 14/08/2014)

Tabela br. 4: Najvažnije razlike između Okvira za pripremu i prezentaciju finansijskih izveštaja (1989) i Konceptualnog okvira za finansijsko izveštavanje (2010)⁴⁸

Bitni elementi	Okvir iz 1989. godine	Okvir iz 2010. godine
Cilj finansijskih izveštaja	Pružanje informacija o prinosnom, finansijskom položaju i promenama u tim položajima koje su korisne širokom krugu korisnika u donošenju ekonomskih odluka.	Pružanje finansijskih informacija o izveštajnom entitetu koje su korisne postojećim i potencijalnim investitorima, poveriocima i zajmodavcima u donošenju odluka o davanju sredstava entitetu.
Kvalitativne karakteristike finansijskih izveštaja	<ul style="list-style-type: none"> - Razumljivost - Važnost (značajnost) - Pouzdanost - Verodostojno prikazivanje - Suština iznad forme - Neutralnost - Opreznost - Kompletnost - Uporedivost 	<p>Fundamentalne karakteristike:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Relevantnost - Verodostojno prikazivanje <p>Unapređujuće karakteristike:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uporedivost - Blagovremenost - Proverljivost - Razumljivost
Korisnici finansijskih izveštaja	<ul style="list-style-type: none"> - Investitori - Zaposleni - Zajmodavci - Dobavljači i ostali poverioci - Kupci - Vlade i njihove agencije - Javnost 	<ul style="list-style-type: none"> - Investitori - Zajmodavci i - Ostali poverioci
Informacije koje se pružaju korisnicima finansijskih izveštaja	<ul style="list-style-type: none"> - Finansijski položaj i promene finansijskog položaja - Informacije o uspešnosti - Napomene uz finansijske izveštaje 	Uvode se široki pojmovi, kao što su izveštavanje o entitetovim ekonomskim resursima, pravima i njihovim promenama.

Prva razlika jeste da se u novom okviru cilj finansijskih izveštaja uže definiše, tj. usmerava se na određenu grupu korisnika. Dok su u starom okviru informacije bile

⁴⁸ Tabelu osmislio autor na osnovu komparacije dva okvira.

namenjene „širokom krugu korisnika“, u novom se fokus stavlja na pružanje finansijskih informacija samo „donosiocima odluka o davanju sredstava entitetu“, tj. investitorima, poveriocima i zajmodavcima. Druga razlika proizilazi iz različitog rangiranja kvalitativnih karakteristika koje finansijski izveštaji treba da poseduju. U starom okviru postoji devet ravnopravnih karakteristika, dok se u novom vrši klasifikacija na fundamentalne i unapređujuće karakteristike. Time se izdvajaju relevantnost i verodostojno prikazivanje kao bazna, podrazumevajuća obeležja, dok su ostala obeležja ta koja unapređuju kvalitet finansijskih izveštaja.

Treća razlika je posledica prve – krug korisnika finansijskih izveštaja je smanjen na svega tri korisnika od kojih izveštajni entitet ima direktne materijalne koristi (investitori, zajmodavci i ostali poverioci). Četvrta razlika se javlja u vrsti, odnosno strukturi informacija koje finansijski izveštaji pružaju korisnicima. Prema starom okviru, u pitanju su bazne informacije o finansijskom položaju i uspešnosti izveštajnog entiteta, dok se u novom okviru uvode dodatne informacije o stanju i promenama entitetovih ekonomskih resursa i prava.

Posmatrajući dosadašnje promene koje je novi konceptualni okvir doneo, može se zaključiti da uvedene novine jesu u funkciji favorizovanja interesa investitora i težnji da finansijski izveštaji pruže što više informacija grupi korisnika koji direktno snabdevaju ili će snabdevati izveštajni entitet neophodnim sredstvima. Razvoj globalnih finansijskih tržišta je uticao da olakšano pribavljanje kapitala bude prioritet nad prioritetima kada se vrši odabir informacija koje će biti prezentovane u finansijskim izveštajima entiteta.

4.4. Okvir finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete

Motiv donošenja Okvira finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete⁴⁹ (u daljem tekstu OFI za MSE) jeste činjenica da na teritoriji SAD privređuju milioni malih i srednjih poslovnih entiteta u privatnom vlasništvu koji čine okosnicu američke ekonomije, a da ne postoje posebno definisani standardi za njih. Postojeći američki GAAP nisu obavezujući za ovu grupu entiteta i nisu prilagođeni njihovim specifičnostima i potrebama. Stoga je OFI za MSE, kao dodatni računovodstveni okvir, idealan izbor kada poslovni entiteti nisu obavezni da sastavljaju finansijske izveštaje prema američkim GAAP, kada ne planiraju skorou promenu vlasništva, kada nemaju javni značaj i ne pripadaju usko specijalizovanim industrijskim granama.

Američki institut ovlašćenih javnih računovođa⁵⁰ (u daljem tekstu AICPA) 2013. godine objavljuje OFI za MSE⁵¹ koji nisu u obavezi da pripreme svoje finansijske izveštaje po američkim GAAP. Okvir je dizajniran tako da bude manje obiman i jednostavniji od američkih GAAP, omogućujući poslovnim entitetima da uštede novac na pripremi

⁴⁹ *Financial Reporting Framework for Small- and Medium-sized Entities* – FRF for SME (2013), American Institute of Certified Public Accountants, Inc., New York

⁵⁰ American Institute of Certified Public Accountants – AICPA

⁵¹ Detanjnije videti: *Financial Reporting Framework for Small- and Medium-sized Entities* – FRF for SME (2013), American Institute of Certified Public Accountants, Inc., New York

finansijskih izveštaja, a opet pruže bankama i drugim korisnicima finansijskih izveštaja informacije koje su im potrebne. Iako standardna definicija malih i srednjih entiteta u SAD ne postoji, ovi termini su široko priznati i efikasno opisuju delokrug entiteta kojima je OFI za MSE namenjen.

OFI za MSE je podeljen u 31 poglavlje. Neautoritativan je, što znači da AICPA nema ovlašćenje da zatraži njegovo korišćenje od strane bilo kog poslovnog entiteta. Samostalan je, što znači da se može koristiti od strane poslovnih entiteta u svakoj industrijskoj grani. Osim toga, OFI za MSE nije protivrečan regulativi koju donose ostala američka regulatorna tela (FASB, FAF i druga). Zasnovan je na tradicionalnim računovodstvenim metodama, a osnovu merenja predstavlja istorijski trošak. Zbog dobrovoljnosti primene, finansijski izveštaji se mogu prilagoditi zahtevima korisnika. Jednostavan je za upotrebu, jer su mnogi postupci pojednostavljeni, kao što je, na primer, model pojednostavljene konsolidacije.

Cilj OFI za MSE najbolje ilustruje izjava Čaka Landsa (Chuck Landes), potpredsednika u AICPA za oblast profesionalnih standarda i usluga: "Korisnici finansijskih izveštaja malih i srednjih entiteta su prvenstveno kreditori, banke koje su odobrile kredite malom biznisu i žele da razumeju finansijsku poziciju entiteta i da imaju uvid u njihove obaveze i imovinu", rekao je Lands. "Oni takođe žele da razumeju njihovo poslovanje i kako entiteti zarađuju. Takođe, žele da razumeju koji novčani tok je raspoloživ iz entiteta, kako bi se obezbedili u naplati svakog iznosa koji su pozajmili entitetu. Ovaj Okvir će obezbediti informacije koje su potrebne kreditorima, i to na isplativiji način, kroz eliminaciju računovodstvenih zahteva koji nisu od važnosti za korisnike."⁵²

Jedno od postojećih rešenja u međunarodnoj računovodstvenoj regulativi koje bi bilo prikladno za primenu u finansijskom izveštavanju malih i srednjih entiteta i na teritoriji SAD, jeste Međunarodni standard finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete (u daljem tekstu MSFI za MSE⁵³), koji je usvojen i objavljen jula 2009. godine od strane IASB-a. Međutim, po mišljenju kreatora OFI za MSE, postojeći MSFI za MSE je za američke male i srednje entitete neodgovarajući iz više razloga. Naime, on je izvorno namenjen području gde se primenjuju MSFI, a koji su potpuna nepoznanica većini malih i srednjih entiteta u SAD. Stoga je za primenu MSFI za MSE na američkom području potrebno vremena i materijalnih resursa da bi se savlada i razumela problematika koja je različita od američke GAAP filozofije. U Tabeli br. 5 prikazane su neke od važnijih razlika između OFI za MSE i MSFI za MSE.

⁵² Tysiac, K. (2012): *AICPA Reporting Framework for SMEs Expected Early in 2013*, Journal of Accountancy, June 7, AICPA, New York (preuzeto sa <http://www.journalofaccountancy.com>)

⁵³ Prilikom vršenja korekcija na zvaničnom prevodu MSFI za MSE od strane Ministarstva finansija R. Srbije, došlo je do vrlo opasnog propusta gde je izraz „mali i srednji entiteti“ zamenjen izrazom „mala i srednja pravna lica“. Iako ova razlika deluje nebitno, reč je o suštinskom nepoznavanju pojmova entitet i pravno lice. Naime, izraz entitet ima šire značenje i pored pravnih lica, obuhvata i preduzetnike i ogranke, kao i druge oblike organizovanja. Dakle, pravilno je MSFI za MSE, a ne MSFI za MSP.

Tabela br. 5: Profesionalna regulativa za male i srednje entitete: uporedni prikaz razlika⁵⁴

Područje	Okvir finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete (AICPA, 2013)	Međunarodni standard finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete (IASB, 2009)
Uporedne informacije iz prethodnog perioda	Ne zahtevaju se.	Zahtevaju se.
Koncept sveobuhvatnog prihoda	Ne postoji.	Izbor između prikaza sveobuhvatnog prihoda u jednom ili u dva odvojena finansijska izveštaja.
Fer vrednost	Koristi termin „tržišne vrednosti“ (koja je po definiciji slična fer vrednosti), ali u retkim slučajevima.	Koristi koncept fer vrednosti u mnogo češćim slučajevima.
Vrednovanje izlaza zaliha	LIFO metod je dozvoljen.	LIFO metod nije dozvoljen.
Definicija zavisnog entiteta	Entitet u kom drugi entitet poseduje više od 50 % neizmirenih rezidualnih udela u kapitalu.	Entitet koji je pod kontrolom matičnog entiteta. Kontrola je moć upravljanja finansijskim i operativnim politikama entiteta kako bi se ostvarivale koristi od njegovih aktivnosti.
Investicije / finansijska sredstva i obaveze	Koristi koncept istorijskog troška za vrednovanje investicija i finansijskih sredstava i obaveza.	Finansijski instrumenti se dele na one koji se vrednuju po fer vrednosti i one po amortizovanoj vrednosti.
Derivatni instrumenti	Priznavanje derivata pri ponovnoj prodaji (gotovinska osnova). Ne postoji računovodstvo zaštite od rizika.	Derivati se priznaju i odmeravaju po fer vrednosti. Računovodstvo zaštite od rizika (tzv. <i>Hedge Accounting</i>) je propisano.
Kompenzacije akcijama	Obelodanjuju se jedino u napomenama.	Priznaju se u visini nadoknadive vrednosti.
Goodwill	Amortizuje tokom istog perioda kao i da se koristi za svrhe saveznog poreza na dohodak, odnosno 15 godina. Ne vrši se testiranje na obezvređenje (umanjenje vrednosti).	Amortizuju se tokom korisnog veka trajanja. Ako entitet ne može pouzdano proceniti koristan vek trajanja, pretpostavlja se da je 10 godina. Testiranje se zahteva kada postoje pokazatelji obezvređenja.
Nematerijalna imovina	Sva nematerijalna imovina ima ograničen vek trajanja i amortizuju se tokom svog procenjenog veka trajanja.	Sva nematerijalna ulaganja (uključujući i <i>Goodwill</i>) je ograničenog veka i amortizuju se tokom njihovog korisnog veka

⁵⁴ Detaljnije videti: *Comparisons of the FRF for SMEs Reporting Framework to Other Bases of Accounting* (2014), The American Institute of CPAs, New York, p. 18-25, preuzeto sa sajta: http://www.aicpa.org/interestareas/frc/accountingfinancialreporting/pcfrr/downloadabledocuments/frf-sme/frfforsmes_comparison_ocboas.pdf (datum dostupnosti: 19/08/2014)

		trajanja. Ako entitet ne može pouzdano proceniti vek trajanja, pretpostavlja se da je 10 godina.
Investicione nekretnine	Nema posebne definicije investicionih nekretnina. Investicije u zemljišta i objekte se obračunavaju kao nekretnina, postrojenja i oprema.	Postoje posebne računovodstvene smernice za investicione nekretnine.
Zajednička ulaganja	Učesnik u zajedničkom poduhvatu u računovodstvenim politikama vrši izbor između dva metoda vrednovanja učešća: metod udela ili metod proporcionalne konsolidacije.	Ulaganja u zajednički kontrolisane entitete obračunava se korišćenjem jednog od sledeća tri metoda: troškovnog metoda, metoda udela ili metoda fer vrednosti kroz bilans uspeha.
Porez na dobit	Propisne su dve metode: integrisani metod ili metod odloženog poreza.	Porez na dobit obračunava sa upotrebom različitih metoda odloženog poreza.
Troškovi pozajmljivanja	Entitet može da izabere da kapitalizuje troškove kamata koje se odnose na stavke nekretnina, postrojenja i oprema koja se stiču, gradi ili razvija tokom vremena.	Troškovi pozajmljivanja su kamate i drugi troškovi koje entitet snosi u vezi sa pozajmljivanjem sredstava i treba da ih prizna kao trošak perioda u kom su nastali.
Stalna imovina koja se drži za prodaju	Treba izvršiti klasifikaciju kao sredstva za prodaju i prikazati ih odvojeno u bilansu. Za to vreme se ne vrši amortizacija ove vrste sredstava.	Ne postoji klasifikacija na sredstva „koja se drže za prodaju“ za nefinansijska sredstva ili grupu sredstava i obaveza, kao ni s tim u vezi propisane metode merenja.

U principu, OFI za MSE, kao opcija finansijskog izveštavanja, po mnogo čemu je slična MSFI za MSE. Oba oblika regulative doneta su sa ciljem da se finansijsko izveštavanje za grupu srednjih i malih entiteta pojednostavi i učini efikasnijim. Pored toga, oba sadrže ciljane obelodanjivanja u finansijskim izveštajima i manje obimna uputstva. Međutim, MSFI za MSE ima karakteristike i obaveznost jednog standarda, što i sam jeste, dok je OFI za MSE vrsta namenskog okvira i spada u druge sveobuhvatne računovodstvene osnove, tzv. OCBOA⁵⁵. Druga razlike jesu različiti parametri koji definišu vrstu entiteta kojima je MSFI za MSE, odnosno OFI za MSE namenjen. Dok standardna definicija ove grupe entiteta u SAD ne postoji, MSFI za MSE jasno definiše parametre pri klasifikaciji entiteta na male i srednje i ima veći propisani delokrug primene.⁵⁶

⁵⁵ Other Comprehensive Basis of Accounting (OCBOA) je termin koji se koristi u američkom računovodstvu da označi računovodstveni sistem različit od US GAAP.

⁵⁶ Prema: *Comparisons of the FRF for SMEs Reporting Framework to Other Bases of Accounting* (2014), The American Institute of CPAs, New York, p. 18, preuzeto sa sajta: http://www.aicpa.org/interestareas/frf/accountingfinancialreporting/pcfr/downloadabledocuments/frf-sme/frfforsmes_comparison_ocboas.pdf (datum dostupnosti 18/08/2014)

5. Modeli finansijskog izveštavanja kao polazna pretpostavka dispariteta

Pored činjenice da sve računovodstvene škole u svetu imaju istu osnovu, a to je italijansko dvojno knjigovodstvo iz 15. veka, prisutne su i danas mnogobrojne razlike kako u finansijskom izveštavanju između pojedinih zemalja, tako i u okviru jedne zemlje.⁵⁷ Neuporedivost finansijskih izveštaja i nemogućnost tumačenja performansi poslovnih entiteta posledica je postojanja sistema finansijskog izveštavanja koji se baziraju na različitim nivoima percepcije i primene računovodstvenih principa i standarda. Uzrok su razlike u kulturi (videti Šemu br. 7), koje obuhvataju običaje, navike, tradicije i sisteme vrednosti specifične za svaku zemlju. Uži pojam posmatranja jeste koncept računovodstvene kulture koji podrazumeva praksu, norme, vrednosti i institucionalne osnove finansijskog izveštavanja.⁵⁸

Poznavanje sistema finansijskog izveštavanja karakterističnog za jednu zemlju značajan je faktor pri donošenju ekonomskih odluka i proceni konkurencije, mogućnosti investiranja i raspoloživih izvora kapitala. Prilikom međunarodne komparativne analize performansi poslovnih entiteta mora se imati u vidu uticaj različite primene MSFI u zavisnosti od zemlje porekla – da li je u pitanju kontinentalnoevropsko ili anglosaksonsko područje.

Iako je proces usvajanja i primene MSFI u Evropskoj uniji počeo 2005. godine, a posle toga se proširio i na zemlje van granica Evrope, postoje razlike u stepenu harmonizacije od zemlje do zemlje, koje se mogu pripisati nacionalnim razlikama. „Najvažniji faktori koji iniciraju te razlike obuhvataju:

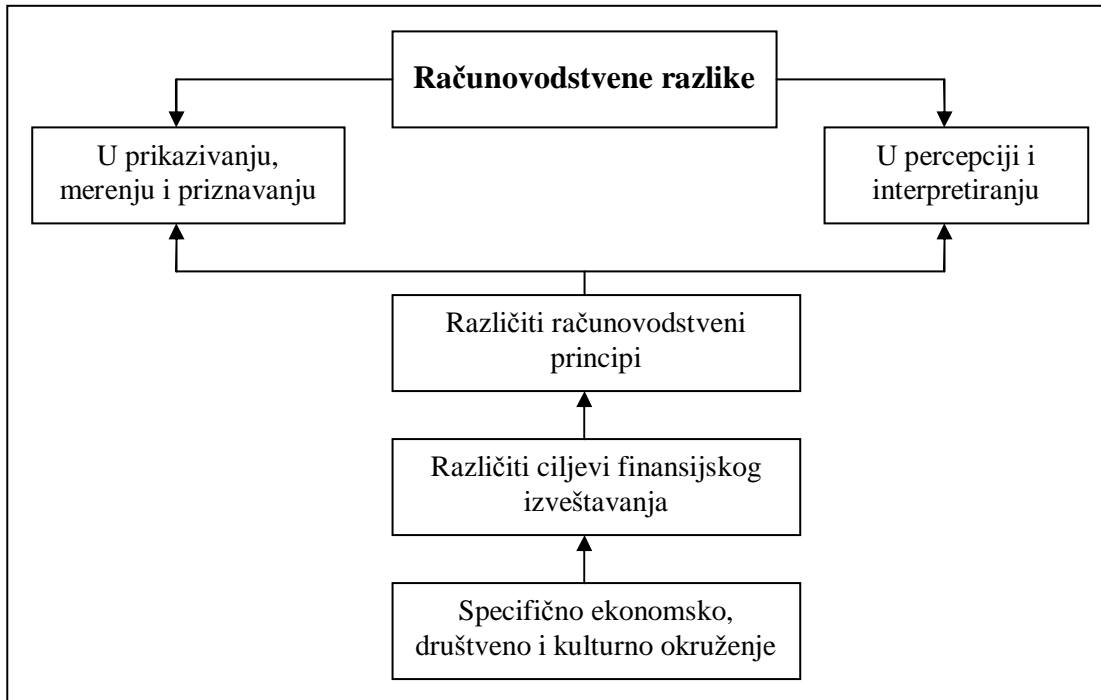
- karakter pravnog sistema,
- način na koji se privreda finansira,
- odnos poreskog i finansijskog računovodstva,
- status računovodstvene profesije,
- stepen razvijenosti računovodstvene teorije.“⁵⁹

⁵⁷ Tako na primer, kada je reč o grupi poslovnih entiteta, postoje različita pravila koja se odnose na finansijsko izveštavanje individualnog poslovnog entiteta.

⁵⁸ Za detalje videti: Pajunen, K. (2007): *The Internationalisation of Finnish Accounting Culture in 1973-2005*, Fifth Accounting History International Conference "Accounting in other places, Accounting by other peoples", Sponsored by College of Commerce at the University of Saskatchewan and Accounting History Special Interest Group of the Accounting and Finance Association of Australia and New Zealand, The Banff Centre, Banff, Alberta, Canada

⁵⁹ Elliot, B., Elliot, J. (2011): *Financial Accounting and Reporting*, 14th Edition, Prentice Hall, London, p. 134.

Šema br. 7: Uticaj kulture na finansijsko izveštavanje⁶⁰

Nije moguće sa sigurnošću tvrditi da su pojedini faktori bili presudni uzroci međunarodnih razlika u oblasti finansijskog izveštavanja, ali se sa sigurnošću može govoriti o njihovoj povezanosti. Pomenuti faktori ne moraju eksplicitno biti uzroci razlika, neki od njih se mogu posmatrati i kao posledica razlika u oblasti finansijskog izveštavanja. Ipak, svest o postojanju razlika dovela je do značajnih napora i pokušaja njihovog otklanjanja ili barem ublažavanja.

5.1. Faktori od uticaja na raznolikost modela finansijskog izveštavanja

Zemlje članice Evropske unije nemaju zajednički jezik, kulturu ili religiju, kao što je to slučaj kod Sjedinjenih Američkih Država. Jasno se može zaključiti da se prilikom sastavljanja finansijskih izveštaja od strane računovođa iz različitih zemalja, ne bi dobili identični izveštaji, čak i kada bi se oni sastavili na bazi identičnih poslovnih događaja.

Nesporno je da je u svakoj zemlji finansijsko izveštavanje pod snažnim uticajem okruženja u kome se sprovodi računovodstvena praksa, a bitan element tog okruženja je i kultura, kao vrlo specifičan uzrok međunarodnih razlika u računovodstvu. Kultura kao

⁶⁰ Walton, P., Haller, A., Raffournier, B. (2003): *International Accounting*, Thompson Learning, London, p. 2

sistem vrednosti računovođa ili sistem vrednosti u računovodstvenoj profesiji, ima uticaja i na finansijsko izveštavanje, iako je taj uticaj vrlo indirektan i nedovoljno jasan. Znatno direktniji uticaj na pojavu međunarodnih razlika u sistemima finansijskog izveštavanja imaju: pravni sistemi, izvori finansiranje poslovnih entiteta, poreski sistemi, računovodstvena profesija i inflatorna kretanja. O ovim faktorima biće više reči u nastavku.

5.1.1. Pravni sistem

Pravni sistem jedne zemlje od uticaja je na proces finansijskog izveštavanja. Od mnoštva podela pravnih sistem u liberalno – demokratskim zemljama, ističe se ona na običajno i zakonodavno (kodifikovano, pisano) pravo.

Običajno pravo (eng. „*Common Law*“) se javlja u anglosaksonskim zemljama, odnosno zemljama engleskog govornog područja. Prvobitno je nastalo u Engleskoj, a zatim se proširilo na Irsku, SAD, zemlje Komonvelta, Kanadu, Indiju, Australiju i Novi Zeland. U ovom obliku prava, u načelu, važi ono što stoji u ugovoru. Engleski ili američki ugovori su zato mnogo duži, opširniji i komplikovaniji. Uprkos tome, na međunarodnom nivou poslovni entiteti sve češće pregovaraju pozivajući se na anglosaksonsko pravo. U zemljama običajnog prava većina zakona je razvijena od strane sudija i sudova, odnosno sudskom praksom u rešavanju konkretnih sporova, što znači da se u običajnom pravu nastoji obezbediti rešenje za svaki pojedinačni slučaj. Odnosno, „način na koji je određen slučaj rešen u prošlosti, primenjuje se na sve buduće specifične događaje“. ⁶¹ Ovaj pravni sistem je fleksibilniji, jer umesto da formuliše opšta pravila, daje odgovarajući odgovor za svaki pojedini slučaj. Pisani zakoni postoje, ali imaju tendenciju da budu manje detaljni i manje fleksibilni od onih u zemljama kodifikovanog prava. Zakoni u običajnom pravu više su u funkciji zabrane neželjenog ponašanja, nego što su u funkciji regulisanja poželjnog ponašanja.

Kada je u pitanju finansijsko izveštavanje u ovom pravnom sistemu, zakonima nije precizno određena forma i sadržina finansijskih izveštaja, niti njihovo obelodanjivanje, što uzrokuje visok stepen fleksibilnosti u pripremi i prezentaciji finansijskih izveštaja. Stoga, računovodstvena profesija utvrđuje pravila za svoju praksu i uobličava ih u standarde, preporuke, smernice i principe. Tako na primer, Zakon o trgovačkim društvima (eng. *Companies Act*) u Velikoj Britaniji propisuje obelodanjivanje uglavnom informacija za zaštitu vlasnika društva sa ograničenom odgovornošću, tj. akcionara. Osim poštovanja posebnih odredbi ovog Zakona, poslovni entiteti imaju opštu dužnost da predstave finansijske izveštaje koji su "istiniti i fer". ⁶² Po tumačenju sudova, ovaj zakonski uslov znači da, ukoliko poslovni entitet ne može dokazati drugačije, on ima obavezu slediti računovodstvene standarde postavljene od strane privatnog sektora,

⁶¹ Savić, B. (2011): *Računovodstvena teorija i računovodstvena kultura kao determinante računovodstvenog izbora*, Računovodstvo, br. 3-4, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 15.

⁶² Roberts, C., Weetman, P., Gordon, P. (2008): *International Financial Reporting: A Comparative Approach*, Fourth Edition, Pearson Education Limited, Harlow, p. 151.

odnosno Odbora za računovodstvene standarde⁶³. Ovi standardi su primer parcijalne regulacije, jer svaki standard pokriva jedno određeno pitanje. Oni imaju tendenciju da se izdaju kao reakcija na određeni poslovni problem, stoga su više *ad hoc* karaktera, nego što su deo većeg plana.

Bez obzira da li je regulisano direktno od strane države ili preko drugih ovlašćenih organa, glavni razlog regulacije finansijskog izveštavanja u zemljama običajnog prava jeste potreba za zaštitom vlasnika poslovnih entiteta. Iz tog razloga, računovodstveni propisi pokazuju tendenciju da se parcijalno razvijaju uporedo sa razvojem društva sa ograničenom odgovornošću i odvajanjem uloge vlasnika i menadžera sa naglaskom na finansijsko izveštavanje na nivou grupe. Sistem finansijskog izveštavanja u ovim zemljama često je predmet regulacije iz razloga što:

- sistem slobodnog tržišta pokazuje sklonost ka rušenju,
- ne obezbeđuje dovoljno informacija odgovarajućeg kvaliteta i
- zbog činjenice da su u fokusu kreditori, a ne poverioci i poreski organi, pravila merenja imaju tendenciju da budu manje konzervativna od onih u zemaljama sa zakonodavnim pravom.⁶⁴

Tabela br. 6 pokazuje sumarni pregled najvažnijih specifičnosti pojedinih sistema finansijskog izveštavanja s obzirom na vrstu pravnog sistema koja je zastupljena u zemlji.

Tabela br. 6: Karakteristike finansijskog izveštavanja prema vrsti pravnog sistema⁶⁵

Karakteristike finansijskog izveštavanja	Pravni sistem	
	Zemlje običajnog prava	Zemlje zakonodavnog prava
Orijentacija ka...	„fer prezentaciji“	legalistička orijentacija
Obelodanjivanje finansijskih izveštaja	transparentno i potpuno	na niskom nivou
Odnos finansijskog i poreskog računovodstva	razdvojeni	povezani
Dominantan izvor finansiranja	berze	banke i vlada
Finansijsko izveštavanje je orijentisano ka...	informacionim potrebama eksternih korisnika	zaštiti kreditora
Objavljivanje računovodstvenih standarda	u domenu aktivnosti privatnog sektora	u domenu aktivnosti javnog sektora

⁶³ Uloga Odbora za računovodstvene standarde (Accounting Standards Board – ASB) jeste da izdaje računovodstvene standarde u Velikoj Britaniji. On je ustanovljen s tom svrhom u Zakonu o trgovačkim društvima iz 1985. godine, gde je taj zadatak i zvanično preuzeo 1990. godine od Komiteta za računovodstvene standarde (Accounting Standards Committee – ASC). Međutim, Savet za finansijsko izveštavanje (Financial Reporting Council – FRC) preuzima ASB 2. jula 2012. godine i od tada postaje jedini organ koji može da donosi računovodstvene standarde u Velikoj Britaniji.

⁶⁴ Roberts, C., Weetman, P., Gordon, P. (2008): *International Financial Reporting: A Comparative Approach*, Fourth Edition, Pearson Education Limited, Harlow, p. 151-152.

⁶⁵ Tabelu osmislio autor prema: Choi, F., Meek, G. (2011): *International Accounting*, Seventh Edition, Prentice Hall, Boston, p. 56.

Zakonodavno (kodifikovano, pisano) **pravo**, bazirano na rimskom pravu, javlja se u kontinentalno-evropskim zemljama, Latinskoj Americi i Aziji i njegovi najvažniji temelji zapisani su u zakonima. Kada se sklapaju ugovori, oni se zasnivaju na tim zakonima i samo detalji moraju da se posebno dogovore. Uloga zakona je, dakle, da propiše i obaveže na prihvatljivo ponašanje. U ovom pravnom sistemu pravila postaju doktrina. Zakoni se sastoje od pravila i procedura koje se moraju poštovati. Tako na primer, zakoni koji se odnose na privredu regulišu ponašanje svih poslovnih entiteta, uključujući i regulisanje računovodstva.

Zakonodavno pravo ima tri orijentacije: francusko, nemačko i skandinavsko (videti Tabelu br. 7). Zajedničko za običajno pravo i francusko i nemačko zakonodavno pravo jeste da su se širili po svetu putem osvajanja, imperijalizma i kopiranja.⁶⁶ Francusko pravo se temelji na Napoleonovom zakonu iz 1804. godine, a nemačko na građanskom zakoniku Nemačke iz 1900. godine. Skandinavsko zakonodavno pravo temeljilo se na nemačkoj praksi, koja se '70-ih godina prošlog veka pokušala ukinuti projektom harmonizacije i uvođenjem obaveze sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja, koja je bilo vrlo napredna ideja za to vreme za kontinentalnoevropske zemlje. Vremenom slabi veza između finansijskog izveštavanja i nacionalnog pravnog sistema u zemljama zakonodavnog prava, naročito nakon uvođenja MSFI.

Tabela br. 7: *Zakonodavno i običajno pravo u Evropi*⁶⁷

Zakonodavno pravo			Običajno pravo	Mešani sistem
Francusko	Nemačko	Skandinavsko		
Belgija	Austrija	Danska	Irska	Kipar
Bugarska*	Češka	Finska	Velika Britanija	Malta
Francuska	Mađarska	Island		
Grčka	Nemačka	Norveška		
Holandija	Slovačka	Švedska		
Italija	Švajcarska			
Luksemburg				
Poljska**				
Portugal				
Rumunija				
Španija				
Turska				

* Zakonodavno pravo u Bugarskoj temelji se na francuskom i nemačkom sistemu.

** Zakonodavno pravo u Poljskoj temelji se na Napoleonovom zakonu iz 1807. godine koji je usvojen 1908. godine i bio je na snazi do 1934. godine. Taj zakon je ponovno aktiviran 1989. godine, s manjim izmenama.

⁶⁶ Klikovac, A. (2009): *Financijsko izveštavanje u Europskoj uniji*, Mate d.o.o., Zagreb, str. 34.

⁶⁷ Klikovac, A. (2009): *Financijsko izveštavanje u Europskoj uniji*, Mate d.o.o., Zagreb, str. 35 i Choi, F., Meek, G. (2008): *International Accounting*, Pearson Education Inc., New Jersey, p. 49.

U zemljama zakonodavnog prava vlada reguliše računovodstvo kao jedan deo svojih mera kako bi obezbedila ispravno poslovno ponašanje. Računovodstvena regulativa predstavlja deo kompletnog sistema komercijalnih propisa koji važe za sve poslovne entitete. Propisi su dizajnirani tako da zaštite sve stranke u bilo kojoj komercijalnoj transakciji i da obezbede ispravno poslovno ponašanje, a akcenat je stavljen na zaštitu eksternih korisnika – naročito poverilaca. Poverioci se u ovom pravnom sistemu posmatraju kao najvažniji korisnik finansijskih izveštaja.

Poreski organi su takođe važan korisnik, pa se računovodstveni propisi često postavljaju imajući u vidu i njihove informacione potrebe. Akcionari, generalno, nisu viđeni kao toliko važni i to ne iznenađuje s obzirom na činjenicu da većina poslovnih entiteta nije kotirana i nema puno eksternih korisnika. Pojedinačni finansijski izveštaji su detaljnije regulisani od konsolidovanih finansijskih izveštaja, jer su poreske vlasti zainteresovane upravo za pojedinačne poslovne entitete, a ne za grupe, a i većina pravnih ugovora sa poveriocima, dobavljačima ili klijentima sklapa se na nivou pojedinačnih poslovnih entiteta, a ne grupe.⁶⁸

U većini zemalja zakonodavnog prava, računovodstvo je primarno regulisano kroz zakon o računovodstvu, koji je, po pravilu, preskriptivan⁶⁹, detaljan i proceduralan. Prema tome, računovodstveni propisi ne obuhvataju samo detaljna pravila obelodanjivanja, već i pravila merenja i knjigovodstvena pravila. Sasvim je uobičajeno da ove zemlje imaju specifičnu regulativu ili planove za pojedine grane industrije. U Francuskoj, Belgiji, Španiji, Portugalu i Grčkoj detaljni računovodstveni pravila se mogu naći u tzv. „računovodstvenim planovima“ koji predstavljaju dokumenta pod kontrolom državnih odbora. Ovi planovi sadrže detaljan popis konta i njihovih numeričkih oznaka. Ovi standardizovani planovi potiču iz Nemačke iz ranih godina prošlog veka, a intenzivno su se koristiti u zemljama Istočne Evrope.⁷⁰

5.1.2. Izvori finansiranja

Zemlje se međusobno razlikuju po izvorima finansiranja poslovnih entiteta, strukture finansijskih institucija i tradiciji finansiranja. Upravo pomenuti izvori finansiranja utiču na razlike u praksi finansijskog izveštavanja pojedinih zemalja, s obzirom da različiti davaoci kapitala imaju različite potrebe za obelodanjivanjem informacija. S jedne strane se nalaze **veliki akcionari i privatni investitori** koji, usled činjenice da nemaju direktan pristup informacijama „na izvoru“, tj. u samom poslovnom entitetu, organizujući se, vrše pritisak na poslovne entitete zahtevajući zadovoljenje svojih informacionih potreba. (videti „akcionarsku“ grupaciju u Tabeli br. 8). Stoga je u „akcionarsko“ orijentisanim

⁶⁸ Roberts, C., Weetman, P., Gordon, P. (2008): *International Financial Reporting: A Comparative Approach*, Fourth Edition, Pearson Education Limited, Harlow, p. 151.

⁶⁹ Za razliku od deskriptivnog, koje ima za pretpostavku samo iskaz šta jeste, deskriptivno ima i stav o tome šta bi trebalo da bude i na taj način još preciznije pravu dodaje određene kvalitete.

⁷⁰ Alexander, D., Nobes, Ch. (2011): *Financial Accounting: An International Introduction*, Pearson Education / Mate d.o.o. Zagreb, str. 49.

zemljama finansijsko izveštavanje elastičnije sa snažno izraženom potrebom za obelodanivanjem informacija iz finansijskih izveštaja. Naglašena je uloga revizije i akcenat se stavlja na fer prezentaciju.

Pravednost u pristupu informacijama od strane akcionara i investitora postiže se transparentnim i nepristrasnim finansijskim izveštavanjem. Pomenute davaoce kapitala interesuje poređenje u vremenu (kroz godine) i prostoru (između poslovnih entiteta) što iziskuje određen stepen stručnosti, koja je neophodna i pri reviziji. Navedeno može „tokom decenija rezultirati tendencijom računovođa da sami moraju doći do vlastitih tehničkih pravila. Ovo je prihvatljivo vladama zbog uticaja i stručnosti privatnog sektora, koji je obično ispred vlade (u njenom svojstvu akcionara, zaštitnika javnog interesa ili prikupljača poreza).“⁷¹ Stoga se u „akcionarski“ orijentisanim zemljama finansijsko izveštavanje služi opšteprihvaćenim računovodstvenim načelima, koja nisu podređena u odnosu na poreske propise, a država i njeni organi slede najbolju praksu, umesto da je sami stvaraju.

Tabela br. 8: Karakteristike sistema finansijskog izveštavanja s obzirom na izvore finansiranja⁷²

Orijentacija finansijskog izveštavanja	„Akcionarska“ grupacija	„Bankarsko-državna“ grupacija
Davaoci kapitala	Akcionari, privatni investitori	Banke, država, porodični osnivači
Finansijsko tržište	Razvijeno, posebno tržište kapitala, veliki broj kotiranih kompanija	Manje razvijeno tržište, mali broj kotiranih kompanija
Objavljivanje informacija	Veći pritisak na objavljivanje informacija van kompanije, važna uloga revizije	Manja potreba za objavljivanjem informacija, obelodanjuju se samo zakonom obavezne informacije
Principi i obeležja	Fer prezentacija, fleksibilnost, procena, nepristrasnost, transparentno izveštavanje	Opreznost, konzervativizam, preciznost, uniformnost, stabilnost, dominacija poreskih propisa
Zemlje – tipični predstavnici	SAD, V. Britanija, Holandija, Švedska, Australija, Hong Kong	Nemačka, Italija, Španija, Francuska, Belgija, Portugal

S druge strane se nalaze *banke i državne institucije* koje su glavni izvor finansiranja privrede u tzv. „kreditno“ orijentisanim zemljama (videti „bankarsko-državnu“ grupaciju u Tabeli br. 8). Oni svojom ekonomskom snagom i uticajem lakše dolaze do informacija iz finansijskih izveštaja, te nemaju potrebu udruživanja i intervencije, kao što je to slučaj sa akcionarima i investitorima. Većina akcija javnih poslovnih entiteta je u vlasništvu nacionalnih banaka, dok su te banke istovremeno i najveći kreditori privrede. Iz tih razloga, sistemi finansijskog izveštavanja u „kreditno“ orijentisanim zemljama više su rigidni i neelastični, uglavnom fokusirani na servisiranje poreskih obaveza i zaštitu kreditora. „Radi veće zaštite kreditora, u tim zemljama postoji opreznije (konzervativno)

⁷¹ Ibidem, str. 73.

⁷² Tabelu osmislio autor.

računovodstvo, iz razloga što kreditore jedino zanima hoće li dobiti natrag uloženo novac, dok akcionare zanima procena budućeg poslovanja i razvoj privrednog društava“.⁷³

Iako ne postoji naglašena potreba za objavom i revizijom finansijskih izveštaja, država ipak zahteva od javnih i kotiranih poslovnih entiteta obelodanjivanje revidiranih finansijskih izveštaja. Primarni razlog ove zakonske obaveze nije obezbeđenje informacija za državne organe, jer država najčešće imenuje direktore u poslovnim entitetima u kojim je većinski vlasnik i na taj način direktno pristupa informacijama „na izvoru“ njihovog nastanka. Sličnu povlasticu imaju i poreski organi, jer poreski propisi dominiraju pri sastavljanju finansijskih izveštaja u „kreditno“ orijentisanim zemljama.

Prosečni pokazatelji odnosa kapitala i obaveza pružaju nagoveštaje razlika u izvorima finansiranja različitih privreda. Jedno istraživanje o odnosu između kulture i obrazaca finansiranja, koje je bilo sprovedeno u 22 zemlje⁷⁴, došlo je do otkrića postojanja značajnih razlika u pomenutim pokazateljima, čak i posle kontrole razlika u performansama, pravnom sistemu, bruto društvenom proizvodu i finansijskim institucijama. Najviši pokazatelji korporativnog duga pronađeni su u Nemačkoj (71%), Italiji (65%), Holandiji (63%), Francuskoj (62%) i Japanu (61%). Nasuprot tome, najniži pokazatelji su pronađeni u SAD (47%), Australiji (45%), Grčkoj (44%) i Tajvanu i Kini (42%). Ovo nedvosmisleno upućuje na činjenicu da je u „kreditno“ orijentisanim zemljama prisutan visok procenat zaduženosti poslovnih entiteta, nasuprot SAD-a, kao tipičnog predstavnika „akcionarske“ grupe zemalja, koja je najmanje zadužena.

5.1.3. Poreski sistem

Poreski sistem vrši značajan uticaj na finansijsko izveštavanje u nekim zemljama, dok je u drugim zemljama taj uticaj minoran ili ga nema. Ovaj uticaj se ogleda u načinu na koji pravila koja se koriste za vrednovanje pozicija utiču na sadržinu finansijskih izveštaja. Sa aspekta u kojoj meri poreski organi uređuju računovodstvene principe, uočeno je da u zemljama zakonodavnog prava postoji zajednička regulativa koja se primenjuje na finansijsko izveštavanje i u poreske svrhe, dok u zemljama običajnog postoje dve potpuno nezavisne regulative.

Mogu biti identifikovane tri vrste poreskih sistema:

- Sistemi u kojima su poreski propisi i pravila finansijskog izveštavanja u potpunosti, ili u veoma velikoj meri, nezavisna jedna od drugih (primer: Velika Britanija);
- Zajednički sistem u kom se mnoga pravila finansijskog izveštavanja koriste i od strane poreskih organa (primer: zemlje Komonvelta);

⁷³ Klikovac, A. (2009): *Financijsko izveštavanje u Europskoj uniji*, Mate d.o.o., Zagreb, str. 37.

⁷⁴ Chui, A.C.W., Lloyd, A.E., Kwok, C.C.Y. (2002): *The Determination of Capital Structure: Is National Culture the Missing Piece to the Puzzle?* Journal of International Business Studies, Vol. 33, Issue 1, Palgrave Macmillan, London, p. 99–127.

- Zajednički sistem u kom se mnogi poreski propisi koriste i u svrhu finansijskog izveštavanja (primer: zapadnoevropske zemlje).⁷⁵

Ako se uticaj poreskog sistema na finansijsko izveštavanje posmatra s aspekta odnosa redovnih (godišnjih) finansijskih izveštaja i poreskog bilansa, tada razlikujemo dva pristupa:

- Kontinentalni pristup – bazično temeljen na principu podudaranja (tj. principu unificiranih finansijskih izveštaja) s osnovnom idejom jedinstvenog bilansa;
- Anglosaksonski pristup (tzv. „pristup prema MSFI“) – bazično temeljen na različitosti, odnosno postojanju redovnih finansijskih izveštaja prema MSFI koji ne konvergiraju sa poreskim bilansom.⁷⁶

Za **kontinentalan pristup** (tipičan predstavnik: Nemačka) karakteristično je da poreske vlasti imaju tretman skrivenih akcionara čija prava treba poštovati, kao i da je izračunavanje dobiti strogo podređeno poreskim pravilima. Osnovna svrha sistema finansijskog izveštavanja je zaštita kreditora. Poreske vlasti određuju maksimalnu visinu amortizacionih stopa koje se koriste za određenu vrstu imovine i bazirane su na očekivanom korisnom veku te imovine. Razlog direktnog mešanja poreskih vlasti u računovodstvene politike koje se tiču amortizacionih stopa jeste sprečavanje mogućih zloupotreba na polju smanjenja i odlaganja poreskih obaveza.

Osnovna odlika kontinentalnog pristupa jeste princip podudaranja poslovnih (redovnih, godišnjih) finansijskih izveštaja i poreskog bilansa. Ovom principu zamera se sledeće⁷⁷:

- Efekti poreskog sistema razaraju principe na kojima se temelje poslovni finansijski izveštaji;
- Konzistentnost Četvrte i Sedme direktive (nekada, a sada Direktive 2014/34/EU – prim. S.M.) je fer vrednost, a ne metod istorijskog troška koji je neodvojiv od poreskih principa;
- Principi podudaranja je, u stvari, nedovršeno delo, jer se poreska izuzimanja i različita rešenja povećavaju shodno potrebama fiskusa.

Za **anglosaksonski pristup** (tipični predstavnici: SAD, Velika Britanija) karakteristično je da se finansijski izveštaji sastavljaju kao pokazatelj uspeha i kao informaciona baza investitorima za donošenje odluka. Specifičnost ovog pristupa je razdvojenost poreskih od komercijalnih pravila po kojima se sastavljaju redovni, godišnji finansijski izveštaji, što za rezultat ima neslaganje tih finansijskih izveštaja sa poreskim bilansom. Ključni razlog ovog neslaganja jeste primena različitih koncepata vrednovanja. Fer vrednost predstavlja osnovi koncept vrednovanja pri sastavljanju redovnih, godišnjih finansijskih izveštaja, dok se poreski bilansi sastavljaju na bazi istorijskog troška.

⁷⁵ Roberts, C., Weetman, P., Gordon, P. (2008): *International Financial Reporting: A Comparative Approach*, Fourth Edition, Pearson Education Limited, Harlow, p. 152.

⁷⁶ Prema: Klikovac, A. (2009): *Financijsko izveštavanje u Europskoj uniji*, Mate d.o.o., Zagreb, str. 38-39.

⁷⁷ Prema: Smiljan, I. (2006): *Uloga Odbora za standarde finansijskog izvještavanja u Republici Hrvatskoj*, Zbornik radova XLI simpozija HZRIF, Pula, HZRIF, Zagreb, Hrvatska, str. 57-68.

5.1.4. Računovodstvena profesija

Računovodstvena profesija utiče na raznolikost modela finansijskog izveštavanja svojom veličinom, ulogom, organizacijom i značajem koji ima u posmatranoj zemlji. Postoje pitanja koja su naročito važna za računovodstvenu profesiju, a to su: način regulisanja profesije (samoregulacija ili državna regulacija profesije) i značaj koji profesija uživa (obim i struktura subjekata koji podležu reviziji, broj revizora koji sprovode reviziju i odnos društva prema računovođa i revizorima). Kao što država i društvo utiču na profesiju, tako i profesija utiče na institucije jedne zemlje i njen računovodstveni sistem. Pri tom povratnom uticaju, ključna pitanja jesu mera u kojoj su revizori nezavisni i njihova moć u odnosu na poslovne entitete koji podležu reviziji, jer od toga zavisi kredibilitet finansijskih izveštaja.

Zabluda br. 1: Veličina profesije

Po pitanju veličine profesije, postoje drastične razlike, te se broj pripadnika računovodstvene profesije u pojedinim zemljama ne sme uzimati kao reper ugleda i snage koju profesija u toj zemlji uživa. Najčešće citirani primer jeste broj finansijskih računovođa u Velikoj Britaniji sa Irskom (189.000) i u Nemačkoj (10.000).⁷⁸ Velika razlika u ovim ciframa može da dovede do zabune, jer je prvi podatak precenjen, a drugi potcenjen. Naime, broj računovođa u Velikoj Britaniji je precenjen u odnosu na većinu drugih zemalja, jer računovođe zadržavaju članstvo u računovodstvenim telima, čak i nakon prelaska u drugu delanost (najčešće u industriju ili trgovinu) i/ili nakon penzionisanja. I to čini 50% registrovanih računovođa – članova računovodstvenih tela.

Nasuprot tome, nemačka cifra značajno je potcenjena u odnosu na većinu drugih zemalja, jer u Nemačkoj postoji mnogo više poreskih eksperata, nego računovođa. Osim poreskih eksperata, iz nemačke cifre isključen je i drugi sloj revizora koji vrši samo reviziju poslovnih entiteta u privatnom vlasništvu.⁷⁹ Na sve ovo treba da se uvaži i činjenica da je uloga računovođe u zemljama poput Nemačke (tj. u zemljama kontinentalnoevropskog modela) značajno manja nego u zemljama poput Velike Britanije (tj. u zemljama anglosaksonskog modela).

Mnogi od zadataka koje su u delokrugu profesionalnih računovođa u Velikoj Britaniji, u većini zemalja zapadne Evrope nalaze se u nadležnosti inženjera, advokata i drugih stručnjaka. Time se objašnjava tendencija da je profesija brojnija u anglosaksonskim zemljama u odnosu na kontinentalnoevropske zemlje.

⁷⁸ Roberts, C., Weetman, P., Gordon, P. (2008): *International Financial Reporting: A Comparative Approach*, Fourth Edition, Pearson Education Limited, Harlow, p. 159.

⁷⁹ U Nemačkoj postoji posebna grupa revizora čiji delokrug poslova jeste isključivo revizija kompanija sa pretežno privatnim vlasništvom.

Na osnovu gore pomenutog, mogu se prepoznati četiri tipična faktora kod profesije, a koja utiču na različitost modela finansijskog izveštavanja u pojedinim zemljama:⁸⁰

- 1) Odnos u broju poreskih stručnjaka i računovođa u pojedinim zemljama,
- 2) Da li se računovođama smatraju samo oni stručnjaci koji se aktivno bave profesijom i članovi su udruženja računovođa (npr. Nemačka) ili i oni koji rade u oblasti industrije, trgovne, obrazovanja, vlade (npr. Velika Britanija),
- 3) Potrebno obrazovanje da pojedinac postane priznati stručnjak iz računovodstva (npr. u Nemačkoj je proces obrazovanja dug i rigorozan, dok se u Velikoj Britaniji i najbolji studenti smatraju stručnjacima),
- 4) Vrsta revizije koju mogu obavljati pojedini revizori (već pomenuta posebna vrsta revizora u Nemačkoj koja se bavi samo revizijom privatnih kompanija).

Osim postojanja značajnih varijacija u veličini profesije, postoje i druge razlike u odnosu na pravni sistem zemlje, kao što su stepen nezavisnosti računovodstvene profesije i kontrola revizorske profesije.⁸¹ U zemljama običajnog prava, profesija je u velikoj meri tradicionalno samoregulisana u smislu da ista preuzima odgovornost za licenciranje računovođa i revizora postavljajući uslove pristupanja, obuke i polaganja ispita. U zemljama zakonodavnog prava, većinu tih zadataka preuzima država. Slične razlike postoje i u kontroli revizorske profesije s aspekta ko određuje smernice ili standarde i pod čijom ingerencijom revizori obavljaju svoju delatnost.

Zabluda broj 2: Uloga profesije

Po pitanju uloge profesije u regulisanju finansijskog izveštavanja postoje zablude. Već je napomenuto da u zemljama zakonodavnog pravnog sistema država preuzima odgovornost za licenciranje pripadnika profesije postavljajući uslove pristupanja, obuke i polaganja ispita. Međutim, uloga profesije nije nužno marginalizovana u ovim zemljama. Računovodstvena profesija se često javlja u ulozi savetnika vlade i državnih organa pri regulatornom procesu. Ona može da izda standarde ili preporuke u oblastima u kojima ne postoje zakonski propisi. Takođe, može da izda saopštenja kojima će da objasni ili proširi državne propise.

Francuska predstavlja dobar primer zemlje zakonodavnog prava u kojoj profesija ima ulogu savetnika države kada je regulisanje računovodstvene oblasti u pitanju. U zemljama običajnog prava, regulisanjem ove oblasti nastoji se delegirati od vlade ka nezavisnom telu, kao što je to slučaj u SAD (FASB), Australiji (AASB) i Velikoj Britaniji (ASB).⁸² Međutim, osnivanjem nezavisnih tela za donošenje standarda i u drugim zemljama zakonodavnog prava (Nemačka, Japan) nastavlja se trend daljeg približavanja praksi zemalja zakonodavnog i običajnog prava.

⁸⁰ Nobes, Ch., Parker, R. (2010): *Comparative International Accounting*, Eleventh Edition, Financial Times Press, London, p. 27.

⁸¹ Roberts, C., Weetman, P., Gordon, P. (2008): *International Financial Reporting: A Comparative Approach*, Fourth Edition, Pearson Education Limited, Harlow, p. 160.

⁸² Ibidem, p. 161.

5.1.5. Inflatorna kretanja

Značajnu ulogu u razvoju računovodstvene prakse imala je inflacija, s obzirom da različite zemlje različito reaguju na inflaciju. Pošto su finansijski izvštaji bazirani na novčanim pokazateljima, uticaj inflacije na finansijsko izveštavanje je neposredan. Neuporedivost finansijskih izveštaja koji potiču iz zemalja sa visokom stopom inflacije ne bi mogla biti prevaziđena bez usklađivanja sa efektima inflacije, čak i da su ti finansijski izveštaji iskazani u jedinstvenoj valuti.

Negativni efekti inflacije su:

- „Dobit je precenjena kada se ignorišu inflatorne promene u vrednosti imovine.
- Uporedivost poslovnih entiteta postaje iskrivljena.
- Proces donošenja odluka, formulisanje planova i postavljanje ciljeva može biti ispod optimalnog nivoa ako su finansijske baze podataka zastarele.
- Finansijski izveštaji postaju zbunjujući u najboljem, odnosno obmanjujući u najgorem slučaju, jer se prihod ne podudara sa različitim nivoima istorijskih troškova zato što monetarna jedinica postaje nestabilna.
- Nerealizovani dobiti koji nastaju u pojedinim obračunskim periodima su usled dejstva inflacije precenjeni.“⁸³

Iz navedenih razloga se u zemljama sa visokom stopom inflacije primenjuju različiti metodi za neutralisanje efekata inflacije pri finansijskom izveštavanju. U tim zemljama se može naići na praksu primene koncepta novčane jedinice konstantne kupovne moći, umesto primene koncepta merenja po istorijskim troškovima, odnosno upotrebe nominalne novčane jedinice (tzv. tradicionalni metod). Drugi najzastupljeniji metod u uslovima inflacije jeste koncept tekuće vrednosti, koji može biti zasnovan na metodu sadašnje vrednosti, metodu neto unovčive prodajne vrednosti ili metodu tekuće reprodukcione vrednosti.

Na osnovu iskustava iz perioda inflacije tokom 70-ih godina prošlog veka, uočava se da je reakcija računovodstvenog sistema na inflaciju u određenoj zemlji bila upravo u skladu sa prirodom njenog modela finansijskog izveštavanja. Tako na primer, u zemljama kontinentalne Evrope (Francuska, Španija i Italija) vlada je preduzela mere za neutralisanje efekata inflacije, što jasno ukazuje na način regulisanja finansijskog izveštava u tim zemljama. S druge strane, u SAD, Velikoj Britaniji i Australiji, odgovor na inflaciju došao je od strane odbora računovođa.⁸⁴

⁸³ Elliot, B., Elliot, J. (2011): *Financial Accounting and Reporting*, 14th Edition, Prentice Hall, UK, p. 59-60.

⁸⁴ Nobes, Ch., Parker, R. (2010): *Comparative International Accounting*, 11th Edition, Financial Times Press, London, p. 35-36.

5.2. Komparacija anglosaksonskog i kontinentalno–evropskog modela finansijskog izveštavanja

Nakon detaljnog obrazloženja svih faktora koji imaju uticaj na disparitet modela finansijskog izveštavanja u svetu, kao što su pravni sistem, izvori finansiranja, poreski sistem, računovodstvena profesija i inflatorna kretanja, istraživanje⁸⁵ je potvrdilo da su ovi faktori veća pretnja uspehu MRS/MSFI u procesu harmonizacije, nego sam proces konvergencije MRS/MSFI i US GAAP. Klasifikacija modela finansijskog izveštavanja bi stoga trebala „olakšati logike i teškoće s kojima se suočava međunarodna harmonizacija. Klasifikacija bi takođe trebala pomoći pri uvežbavanju računovođa i revizora koji posluju međunarodno.“⁸⁶ Ovo se posebno odnosi na zemlje u tranziciji i zemlje u razvoju, koje će na osnovu klasifikacije i faktora koji utiču na modele finansijskog izveštavanja bolje razumeti i time lakše se opredeliti za najprikladniji pravac razvoja svoje računovodstvene teorije i prakse.

S obzirom na pristune međunarodne razlike u sistemima razvoja računovodstva, mnogi autori su se bavili klasifikacijom modela finansijskog izveštavanja. Nair i Frank⁸⁷ sve zemlje svrstavaju u jedno od četiri modela: model Britanije i Commonwealth-a, latinoamerički model, kontinentalno-evropski model i model SAD. Nobes⁸⁸ zemlje deli u dve velike grupe s obzirom na to da li spadaju u mikro/profesionalni ili makro/uniformni sistem korporativnog finansijskog izveštavanja. Nakon započinjanja programa harmonizacije u Evropskoj uniji, proširene globalizacije tržišta kapitala i pada komunizma u socijalističkim zemljama, Nobes⁸⁹ objavljuje revidiranu klasifikaciju zemalja na dva razreda (s jakim i slabim akcionarskim kapitalom) unutar kojih postoje posebne podgrupe. Nobes na taj način zemlje generalno svrstava u mikro grupu, koja je slična anglosaksonskom modelu i makro grupu, koja je slična kontinentalno-evropskom modelu finansijskog izveštavanja.

⁸⁵ Carnachan, R. (2003): *A Third Way: The Case for Competition Between US GAAP and IFRS in US Capital Markets*, Harvard Law School, Cambridge, p. 58.

⁸⁶ Alexander, D., Nobes, Ch. (2011): *Financial Accounting: An International Introduction*, Pearson Education / Mate d.o.o. Zagreb, str. 65.

⁸⁷ Za detalje videti: Nair, R., Frank, W. (1980): *The Impact of Disclosure and Measurement Practices on International Accounting Classifications*, Accounting Review, Vol. 55, No. 2, American Accounting Association, pp. 426-450.

⁸⁸ Za detalje videti: Nobes, Ch. (1983): *A Judgemental International Classification of Financial Reporting Practices*, Journal of Business Finance and Accounting, Vol. 10, No. 1, Blackwell Publishing Ltd., Victoria, Australia, pp. 1-19.

⁸⁹ Za detalje videti: Nobes, Ch. (1998): *Towards a General Model of the Reasons for International Differences in Financial Reporting*, Abacus, Vol. 34, No. 2, Blackwell Publishing Ltd., Victoria, Australia, pp. 162-187.

Tabela br. 9: Karakteristike modela finansijskog izveštavanja⁹⁰

Karakteristike	Anglosaksonski model	Kontinentalno–evropski model
Društveno ekonomsko okruženje		
GLAVNI IZVOR FINANSIRANJA	Kapital se pribavlja posredstvom berzi na tržištu kapitala	Kapital obezbeđuju bankarski sektor i država
KULTURA	Individualizam	Kolektivizam
PRAVNI SISTEM	Običajno pravo	Uticao kodifikovanog prava
PORESKI SISTEM	Model odloženih poreza: poreska pravila ne utiču na praksu finansijskog računovodstva	Integrirani model: poreska pravila utiču na praksu finansijskog izveštavanja
Karakteristike računovodstvenog modela		
RAČUNOVODSTVENI CILJEVI	Istinita i poštena slika	Oprezno odmeravanje garantne supstance
ORIJENTACIJA RAČUNOVODSTVENOG MODELA	Zaštita ulagača	Zaštita kreditora i poreskih organa
OBIM RAČUNOVODSTVENIH POLITIKA	Diskreciono pravo menadžmenta u izboru pravila priznavanja i vrednovanja	Sužene mogućnosti izbora pravila priznavanja i vrednovanja
RAČUNOVODSTVENI PRINCIPI	Optimizam	Konzervativizam
REZERVE IZ DOBITI	Diskrecione	Zahtevane od strane zakonodavca
IZVEŠTAJ O NOVČANIM TOKOVIMA	Obavezan	Nije obavezan, sporadičan
DOBITAK PO AKCIJI	Obavezan podatak za kompanije na listingu berze	Nije obavezan, sporadičan
PROCENJIVANJE	Procena očekivanog novčanog toka koji će preduzetničke aktivnosti odbaciti	Obračun disponibilnog dobitka
NAPOMENE	Obavezne, velika količina informacija o računovodstvenim politikama - transparentnost	Nije obavezno, sporadično, mala količina informacija o računovodstvenim politikama - latentnost

Proširenje Evropske unije iz 2004. godine i intenzivnije uvođenje MRS/MSFI od 2005. godine, uticali su na promene nacionalnih računovodstvenih regulativa i uslovile novu klasifikaciju zemalja. Uvažavajući kriterijum modela računovodstvene regulative, danas se sve zemlje članice EU mogu klasifikovati na zemlje koje su zadržale računovodstveni model koji su imale pre 1992. godine, odnosno proglašenja EU i zemlje koje su

⁹⁰ Modifikovano prema: Nobes, Ch. (1998): *Towards a General Model of the Reasons for International Differences in Financial Reporting*, Abacus, Vol. 34, No. 2, Blackwell Publishing Ltd., Victoria, Australia, p. 168 i Bogičević, J. (2006): *Uzroci međunarodnih razlika u finansijskom izveštavanju*, Računovodstvo, br. 5-6, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 92.

promenile svoj model računovodstvene regulative nakon 1992. godine i velikog proširenja EU iz 2004. godine. U korenu svih klasifikacija sistema finansijskog izveštavanja nalazi se osnovna podela na anglosaksonski i kontinentalno-evropski model, čije su najvažnije karakteristike prikazane u Tabeli br. 9.

Svrha organizovanja zemalja u grupe po sličnosti društveno-ekonomskog okruženja i karakteristika računovodstvenog modela jeste da znanje o jednoj zemlji može omogućiti donošenje zaključka o ostalim zemljama iz iste grupe. Korist mogu imati računovođe i revizori koji se susreću sa finansijskim izveštajima više od jedne zemlje, nacionalna regulatorna tela pri odabiru pravca razvoja računovodstvenog sistema i međunarodne profesionalne organizacije u predviđanju mogućih problema na putu harmonizacije finansijskog izveštavanja u svetu.

III Poglavlje: INSTRUMENTI I UČESNICI U PROCESU FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA

6. Instrumenti finansijskog izveštavanja

Bilans stanja i bilans uspeha, izdvojila su se kao dva najvažnija finansijska izveštaja. Prvo se pojavio bilans stanja pre više od dva veka. Na samom početku, bilans stanja je služio za procenu kreditne sposobnosti izveštajnog entiteta. Dakle, na početku je bio jedina informaciona baza eksternim korisnicima, tj. poveriocima i kreditorima. Tokom 18-19. veka, cilj bilansa stanja bila je kontrola pokrića obaveza i zaštita poverilaca (tzv. statičko shvatanje bilansa). Tek na početku 20. veka, finansijske informacije iz bilansa stanja počinju da koriste i interni korisnici, pre svih menadžment izveštajnog entiteta. Menadžment je koristio bilans stanja za informisanje o stanju novčanih tokova.

Bilans uspeha je nastao posle bilansa stanja i to u prvoj polovini 20. veka s ciljem bilansiranja rezultata. Determinisanje finansijskog rezultata, kao vrhovnog cilja bilansa, osnova je dinamičkog shvatanja bilansa. Po ovom shvatanju, bilans stanja je samo pomoćni instrument za determinisanje finansijskog rezultata, a bilans uspeha osnovni finansijski izveštaj.

Tek po organskom shvatanju bilansa, bilans stanja i bilans uspeha su ravnopravni finansijski izveštaji, kao što je i bilansiranje imovine i obaveza neodvojivo od bilansiranja rezultata. Dva bilansa su organski povezana, što je shvatanje s kojim se i danas slaže većina teoretičara.

Tabela br. 10: Instrumenti finansijskog izveštavanja prema veličini entiteta i vrsti regulative⁹¹

Vrsta entiteta	Direktiva 34/2013/EU	MSFI	MSFI za MSE	Zakon o računovodstvu
Veliki entiteti	Bilans stanja, Bilans uspeha, Napomene (<i> dodatni zahtevi za velike entitete i entitete od javnog interesa</i>), Izveštaj o poslovanju, Izveštaj o plaćanjima državnoj upravi	Bilans stanja, Bilans uspeha (<i> jedan izveštaj ili bilans uspeha i izveštaj o ukupnom rezultatu</i>), Izveštaj o promena na kapitalu, Izveštaj o tokovima gotovine, Napomene.	Nisu obuhvaćeni delokrugom MSFI za MSE.	Bilans stanja, Bilans uspeha, Izveštaj o ostalom rezultatu, Izveštaj o promena na kapitalu, Izveštaj o tokovima gotovine, Napomene, Godišnji izveštaj o poslovanju.
Entiteti koji imaju javnu odgovornost	Isto kao veliki entiteti + Izjava o korporativnom upravljanju	Sastavljaju kompletan set finansijskih izveštaja.	Nisu obuhvaćeni delokrugom MSFI za MSE.	Isto kao veliki entiteti.
Pojedinačni izveštaji matičnog entiteta	Mogu da ne sadrže Bilans uspeha (<i> uz obelodanjivanje te činjenice</i>).	Sastavljaju kompletan set finansijskih izveštaja.	Sastavljaju kompletan set finansijskih izveštaja.	Isto kao veliki entiteti.
Srednji entiteti	Bilans stanja, Bilans uspeha, (<i> može biti odobren u skraćenoj formi</i>), Napomene, Izveštaj o poslovanju.	Isto kao veliki entiteti.	Ako primenjuju ovaj standard, ponašaju se isto kao i mali entiteti.	Bilans stanja, Bilans uspeha, Izveštaj o ostalom rezultatu, Izveštaj o promena na kapitalu, Izveštaj o tokovima gotovine, Napomene.
Mali entiteti	Bilans stanja, Bilans uspeha, (<i> može biti odobren u skraćenoj formi</i>), Napomene, Izveštaj o poslovanju (<i> određene redukcije ili ukidanja ako se tražene informacije daju u napomenama</i>).	Ne analiziraju se posebno.	Bilans stanja, Bilans uspeha (<i> jedan izveštaj ili bilans uspeha i izveštaj o ukupnom rezultatu</i>), Izveštaj o promena na kapitalu ⁹² , Izveštaj o tokovima gotovine, Napomene.	Bilans stanja, Bilans uspeha, Izveštaj o ostalom rezultatu, Izveštaj o promena na kapitalu, Izveštaj o tokovima gotovine, Napomene.
Mikro entiteti	Isto kao mali entiteti.	Ne analiziraju se posebno.	Isto kao mali entiteti.	Bilans stanja, Bilans uspeha.

⁹¹ Korigovano prema: Stojanović, R. (2014): *Konvergencija izveštavanja malih i srednjih entiteta i velikih entiteta kroz prizmu aktuelne međunarodne regulative*, Zbornik radova IX Kongresa računovođa i revizora Crne Gore, Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore, Bečići, str. 322-323.

⁹² Izveštaj o rezultatu i neraspoređenoj dobiti je alternativa za Izveštaj o promena na kapitalu i Izveštaja o ukupnom rezultatu. Ova alternativa može da se primeni ako su promene na kapitalu uzrokovane samo rezultatom, isplatom dividendi i ispravkom grešaka.

Najveći nedostaci bilansa stanja jesu statičnost i nemogućnost spoznaje tendencije progressa različitih kategorija, pojava i stanja. I pored nesporne iskazne moći dva najvažnija finansijska izveštaja, bilansi ne sadrže sve potrebne informacije za (pr)ocenu imovinskog stanja, finansijskog položaja i uspeha. Zbog toga su se vremenom razvili Aneks, Napomene uz finansijske izveštaje i Izveštaj o poslovanju, retrospektivno, kao informacione dopune dva bilansa agregata. Cilj ovih dopunskih izveštaja jeste da pruže dodatne informacije koje su izostale iz bilansa, objašnjenja pojedinih bilansnih pozicija i projekcije i planove izveštajnog entiteta u narednom periodu.

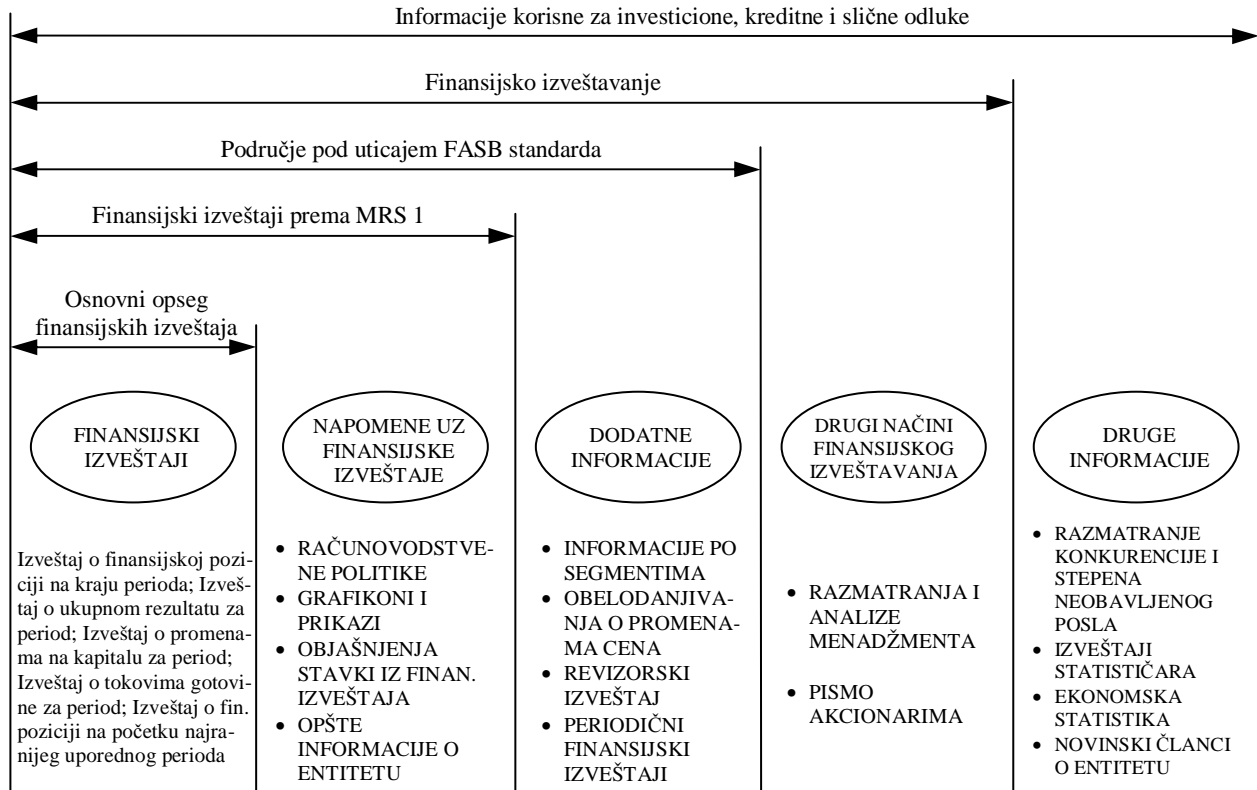
U okviru tačke 2. *Ciljevi i zadaci finansijskog izveštavanja* već su prikazani osnovni finansijski izveštaji, kako prema MSFI, tako i prema aktuelnoj zakonskoj regulativi u Srbiji. Međutim, shodno podeli poslovnih entiteta prema veličini i vrsti računovodstvene regulative, propisani su različiti setovi instrumenata finansijskog izveštavanja, što je prikazano u Tabeli br. 10.

Prva četiri finansijska izveštaja (Bilans stanja, Bilans uspeha, Izveštaj o promenama na kapitalu i Izveštaj o tokovima gotovine) uglavnom imaju propisane zvanične šeme i obavezne stavke koje uključuju⁹³. To nije slučaj sa Napomenama. Njihova forma i sadržina najviše je pod subjektivnim uticajem lica koje ih sastavlja, iako se skoro svaki MSFI završava zahtevima za obelodanjivanjima koje se nalaze u napomenama. Međutim, uočene su razlike u obimu informacija koje napomene sadrže s obzirom na vremensku (broj informacija raste s razvojem privrede i globalizacijom tržišta, danas su napomene obimnije nego što su bile ranije) i prostornu dimenziju (različiti značaj i struktura napomena u zemljama anglo-saksonskog i kontinentalno-evropskog modela finansijskog izveštavanja).

Kada se posmatraju anglo-saksonski i kontinentalno-evropski model finansijskog izveštavanja, američki FASB standardi su po pitanju širine obuhvatanja informacija u obelodanjivanjima temeljniji od IFAC-ovih MSFI. To se najbolje uočava na prikazanoj Šemi br. 8. Napomene uz finansijske izveštaje su poslednji, peti element završnog računa u evropskim zemljama koje su prihvatile standarde Međunarodne federacije računovođa (IFAC). Prema standardima američkog Odbora za standarde finansijskog računovodstva (FASB), završni račun u SAD se sastoji od istih elemenata, s tim da je dopunjen Dodatnim informacijama. Dodatna obelodanjivanja (informacije) su po američkoj regulativi obavezan deo okvira finansijskog izveštavanja, pa se može zaključiti da američka praksa finansijskog izveštavanja bolje osluškuje savremene trendove, zahteve tržišta i rastuće informacione potrebe poslovnog okruženja.

⁹³ Videti: *Pravilnik o sadržini i formi obrazaca finansijskih izveštaja za privredna društva, zadruge i preduzetnike*, Službeni glasnik R. Srbije 95/2014, 144/2014, Beograd; *Directive 2013/34/EU, Annexes III, IV, V and VI; MRS 1 – Prezentacija finansijskih izveštaja*.

Šema br. 8: Struktura finansijskih informacija prema važećoj međunarodnoj računovodstvenoj regulativi⁹⁴

Napomene uz finansijske izveštaje „sadrže ne samo dodatne informacije za koje računovođe smatraju da su korisne u interpretaciji finansijskih izveštaja, već predstavljaju i svojevrsnu dopunu kvalitetu finansijskog izveštavanja u globalnoj ekonomiji.“⁹⁵ Napomene uz finansijske izveštaje „predstavljaju kvalitativnu informacionu podršku za osnovna četiri (pet po inoviranom MRS 1 – prim. S.M.) tabelarna pregleda finansijskih izveštaja“⁹⁶. S obzirom da su napomene pod dejstvom subjektivnog faktora (aktivnosti i odgovornosti lica koje napomene kreira), „njihova forma i sadržina predstavljaju profesionalnu identifikaciju lica koje ih je sačinilo“⁹⁷.

U svetu je uočen trend rasta obelodanjenih informacija u napomenama uz finansijske izveštaje. Ovo dokazuje jedno istraživanje na uzorku od 25 svetski poznatih poslovnih

⁹⁴ Šemu korigovao autor na osnovu: Schroeder, R., Clark, M., Cathey, J. (2011): *Financial Accounting Theory and Analysis*, 10th Edition, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, p. 543; *MRS 1–Prezentacija finansijskih izveštaja* i FASB-ov standarda *SFAC 5–Priznavanje i merenje u finansijskim izveštajima poslovnih entiteta*.

⁹⁵ Krstić, J. (2003): *Napomene uz finansijske izveštaje kao dopuna kvaliteta finansijskog izveštavanja u globalnoj ekonomiji*, Ekonomske teme, broj 2, Ekonomski fakultet Niš, str. 251.

⁹⁶ Stojanović, R. (2007): *Napomene kao element seta finansijskih izveštaja*, Računovodstvo, br. 9-10, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 47.

⁹⁷ Ibidem, str. 37.

entiteta sprovedeno u vremenskom periodu od 10 godina. Ustanovljeno je da se prosečan broj strana napomena uz finansijske izveštaje povećao sa 9 na 17 strana. Rezultati istraživanja nisu iznenađujući, jer je poznato da je u poslednjih 15 godina doneto mnogo novih i inovirano postojećih standarda. Razlozi za pomenute novine u standardima i promene u obimu napomena su sledeći:⁹⁸

1. *Kompleksnost poslovnog okruženja*: Teškoća da se ekonomski događaji uključe u sažete finansijske izveštaje se povećavala rastom kompleksnosti poslovnih operacija u područjima lizinga, poslovnih kombinacija, penzija, finansijskih aranžmana, priznavanja prihoda i odloženih poreza.
2. *Nužnost za blagovremenim informacijama*: Danas, više nego ikad, korisnici zahtevaju informacije koje su ažurne i predvidive. Primer za to su zahtevi za još potpunijim podacima i finansijskim prognozama čije obelodanjivanje preporučuju profesionalna tela, a što s razlogom ne nailazi na odobravanje menadžmenta.
3. *Računovodstvo kao instrument kontrole i nadgledanja poslovnih subjekata*: Vlada SAD je nedavno zahtevala više informacija i javnih obelodanjivanja takvih pojava kao što su nagrade, novčane nadoknade i ostala primanja menadžmenta, vanbilansnih finansijskih aranžmana i srodnih udruženih transakcija.

Po pitanju javnog obelodanjivanja finansijskih izveštaja u Srbiji, situaciju najbolje opisuje eksplorativno istraživanje⁹⁹ izvršeno aprila 2013. godine. Osnovni skup u istraživanju činili su svi veliki poslovni entiteti u Srbiji, bez obzira na delatnost i vlasničku strukturu. Ranija istraživanja u regionu su pokazala da su veliki poslovni entiteti najviše skloni obelodanjivanju informacija iz finansijskih izveštaja na Internetu. Takođe, najtraženije su informacijama iz finansijskih izveštaja upravo velikih poslovnih entiteta. I na kraju, zakonska regulativa u Srbiji po pitanju obelodanjivanja najzahtevnija je upravo kod ovih entiteta. Preko zvaničnog sajta Agencije za privredne registre vršilo se sagledavanje dostupnih podataka o obelodanjenim finansijskim izveštajima i dokumentaciji za 2011. godinu shodno tada važećem Zakona o računovodstvu i reviziji¹⁰⁰ (sada Zakona o računovodstvu).

Zakonom o računovodstvu i reviziji (koji je važio u vreme sprovođenja istraživanja) propisana je obaveza svim obveznicima revizije (ko su obveznici revizije, videti član 37 istog Zakona) da obelodane Bilans stanja, Bilans uspeha, Izveštaj o tokovima gotovine, Izveštaj o promenama na kapitalu, Napomene uz finansijske izveštaje i Statistički aneks najkasnije do 30. juna tekuće godine u štampi, časopisima ili putem web site-a. Na sajtu mogu obelodaniti finansijske izveštaje sva pravna lica koja su na to obavezna ukoliko se njihovim akcijama ne trguje na organizovanom finansijskom tržištu, jer u tom slučaju finansijske izveštaje obelodanjuju po Zakonu o tržištu kapitala¹⁰¹.

⁹⁸ Kieso, D., Weygandt, J., Warfield, T. (2011): *Intermediate Accounting*, 13th Edition, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, p. 1273-1274.

⁹⁹ Dmitrović, Lj., Milutinović, S., Gravorac, S. (2013): *Notes and Other Forms of Additional Disclosures to the Financial Statements of Companies*, 10th ICAFT (International Conference on Accounting and Finance in Transition), The European Federation of Accountants / Fédération des Experts Comptables Européens (FEE) (i) Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd

¹⁰⁰ *Zakon o računovodstvu i reviziji*, Službeni glasnik R. Srbije 46/2006, 111/2009 i 99/2011, Član 25 i 34.

¹⁰¹ *Zakon o tržištu kapitala*, Službeni glasnik R. Srbije 31/2011, Član 50.

Osim redovnih godišnjih finansijskih izveštaja, obveznici revizije su dužni su da dostave Agenciji za privredne registre najkasnije do 30. septembra sledeću dokumentaciju¹⁰²: (1) Odluku o usvajanju redovnih godišnjih finansijskih izveštaja; (2) Izveštaj revizora o obavljenoj reviziji redovnih godišnjih finansijskih izveštaja u skladu sa ovim zakonom i Međunarodnim standardima revizije; (3) Odluku o raspodeli dobiti, odnosno pokriću gubitka po redovnom godišnjem finansijskom izveštaju, ako je odlučeno da se dobit raspoređuje, odnosno da se vrši pokriće gubitka; (4) korigovane redovne godišnje finansijske izveštaje, odnosno korigovane konsolidovane finansijske izveštaje, usvojene od strane nadležnog organa; (5) Godišnji izveštaj o poslovanju, za obveznike revizije za koje je to posebnim propisima uređeno.

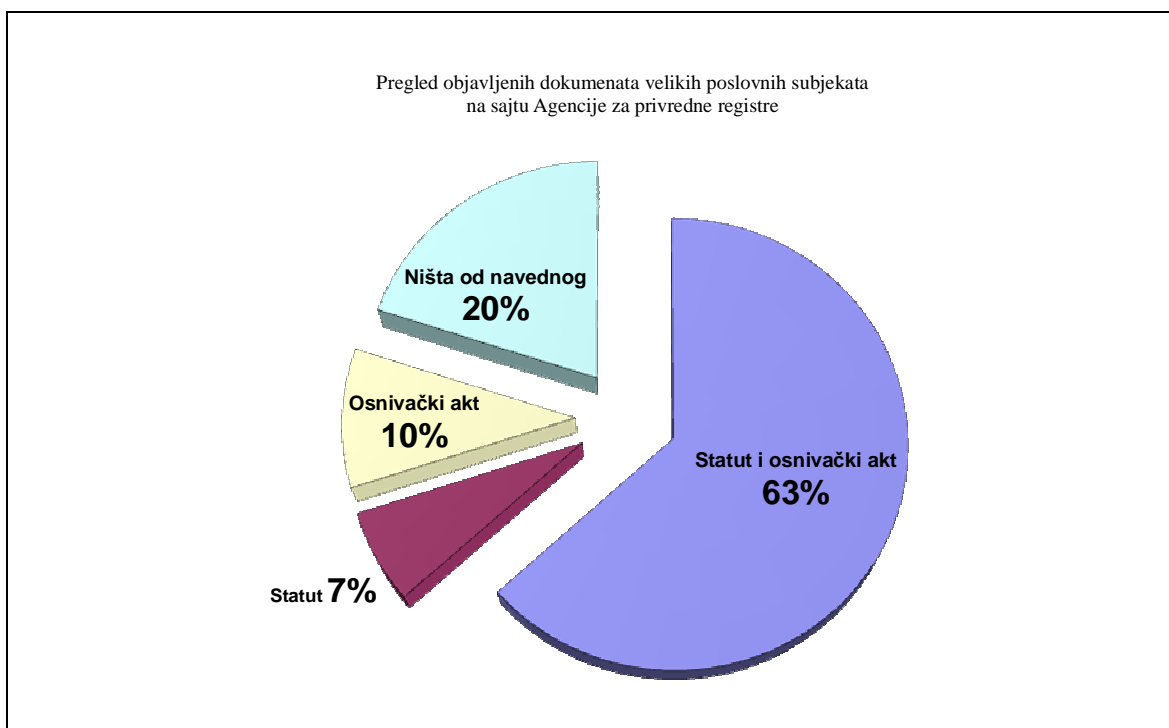
Istraživanjem se došlo do rezultata da veliki poslovni entiteti u Srbiji vrše redovno obelodanjivanje obaveznog seta finansijskih izveštaja i da to rade u skladu sa postavljenim rokovima u zakonskoj regulativi. Osim redovnih finansijskih izveštaja koji čine set zavšnog računa, zakonska regulativa obavezuje velike poslovne entitete da obelodane i dokumente uz finansijske izveštaje. Izdvajaju se dva dokumenta: Odluka o usvajanju finansijskih izveštaja i Izveštaj revizora o objavljenoj reviziji, koja su objavljena kod svih (100%) poslovnih entiteta u uzorku. Odluku o raspodeli dobiti ili pokriću gubitka po finansijskom izveštaju obelodanilo je nešto više od dve trećine (70%) poslovnih entiteta, dok je Godišnji izveštaj o poslovanju dalo na uvid javnosti svega 57% velikih poslovnih entiteta u Srbiji.

Osim dokumenata uz finansijske izveštaje čije obelodanjivanje je obavezno shodno zakonskoj regulativi, istraživanje je obuhvatilo i dokumenta čije javno objavljivanje nije zakonski obavezno, ali se mnogi poslovni entiteti odlučuju da iste stave na uvid javnosti. U pitanju su sledeći dokumenti: Osnivački akt, Statut, izmene Statuta i druge odluke, rešenja i saopštenja javnosti. Po pitanju ovih ostalih dokumenata, istraživanje je pokazalo da je stepen obelodanjivanja veoma nizak (videti Šemu br. 9). Jedva dve trećine velikih poslovnih entiteta (63%) javno su objavila samo dva najosnovnija dokumenta – Statut i Osnivački akt. Samo Osnivački akt obelodanilo je 10% velikih poslovnih entiteta, samo Statut obelodanilo je 7%, dok petina (20%) svih velikih poslovnih entiteta u Srbiji ne objavljuje ništa od navedenog.

Istraživanje je pokazalo da je praksa obelodanjivanja dokumentacije uz obavezan set finansijskih izveštaja, kao i drugih dodatnih informacija, vrlo slabo razvijena u Srbiji. Ovo se posebno odnosi na ona dokumenta koja spadaju u segment tzv. ostalih načina finansijskog izveštavanja, dodatnih i drugih informacija (videti Šemu br. 7), koja nisu obuhvaćena zakonskom i profesionalnom regulativom, ali njihovo obelodanjivanje nesumnjivo doprinosi poboljšanju informacione baze za poslovno odlučivanje stejkholdera. Više je nego očigledno da je potrebno hitno sprovesti sistematsko podizanje nivoa transparentnosti na polju finansijskog izveštavanja i objavljivanja obavezne i dodatne dokumentacije finansijske i nefinansijske prirode.

¹⁰² *Zakon o računovodstvu i reviziji*, Službeni glasnik R. Srbije 46/2006, 111/2009 i 99/2011, Član 31 i *Pravilnik o bližim uslovima.....*, Službeni glasnik R. Srbije 2/2010, Član 9.

Šema br. 9: Javno objavljivanje ostalih dokumenata velikih poslovnih entiteta u Srbiji¹⁰³

Razloge zatečene situacije na polju obelodanjivanja treba tražiti pre svega u sveopštem stanju privrede u Srbiji. Nedovoljno razvijeno finansijsko tržište, prisutan visok rizik ulaganja, nedovršen proces privatizacije društvene imovine, postranziciono poslovno okruženje, nisko ili veoma nisko kotiranje zemlje na mnogim zvanično objavljenim statističkim „lestvicama“ (po pitanju nivoa zaduženosti, kreditnog rejtinga, stope nezaposlenosti, visine prosečnog nacionalnog dohotka po glavi stanovnika i ostalih parametara) ostavljaju negativne posledice i na polju finansijskog izveštavanja. Osim toga, praksa finansijskog izveštavanja je još uvek pod jakim uticajem pravnih i poreskih obaveza. Finansijski izveštaji se prvenstveno sastavljaju zbog poreskih organa i poštovanja zakonskog okvira, dok su informacione potrebe investitora i drugih stakeholdera u drugom planu. I na kraju, među vlasnicima i pojedinim nosiocima upravljanja u poslovnom entitetu još uvek nije iskorenjena zabluda da finansijski izveštaji i u njima sadržane informacije predstavljaju poslovnu tajnu. U poslovnom svetu je prisutna nedovoljna svest o brojnim prednostima obelodanjivanja dodatnih izveštaja, dokumenata, raznih informacija finansijske i nefinansijske prirode.

¹⁰³ Dmitrović, Lj., Milutinović, S., Gravorac, S. (2013): *Notes and Other Forms of Additional Disclosures to the Financial Statements of Companies*, 10th ICAFT (International Conference on Accounting and Finance in Transition), The European Federation of Accountants / Fédération des Experts Comptables Européens (FEE) (i) Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd

7. Učesnici u regulaciji, kreiranju i realizaciji finansijskog izveštavanja

Finansijsko izveštavanje se može regulisati na brojne načine, gde su neki od njih svojstveni tržišnim ekonomijama, a neki nisu. Praksa je pokazala da optimalno rešenje pri regulaciji finansijskog izveštavanja daje kombinacija više različitih regulatora. Prema Alexander-u i Nobes-u¹⁰⁴, neki od regulatora finansijskog izveštavanja su: tržište, vlada, ministarstva, parlament, zakoni ili kodeksi, berza, računovodstvena profesija, odbori velikih kompanija, nezavisne fondacije ili zadružbine. Ipak, izdvajaju se tri različita pravca regulacije finansijskog izveštavanja, gde se akcenat stavlja na prva dva pravca:

- Tržište,
- Državni sektor,
- Privatni sektor (računovodstvena profesija).

Ako se regulacija posmatra sa aspekata *tržišta*, potencijalni investitor će uložiti u onaj poslovni entitet koji obelodanjuje relevantne i pouzdane informacije o tome ko će i kako koristiti investirana sredstva. Shodno tome, poslovni entitet koji plasira upravo one informacije koje su potrebne investitorima, otvara mogućnost pribavljanja kapitala na tržištu po najpovoljnijim uslovima. Time se poslovni entiteti putem tržišta motivišu da korisnicima pruže informacije koje će zadovoljiti njihove informacione potrebe.

Druga krajnost u regulaciji finansijskog izveštavanja putem tržišta jeste regulacija od strane *države*, tj. njenog birokratskog tela. U ovakvom uređenju, država propisuje koje se informacije iz i uz finansijske izveštaje plasiraju u javnost, te definiše mehanizme za realizaciju pomenutog. Primeri državne regulacije, odnosno zakonodavstva, jesu *Companies Act*¹⁰⁵ ili *Commercial Codes*¹⁰⁶.

Treći način regulisanja finansijskog izveštavanja jeste onaj od strane *računovodstvene profesije*, odnosno privatnog sektora, koja je organizovana u vidu nacionalnih profesionalnih tela. Evropska unija zahteva postojanje kvalifikacionih tela (koja organizuju stručne ispite i donose pravila tehničke prirode) i regulatornih tela (koja su pod kontrolom vlade i vrše nadzor revizije finansijskih izveštaja, tj. statutarne revizije).¹⁰⁷ U Velikoj Britaniji ova dva tela su spojena, u Nemačkoj i Francuskoj postoje odvojena

¹⁰⁴ Alexander, D., Nobes, Ch. (2011): *Financial Accounting: An International Introduction*, Pearson Education / Mate d.o.o. Zagreb, str. 7-8.

¹⁰⁵ Zakon o trgovačkim društvima (*Companies Act*) iz 1862. godine poznati je akt Parlamenta Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije koji je regulisao Zakon o preduzećima. Važeći Zakon o trgovačkim društvima u Velikoj Britaniji (koji je donet 2006. godine) baziran je na zakonu iz 1862. godine.

¹⁰⁶ Trgovački kodeksi (*Commercial Codes*) predstavljaju kodifikaciju privatnog prava koje se odnosi na trgovce, trgovinu, poslovne entitete, komercijalne ugovore, instrumente plaćanja i druga pitanja. Mnogi pravni sistemi građanskog prava imaju kodifikaciju privrednog prava.

¹⁰⁷ Alexander, D., Nobes, Ch. (2011): *Financial Accounting: An International Introduction*, Pearson Education / Mate d.o.o. Zagreb, str. 8.

tela, dok u Danskoj i Holandiji profesionalna tela i nezavisni odbori računovođa privatnog sektora postavljaju pravila i standarde za sastavljanje finansijskih izveštaja. Opšti stav je da se finansijsko izveštavanje ne bi trebalo regulisati strogo u jednom pravcu, osim u delu poreskog računovodstva, koje bi trebalo biti pod ingerencijom državnih organa.

S obzirom na posledice odluka donetih na bazi informacija iz finansijskih izveštaja, pitanje regulacije, kreiranja i realizacije finansijskog izveštavanja predstavlja **javni interes**. Naime, obeležje računovodstvene profesije je njegova obaveza da deluju u javnom interesu. Ali šta zapravo znači javni interes i kako računovođa može utvrditi da li on ispunjava ovo očekivanje? IFAC je u dokumentu iz juna 2012. godine izdao definiciju koja glasi: „javni interes su neto koristi i proceduralna rigoroznost koji su proistekli za čitavo društvo u odnosu na bilo koju radnju, odluku ili politiku.“¹⁰⁸ Definicija je lako primenljiva na računovodstvenu profesiju i njenu odgovornost prema javnosti. Određene grupe iz javnosti, kao što su investitori, zaposleni, kreditori i drugi, mogu zbog svoje blizine određenoj instituciji biti više pod uticajem rada računovođa od ostalih. Međutim, posledice rada računovodstvene profesije i nivo javnog poverenja mogu uticati na javnost u mnogo širem obimu.

Upravo zbog toga je javni interes jedan od razloga zašto je ova problematika predmet interesovanja profesionalnih institucija, državnih organa, multinacionalnih kompanija i javnosti. Kreatori računovodstvenih standarda odgovorni su za regulisanje, kreiranje i realizaciju finansijskog izveštavanja na međunarodnom nivou, na nacionalnom nivou to su državni organi i profesionalne organizacije, dok je pojedinačna odgovornost raspoređena između menadžmenta, računovođa i revizora. Upravo će u nastavku više reči biti o ove tri grupe učesnika: (1) država i njeni organi; (2) računovodstvena profesija i profesionalne organizacije i (3) menadžment.

7.1. Uloga države i njenih organa u procesu regulacije finansijskog izveštavanja

Vlada i njena regulatorno-kontrolna tela vrše kreiranje zakonske i podzakonske regulative iz oblasti upravljanja i kontrole kvaliteta finansijskih izveštaja na nacionalnom nivou. U našoj zemlji najvažniji zakon koji reguliše ovu oblast jeste Zakon o računovodstvu¹⁰⁹. Ovaj Zakon se oslanja na druge zakone, kao što su Zakon o privrednim društvima¹¹⁰, Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata¹¹¹, Zakon o porezu na dodatu vrednost¹¹², Zakon o porezu na dobit pravnih lica¹¹³ i Zakon o poreskom

¹⁰⁸ *IFAC Policy Position 5: A Definition of the Public Interest* (2012), IFAC, New York, p. 1, dostupno na: <http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/PPP%205%20%282%29.pdf> (01/03/2015)

¹⁰⁹ Službeni glasnik RS, br. 62/2013.

¹¹⁰ Službeni glasnik RS, br. 36/2011, 99/2011 i 83/2014.

¹¹¹ Službeni glasnik RS, br. 47/2006.

¹¹² Službeni glasnik RS, br. 84/2004, ... i 68/2014.

postupku i poreskoj administraciji¹¹⁴. U vladina kontrolno-regulatorna tela iz oblasti računovodstva spadaju Sektor za finansijski sistem Ministarstva finansija, Nacionalna komisija za računovodstvo, Državna revizorska institucija i Poreska uprava.

Ministarstvo finansija Republike Srbije u svojoj nadležnosti obavlja poslove državne uprave iz delokruga republičkog budžeta, javnih finansija, finansijskih odnosa sa inostranstvom, bankarskog i sistema računovodstva i revizije. Poslednja oblast nalazi se u nadležnosti Sektora za finansijski sistem – Grupe za računovodstvo i reviziju.

„Grupa za računovodstvo i reviziju obavlja normative poslove na pripremi zakona i pratećih propisa iz oblasti sistema računovodstva i revizije, prati primenu zakonske regulative iz oblasti računovodstva i revizije i radi na njenom usaglašavanju sa direktivama i standardima, pruža podršku i učestvuje u radu Nacionalne komisije za računovodstvo, obavlja poslove u vezi sa praćenjem normative delatnosti u oblasti Međunarodnih računovodstvenih standarda, odnosno Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja (MRS/MSFI) i Međunarodnog standarda finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete (MSFI za MSE), kao i poslove podrške i učestvovanja u radu Komisije za potvrdu prevoda MRS/MSFI i MSFI za MSE, prati primenu direktiva EU, Međunarodnih standarda revizije (MSR) i vezanih međunarodnih standarda, pruža administrativno/stručnu podršku radu Odbora za javni nadzor nad obavljanjem revizije, davanju i oduzimanju dozvola za rad preduzećima za reviziju i licenci fizičkim licima za obavljanje poslova revizije, vršenju nadzora nad radom Komore ovlašćenih revizora, donošenju rešenja i drugih pojedinačnih akata vezanih za rad društava za reviziju, licenciranih ovlašćenih revizora i Komore ovlašćenih revizora, kao i ostalih upravnih akata u skladu sa zakonom, obavlja studijsko – analitičke poslove i druge poslove iz ove oblasti.“¹¹⁵

Nacionalna komisija za računovodstvo (NKR u daljem tekstu), koja je obrazovana Zakonom o računovodstvu i reviziji iz 2006. godine, odredbama novog Zakona nastavlja da radi, s tim da je u okviru svojih obaveza i odgovornosti ostala na svega dva zadatka od pet zadataka koji su bili određeni prethodnim zakonom. NKR sada ima sledeće zadatke:¹¹⁶

- da prati proces primene direktive Evropske unije iz oblasti računovodstva i predlaže odgovarajuća rešenja za nacionalno zakonodavstvo;
- da prati proces primene MSFI i MSFI za MSE i daje mišljenje Ministarstvu na prevod ovih standarda, kao i rešenja za eventualne probleme koji mogu da nastanu u postupku primene tih standarda.

Pored ova dva navedena zadatka, NKR je u prethodnom Zakonu o računovodstvu i reviziji imala i sledeće zadatke: da prati izmene u međunarodnoj računovodstvenoj i revizorskoj regulativi i o tome izveštava Ministarstvo, zatim da predlaže strategiju,

¹¹³ Službeni glasnik RS, br. 25/2001, ... i 68/2014.

¹¹⁴ Službeni glasnik RS, br. 80/2002, ... i 105/2014.

¹¹⁵ *Informator o radu Ministarstva finansija*, Beograd, jun, 2014. godine, str. 35 (dostupno na zvničnoj stranici Ministarstva finansija <http://www.mfin.gov.rs>).

¹¹⁶ *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Član 42.

smernice i akcioni plan za poboljšanje kvaliteta finansijskog izveštavanja i inicira donošenje novih ili izmene postojećih propisa iz oblasti računovodstva, kao i da ostvaruje saradnju sa Ministarstvom, Komorom ovlašćenih revizora, fakultetima, kao i sa domaćim strukovnim organizacijama.¹¹⁷

Na predlog ministra nadležnog za poslove finansija, vlada imenuje predsednika i šest članova NKR iz redova stručnih lica koja poseduju znanja i praksu iz oblasti finansija, računovodstva i revizije, od kojih po jednog člana imenuje na predlog Komisije za hartije od vrednosti i Narodne banke Srbije. Naknada za rad predsednika i članova NKR treba da bude obezbeđena iz budžeta Republike Srbije.¹¹⁸

Na postojanje i rad NKR, domaća javnost i Savez računovođa i revizora Srbije imaju strogu kritiku na račun svrsishodnosti postojanja iste. Imajući u vidu činjenice da se značajna sredstva izdvajaju iz budžeta za rad NKR, da je smanjen obim zadataka NKR, da se teško mogu uočiti pozitivni efekti njenog rada u prethodnih sedam godina po kvalitet finansijskog izveštavanja u Srbiji, kao i da nijedan član NKR nije profesionalni računovođa, otvoreno se postavlja pitanje smisla postojanja ovog državnog tela. Takođe, uvidevši da prema novom Zakonu NKR ima pravo da daje mišljenje na prevod standarda i rešenja problema koji nastaju u primeni MSFI i MSFI za MSE, Savez smatra da se to može shvatiti i kao da NKR daje mišljenje i tumači standarde, a što IASB i IFAC strogo zabranjuju.

Državna revizorska institucija (DRI u daljem tekstu) najviši je organ revizije javnih sredstava u Republici Srbiji. Osnovana je 2005. godine Zakonom o Državnoj revizorskoj instituciji¹¹⁹. „DRI kao vrhovna institucija kontrole državnih finansija, važan je segment u reformi države. Ona treba da predstavlja infrastrukturu kontinuelne kontrole javnih prihoda i javnih rashoda i suzbijanja korupcije.“¹²⁰ DRI je samostalan i nezavisan državni organ i za svoj rad odgovara i podleže nadzoru Narodne skupštine. U javnosti je počela da se javlja sve veća svest o postignutim rezultatima rada države. Pitanje aktivnog i efikasnog javnog sektora postaje sve relevantnije, te da bi zadovoljili pomenute potrebe, kreatorima politika potrebne su blagovremene i pouzdane informacije o rezultatima rada državnih organa, organizacija i institucija, lokalne samouprave, javnih entiteta i ostalih korisnika budžetskih sredstava.

DRI vrši eksternu reviziju javnog sektora i predstavlja jednu od ključnih karika u sistemu finansijske odgovornosti u Republici Srbiji. Osnovna funkcija revizije jeste da obezbedi nezavisno izveštavanje o programima, funkcijama, aktivnostima i delatnostima entiteta koji koriste javna sredstva, da pruži pouzdan uvid i ocenu funkcionisanja javnog sektora, radi ostvarivanja mehanizma odgovornosti vlasti. Ona se stara o tome da se državni

¹¹⁷ Detaljnije: Stojanović, R., Petrović, P. (2013): *Novi zakon o računovodstvu (opšte napomene)*, Računovodstvena praksa, br. 16-17/13, XIV jesenji seminar Saveza računovođa i revizora Srbije: "Primena MSFI i aktuelnih propisa" – Zlatibor, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 17

¹¹⁸ *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Član 44.

¹¹⁹ Službeni glasnik R. Srbije 101/2005, 54/2007 i 36/2010.

¹²⁰ Dmitrović, Š. Lj., Sretenović, R. (2009): *Državna revizija u Srbiji – stanja i očekivanja*, Zbornik radova 40. jubilarnog simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije „Četrdeset godina računovodstva i poslovnih finansija – dometi i perspektive“, 27-30.05.2009. godine, Zlatibor, str. 200.

prihodi raspodeljuju na odgovarajući način i da se javnim sredstvima i imovinom upravlja na finansijski stabilan način i u skladu sa odlukama i namerama Narodne skupštine Republike Srbije. Svojim radom, ova institucija teži da doprinese smanjenju korupcije i podizanju antikorupcijske kulture u društvu.

Zakonom o Državnoj revizorskoj instituciji utvrđeno je da se vrši revizija svih javnih sredstva i njihovih korisnika. Državnoj reviziji podležu sva primanja i izdaci u skladu sa propisima o budžetskom sistemu, finansijski izveštaji, finansijske transakcije, obračuni, analize i druge evidencije i informacije subjekata revizije. Predmet revizije je i pravilnost poslovanja subjekta revizije u skladu sa zakonom, kao i svrsishodnost raspolaganja javnim sredstvima, sistem finansijskog upravljanja i kontrole, sistem internih kontrola i interna revizija. Misija DRI, kao najvišeg i nezavisnog državnog organa revizije javnih sredstava, jeste da pruža profesionalno uveravanje Narodnoj skupštini i građanima Republike Srbije da se javna sredstva koriste efektivno, efikasno i ekonomično. Vizija DRI jeste da postane prepoznatljiva, pouzdana i nezavisna institucija koja ima za cilj da doprinosi parlamentarnoj kontroli i dobrom upravljanju u javnom sektoru.¹²¹

Poreska uprava indirektno vrši nadzor nad primenom Zakona o računovodstvu kroz kontrolu poslovnih entiteta u delu obavljanja poslova iz oblasti računovodstva putem provere knjigovodstvene dokumentacije, poslovnih knjiga, finansijskih izveštaja i operativnog sistema za računovodstvo.¹²² Primenjujući svoje stavove u postupku kontrole poreza i obavljajući poslove iz delokruga zakonskog okvira, Poreska uprava vrši proveru ispravnosti evidentiranja poslovnih promena u poslovnim knjigama poreskih obveznika i to sa aspekta matematičke tačnosti, formalne ispravnosti i potpunosti finansijskih izveštaja podnetih Poreskoj upravi. Osim toga, u okviru svoje nadležnosti, „Poreska uprava proverava tačnost, potpunost i usklađenost sa zakonom, odnosno drugim propisom podataka iskazanih u poreskoj prijavi, kao i poreskom bilansu, računovodstvenim izveštajima i drugim evidencijama poreskog obveznika, upoređivanjem sa podacima iz poreskog računovodstva i drugih službenih evidencija koje vodi, odnosno kojima raspolaže Poreska uprava.“¹²³

Poreska uprava ima pravo da tumači i određuje način knjigovodstvenog obuhvatanja određenih poslovnih događaja, iako to nije u direktnoj vezi sa njenim nadležnostima, a sve u cilju tačnog prikazivanja finansijskih i materijalnih tokova, suzbijanja sive ekonomije i nelegalnih tokova robe i novca. „Poseban problem je to što Poreska uprava još ne raspolaže kadrom dovoljno edukovanim za kvalitetnu kontrolu primene računovodstvene regulative“.¹²⁴ Drugi problem se ogleda u nedovoljnoj meri definisane

¹²¹ Detaljnije videti na zvaničnoj stranici Državne revizorske institucije:

<http://www.dri.rs/cir/dokumenti.html> (dostupno dana 31/01/2014)

¹²² Detaljnije videti: Mitrović, S. (2013): *Institucionalni regulatorni okvir kao uslov kvaliteta finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Zbornik radova 44. simpozijuma „Računovodstveno regulatorno okruženje: podsticaj ili ograničenje privrednog rasta“, Savez računovođa i revizora Srbije, 23-25.05.2013. godine, Zlatibor, str. 73-75.

¹²³ *Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji*, Službeni glasnik R. Srbije 80/2002, ... i 105/2014, Beograd, Član 119 i 120.

¹²⁴ *Primena MSFI i aktuelnih propisa – XIV jesenji seminar* (2013), Savez računovođa i revizora Republike Srbije, septembar 2013. godine, Zlatibor, str. 18.

uloge Poreske uprave u kontroli knjigovodstvene dokumentacije i finansijskih izveštaja u skladu sa Zakonom o računovodstvu. Zbog toga je neophodno institucionano precizno i jasno definisati ulogu i nadležnosti Poreske uprave u ovoj oblasti, kako bi se učvrstila njena pozicija i povećala efikasnost u kontroli kvaliteta finansijskog izveštavanja.

Sagledavanjem situacije u oblasti državnog regulisanja oblasti finansijskog izveštavanja u Srbiji u poslednjih dvadeset godina (od Zakona o računovodstvu iz 1989. godine do poslednjeg Zakona o računovodstvu iz 2013. godine) uz uzimanje u obzir izabranog demokratskog pravca razvoja naše zemlje i u tom svetlu preduzetih priprema za integracije u evropske tokove, u nastavku će biti prikazane neke od mera i aktivnosti za koje autor smatra da su neophodne za prevazilaženje postojećih problema i unapređenja kvaliteta finansijskih izveštaja u Srbiji.

Podizanje nivoa transparentnosti procesa finansijskog izveštavanja, očuvanje kredibiliteta finansijskih izveštaja i kvaliteta računovodstvenih informacija moguće je postići: (a) prihvatanjem, (b) implementacijom u zakonske okvire i (c) doslednom praktičnom primenom profesionalne regulative¹²⁵. Stoga bi prvi korak podrazumevao redefinisane i inoviranje zakonske regulative u smislu njenog približavanja procesu harmonizacije finansijskog izveštavanja i dobroj praksi evropskih zemalja. Dakle, neophodno je poći od donošenja novog zakona iz ove oblasti, koji bi u potpunosti bio usklađen sa važećom profesionalnom regulativom i aktuelnim svetskim tokovima u ovoj oblasti, a uz uvažavanje nacionalnih, privrednih, političkih i kulturnih specifičnosti naše zemlje. Pri izradi novog zakona, neophodno je aktivno učešće naučne i stručne javnosti, predstavnika profesionalne organizacije, pripadnika računovodstvene profesije i predstavnika državnih organa. Proces donošenja novog zakona neizostavno bi trebalo da prate javne rasprave na ovu temu i razmatranje iskustva zemalja koje imaju sličnu ekonomsko-političku prošlost, a u kojima je stepen razvijenosti računovodstvene profesije i kvalitet finansijskog izveštavanja na višem nivou nego što je trenutno stanje u Srbiji po ovom pitanju. Izrada novog zakona predstavljala bi lakši zadatak. Teži zadatak bi bio da se na osnovama nove zakonske regulative izgradi pouzdan i efikasan sistem finansijskog izveštavanja, koji će obezbediti kvalitetne finansijske izveštaje u svrhu zadovoljenja različitih informacionih potreba brojnih korisnika.

Obavezno bi bilo vraćanje pravila da na izradi i sastavljanju finansijskih izveštaja rade računovođe koje imaju stručno zvanje iz ove oblasti, a koje predstavlja garanciju njihove profesionalne kompetentnosti i praktičnog iskustva na pomenutim poslovima. Kontinuirana edukacija računovodstvene profesije, koja je do sada bila praktikovana, trebala bi i u budućnosti da ostane primat, jer je doživotno učenje i usavršavanje koncept

¹²⁵ Pod pojmom profesionalne regulative podrazumevaju se: *Acquis communautaire* u koji su inkorporirane EU direktive koje se odnose na oblast računovodstva i revizije (Direktiva 2013/34/EU i Osmo direktiva); Međunarodni računovodstveni standardi; Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja; Međunarodni standard finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete; Međunarodni standardi revizije; Međunarodni računovodstveni standardi za javni sektor; Međunarodni standardi kontrole kvaliteta; Međunarodni standardi usluga uveravanja; Međunarodni standardi povezanih usluga; Međunarodni standardi angažmana; Međunarodni standardi edukacije; IFAC-ov Etički kodeks za profesionalne računovođe i ostali propratni akti, smernice, tumačenja i dokumenta.

sa potvrđenim uspehom u svetu i isti ne može biti predmet preispitivanja niti jedne strane (države ili profesije).

Samoregulacija i državna regulacija dva su pravca organizovanja profesije. Neophodno je transparentno opredeljenje za jedan od dva pomenuta pravca, jer se kombinacija oba pravca smatra vrlo lošim rešenjem, još nezabeleženim u svetskoj računovodstvenoj praksi. Mada ima puno onih koji podržavaju samoregulaciju računovodstvene profesije, vreme u kojem živimo je dokazalo da ona nije održivi koncept iz više razloga. Najbolji primer jeste američko iskustvo nakon poznatih računovodstvenih skandala, kada je država spremna i odlučno preduzela sve neophodne mere za regulisanje ove oblasti. *Sarbanes–Oxley* akt je odličan primer kako treba da izgleda uspešna državna regulacija finansijskog izveštavanja. U slučaju Srbije, nadzor države u ovoj oblasti je poželjan, ali se isti mora vrlo pažljivo osmisliti kako se ne bi vratili u situaciju u kojoj egzistira paradržavna institucija s nejasnim ciljem i svrhom postojanja, s jedne strane, i nacionalna profesionalna organizacija kojoj su oduzete sve ingerencije, s druge strane. Neophodno je izbeći preklapanje i preplitanja nadležnosti državnih organa i nacionalne profesionalne organizacije i jasno razgraničiti njihove aktivnosti na razvoju profesije. Osim toga, državni organi moraju biti spremni da prepuštajući međunarodnim profesionalnim organizacijama donošenje računovodstvene regulative, gube deo svoje apsolutne zakonodavne suverenosti.

7.2. Doprinosa računovodstvene profesije u regulisanju i kreiranju finansijskog izveštavanja

Računovodstvena profesija uključuje korporativne finansijske računovođe, interne revizore, eksterne nezavisne revizore, upravljačke računovođe i njihove posebne ili zajedničke asocijacije i profesionalna tela na nacionalnom i međunarodnom nivou. Računovodstvena profesija mora da bude profesionalno nezavisna, pre svega u odnosu na menadžment (više o ovome videti u delu 7.3.), kako bi adekvatno i stručno obavljala svoj posao. „Računovođa, kao važan intelektualni resurs preduzeća, postaje partner sa specijalizovanim znanjima. Takođe – u svojstvu učitelja – neophodno je da uputi menadžera kako da, na najbolji mogući način, upotrebe dobijene računovodstvene podatke / informacije, odnosno sagledaju eventualne posledice potencijalnih odluka na visinu i ponašanje troškova / performansi preduzeća.“¹²⁶

Profesionalne asocijacije i tela u oblasti računovodstva i revizije imaju vodeću ulogu u kreiranju profesionalne regulative i upravljanju kvalitetom finansijskog izveštavanja. Na međunarodnom nivou, najuticajnija asocijacija jeste Međunarodna federacija računovođa (IFAC) u čijoj je nadležnosti donošenje većeg dela profesionalne regulative iz oblasti računovodstva. Značajan uticaj imaju i ostale asocijacije, među kojima se izdvajaju

¹²⁶ Stefanović, J. R. (2012): *Lean računovodstvo kao podrška upravljanju preduzećima*, Zbornik radova 43. simpozijuma „Ekonomsko-finansijska kriza i računovodstveni sistem“, Savez računovođa i revizora Srbije, 24-26.05.2012. godine, Zlatibor, str. 188.

Američki institut ovlašćenih javnih računovođa (AICPA), Odbor za standarde finansijskog računovodstva (FASB), Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (IASB), Komitet za međunarodnu praksu revizije (IAPC).

Jedina profesionalna organizacija u našoj zemlji, koja je od Međunarodne federacija računovođa, čiji je i član, dobila pravo prevoda međunarodne profesionalne regulative, jeste Savez računovođa i revizora Srbije, sa sedištem u Beogradu. Savez je aktivan i podjednako uspešan i na polju kontinuirane profesionalne edukacije, osposobljavanja i održavanja ispita za sticanje profesionalnih zvanja, kao i na polju izdavačke delatnosti. Osim Saveza, oblast profesionalne edukacije i sticanja profesionalnih zvanja obavlja i Komora ovlašćenih revizora, koja je postala članica IFAC-a novembra 2014. godine (o čemu je bilo već reči u delu 7.1.).

Profesionalne računovođe svojim učešćem u procesu sastavljanja i revizije finansijskih izveštaja značajno utiču na kvalitativne karakteristike u njima sadržanih računovodstvenih informacija. Oni određuju da li će i u kojoj meri finansijski izveštaji na tačan i pošten način prikazati poslovne aktivnosti, finansijski položaj i promene novčanih tokova i tokova kapitala poslovnog entiteta. Kako se nacionalne privrede sve više približavaju globalnim tržišnim privredama i kako investicije i poslovanje prevazilaze nacionalne granice u do sada najvećem stepenu, profesionalnim računovođama¹²⁷ neophodna je šira globalna perspektiva da bi bolje razumeli kontekst u kom privređuju poslovni entiteti.

U najširem smislu, obavljanje poslova iz oblasti računovodstva zahteva vrhunsku stručnost potvrđenu od strane kompetentnog međunarodnog profesionalnog računovodstvenog tela, jer je računovodstvena profesija izraženo podložna javnom interesu, naročito u današnjim uslovima globalizacije i internacionalizacije poslovanja. „Profesionalne računovođe moraju imati mnogo veća znanja i veštine od knjigovođa. Oni moraju da poznaju standarde, propise o porezu na dobit (i porezu na dodatu vrednost, prim. S.M.) i da su u stanju da kreiraju računovodstveni sistem. Računovođe evidentiraju složene poslovne promene i interpretiraju menadžmentu sve vrste računovodstvenih informacija.“¹²⁸ U takvim uslovima raste odgovornost nosioca računovodstvene profesije, te je stoga sasvim opravdano nastojanje potpune harmonizacije i standardizacije i u oblasti profesionalne računovodstvene edukacije.

Važno je naglasiti da nužnost edukacije računovođa i revizora, između ostalog, proizilazi i iz očuvanja ugleda i položaja koji profesionalne računovođe imaju u društvu, kao i očuvanja poverenja u finansijske izveštaje i kvaliteta računovodstvenih informacija. Iz ovoga proizilazi zaključak da profesionalna edukacija mora biti poverena profesionalnim organizacijama sa potvrđenom reputacijom ili priznatim akademskim institucijama. Treća

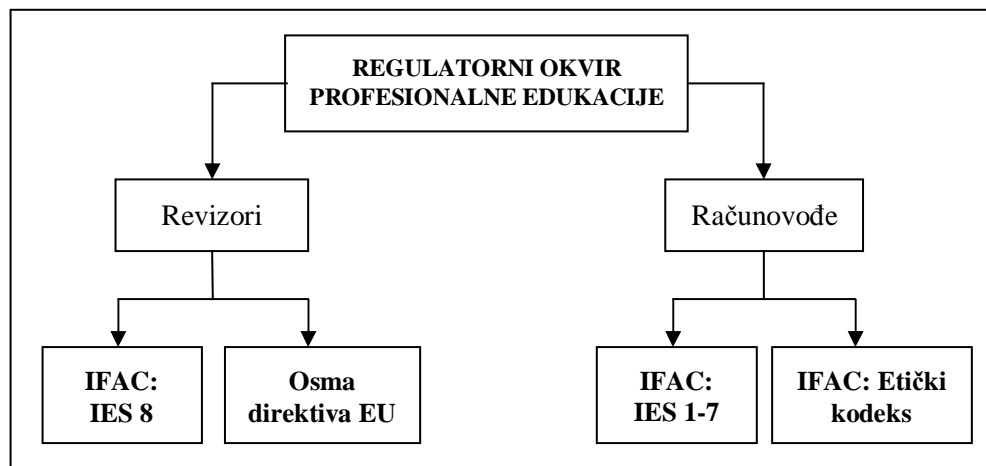
¹²⁷ U nastavku rada, pod pojmom profesionalne računovođe podrazumevaće se sertifikovane računovođe i sertifikovani revizori. Po definiciji IFAC-a, profesionalni računovođa je svaki član nacionalne asocijacije koja je članica IFAC-a.

¹²⁸ Petković, Đ., Hajnrih, J. (2015): *Računovodstvena podrška Going Concern strategiji poslovanja u uslovima rastuće globalizacije*, XX Internacionalni naučni skup SM 2015 „Strategijski menadžment i sistemi podrške odlučivanju u strategijskom menadžmentu”, Ekonomski fakultet u Subotici, 21.05.2015. godine, Subotica – Palić, str. 139.

moćnost predstavlja kombinaciju prethodna dva rešenja.¹²⁹ Institucija ili organizacija koja sprovodi profesionalnu edukaciju računovođa odgovorna je za njihovu osposobljenost i kompetentnost, kao i za kvalitet računovodstvene profesije na području svog delovanja.¹³⁰ Odnos direktne zavisnosti koji postoji između kvaliteta profesionalne edukacije i kvaliteta finansijskih izveštaja ukazuje na neophodnost uspostavljanja koncepta obavezne profesionalno–stručne edukacije zasnovanog na međunarodno prihvaćenom regulatornom okviru. Ukoliko ovakva edukacija izostane, postoji velika verovatnoća narušavanja ugleda računovodstvene profesije, slabljenja poverenja u finansijske izveštaje i opravdane sumnje u kompetentnost profesionalnih računovođa.

Regulatorni okvir profesionalne edukacije čine standardi, direktive i ostala uputstva doneta od strane najvažnijih međunarodnih organizacija i institucija iz ove oblasti. Počeci nastanka regulatornog okvira vezuju se za 1984. godinu kada je doneta Osmo direktiva Evropske unije. Ona se vremenom menjala i inovirala shodno rastućim zahtevima okruženja, a odnosila se na kvalifikacije osoba odgovornih za obavljanje revizije finansijskih izveštaja. Prateći trend harmonizacije i standardizacije¹³¹, regulatorni okvir bi trebale da primenjuju sve nacionalne institucije i organizacije kojima je poverena uloga profesionalne računovodstvene edukacije, a njihovu nacionalnu ekonomiju karakteriše međuregionalna, međunarodna i/ili globalna dimenzija poslovanja.

Šema br. 10: Regulatorni okvir profesionalne edukacije za računovođe i revizore¹³²

¹²⁹ *Introduction to International Education Standards*, International Federation of Accountants, New York, Paragraph 27 (izvor: <http://www.ifac.org>)

¹³⁰ Detaljnije o obavezama i odgovornosti profesionalne organizacije videti: Novičević, B., Škobić, P. (2005): *Uloga i značaj Saveza RR Srbije za razvoj računovodstva i računovodstvene profesije*, Zbornik radova 36. simpozijuma Saveza RR Srbije, Zlatibor, str. 10.

¹³¹ Standardizacija predstavlja instrument harmonizacije. Oba procesa su karakteristična za savremene uslove privređivanja, a naročito su pristuni u oblasti računovodstva.

¹³² Šemu osmislio autor.

U okviru Šeme br. 10 prikazani su elementi regulatornog okvira profesionalne edukacije. Elementi okvira su grupisani s obzirom na to da li se odnose isključivo na revizore ili na sve profesionalne računovođe. Regulatorni okvir profesionalne edukacije računovođa i revizora obuhvata:

- Međunarodne standarde edukacije (International Education Standards – IES u daljem tekstu);
- Osmu direktivu Evropske unije;
- Etički kodeks za profesionalne računovođe¹³³.

IES se donose i objavljuju od strane Odbora za međunarodne standarde edukacije računovođa (The International Accounting Education Standards Board – IAESB u daljem tekstu) koji predstavlja stalno telo IFAC-a. Pored Okvira Međunarodnih standarda edukacije, do sada je doneto ukupno osam IES-a, i to:

- IES 1 – Pristupni uslovi programa profesionalne računovodstvene edukacije;
- IES 2 – Sadržaj programa profesionalne edukacije;
- IES 3 – Profesionalne veštine;
- IES 4 – Profesionalne vrednosti, etički principi i stavovi;
- IES 5 – Zahtevi za praktičnim iskustvom;
- IES 6 – Procena profesionalne sposobnosti i stručnosti;
- IES 7 – Kontinuirano profesionalno usavršavanje;
- IES 8 – Uslovi kompetentnosti za profesionalne revizore.

Misija IAESB-a ogleda se u razvoju i donošenju standarda, smernica, saopštenja i drugih dokumenata za edukaciju, prekvalifikaciju i obuku profesionalnih računovođa. Osim navedenog, misija obuhvata i kontinuirano stručno obrazovanje i razvoj članove računovodstvene profesije. IAESB svoju misiju konkretizuje donošenjem sledeće tri vrste publikacija¹³⁴ iz oblasti edukacije:¹³⁵

1. Međunarodni standardi edukacije za profesionalne računovođe¹³⁶;
2. Međunarodne smernice za edukaciju profesionalnih računovođa¹³⁷;
3. Međunarodna saopštenja za edukaciju profesionalnih računovođa¹³⁸.

Dakle, IES se mogu definisati kao „standardi opšte-prihvaćene dobre prakse u obrazovanju i usavršavanju profesionalnih računovođa“.¹³⁹ Ovi standardi predstavljaju detaljna uputstva koja bi profesionalne organizacije članice IFAC-a trebale da prihvate i

¹³³ IFAC-ov Etički kodeks za profesionalne računovođe (2012), Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd

¹³⁴ Prve dve publikacije su autoritativne, dok je treća neautoritativnog karaktera.

¹³⁵ *Terms of Reference* (2010), International Accounting Education Standards Board, IFAC, New York, izvor: http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/IAESB-Amended_Terms_of_Reference.pdf (datum dostupnosti: 24.11.2014.)

¹³⁶ International Education Standards for Professional Accountants (IESs)

¹³⁷ International Education Practice Statements for Professional Accountants (IEPSs)

¹³⁸ International Education Information Papers for Professional Accountants (IEIPs)

¹³⁹ *Introduction to International Education Standards* (2009), IFAC, New York, Paragraph 2

primene u procesu pripreme i kasnijeg kontinuiranog usavršavanja profesionalnih računovođa u svom regionu. IES utvrđuju osnovne elemente sadržaja i procesa edukacije i usavršavanja na nivou koji je uspostavljen međunarodnim priznavanjem i uspešnom primenom ovih standarda u globalnom kontekstu.

IES su tako koncipirani da su prvenstveno usmereni ka profesionalnim organizacijama, a ne pojedincima, te se stoga od svih profesionalnih organizacija članica IFAC-a očekuje da se povinuju ovim standardima. Upravo je to i sadržaj jedne od članskih obaveza¹⁴⁰ koje moraju da primenjuju sve članice IFAC-a. Pored toga, profesionalne organizacije članice se obavezuju da rade na sprovođenju svih IES-a, te da svoju nacionalnu regulativu iz oblasti edukacije profesionalnih računovođa prilagode odredbama IES-a.

Osma direktiva¹⁴¹ je usvojena od strane Saveta Evropske unije 25. aprila 2006. godine, a značajne izmene objavljene su 27. maja 2014. godine, s tim da države članice EU imaju obavezu da do 17. juna 2016. godine donesu i objave mere potrebne za usklađivanje s ovom Direktivom. Stoga se mere nove Osme direktive primenjuju najkasnije od juna 2016. godine.

Direktive EU predstavljaju deo tzv. *Acquis communautaire*-a (izg. „aki komuniter“), koji predstavlja pravnu tekovinu, odnosno celokupno zakonodavstvo koje važi u EU. Da bi neka zemlja mogla da pristupi EU, ona mora ispuniti određene uslove, a jedan među njima je i prihvatanje, usvajanje i primena celokupnog *Acquis communautaire*-a. Konkretno, direktive su deo sekundarnog zakonodavstva *Acquis communautaire*-a¹⁴² i njihova specifičnost se ogleda u tome što se njihovom primenom nacionalne regulative nastoje harmonizovati, tj. ujednačiti, ali ne i potpuno izjednačiti, tj. ostavlja se određeni stepen slobode nacionalnim zakonodavcima prilikom uređenja nacionalne regulative¹⁴³.

Osma direktiva EU se odnosi na statutarnu (zakonom obaveznu) reviziju godišnjih i konsolidovanih finansijskih izveštaja. Ovom direktivom su propisani i minimalni uslovi za sticanje zvanja statutarnog revizora. Pojedinci moraju vršiti statutarnu reviziju tek pošto steknu odgovarajuće fakultetsko obrazovanje (ili ekvivalentni nivo obrazovanja), završe kurs teoretske nastave, prođu praktičnu obuku i polože ispit profesionalne stručnosti¹⁴⁴. Ovaj ispit mora biti garancija potrebnog nivoa teoretskog znanja iz oblasti statutarne revizije, kao i sposobnosti da se takvo znanje primeni u praksi. Jedan deo tog ispita mora biti realizovan u pismenoj formi¹⁴⁵. Kao i IES, i Osma direktiva insistira na

¹⁴⁰ Detaljnije videti: *Statement of Membership Obligations* (2012), IFAC, New York, Paragraph 2

¹⁴¹ *Direktiva 2014/56/EU* Evropskog parlamenta i Veća od 16.04.2014. o izmeni Direktive 2006/43/EZ (tzv. Osme direktive EU), Službeni list Evropske unije br. L 158 od 27.05.2014.

¹⁴² *Acquis communautaire* je struktuiran iz primarnog zakonodavstva, sekundarnog zakonodavstva i običajnog prava (sudske prakse).

¹⁴³ Detaljnije videti: Milojević, D. (2006): *Nezavisna revizija i Aki komuniter*; Mikerević, D. (2006): *Acquis communautaire i važnost njegovog efikasnog usvajanja za evropsku budućnost RS i BiH*, Zbornik radova 10. kongresa SRRRS, Banja Vrućica, Republika Srpska, str. 209-226; 543-556.

¹⁴⁴ *Directive 2006/43/EC*, Official Journal of the European Union, L 157 od 09.06.2006, Article 6 (Paragraf 6 je bez izmena u 2014. godini u ovom delu)

¹⁴⁵ *Ibidem*: Article 7 (Paragraf 7 je u celosti bez izmena u 2014. godini)

kontinuiranoj profesionalnoj edukaciji, odnosno permanentnom stručnom usavršavanju tokom cele karijere revizora.

Etički kodeks za profesionalne računovođe, kao treći segment regulatornog okvira profesionalne edukacije računovođa i revizora, pretežno je u primeni u pravnom sistemu zasnovanom na kodifikovanom pravu, tj. u kontinentalno–evropskom modelu finansijskog izveštavanja. Svi etički kodeksi profesije, bez obzira na telo koje ih je donelo, pod ključnim elementima etičkog ponašanja podrazumevaju: integritet, objektivnost, kompetentnost, nezavisnost, prihvatanje obaveze služenja najboljem interesu zaposlenih, klijenata i javnosti. Kodeksi računovodstvene ili bilo koje druge profesije specifični su u odnosu na etičke kodekse pojedinca iz razloga što dok narušavanje propisanih minimalnih etičkih standarda od strane pripadnika profesije čini celu profesiju neetičkom, dotle narušavanje etičkih standarda od strane pojedinca – običnog građanina, laika, nepripadnika profesije, čini samo tog pojedinca nemoralnim. Iz ovog razloga, dužnosti koje kodeksi profesije nalažu idu daleko izvan uobičajenih dužnosti građana. Specifičnost računovodstvene profesije se ogleda u tome da se ona (kao i pravo i medicina) razlikuju od ostalih zanimanja po „stepenu odgovornosti, mudrosti i brige za društvenu dobrobit, koja se ne zahteva, niti prepoznaje kod drugih zanimanja koja se nazivaju profesijom“¹⁴⁶.

Prepoznavši odgovornost računovodstvene profesije, kao i njenu ulogu u podsticanju napora za harmonizacijom finansijskog izveštavanja, IFAC je smatrao za suštinskim potezom donošenje Etičkog kodeksa za profesionalne računovođe na međunarodnom nivou. Etički kodeksi profesije su jedno od karakterističnih obeležja svake profesije i direktno se dovode u vezu sa delovanjem i svakodnevnim obavljanjem poslova pripadnika profesije. Ovo je naročito značajno za računovodstvenu profesiju, iz razloga što znatan deo posla jednog računovođe podrazumeva obezbeđenje finansijskih informacija koje služe za procenu poslovnih prilika i donošenje važnih ekonomskih odluka korisnika tih informacija. „S obzirom na to da računovodstvena regulativa, posebno u delu profesionalne regulative, sadrži određene slobode i da je nemoguće obezbediti precizne norme za sve moguće situacije u praksi, ne postoji drugačiji način vraćanja izgubljenog poverenja javnosti nego stalno iniciranje značaja poštovanja visokih etičkih zahteva od strane profesionalnih računovođa. (...) Dakle, u svim onim situacijama kada računovodstvena regulativa pruža više odgovora i alternativa, etičko rasuđivanje računovođa i vršenje pravilnog izbora postaje ključ istinitosti i kvaliteta informacija sadržanih u finansijskim izveštajima.“¹⁴⁷

Etički kodeks za profesionalne računovođe donet je 1990. godine od strane IFAC-a, a poslednji put je revidiran 01.01.2011. godine. Definiše standarde ponašanja za profesionalne računovođe i naglašava fundamentalne principe kojih bi se trebalo pridržavati u svrhu ostvarivanja opštih ciljeva profesije. Namena mu je da služi kao

¹⁴⁶ Magill, H., Previtts, G. (1991): *CPA Professional Responsibilities: An Introduction*, South-Western Publishing, Cincinnati, p. 4.

¹⁴⁷ Krstić, J., Đorđević, M. (2013): *Reafirmacija primene etičkih principa u procesu finansijskog izveštavanja – potreba u kriznom i postkriznom periodu*, Tematski zbornik: Antikrizne politike i postkrizni procesi: Izazovi ekonomske nauke, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, str. 670.

model na kom će se zasnivati nacionalni etički kodeksi. Izvršni odbor Saveza računovođa i revizora Srbije je 09.11.2012. godine prihvatio revidirani tekst IFAC-ovog Etičkog kodeksa za profesionalne računovođe iz 2011. godine. Izvršni odbor Saveza je saopštio tom prilikom da se etičke norme neposredno primeljuju na sve članove Saveza i oni su obavezni da se pridržavaju odredbi kodeksa prilikom vršenja profesionalnih usluga koje obavljaju počev od 01.01.2013. godine.

Profesionalne računovođe moraju posedovati adekvatan nivo stručnog znanja, praktičnog iskustva i profesionalnih veština kako kvalitet finansijskih izveštaja ne bi bio narušen. To će im omogućiti dobro postavljen multidisciplinarni program profesionalne edukacije zasnovan na međunarodno priznatom regulatornom okviru. S jedne strane, odgovornost za uspešno sprovođenje programa profesionalne edukacije, kao i za postignute rezultate na polju osposobljavanja profesionalnih računovođa, trebale bi da snose profesionalne organizacije koje deluju u nacionalnim okvirima. S druge strane, jednom ustanovljen regulatorni okvir profesionalne edukacije nužno je konstantno inovirati. Modernizacija regulatornog okvira ne samo da je poželjna, već je i preko potrebna, iz razloga što konstantne promene uslova poslovanja zahtevaju od profesionalnih računovođa nova znanja, nove veštine i nove sposobnosti. Sve ove promene su još više istakle odgovornost profesionalnih računovođa za rezultate svoga rada, kao i za očuvanje javnog interesa i ugleda profesije.

7.3. Menadžment u funkciji kreiranja finansijskog izveštavanja

Menadžment, kao vrhovno upravljačko telo, svojim ovlašćenjima, interesima i motivima kreira proces finansijskog izveštavanja u poslovnom entitetu. Izveštavanje o nastalim poslovnim događajima i preduzetim aktivnostima u pogledu upravljanja poverenih im resursa, predstavlja zakonsku obavezu menadžmenta poslovnog entiteta. Menadžment je odgovoran za sastavljanje visoko-kvalitetnih i transparentnih finansijskih izveštaja koji bi trebali da prikažu objektivne i uporedive finansijske rezultate i finansijsko stanje poslovnog entiteta za određeni vremenski period. „Ključna područja delovanja menadžmenta preduzeća tiču se polaganja računa o stanju i uspehu preduzeća, donošenja poslovno-finansijskih odluka, kao i sistematske upravljačke kontrole. Obavljanje odnosnih upravljačkih aktivnosti podrazumeva raspolaganje izvanrednim znanjem, ogromnim iskustvom, kreativnošću, kao i brojnim specifičnim veštinama. Od suštinskog značaja je, pri tome, raspolaganje kvalitetnim informacijama. Naravno, moguće je loše odlučivati i poslovati i kada se raspolaže pravovremenom, jasnom, pouzdanom i potpunom informacijom, ali je nesporno da je kvalitetna informacija nužna pretpostavka za donošenje racionalnih i celishodnih odnosno kvalitetnih poslovnih odluka, kao i za njihovo efikasno sprovođenje.“¹⁴⁸

¹⁴⁸ Stefanović, J. R. (2011): *Računovodstveni informacioni sistem kao faktor kvaliteta finansijskog izveštavanja*, Zbornik radova 42. simpozijuma „Kvalitet finansijskog izveštavanja – izazovi, perspektive i ograničenja”, Savez računovođa i revizora Srbije, 26-28.05.2011. godine, Zlatibor, str. 182.

Zbog postojanja mogućnosti pogrešnog tumačenja, često se povlači jasna crta između odgovornosti menadžmenta za sastavljanje finansijskih izveštaja i odgovornosti revizora za izveštavanje o tim izveštajima. Po Međunarodnim standardima revizije, u Izveštaju revizora o finansijskim izveštajima, nakon uvodnog pasusa sledi pasus u kom se naglašava odgovornost menadžmenta za finansijske izveštaje, a zatim i pasus koji opisuje delokrug odgovornosti revizora, odnosno vrlo jasno je naglašena razlika između odgovornosti menadžmenta i odgovornosti revizora. Međutim, po aktuelnoj zakonskoj regulativi¹⁴⁹, opis i razgraničenje odgovornosti ne spada u minimalnih pet elemenata revizorskog izveštaja.

Osim u Izveštaju revizora o finansijskim izveštajima, izjava o odgovornosti menadžmenta može biti sadržana i u istoimenom prpratnom dokumentu (eng. *Report on Management's Responsibilities, Management's Statement of Responsibility*) koji se prilaže uz set finansijskih izveštaja. Ova izjava može da glasi: „Menadžment je odgovoran za integritet i objektivnost finansijskih izveštaja i s njima povezanih informacija poslovnog entiteta“¹⁵⁰. Kod nas je odgovornost menadžmenta propisana Zakonom o računovodstvu¹⁵¹ gde je navedeno da „za istinito i pošteno prikazivanje finansijskog položaja i uspešnosti poslovanja pravnog lica, odgovoran je zakonski zastupnik, organ upravljanja i nadzorni organ pravnog lica u skladu sa zakonom, odnosno preduzetnik, kao i odgovorno lice iz člana 14.¹⁵² ovog zakona.“ Odgovornost menadžmenta za finansijsko izveštavanje podignuta je na viši nivo posebno nakon donošenja američkog federalnog zakona (*Sarbanes-Oxley* zakon). Pored insistiranja na efikasnom sistemu korporativnog upravljanja, ovim zakonskim aktom se „naglašava odgovornost menadžmenta preduzeća, pre svega generalnog direktora i rukovodioca finansija u oblasti kritičkih pregleda finalnih izveštaja namenjenih stejkholderima preduzeća (...). Nadalje, odgovornost je menadžmenta za uspostavljanje i adekvatno funkcionisanje internih kontrola u okviru svakog mogućeg izvora informacija neophodnih za sastavljanje finansijskih izveštaja.“¹⁵³

U cilju efikasnog upravljanja poslovnim entitetom, menadžment mora biti sposoban da od vlasnika privuče slobodan kapital po razumnoj ceni. „Menadžment treba da bude motivisan (da radi u svoju korist), a istovremeno da poštuje politiku uvećanja kapitala akcionara.“¹⁵⁴ Menadžerima je, dakle, povereno da efikasno upravljaju ukupnim kapitalom kojima raspolaže poslovni entitet. Oni snose odgovornost kako za njihovu upotrebu, tako i za ostvarene rezultate, a u finansijskim izveštajima je prikazano kako menadžeri ispunjavaju poverenu im odgovornost. Na ovaj način informacije iz

¹⁴⁹ Detaljnije videti: *Zakon o reviziji*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd, Član 30.

¹⁵⁰ Kieso, D., Weygandt, J., Warfield, T. (2013): *Intermediate Accounting*, Fifteenth Edition, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, p. 1298.

¹⁵¹ *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd, Član 32, Stav 2.

¹⁵² Član 14: „Pravno lice, odnosno preduzetnik opštim aktom uređuje školsku spremu, radno iskustvo i ostale uslove za lice koje je odgovorno za vođenje poslovnih knjiga i sastavljanje finansijskih izveštaja.“

¹⁵³ Krstić, J., Đorđević, M. (2012): *Interna kontrola i upravljanje rizikom preduzeća – od tradicionalnog do revidiranog COSO modela*, Ekonomske teme, br. 2, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, str. 158.

¹⁵⁴ Dmitrović, Š. Lj. (2011): *Međuzavisnost kvaliteta korporativnog upravljanja i finansijskih izveštaja*, Zbornik radova 42. simpozijuma „Kvalitet finansijskog izveštavanja – izazovi, perspektive i ograničenja“, Savez računovođa i revizora Srbije, 26-28.05.2011. godine, Zlatibor, str. 205.

finansijskih izveštaja mogu imati direktne ekonomske posledice kako na menadžere, tako i na dalji tok poslovanja. Menadžeri su svesni ovih posledica, pa prilikom sastavljanja finansijskih izveštaja mogu uticati na krajnju sliku koju će finansijski izveštaji pružiti korisnicima.

Među brojnim korisnicima finansijskih izveštaja, upravo je menadžmentu najviše stalo do pozitivne reakcije vlasnika kapitala (akcionara i kreditora). I obrnuto, vlasnici kapitala su često u situaciji da se oslanjaju isključivo na menadžersku „savest dobrih privrednika“ pri upravljanju poverenih im resursa. Vlasnici kapitala nisu uključeni u svakodnevno poslovanje, najčešće su vremenski i prostorno dislocirani, te im je od krucijalnog značaja da menadžment donosi poslovne odluke koje će biti u njihovom najboljem interesu i koje će pružiti zaštitu njihovim ulaganjima i kapitalu koji su poverili menadžmentu na upravljanje. Ova međuoslovljenost odnosa između vlasnika kapitala i menadžmenta dovodi do potencijalnog sukoba interesa, koji je proizašao iz same prirode korporativnog upravljanja¹⁵⁵, tj. usled odvajanja funkcije vlasništva od funkcije upravljanja poslovnim entitetom. Upravo zbog tog sukoba interesa, postoji potencijalna opasnost da menadžment svesno utiče na tok finansijskog izveštavanja i na taj način dovede u pitanje kvalitet finansijskih izveštaja.

Finansijski izveštaji poslovnog entiteta su, dakle, jedan od osnovnih instrumenata putem kojih vlasnici kapitala kontrolišu uspeh poslovanja i uspeh menadžerskog upravljanja. Stoga, menadžere najviše interesuje kako će vlasnici kapitala odreagovati i koje poslovne poteze će povući nakon što steknu uvid u finansijske izveštaje. Vlasnici kapitala koriste informacije iz finansijskih izveštaja dvojako:

- s jedne strane, oni vrše procene o (dodatnom) ulaganju / povlačenju svog kapitala,
- s druge strane, oni vrednuju postignute rezultate menadžmenta i vrše kontrolu njihovih aktivnosti u pogledu upravljanja poverenih im resursa.

To znači da menadžeri imaju najveći interes da finansijski izveštaji poslovnog entiteta prikažu najbolje rezultate, budu odraz najefikasnijeg upravljanja sredstvima, odaju sliku jakog i profitabilnog poslovnog entiteta, tj. da menadžere, njihove sposobnosti i zasluge prikažu u „najboljem svetlu“. Ovde se krije potencijalni sukob interesa: ciljevi menadžmenta mogu biti u sukobu sa ciljevima finansijskog izveštavanja, pa je moguće da će menadžeri doći u iskušenje da utiču na finansijske izveštaje. Bilo kakav uticaj tokom pripreme i izrade finansijskih izveštaja, a koji je motivisan subjektivnim interesima menadžmenta, za rezultat ima narušen kvalitet finansijskog izveštavanja.

Ciljevi menadžmenta, osim nefinansijske prirode (prikazivanje menadžera u što „boljem svetlu“), mogu biti i finansijske prirode. Na primer, menadžeri mogu posedovati akcije poslovnog entiteta u kom su zaposleni, te njihove želje mogu ići u pravcu rasta vrednosti akcija (ukoliko nameravaju da ih otuđe) ili opadanja vrednosti akcija (ukoliko

¹⁵⁵ Petrović, N. (2006): *Uloga finansijskog izveštavanja u sistemu korporativnog upravljanja*, Zbornik radova X jubilarnog kongresa Harmonizacija regulatornog okvira u oblasti računovodstva, revizije i finansija – Put u evropske integracije, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Vrućica, str. 587-601.

nameravaju dalju kupovinu). Osim toga, menadžerske premije i bonusi su često direktno uslovljeni visinom ostvarenih prihoda i rezultata poslovnog entiteta. Nije retka pojava ni da se kao uslov o(p)stanka na menadžerskoj poziciji, u ugovorima o angažovanju unose klauzule o postizanju i održavanju određenog nivoa prihoda, rezultata ili finansijskih pokazatelja.

Menadžment ima značajan uticaj na finansijske izveštaje, jer odlučuje o izboru, proceni i upotrebi računovodstvenih metoda, kao i stepenu obelodanjivanja dodatnih informacija uz finansijske izveštaje. Tu se ne radi o računovodstvenih metodama i stepenu obelodanjivanja koja su jasno definisana računovodstvenom regulativom, već je reč o onim segmentima regulative u kojima se ostavlja sloboda izbora između više ponuđenih metoda, odnosno sloboda u pogledu stepena i širine obelodanjivanja pojedinih finansijskih i nefinansijskih informacija.

Kada se sagledaju mogući načini menadžerskog uticaja na finansijske izveštaje, uočavaju se sledeće tri mogućnosti¹⁵⁶:

- 1) Izbor računovodstvenog metoda;
- 2) Računovodstvene procene;
- 3) Računovodstvena obelodanjivanja.

Obračun amortizacije i vrednovanje zaliha su dva najbolja primera gde menadžment ima slobodu **izbora računovodstvenih metoda**. Ova fleksibilnost koju regulativa dopušta uzrok je delimične uporedivosti finansijskih izveštaja različitih poslovnih entiteta, što za korisnike predstavlja ograničavajući faktor kvaliteta finansijskih izveštaja. „Koliki će efekti primene odabrane metode ili postupka biti na vrednost bilansnih pozicija zavisi od visine učešća bilansne pozicije u ukupnoj strukturi imovine, obaveza, prihoda i rashoda, karakteristika izabrane metode, posmatrano komparativno u odnosu na druge moguće, vremenskog perioda za koji se izveštava i okolnosti mogućih i drugih činilaca, odnosno uticaja“¹⁵⁷. Ponuda različitih računovodstvenih metoda kojom regulativa svesno ostavlja slobodan manevarski prostor menadžmentu je nužna, jer zbog složenosti današnje poslovne prakse i raznovrsnosti poslovnih transakcija između velikog broja različitih poslovnih entiteta ne postoji mogućnost primene jednoobraznih metoda, smernica, pravila i principa uvek i u svim situacijama.

Brojne informacija iz finansijskih izveštaja su produkt **računovodstvene procene** od strane menadžmenta, te korisnici moraju biti toga svesni i upoznati sa mogućnošću postojanja pogrešnih procena koje narušavaju kvalitet tako sastavljenih finansijskih izveštaja. Najtipičniji primer jeste procena otpisa spornih potraživanja (što se direktno odražava na visinu rashoda), jer se, i pored velikog iskustva menadžmenta, nikada sa pouzdanošću ne može proceniti tačan iznos potraživanja koja nikada neće biti naplaćena.

¹⁵⁶ Soffer, L., Soffer, R. (2009): *Financial Statement Analysis: a Valuation Approach*, Pearson Education Taiwan Limited, Taipei, p. 10.

¹⁵⁷ Gajić, Lj. (2009): *Računovodstvene politike kao pretpostavka kvaliteta finansijskih izveštaja*, Zbornik radova 40. jubilarnog simpozijuma „Četrdeset godina računovodstva i poslovnih finansija – dometi i perspektive“, Savez računovođa i revizora Srbije, 27-30.05.2009. godine, Zlatibor, str. 119.

Osim toga, određivanje veka trajanja nekog oblika stalne imovine je još jedan od primera gde se procena vrši od strane menadžmenta. Zbog nemogućnosti predviđanja tačnog obima kapaciteta sredstava za rad, kao ni tempa tehničko-tehnološkog napretka, pri proceni veka trajanja stalne imovine stalno je prisutan rizik od precenjivanja ili potcenjivanja, a što se opet direktno reflektuje na visinu troškova amortizacije.

Regulativom su propisana minimalna **računovodstvena obelodanjivanja** koja moraju biti ispoštovana pri finansijskom izveštavanju. Ali, osim ovih minimalnih obelodanjivanja, na kvalitet finansijskih izveštaja utiču i dodatna, odnosno detaljnija obelodanjivanja koja menadžment može svojevolumno primeniti. Putem njih se korisnicima (posebno investitorima) šalju podrobnije informacije o potencijalu poslovnog entiteta, a u cilju privlačenja njihovih slobodnih finansijskih resursa. Na odluke menadžera o obimu i vrsti dodatnih i detaljnijih obelodanjivanja značajan uticaj vrši konkrentsko okruženje, jer ne postoji način da se ove informacije saopšte investitorima i drugim korisnicima, bez da se istovremeno ne saopšte i konkurenciji. Posebno je rizično ako se konkurenciji obelodane informacije o uvođenju novih proizvoda i usluga, cenovnoj strategiji i drugim planovima, čijim se obelodanjivanjem može pogoršati postojeće tržišno učešće poslovnog entiteta. Navedena ograničenja u pogledu obelodanjivanja smanjuju informacionu moć finansijskih izveštaja i negativno utiču na kvalitet finansijskog izveštavanja. Finansijski izveštaji veće informacione moći su kvalitetniji, jer postavljaju njihove korisnike u bolju poziciju.

Menadžment može unaprediti kvalitet finansijskih izveštaja tako što će pored obavezujućih, ponuditi korisnicima i dodatne informacije. Međutim, ima skeptika koji smatraju da dodatne informacije samo povećavaju troškove i da se obelodanjivanjem dodatnih informacija otkrivaju planovi poslovnog entiteta i na taj način pomaže konkurentima. Iako se, možda na prvi pogled, čini da su ovi argumenti opravdani, prepreke na koje oni ukazuju su ipak savladive ako se u obzir uzmu sledeća dva gledišta¹⁵⁸:

- Menadžment je „zatočen u borbi“ na tržištu kapitala, što je podjednako važno kao i „utakmica“ sa konkurentima za proizvode i usluge. Potpuno je bezobzirno zanemariti jedno, dok se teži drugom. Drugim rečima, menadžment podjednako treba da vodi računa kako o interesima investitora i načinu na koji će privući slobodan kapital u poslovni entitet, s jedne strane, tako i o borbi sa konkurentima za tržišno učešće, s druge strane.
- Pošto je kvalitet finansijskog izveštavanja neobavezujući, ovaj koncept nikoga ne primorava da postiže minimume. Menadžeri imaju slobodu da odlučuju šta će obelodaniti. Ako o nečem ne žele da izveštavaju, ne moraju. Ako smatraju da će dodatne informacije imati veću korist za njihove konkurente, nego za investitore i ostale korisnike, tada iste neće obelodaniti. Odluka je samo u njihovim, a ne u rukama donosilaca regulative.

¹⁵⁸ Soffer, L., Soffer, R. (2009): *Financial Statement Analysis: a Valuation Approach*, Pearson Education Taiwan Limited, Taipei, p. 4.

S obzirom na sve gore navedene motive menadžmenta, s jedne strane, kao i dozvoljene slobode izbora koju računovodstvena regulativa dopušta, s druge strane, upotreba *principa konzervatizma (opreznosti)* ima važnu ulogu. Naime, računovođe i revizori bi trebali izraziti sumnju prema onim računovodstvenim procenama i metodama koje za rezultat imaju ubrzano priznavanja prihoda i dobiti, a odlažu priznavanje rashoda i gubitaka, jer je isto u suprotnosti sa principom opreznosti. Dosledna upotreba ovog principa jeste jedan od načina ograničavanja menadžerske pristrasnosti i održavanja kvaliteta finansijskih izveštaja. Ali, i pored toga, menadžeri mogu uticati na rezultate finansijskog izveštavanja svojom interpretacijom i tumačenjima finansijskih izveštaja i u njima sadržanih računovodstvenih informacija. Stoga, svaki mudar analitičar finansijskih izveštaja uvek mora biti svestan i uzeti u obzir i mogućnost prisustva menadžerske pristrasnosti u finansijskom izveštavanju.

IV Poglavlje: ISTORIJSKI RAZVOJ HARMONIZACIJE FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA

8. Harmonizacija kao savremeni trend procesa finansijskog izveštavanja

Aktuelni procesi na svetskom tržištu roba, usluga, kapitala i radne snage za rezultat imaju povezivanje, širenje i globalizaciju poslovnog ambijenta, koji polako gubi nacionalne barijere. Teži se integraciji nacionalnih privreda u multidimenzionalnu mrežu društvenih, ekonomskih i političkih odnosa. Upravo takvi procesi nameću potrebu za usklađivanjem pravila, smernica i principa poslovanja, uvođenjem jednoobraznih okvira i jedinstvenih standarda – jednom rečju, dolazi do harmonizacije poslovanja na međunarodnom nivou.

U celokupnom procesu internacionalizacije poslovanja i globalizacije tržišta roba, usluga, kapitala i radne snage, ne može biti izostavljen ni trend harmonizacije informaciono–poslovnog „jezika“ sporazumevanja u ekonomskim odnosima različitih učesnika na svetskom tržištu. Upravo računovodstvene informacije sadržane u finansijskim izveštajima predstavljaju informaciono–poslovni „jezik“ komunikacije u savremenim uslovima, koji kao takav, mora biti harmonizovan, kako bi svi učesnici na globalnom tržištu mogli nesmetano da komuniciraju i saraduju.

„Harmonizacija je proces povećanja kompatibilnosti računovodstvenih praksi postavljanjem granica njihovog stepena varijacija“.¹⁵⁹ Što je stepen postignute harmonizacije veći, smanjiće se razlike u računovodstvenim načelima, načinu izrade i prezentacije finansijskih izveštaja, pojmovima i terminologiji koja se koristi pri

¹⁵⁹ Nobes, Ch., Parker, R. (2010): *Comparative International Accounting*, Eleventh Edition, Financial Times Press, London, p. 80.

finansijskom izveštavanju. S druge strane, standardizacija podrazumeva rad na rigidnijem i užem setu pravila, te stoga ne može biti pojmovno izjednačena sa harmonizacijom. Poslednja na „skali krutosti“ je jednoobraznost (uniformnost), jer se odnosi na potpunu ujednačenost dva ili više seta pravila ili računovodstvenih praksi. Međutim, harmonizacija, standardizacija i jednoobraznost nisu nužno međusobno uslovljene, jer „harmonizacija može biti postignuta bez jednoobraznosti, i obrnuto“.¹⁶⁰ Proces harmonizacije mogu da uspore faktori na nivou zemlje kao što su nedovoljan nivo ekonomskog razvoja, nedovoljna razvijenost tržišta kapitala, procesi transformacije privrede i privatizacije poslovnih entiteta, neadekvatna zakonska i podzakonska regulativa, kao i specifičnosti vezane za propisane obrasce finansijskih izveštaja, obelodanjivanja i rokove čuvanja finansijskih izveštaja, terminologiju, valutu i jezik izveštavanja.

Harmonizacija finansijskog izveštavanja je dugotrajan, očekivan i zahtevan proces, koji podrazumeva saradnju više strana: države i njenih organa, profesionalnih organizacija, pripadnika računovodstvene profesije, menadžmenta, ali i šire javnosti, zbog karaktera javnog interesa, koji se, kao takav, podrazumeva kada je u pitanju finansijsko izveštavanje. Harmonizacija nema alternativu kada je u pitanju prevazilaženje razlika u finansijskom izveštavanju na međunarodnom nivou. Jednoobraznost informaciono-poslovnog „jezika“ postiže se primenom instrumenata finansijskog izveštavanja, uobličениh u vidu posebnih standarda iz oblasti računovodstva, revizije, kontrole kvaliteta, etike, profesionalne edukacije, elektronskog prikupljanja, obrade i distribucije informacija.

8.1. Razlozi za harmonizacijom finansijskog izveštavanja

Harmonizacija kao pravac nije predmet izbora, već predstavlja nezaobilazan proces svih učesnika na otvorenom tržištu kapitala, roba i usluga. Razlog ovakvoj tvrdnji jeste činjenica da se danas krajnji produkti računovodstva nastali u jednoj zemlji koriste u više drugih zemalja. Nije tajna da su ovaj proces inicirale najrazvijenije zemlje i velike svetske institucije, jer one imaju i najviše koristi od harmonizacije finansijskog izveštavanja, kao što su povećanje njihove efikasnosti na globalnom tržištu i prerastanje računovodstvene regulative iznad nacionalnih granica. Inicijativa za harmonizacijom finansijskog izveštavanja potekla je od multinacionalnih kompanija, koje su svoje interese ostvarili preko međunarodnih institucija, kao što su Svetska banka (WB), Ujedinjene Nacije (UN), Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Svetska trgovinska organizacija (WTO) i mnoge druge. Podršku su dobili od regulatornih tela, profesionalnih organizacija, revizorskih firmi, investitora i drugih stejkholdera. Najadekvatnije rešenje bilo je donošenje seta međunarodnih standarda u oblasti računovodstva i revizije.

Potreba za harmonizacijom finansijskog izveštavanja prvobitno se javila na nivou jedne zemlje, odnosno na nivou njenog nacionalnog tržišta. Već pomenuto definisanje

¹⁶⁰ Ibidem, p. 80.

računovodstva kao informaciono–poslovnog „jezika“ koji služi za komunikaciju između učesnika na tržištu znači da je prvobitno izvršeno uvođenje jedinstvenih računovodstvenih pravila na nivou jedne zemlje. To je uslovilo donošenje nacionalnih računovodstvenih standarda. Međutim, proces harmonizacije finansijskog izveštavanja vrlo brzo prevazilazi nacionalne granice uporedo sa pojavom internacionalizacije poslovanja i globalizacije poslovnih aktivnosti entiteta. Saradnja među učesnicima se premešta sa nacionalnih na globalno tržište, što dovodi do potrebe za harmonizacijom različitih nacionalnih praksi finansijskog izveštavanja kako bi se komunikacija između učesnika na globalnom tržištu odvijala nesmetano.

Prema Elliot-u¹⁶¹, prakse finansijskog računovodstva nisu evoluirale u vakuumu. One su dinamični odgovori na promenljive makro i mikro uslove, koji mogu uključivati političke, fiskalne, ekonomske i trgovinske promene. Isto tako, poslovni entiteti ne privređuju u vakuumu. Oni predstavljaju deo društva i njihovi korporativni poslovi su pod uticajem istorije, institucija i kulturnih očekivanja društva. Poslovni entitet nije nezavisan, ali jeste međuzavisan od svog okruženja¹⁶². „Opstanak svakog poslovnog subjekta zavisi u manjoj ili većoj meri od međunarodnog tržišta“¹⁶³.

Najvažnije sredstvo informisanja potencijalnih i sadašnjih investitora jestu finansijski izveštaji poslovnog entiteta. U cilju otklanjanja nejasnoća, pogrešnih tumačenja i izbegavanja neuporedivosti finansijskih izveštaja, kako vremenske, tako i prostorne, javila se potreba za ujednačavanjem pravila za sastavljanje finansijskih izveštaja. Ova pravila se odnose kako na priznavanje i vrednovanje elemenata finansijskih izveštaja, tako i sadržine i forme obrazaca finansijskih izveštaja.

Interes za ujednačavanjem pravila je obostrani. S jedne strane, poslovni entiteti žele da privuku nove i zadrže stare investitore, a prvi uslov za to jesu transparentni, uporedivi finansijski izveštaji koji su sastavljeni u skladu sa pravilima zakonske i profesionalne regulative. S druge strane, investitori žele pristup pouzdanim, verodostojnim i jednoobraznim informacijama o „zdravstvenom stanju“ poslovnog entiteta, koje bi činile bazu poslovnog odlučivanja investitora zajedno sa ostalim informacijama drugih poslovnih entiteta koja su predmet njegovog interesovanja.

Ovo su samo neki od razloga nužnosti procesa harmonizacije finansijskog izveštavanja u pravcu stvaranja međunarodno uporedivih finansijskih izveštaja i prevazilaženja brojnih barijera koje stvaraju nacionalno orijentisani sistemi finansijskog izveštavanja.

Cilj harmonizacije finansijskog izveštavanja jeste da se investitorima i ostalim stejkholderima obezbede finansijski izveštaji koji se po sadržini i formi ne razlikuju između zemalja iako su sastavljeni na bazi domicilnih zakonskih propisa. Odnosno, cilj

¹⁶¹ Elliot, B., Elliot, J. (2011): *Financial Accounting and Reporting*, Fourteenth Edition, Prentice Hall, UK, page 130.

¹⁶² Ibidem, page 802.

¹⁶³ Dmitrović, Lj., Gravorac, S., Milutinović, S. (2013): *Značaj harmonizacije računovodstvene regulative u procesu pridruživanja Republike Srbije Evropskoj uniji*, Zbornik radova VIII Kongresa računovođa i revizora Crne Gore, Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore, Podgorica, str. 233.

harmonizacije finansijskog izveštavanja jeste formiranje jedinstvenog tržišta kapitala, radne snage, robe i usluga na globalnom nivou. Takođe, cilj harmonizacije je dostizanje stanja u kom je postignuta kompatibilnost računovodstvenih praksi u svetu. Navedeni ciljevi postižu se uz pomoć instrumenata harmonizacije finansijskog izveštavanja.

8.2. Instrumenti harmonizacije finansijskog izveštavanja

Potreba za transparentnošću i jednoobraznošću finansijskog izveštavanja uslovlila je proces normativnog regulisanja ove oblasti i to na svim nivoima regulatornog okvira: profesionalnom (međunarodnom ili nadnacionalnom), zakonskom (nacionalnom) i internom nivou (nivou poslovnog entiteta). Regulatorni okvir finansijskog izveštavanja, odnosno računovodstvena regulativa, predstavlja instrument harmonizacije čiji je cilj da finansijsko izveštavanje plasira korisnicima kvalitetne i međusobno uporedive računovodstvene informacije koje će biti nezavisne od nacionalnih granica, vrste delatnosti i stepena razvijenosti privrede.

Profesionalna računovodstvena regulativa predstavlja nadnacionalnu regulativu koju donose najveće međunarodne profesionalne organizacije. Pri objašnjenju profesionalne računovodstvene regulative, ograničićemo se na područje Evropske unije, jer je to geografsko i ekonomski područje koje će uskoro obuhvatati i teritoriju Republike Srbije. Računovodstvenu regulativu u Evropskoj uniji čine: Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje, MSFI i MSFI za MSE, te tumačenja ovih standarda izdata od strane IFRIC-a (odnosno SIC-a do 2002. godine), kao i sva ostala uputstva i smernice, MRS za javni sektor, Međunarodni standardi revizije, Međunarodni standardi angažovanja na pregledu, Međunarodni standardi angažovanja na osnovu kojih se pruža uveravanje, Međunarodni standardi kontrole kvaliteta, Međunarodni standardi edukacije, IFAC-ov Etički kodeks i indirektno Direktive EU. Posebno se naglašava doprinos Evropske unije harmonizaciji finansijskog izveštavanja kroz usvajanje Direktiva EU, među kojima iz ove oblasti posebno ističe Direktiva 2013/34/EU iz 2013. godine.

Ukoliko se analizira računovodstvena regulativa u zemljama EU¹⁶⁴, uočava se da je jedan deo računovodstvene regulative i dalje u nadležnosti svake zemlje, a drugi deo u nadležnosti institucija EU i međunarodnih profesionalnih organizacija. Takođe se uočava da se razvoj računovodstvene regulative u zemljama EU odvijao u okviru propisa o poslovanju pravnih lica, odnosno zakona o trgovačkim društvima. Svaka zemlja ima najmanje jednu priznatu profesionalnu asocijaciju, odnosno ni u jednoj zemlji EU računovodstvena regulativa nije van delovanja profesije, niti je u isključivoj nadležnosti države i njenih organa. U većini zemalja uvažavaju se profesionalna zvanja, kao što su ovlašćeni računovođa – revizor, revizor računovodstvenih iskaza, poreski savetnik i slično.

¹⁶⁴ Videti detaljnije: Milutinović, S. (2014): *Stepen konvergencije računovodstvene regulative u Srbiji sa međunarodnom regulativom*, Zbornik radova 45. simpozijuma Računovodstvo i menadžment privatnog i javnog sektora, Savez računovođa i revizora Srbije, 22-24.05.2014. godine, Zlatibor, str. 123-148.

Po pitanju nacionalnog zakonodavstva u oblasti računovodstva, sve zemlje članice EU mogu se podeliti na:

- Zemlje u kojima ovu oblast reguliše jedan zakon – Zakon o trgovačkim društvima (*Austrija, Irska, Velika Britanija, Luksemburg, Nemačka, Rumunija, Slovenija* itd.)
- Zemlje u kojima postoji više zakona iz oblasti računovodstva – Zakon o trgovačkim društvima, Zakon o (finansijskom) računovodstvu, Zakon o finansijskom izveštavanju i razni pravilnici, uredbe, odluke (*Belgija, Danska, Švedska, Finska, Estonija, Češka, Mađarska* itd.).

U većini zemalja računovodstvenu regulativu za pravna lica male i srednje veličine uređuju nacionalni računovodstveni standardi (propisi, načela), dok u svim zemljama EU, bez izuzetka, MSFI predstavljaju regulativu za kotirajuće poslovne subjekte. U najvećem broju EU zemalja ne postoji obaveza da nekotirajući poslovni subjekti primenjuju MSFI, već imaju pravo da samostalno odluče da li će svoje finansijske izveštaje sastavljati u skladu sa MSFI ili u skladu sa nacionalnim računovodstvenim standardima u koje su inkorporirani zahtevi EU direktiva i MSFI.

Shodno gore navedenom, zemlje EU se mogu podeliti na tri velike grupe, u zavisnosti od rasprostranjenosti primene MSFI, i to na¹⁶⁵:

- 1) Zemlje koje koriste MSFI za sva pravna lica (*Kipar i Malta*),
- 2) Zemlje koje koriste nacionalne računovodstvene standarde i MSFI, ali se s obzirom na slobodu izbora mogu podeliti u dve podgrupe:
 - a) Zemlje koje zabranjuju nekotirajućim poslovnim subjektima da koriste MSFI, osim ako ne sastavljaju konsolidovane izveštaje. Za sastavljanje pojedinačnih finansijskih izveštaja, nekotirajući poslovni subjekti su obavezni da koriste nacionalno zakonodavstvo (*Austrija, Belgija, Češka, Francuska, Mađarska, Nemačka, Letonija, Rumunija, Španija i Švedska*).
 - b) Zemlje u kojima nekotirajući poslovni subjekti mogu da biraju između primene MSFI i nacionalnog zakonodavstva pri sastavljanju pojedinačnih finansijskih izveštaja (*Bugarska, Danska, Estonija, Irska, Holandija, Hrvatska, Litvanija i Slovenija* dozvoljavaju svim kategorijama nekotirajućih poslovnih subjekata da koriste MSFI, dok *Finska, Grčka, Italija, Luksemburg, Poljska, Portugal i Slovačka* daju mogućnost primene MSFI samo određenim kategorijama poslovnih subjekata – srednjim i velikim, obveznicima revizije i onim koja prvi put izlaze na berzu),
- 3) Zemlje koje su razvile posebne nacionalne standarde za mala i srednja pravna lica (na primer FRSSE¹⁶⁶ u *Velikoj Britaniji*), a koriste MSFI samo za poslovne subjekte koji se kotiraju na berzama.

¹⁶⁵ Detaljnije videti: Klikovac, A. (2009). *Financijsko izveštavanje u Europskoj uniji*. Mate d.o.o., Zagreb, str. 133-177.

¹⁶⁶ *Financial Reporting Standard for Smaller Entities* (2013), Financial Reporting Council, London (preuzeto sa <https://www.frc.org.uk>)

Srbija bi se, shodno aktuelnoj računovodstvenoj regulativi, mogla svrstati u drugu grupu u okviru druge podgrupe kojoj pripadaju i susedne zemlje – Hrvatska i Bugarska. Naime, u našoj zemlji su u upotrebi MSFI, MSFI za MSE¹⁶⁷ i Pravilnik¹⁶⁸, kao deo nacionalnog zakonodavstva. Međutim, kada pogledamo upotrebu pravila finansijskog izveštavanja s obzirom na podelu poslovnih entiteta, u R. Srbiji je u upotrebi čak pet različitih osnova finansijskog izveštavanja (više o ovome videti u tački 11.1. poglavlja V).

Trend u razvoju i unapređenju računovodstvene regulative u EU usmeren je na mala i srednja pravna lica. U pojedinim zemljama se razvija i računovodstvena regulativa usmerena isključivo na sektor mikro pravnih lica. Šta je uzrok ovakvom trendu? Naime, zaključak je lako izvodljiv kada se analiziraju podaci iz Tabele br. 11.

Tabela br. 11: *Struktura pravnih lica u EU (Srbiji) prema veličini i broju zaposlenih*¹⁶⁹

Veličina pravnih lica u EU	Broj pravnih lica u EU (Srbiji)	Procentualno učešće po veličini	Procentualno učešće po broju zaposlenih u EU
Mikro	19.279.555 (108.935)	91,8 (90,5)	29,6
Mala	1.450.000 (9.649)	6,9 (8,0)	20,8
Srednja	228.209 (1.283)	1,1 (1,0)	16,8
Velika	45.184 (552)	0,2 (0,5)	32,8
Ukupno	21.002.956 (120.419)	100,0 (100,0)	100,0

Velika i srednja pravna lica čine svega 1,3 % u ukupnom broju pravnih lica u EU, dok 91,8% pravnih lica u EU jesu ona mikro veličine. Trećina zaposlenih u EU radi velikim pravnim licima, dok dve trećine zaposlenih radi u malim i srednjim pravnim licima. Struktura po pojedinim zemljama članicama EU je slična ili još više ide u korist mikro pravnih lica, u smislu da ona čine između 95% i 99% od ukupnog broja pravnih lica. Ovom statistikom je dokazana opravdanost da se prilagođavanje računovodstvene regulative u EU vrši prvenstveno prema veličini pravnih lica.

Zakonska računovodstvena regulativa se uspostavlja od strane nadležnih državnih organa i podrazumeva zakone i podzakonske propise koji se odnose na izvršavanje zakona. Kada je u pitanju stepen prožimanja zakonske regulative u računovodstvenu oblast, uočava se da je kod razvijenih zemalja tek neznatno prisutno regulisanje računovodstva zakonomskim propisima i da u ovoj oblasti preovladavaju načela, principi

¹⁶⁷ Rešenje o utvrđivanju prevoda Međunarodnog standarda finansijskog izveštavanja za mala i srednja pravna lica, Službeni glasnik R. Srbije 117/13, Beograd

¹⁶⁸ Pravilnik o načinu priznavanja, vrednovanja, prezentacije i obelodanjivanja pozicija u pojedinačnim finansijskim izveštajima mikro i drugih pravnih lica, Službeni glasnik R. Srbije 118/2013 i 95/2014, Beograd

¹⁶⁹ Ibidem, str. 35, dopunjeno sa podacima za Srbiju koju je koristio predlagač Zakona o računovodstvu u obrazloženju Zakona.

i standardi profesionalne regulative. U razvijenim zemljama, profesionalna regulativa ima primat u odnosu na zakonsku.

Kod manje razvijenih zemalja, država ima snažan uticaj na sve društvene, socijalne i privredne segmente, te je računovodstvene oblast skoro pod potpunom ingerencijom države i njenih propisa. U takvim uslovima, računovodstvena profesija ima neznatan uticaj na regulisanje ove oblasti. Shodno tome, profesionalna regulativa ima manji značaj od zakonske regulative.

„Odluka države da implementira međunarodnu računovodstvenu regulativu u institucionalni regulatorni okvir (zakonsku računovodstvenu regulativu – prim. S. M.), u određenoj meri umanjuje njenu suverenost u odnosu na normativnu osnovu koja se koristi pri priznavanju i odmeravanju pozicija finansijskog izveštaja. Međutim, implementacija međunarodne računovodstvene regulative ne umanjuje odgovornost države za razvoj računovodstvene profesije koja je osnov kvaliteta finansijskog izveštavanja.“¹⁷⁰ Zakonska računovodstvene regulativa u Republici Srbiji detaljnije će biti predstavljena u okviru tačke 10. *Harmonizacija finansijskog izveštavanja u domicilnoj praksi.*

Interna računovodstvena regulativa podrazumeva opšta akta koja donosi pravno lice, a koja sadrže posebna uputstva i smernice za organizaciju računovodstva i vođenje poslovnih knjiga, interne kontrolne postupke, računovodstvene politike, kao i druga pitanja vođenja poslovnih knjiga i sastavljanja finansijskih izveštaja za koja je Zakonom o računovodstvu propisano da se uređuju opštim aktom pravnog lica.¹⁷¹ Deo interne regulative su i računovodstvene politike kojima su propisana principi i pravila za početno priznavanje, naknadno odmeravanje i procenjivanje imovine, obaveza, kapitala, rashoda i prihoda. „Računovodstvene politike se primenjuju dosledno u više obračunskih perioda, a promena računovodstvene politike može da nastane u slučajevima ako to zahteva telo koje uspostavlja računovodstvene standarde i ako bi promena dovela do primerenije prezentacije događaja ili transakcija u finansijskim izveštajima preduzeća“.¹⁷²

Internu regulativu donosi organ upravljanja poslovnog entiteta na predlog rukovodioca računovodstva, a primenjuju je lica zadužena za vođenje poslovnih knjiga i sastavljanje finansijskih izveštaja. Interna regulativa u svim svojim segmentima mora biti u skladu da profesionalnom i zakonskom regulativom. Najčešća pojedinačna akta koja čine deo interne računovodstvene regulative privrednih subjekata u Republici Srbiji su: pravilnik o računovodstvu, pravilnik o popisu imovine i obaveza, računovodstvene politike, analitički kontni plan, i svi ostali akti koji se tiču organizacije računovodstvene funkcije, internih kontrolnih postupaka i interne revizije.

¹⁷⁰ Mitrović, S. (2013): *Institucionalni regulatorni okvir kao uslov kvaliteta finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Zbornik radova 44. simpozijuma „Računovodstveno regulatorno okruženje: podsticaj ili ograničenje privrednog rasta”, Savez računovođa i revizora Srbije, 23-25.05.2013. godine, Zlatibor, str. 61.

¹⁷¹ *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/13, Beograd, Član 2, stav 13)

¹⁷² Mitrović, S. (2013): *Institucionalni regulatorni okvir kao uslov kvaliteta finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Zbornik radova 44. simpozijuma „Računovodstveno regulatorno okruženje: podsticaj ili ograničenje privrednog rasta”, Savez računovođa i revizora Srbije, 23-25.05.2013. godine, Zlatibor, str. 72.

Internu regulativu treba razumeti i postaviti je tako da, s jedne strane, obezbedi adekvatnu i konkretnu primenu profesionalne i zakonske regulative, a da, s druge strane, omogući uspešno organizovanje i funkcionisanje računovodstva poslovnog entiteta u skladu sa realizacijom njegovih ekonomskih ciljeva i informacionih potreba stejkholdera. Po pitanju primene interne računovodstvene regulative u Srbiji, zapaža se da poslovni entiteti ne koriste ili ne koriste dovoljno ovu regulativu u svom poslovanju, pri tom ne shvatajući značaj dobro organizovane i postavljene interne računovodstvene regulative i ne shvatajući domete i koristi adekvatno postavljene i organizovane računovodstvene funkcije.

9. Razvojni put harmonizacije finansijskog izveštavanja

Harmonizacija finansijskog izveštavanja predstavlja kontinuirani evolutivni proces u kom se mogu identifikovati faze specifične po regulativi i promenama koje su ih obeležile. S aspekta vremenskih odrednica, hronologija razvojnog puta harmonizacije finansijskog izveštavanja može se prikazati na sledeći način, s tim da se neki periodi međusobno prepliću:

1. Period do 1972. godine: Od dvojnog knjigovodstva do Napoleonovih zakona,
2. Period od 1973–2005. godine: Od direktiva do prve primene MRS/MSFI,
3. Period započeo 1998. godine: Harmonizacija u oblasti računovodstvenog softvera,
4. Period započeo 2002. godine: Međunarodna konvergencija,
5. Period od 2006–2014. godine: Od inovirane Osme do Direktive 2013/34/EU.

U nastavku će biti reči o važnim prekretnicama u okviru svakog perioda, kako u svetskim, tako i u nacionalnim okvirima.

9.1. Od dvojnog knjigovodstva do Napoleonovih zakona

Računovodstvo se razvijalo vekovima, a počeci datiraju još iz vremena starih civilizacija. Na početku se koristilo za knjiženje dugova kupaca, potom za izračunavanje oporezive dobiti, raspodele dobiti između vlasnika, a kasnije i kao pomoć menadžmentu poslovnog entiteta pri poslovnom odlučivanju.

Najstarija evidencija nekog poslovnog događaja jeste zapis isplate nadnice na glinenoj pločici 3600. godine p.n.e. (Babilon). Zapisi ove vrste kasnije su se javili i u drugim civilizacijama, kao na primer u egipatskoj, kineskoj (državno računovodstvo), grčkoj (računovodstvo odgovornosti) i rimskoj civilizaciji (prijava imovine za poreske svrhe). Prve poslovne knjige vođene su kod bogatih italijanskih trgovačkih porodica u prvoj

polovini 14. veka, ali su sve to bili primeri evidencije u prostom knjigovodstvu. Tehnika dvojnog knjigovodstva razvijena je takođe u Italiji i to u Đenovi. Ovaj grad se pominje 1340. godine po prvoj glavnoj knjizi koja se vodila na nivou opštine i koja je imala sve odlike dvojnog knjigovodstva. Zasluge daljem razvoju računovodstva pripadaju italijanskim trgovcima kojima ono prvobitno služi kao instrument kontrole, a kasnije doprinose razvoju prvih oblika računovodstva troškova i uspostavljaju reviziju trgovačkog bilansa. Načelo nastanka poslovnog događaja i načelo vremenskog razgraničenja rashoda i prihoda bila su prva usvojena računovodstvena načela.

Kapitalno delo u oblasti dvojnog knjigovodstva bilo je *Summa de Aritmetica Geometria, Proportioni et Proportionalita* italijanskog matematičara Luke Pačolija (*Luca Pacioli*) iz 1494. godine. Iako se smatra ocem računovodstva, Pačoli nije izmislio dvojno knjigovodstvo, već mu je samo dao pragmatičan smisao. Ovo knjigovodstvo bilo je tada poznato i pod nazivom „venecijanska metoda“, a na teritoriji Evrope najznačajnije je delo „O trgovini i savršenom trgovcu“ hrvatskog trgovca Benedikta Kotruljevića iz 1573. godine (1458. godine objavljen je rukopis na italijanskom jeziku pod originalnim nazivom *Della mercatura et del mercante perfetto*). S obzirom da je nastalo 36 godina pre Pačolijevog dela, ovo delo se s pravom smatra prvim priručnikom o trgovini i knjigovodstvu, a Kotruljević osnivačem dvojnog knjigovodstva.

Početkom 19. veka donet je Napoleonov trgovački zakon i to najpre 1807. godine u Francuskoj. Njega su ubrzo usvojile susedna Belgija i Holandija. Nakon toga, ovaj zakon je postao osnova za donošenje trgovinskih zakona u Švedskoj, Nemačkoj i ostalim evropskim zemljama. Napoleonov zakon je značajan zbog toga što je u njemu bila propisana obaveza sastavljanja finansijskih izveštaja i izveštaja o dobiti na godišnjem nivou, dok je izmenama i dopunama ovog zakona iz 1867. godine usvojena obaveza sastavljanja i polugodišnjih finansijskih izveštaja. I Srbija je težila da finansijsko izveštavanje uskladi sa rešenjima iz Napoleonovog zakona. Nakon pet vekova provedenih pod turskom okupacijom, usledio je period u kom Kneževina Srbija doživljava svoj nacionalni, kulturni, ali i privredni preporod. Rezultat ekonomske obnove Srbije u to vreme jeste donošenje Zakona o trgovini 1860. godine. Prvi zakonski okviri revizije doneti su 1898. godine u okviru Zakona o zemljoradničkim i zanatskim zadrugama.¹⁷³

Na tlu Sjedinjenih Američkih Država važna dešavanja na polju finansijskog izveštavanja počinju nakon berzanskog kraha 1929. godine¹⁷⁴. Posebna komisija tadašnjeg Američkog instituta računovođa (*American Institute of Accountants*) u korespondenciji sa Njujorškom berzom preporučuje pet osnovnih računovodstvenih principa koja za cilj imaju unapređenje računovodstvene prakse. Godine 1934. osniva se Američka komisija za hartije od vrednosti (*U.S. Securities and Exchange Commission – SEC* u daljem tekstu) koja insistirajući na uporedivosti, punom obelodanjivanju i transparentnosti postaje strogi regulator finansijskog izveštavanja. Američki institut računovođa objavljuje 1936. godine *Preglede finansijskih izveštaja* u kojima se prvi put pojavljuje termin „opšteprihvaćeni

¹⁷³ Detaljnije videti: Milošević, M. (2013): *Geneza harmonizacije finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Računovodstvo, br. 5-6, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 13-24.

¹⁷⁴ Detaljnije videti: Zvaničan sajt IAS Plus – Delloite-ve globalne računovodstvene vesti (<http://www.iasplus.com/en/binary/resource/0407zefusgaap.pdf>, datum dostupnosti 08/01/2015)

računovodstveni principi“ (opštepoznati kao GAAP). Već pomenuta posebna komisija Američkog instituta računovođa 1939. godine predlaže da standardni oblik revizorskog izveštaja sadrži formulaciju „pošteno prikazuje ... u skladu sa opšteprihvaćenim računovodstvenim principima“.

Krajem 19. i početkom 20. veka Kraljevina Jugoslavija je pokušavala da prati trendove u oblasti finansijskog izveštavanja u Evropi, ali je to bilo otežano činjenicom da je u to vreme poljoprivredna proizvodnja bila dominantna oblast privrede. Već tada biva prepoznat javni interes finansijskog izveštavanja u smislu zaštite privatne svojine. To potvrđuje osnivanje Revizorskog suda 1935. godine i donošenje Zakona o trgovini iz 1937. godine. Međutim, nakon Drugog svetskog rata, tržišna privreda u Jugoslaviji doživljava potpuni kolaps uvođenjem komandno-planskog centralizovanog upravljanja celokupnom privredom. Država postaje jedini vlasnik poslovnih entiteta i jedini korisnik finansijskih izveštaja.

Važna godina za početke harmonizacije na ovim prostorima jeste 1955. godina kada je osnovan Savez računovođa i revizora Srbije (tada Udruženje knjigovođa Srbije, kasnije Savez računovodstvenih i finansijskih radnika Srbije). O zaslugama, aktivnostima i naporima Saveza u oblasti harmonizacije finansijskog izveštavanja i unapređenja profesije svedoči praksa duga 60 godina i o tome će biti reči kasnije u ovoj disertaciji.

9.2. Od direktiva do prve primene MRS/MSFI

Sada već daleke 1973. godine, predstavnici profesionalnih računovodstvenih organizacija Australije, Francuske, Japana, Kanade, Meksika, Holandije, Nemačke, Velike Britanije i Irske, a zatim i SAD, potpisuju ugovor o osnivanju Komiteta za Međunarodne računovodstvene standarde¹⁷⁵ (IASC 2001. godine menja ime u IASB). Dve godine kasnije, objavljena su prva dva Međunarodna računovodstvena standarda: MRS 1 – Objavljivanje računovodstvenih politika i MRS 2 – Procena vrednosti i predstavljanje zaliha u kontekstu sistema istorijskog troška. Devet godina od osnivanja IASC-a, Međunarodna federacija računovođa (*International Federation of Accountants – IFAC*) priznaje IASC kao globalno telo za određivanje standarda.

Sledeća etapa se odigrala 1978. godine donošenjem Četvrte direktive (78/660/EEC), dok je Sedma direktiva (83/349/EEC) bila doneta 1983. godine. Iako se direktivama postigao značajan napredak u procesu harmonizacije, jer su one predstavljale pravne instrumente harmonizacije tadašnje Evropske zajednice, njihova primena nije dovela do onog nivoa uporedivnosti finansijskih izveštaja koji se prvobitno očekivao. Naime, direktive su bile obavezujuće u pogledu ciljeva koji se njome postižu, dok je na svakoj državi bilo da iznađe formu i načine realizacije ciljeva iz direktiva. Države su bile obavezne da ciljeve iz direktiva implementiraju u svoj zakonski okvir kako bi se na taj način postiglo približavanje regulativa država članica. Dakle, direktive nisu ni bile namenjene

¹⁷⁵ International Accounting Standards Committee – IASC, koji je 2001. godine preimenovan u International Accounting Standards Board – IASB.

postizanju potpune ujednačenosti regulativa (standardizaciji), već samo konvergenciji različitih nacionalnih regulativa.

Kao rezultat rada na harmonizaciji finansijskog izveštavanja, hronološki posmatrano, usvojene su sledeće direktive, odnosno uredbe:

- **Fair Value direktiva** iz 2001. godine, kojom je omogućeno da se finansijski instrumenti vrednuju po fer vrednosti (saglasno MRS 32 i MRS 39) prilikom izveštavanja u pojedinačnom, odnosno konsolidovanom obračunu poslovnih entiteta i banaka – saglasno Četvrtoj i Sedmoj direktivi.
- **Uredba o neposrednoj primeni MRS** iz 2002. godine, kojom se obavezuju svi matični entiteti sa sedištem u EU čije se hartije od vrednosti kotiraju na tržištima kapitala EU da svoje konsolidovane finansijske izveštaje sastavljaju uz primenu MSFI. Ovom uredbom se podstiče da i ostali poslovni entiteti koriste navedene standarde pri izveštavanju.
- **Direktiva o insajderskim informacijama i tržišnim manipulacijama** iz januara 2003. godine, kojom se, između ostalog, propisuje objavljivanje povremenih, odnosno tzv. *ad-hoc* izveštaja (za razliku od periodičnih-polugodišnjih ili kvartalnih izveštaja, predstavljaju izveštaje koji se objavljuju kada nastanu značajni događaji, te nemaju učestalost objavljivanja) – kao načina prevladavanja informacione asimetrije između učesnika na tržištima kapitala.
- **Direktiva 2003/51/EC** (tzv. *Modernizirajuća direktiva*) iz juna 2003. godine, kojom su izvršena usklađivanja Četvrte i Sedme Direktive sa MRS/MSFI, kao i izmene Direktive kojom se reguliše izveštavanje banaka, drugih finansijskih institucija i osiguravajućih kompanija. Ova Direktiva je delimično izmenjena juna 2006. godine.
- **Direktiva o prospektu** iz novembra 2003. godine, kojom se propisuje sadržina ovog dokumenta prilikom kotiranja određenih hartija od vrednosti na tržištima kapitala u EU.
- **Direktiva 2004/109/EC** (tzv. *Transparency direktiva*) iz 2004. godine, koja insistira na obaveznom sastavljanju godišnjih i polugodišnjih finansijskih izveštaja, obaveznoj eksternoj reviziji i obelodanjivanjima o rizicima svih poslovnih entiteta čijim akcijama se trguje na berzi. Primena ove direktive je počela 2007. godine.
- **Direktiva o transparentnosti zahteva** u odnosu na informacije kompanija čijim se hartijama od vrednosti trguje na berzama u EU, za čije je sprovođenje Evropska komisija marta 2007. godine donela direktivu o detaljnim pravilima za implementaciju Direktive 2004/109/EC.¹⁷⁶

Iste godine kada je doneta Četvrta direktiva, FASB donosi svoj prvi Izveštaj o konceptima finansijskog računovodstva (IKFR), da bi donošenje i ostalih IKFR usledilo 1980. odnosno 1984. godine (detalje videti u Tabeli br. 1 u okviru tačke 4.1. *FASB: Izveštaji o konceptima finansijskog računovodstva*).

¹⁷⁶ Dopunjeno prema: Zajmi, S. (2011): *Harmonizacija finansijskog izveštavanja kao jedan od preduslova internacionalizacije poslovanja*, Pravno-Ekonomski pogledi, br. 1, Naučno društvo za pravo i ekonomiju, Beograd, str. 38.

Početak naredne etape obeležava donošenje Okvira za priremu i prezentaciju finansijskih izveštaja 1989. godine od strane IASC, koji IASB usvaja 2001. godine. Okvir opisuje osnovne koncepte po kojima finansijski izveštaji treba da budu pripremljeni za eksterne korisnike. On služi kao vodič IASB-u u razvoju računovodstvenih standarda i kao vodič za rešavanje računovodstvenih pitanja koja nisu direktno rešena u MRS/MSFI ili u njima povezanim tumačenjima. Okvir „definiše cilj finansijskih izveštaja, identifikuje kvalitativne karakteristike koje čine informacije u finansijskim izveštajima korisnim, definiše osnovne elemente finansijskih izveštaja i koncepte za priznavanje i merenje ovih elemenata, kao i koncepte kapitala i očuvanja kapitala“.¹⁷⁷ Okvir iz 1989. godine biva značajno inoviran 2010. godine, a o čemu je bilo reči u okviru tačke 4.3. *Projekat revizije okvira FASB-a i IASB-a*.

Ovaj period na našim prostorima najpre je obeležila 1973. godina kada je današnji Savez računovođa i revizora Srbije usvojio Kodeks profesionalne etike. Međutim, sredinom '70-ih godina, finansijsko izveštavanje na tlu bivše Jugoslavije dolazi u paradoksalnu situaciju. U Zakonu o knjigovodstvu iz 1976. godine uvodi se dohodak kao primarni oblik rezultata poslovanja, dok ostatak sveta za iste potrebe koristi dobitak/gubitak. Ovaj značajn korak unazad u harmonizaciji jedan je od pokazatelja i dalje snažnog uticaja države na ovu oblast. Pozitivna promena u ovom periodu je svakako nastavak revizije finansijskih izveštaja nakon njenog prekida sredinom '40-ih godina. Obnavljanje revizije na tlu bivše Jugoslavije sredinom '70-ih godina posledica je rasta spoljnog duga poslovnih entiteta iz SFRJ i sve većeg pristiska stranih poverilaca u periodu kada u svetu traje prva naftna kriza.

Zaokret ka tržišnoj ekonomiji i proces tranzicije započinju 1989. godine donošenjem, između ostalih, Zakona o računovodstvu. U ovom periodu finansijsko izveštavanje dobija konačno značaj koji mu pripada, revizija se osamostaljuje kao profesija, a edukacija računovođa i revizora poprima svoje prve institucionalne okvire. Epilog iznenadnog razvoja prakse finansijskog izveštavanja na ovim prostorima je donošenje prvih jugoslovenskih računovodstvenih standarda (JRS) tokom 1991-1992. godine.¹⁷⁸

Razvoj finansijskog izveštavanja na ovim prostorima nastavlja se 1996. godine donošenjem seta zakona: Zakona o preduzećima, Zakona o računovodstvu i Zakona o reviziji računovodstvenih iskaza. Novodoneta zakonska regulativa potvrđuje namere zemlje da se aktivno uključi u proces harmonizacije finansijskog izveštavanja i usklađivanja svoje regulative sa direktivama EU i međunarodnim standardima iz ove oblasti. Podjednako važni ciljevi koji se žele postići zakonima iz 1996. godine su privlačenje stranih investicija i dinamičan i efikasan proces privatizacije. Osim zakonskog okvira, ovaj period je obeležio dolazak stranih revizorskih firmi i stranih poslovnih entiteta u domicilnu privredu, što je bio dodatni podstrek uvođenja međunarodne računovodstvene regulative.

¹⁷⁷ *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements* (1989), IASB, London, Paragraph 5.

¹⁷⁸ Detaljnije videti: Milošević, M. (2013): *Geneza harmonizacije finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Računovodstvo, br. 5-6, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 15-19.

Ovaj period je obeležilo i članstvo Saveza računovođa i revizora u IFAC-u 1997. godine. Savez zvanično preuzima iz članstva proisteklu obavezu promovisanja upotrebe MRS/MSFI, Međunarodnih standarda revizije, obrazovnih standarda u procesu profesionalne edukacije i Etičkog kodeksa. Zvanična verifikacija realizovana je krajem 1998. godine kada skupština Saveza donosi odluku o neposrednoj primeni i usvajanju MRS/MSFI. Nakon napretka koji je započet 1989. godine, sledi nagli zaokret 2002. godine donošenjem novog Zakona o računovodstvu i reviziji, koji je obilovao nejasnoćama, nedorečenostima i lošim zakonskim rešenjima. Na ovaj način su poništeni svi dotadašnji rezultati na polju saradanje države i profesije i prekinut je proces harmonizacije finansijskog izveštavanja.

9.3. Harmonizacija u oblasti računovodstvenog softvera

Nakon što su pripadnici profesije i međunarodna regulatorna tela prepoznali potrebu za usaglašavanjem oko skoro devedeset različitih nacionalnih setova računovodstvenih standarda koji su egzistirali u svetu pre otpočinjanja harmonizacije, prirodan sled događaja bio je da se izvrši harmonizacija i na polju razmene (poslovnih) informacija putem interneta. Dakle, harmonizacija finansijskog izveštavanja zahvatila je i proces razmene online informacija u realnom vremenu, za koji se smatra da će u skoroj budućnosti u potpunosti zameniti zastarele informacije bazirane na istorijskim veličinama koje poslovni entiteti plasiraju investitorima i drugim korisnicima u formi finansijskih izveštaja. „Odsustvo saglasnosti o jedinstvenom formatu za razmenu poslovnih informacija onemogućava njihovu efikasnu razmenu, otežava uporedivnost kompanija, te povećava verovatnoću nastajanja grešaka i u velikoj meri usložnjava i poskupljuje proces finansijskog izveštavanja. Upravo ova nedovoljna upotrebljivost digitalnih izveštaja daje odgovor na pitanje zašto je jedan standard XBRL neophodan“¹⁷⁹.

Proširivi jezik poslovnog izveštavanja ili *Extensible Business Reporting Language* (u daljem tekstu XBRL)¹⁸⁰ je jezik elektronske komunikacije poslovnim i finansijskim podacima, koji je usvojen kao jedinstveni standard izveštavanja širom sveta. XBRL, kao najznačajnija tehnološka inovacija u finansijskom izveštavanju, definiše se kao „otvoren, nezavisan od informatičke platforme, međunarodni standard za blagovremeno, tačno, efikasno elektronsko prikupljanje i skladištenje, manipulaciju i razmenu finansijskih i

¹⁷⁹ Martić, V. (2014): *Digitalizacija kao nova paradigma finansijskog izvještavanja i razmjene poslovnih informacija*, Zbornik radova IX kongresa računovođa i revizora Crne Gore, Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore, Bečići, str. 147.

¹⁸⁰ Čarli Hofman (Charlie Hoffman) je 1998. godine dobio ideju o XBRL-u kao potpuno novom načinu transformacije poslovnog izveštavanja. Hofman je pridobio podršku Američkog instituta ovlašćenih javnih računovođa (AICPA) da predvodi razvoj XBRL-a. Danas je XBRL International konzorcijum koji se ubrzano uvećava i broji preko 700 osnivača. Za detalje videti: Kernan, K. (2009): *The Story of Our New Language*, American Institute of Certified Public Accountants, Inc., New York, izvor: <http://www.aicpa.org> (datum dostupnosti: 19/08/2014).

poslovnih izveštaja i podataka.¹⁸¹ Njegova upotreba najlakše se može opisati na sledećem uprošćenom praktičnom primeru. Stejkholder je zainteresovan za finansijske izveštaje poslovnog entiteta. Pretragom na internetu, pronalazi finansijske izveštaje na sajtu poslovnog entiteta u nekom od prezentacionih formata (docx, xlsx, pdf, html), gde su informacije prikazane u formi običnog teksta. Problem nastaje kada stejkholder želi izvršiti bilo kakav vid analize, jer bi se u tom slučaju podaci morali ručno unositi (kopirati ili prekućavati) u unakrsne tabele. Pobleem je još veći ako se želi izvršiti komparativna analiza između poslovnih entiteta iz različitih zemalja kada oni koriste različite standarde i/ili formate objavljivanja svojih finansijskih izveštaja.

Bez upotrebe XBRL-a, nemoguće je postići kompatibilnost različitih podataka koje sadrže finansijski izveštaji i efikasno izvršiti analize na bazi tih podataka. Naime, ako su podaci na sajtu dostupni u XBRL-u, oni se mogu jednostavno konvertovati sa sajta u neki od programa koji je kompatibilan sa XBRL i to u realnom vremenu. XBRL, kao standardizovani digitalni jezik poslovnog izveštavanja, omogućuje da se finansijski podaci poslovnog entiteta iz jedne zemlje pretvore u potpuno kompatibilne podatke sa finansijskim podacima poslovnog entiteta iz druge zemlje, čak i kada te dve zemlje koriste značajno različitu računovodstvenu regulativu za pripremu i prezentaciju finansijskih izveštaja. „XBRL omogućava postizanje saglasnosti o jedinstvenom formatu za razmenu poslovnih informacija uz značajno smanjenje ljudskog angažovanja.“¹⁸²

Primena XBRL-a, kao otvorenog i slobodnog programskog jezika koji obezbeđuje međunarodnu platformu za razmenu poslovnih transakcija i obradu podataka, nije obavezna. Međutim, od 1998. godine kada se XBRL pojavio do danas, njegova upotreba se sve više širila¹⁸³, te je on sada postao rasprostranje i prepoznatljiv standard. Stoga se može očekivati da će se u narednom periodu uvesti obaveznost njegove primene i da smo na pragu jedne od najznačajnijih tehnoloških inovacija kada je oblast finansijskog izveštavanja u pitanju. U prilog ovoj činjenici ide podatak da su do početka 2013. godine kotirane kompanije na teritoriji SAD¹⁸⁴, Australije, Kine i Japana i deo kotiranih kompanija i finansijskih institucija iz Evropske unije¹⁸⁵ morale podneti svoje finansijske izveštaje u XBRL formatu. U SAD trenutno oko 9.000 banaka podnosi svoje izveštaje u XBRL formatu, a očekuje se da će se ovaj broj uskoro povećati na 65.000 kada dođe do sledeće faze u implementaciji XBRL-a.

Značaj doprinos u širenju primene XBRL-a u svetu imala je Američka komisija za hartije od vrednosti (SEC), koja je 30. januara 2009. godine usvojila pravila koja zahtevaju od javnih poslovnih entiteta da joj dostave svoje finansijske izveštaje u XBRL formatu, kao i

¹⁸¹ Martić, V. (2014): *Digitalizacija kao nova paradigma finansijskog izveštavanja i razmjene poslovnih informacija*, Zbornik radova IX kongresa računovođa i revizora Crne Gore, Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore, Bečići, str. 152.

¹⁸² Ibidem, str. 150.

¹⁸³ Prva regulatorna tela koja su usvojila i implementirala XBRL bila su: Australijska uprava za bonitetne propise (Australian Prudential Regulatory Agency), Komisija za hartije od vrednosti (Security Exchange Commission), Evropska komisija (European Commission) i mnoge druge.

¹⁸⁴ U SAD trenutno oko 9.000 banaka podnosi svoje izveštaje u XBRL formatu, a očekuje se da će se ovaj broj uskoro povećati na 65.000 kada dođe do sledeće faze u implementaciji XBRL-a.

¹⁸⁵ U Evropskoj uniji je trenutno dostupno preko 5 miliona finansijskih izveštaja u XBRL formatu.

da iste objave na svom sajtu. Ova pravila se odnose kako na domaće (američke) i strane poslovne entitete koji koriste američke GAAP, tako i na strane privatne emitente koji koriste MSFI. SEC-ova pravila su bila na snazi od 13. aprila 2009. godine do 31. oktobra 2014. godine.¹⁸⁶ U prvoj godini primene ovog pravila, više od 500 najvećih poslovnih entiteta podnelo je SEC-u izveštaje u XBRL formatu, druge godine se taj broj povećao na 1.800 poslovnih entiteta, da bi treće godine iznosio neverovatnih 12.000 poslovnih entiteta.

XBRL se može primeniti na veoma širok spektar poslovnih i finansijskih podataka. Između ostalog, njegova primena je moguća u¹⁸⁷:

- Internom i eksternom finansijskom i poslovnom izveštavanju poslovnih entiteta,
- Poslovnom izveštavanju i razmeni informacija između svih vrsta regulatornih tela, uključujući poreske i finansijske vlasti, centralne banke i vlade,
- Podnošenju kreditnih izveštaja i aplikacija,
- Proceni kreditnog rizika,
- Merodavnoj računovodstvenoj literaturi kao standardni način opisivanja računovodstvenih isprava propisanih od strane nadležnih organa.

Prednosti korišćenja XBRL-a su sledeće¹⁸⁸:

- Omogućuje poslovnim entitetima da automatizuju procese prikupljanja podataka. Na primer, podaci iz divizija sa različitim računovodstvenim sistemima mogu se brzo, jeftino i efikasno sakupiti ako su izvori informacija unapređeni korišćenjem XBRL-a.
- Pojednostavljuje pripremu poslovnih i finansijskih izveštaja za interno i eksterno poslovno odlučivanje članovima AICPA koji rade u oblasti finansijskog menadžmenta, revizije i informacionih tehnologija. XBRL će značajno unaprediti sposobnosti ovlašćenih javnih računovođa u finansijskom menadžmentu da preciznije usmeravaju i objavljuju finansijske informacije investitorima, regulatornim telima, analitičarima, zajmodavcima i drugim stejkholderima.
- Olakšava konvergenciju računovodstvenih standarda mogućnošću usklađivanja finansijskih koncepata.
- Olakšava na načelima zasnovano računovodstvo, jer uz pomoć XBRL-a više nije važno gde tačno treba navesti pojedinu stavku, već je samo važno da je ona navedena u finansijskom izveštaju.
- Pokreće transparentnost i poboljšava efikasnost tržišta kapitala tako što pomaže analitičarima i drugim korisnicima finansijskih i poslovnih informacija da pronađu relevantne činjenice.

¹⁸⁶ Detaljnije videti: *SEC Rules for Reporting Financial Statements in XBRL Format* (2009), Securities and Exchange Commission, Washington, izvor: <http://www.sec.gov/rules/final/2009/33-9002.pdf> (datum dostupnosti 18/08/2014).

¹⁸⁷ Benefits and Potential Uses of XBRL, izvor: <http://www.aicpa.org> (datum dostupnosti 19/08/2014).

¹⁸⁸ Prema: ibidem.

- Omogućuje profesiji ovlašćenih javnih računovođa da proaktivno ispuni svoj osnovni zadatak koji se ogleda u zaštiti javnog interesa kroz poboljšanje pristupa investitorima na tržišta kapitala.

XBRL je prihvaćen neverovatnom dinamikom i u velikoj meri u odnosu na usvajanje bilo kojih drugih standarda u ovoj oblasti. Ako se analiziraju rezultati sprovedenog istraživanja po pitanju uštede koja se ostvaruje primenom XBRL-a (videti: Tabelu br. 12), zaključuje se da su efekti primene XBRL-a zaista impresivni, a što će dovesti do daljeg ubrzanog usvajanja ovog standarda, kako od strane regulatornih tela, tako i od strane samih korisnika.

Tabela br. 12: *Ostvarene materijalne koristi primenom XBRL standarda*¹⁸⁹

Karakteristike	Postojeći sistem	Novi sistem	Koristi
Projektovni troškovi prikupljanja i obrade podataka (period od 10 godina)	65 miliona \$	39 miliona \$	Ušteda: 26 miliona \$
Vreme obrade	60-75 dana	2 dana	Skraćenje vremena: 58-73 dana
Izvor podataka	Višestruki	Pojedinačni	Redukcija grešaka
Greške u podacima	18.000	0	Bez grešaka ¹⁹⁰
Model podnošenja	Vlasnički	Standardizovani (XBRL)	Smanjenje troškova
Ažuriranje softvera	Ručno (xlsx, docx, pdf)	Automatizovano	Povećana fleksibilnost

Primenom XBRL standarda, podaci u finansijskim izveštajima postaju interaktivne informacije. Idejni tvorac XBRL-a, Charlie Hoffman¹⁹¹, uzeo je za metaforu Rubikovu kocku kako bi objasnio interaktivne informacije. Finansijski izveštaji su danas prikazani u formi fiksnog tabelarnog prikaza. Umesto da budu objavljeni u takvom fiksnom formatu, finansijski izveštaji se primenom XBRL-a mogu reorganizovati, baš kao i obojeni kvadrati Rubikove kocke. Kao što se Rubikova kocka okreće dok se boje ne poklope, tako se i finansijski izveštaji mogu reorganizovati dok se ne dobiju željene cifre. To znači da se informacije iz finansijskih izveštaja mogu identifikovati, izdvojiti, urediti, formatirati i predstaviti baš onako kako to korisnik očekuje. Zamisao je da se, metaforički jednim pokretom ručnog zgloba, stave zajedno brojevi, računovodstvene politike i

¹⁸⁹ Korigovano prema: Martić, V. (2013): *XBRL kao pretpostavka unapređenja kvaliteta finansijskog izveštavanja*, Zbornik radova 44. simpozijuma „Računovodstveno regulatorno okruženje: podsticaj ili ograničenje privrednog rasta“, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 114.

¹⁹⁰ Sistem omogućuje proveru podataka pre njihovog uključivanja, tj. komunikacije sa podnosiocima u cilju ispravljanja grešaka pre podnošenja izveštaja.

¹⁹¹ Detaljnije videti: Hoffman, Ch., Watson, L. (2009): *XBRL for Dummies*, First Edition, Wiley Publishing, Inc., Hoboken, New Jersey (e-book)

obelodanjivanja u finansijskim izveštajima u nekom željenom redosledu, na neko željeno mesto ili u neki željeni format. Ovakve reorganizacije je moguće vršiti, jer ne postoji ograničenje u vidu fiksnog tabelarnog prikaza, koji postoji kada se finansijski izveštaji sastavljaju po propisanoj regulativi bez primene XBRL standarda.

9.4. Međunarodna konvergencija

Konvergencija u oblasti računovodstvenih standarda označava proces koji je zvanično započet pre dvanaest godina sa ciljem razvoja visoko-kvalitetnih i kompatibilnih računovodstvenih standarda koji će moći da se koriste u međunarodnom finansijskom izveštavanju. Dodatni podstrekač procesa konvergencije, naročito u poslednje tri godine, jeste globalna finansijska kriza.

Posle zajedničkog sastanka održanog 12. septembra 2002. godine, američki Odbor za standarde finansijskog računovodstva (Financial Accounting Standards Board – FASB u daljem tekstu) i već pomenuti IASB potpisali su **Norwalk sporazum**¹⁹² u kom su oba odbora izrazila vlastitu posvećenost razvoju visoko kvalitetnih, kompatibilnih računovodstvenih standarda, koji će se moći koristiti kako za domicilno, tako i za međunarodno finansijsko izveštavanje. Na tom sastanku, FASB i IASB (u daljem tekstu: odbori) su obećali da će uložiti napore da postojeće standarde finansijskog izveštavanja u potpunosti učine kompatibilnim što je pre moguće i da će koordinirati programe svog budućeg rada kako bi obezbedili da se jednom postignuta kompatibilnost održi.

U februaru 2006. godine, odbori su izdali Memorandum o sporazumevanju (*Memorandum of Understanding*), poznat i kao **Prvi plan konvergencije** (*The First Roadmap*) o saradnji i usklađivanju MSFI i američkih GAAP (u daljem tekstu: standardi). Memorandum obuhvata one projekte na usaglašavanju standarda za koje odbori smatraju da su im poboljšanja u bliskoj budućnosti najpotrebnija. Odbori su se složili da razviju plan za rešavanje svakog od identifikovanih projekata, pre svega kroz razvoj novih standarda u nastojanju da se poboljša kvalitet oba seta standarda i postigne veća konvergencija između američkih GAAP i MSFI. Memorandum sadrži kratkoročne projekte (od kojih su neki već završeni, a neki se nalaze u fazi završetka) i dugoročne projekte, od kojih se posebno izdvajaju tri projekta sa visokim prioritetom: finansijski instrumenti, priznavanje prihoda i lizing, a za koje odbori tek treba da okončaju tehnička rešenja.

Memorandum je bio zasnovan na sledeća tri principa¹⁹³:

(1) Konvergencija računovodstvenih standarda se najbolje može postići kroz razvoj visokokvalitetnih zajedničkih standarda tokom vremena;

¹⁹² Naziv je dobio po mestu gde je sastanak održan – Norwalk u saveznoj državi Connecticut, SAD.

¹⁹³ *Memorandum of Understanding Between the FASB and the IASB* (2006), U.S. Financial Accounting Standards Board & International Accounting Standards Board, London (preuzeto sa <http://www.fasb.org>)

(2) Pokušaj eliminisanja razlika između dva standarda, koja iziskuju značajna unapređenja, ne predstavlja najbolje iskorišćenje FASB–IASB-ovih resursa, te je umesto toga potrebno razviti nov zajednički standard koji će obezbediti investitorima finansijske informacije;

(3) Zadovoljenje informacionih potreba investitora znači da odbori, u želji za unapređenjem, konvergenciju treba da traže u zameni standarda zajednički razvijenim novim standardima.

Drugi plan konvergencije (*The Second Roadmap*) je dogovoren novembra 2008. godine. Cilj ovog plana je bio da omogući poslovnim entitetima da podnesu godišnje finansijske izveštaje pripremljene u skladu sa MSFI i da isti budu prihvaćeni od strane Američke komisije za hartije od vrednosti (SEC). Ovo je usledilo nakon saopštenja iz 2007. godine po kom SEC više ne zahteva da podneti finansijski izveštaji usaglašeni sa MSFI takođe sadrže i usaglašenost sa američkim GAAP. Naime, nakon što je 2005. godine razradio plan kojim se zaustavlja usaglašavanje standarda, SEC 2007. godine i definitivno odustaje od zahteva za usaglašavanjem i poziva na dostavljanje komentara na temu korišćenja MSFI kod poslovnih entiteta registrovanih u SAD. Međutim, 2008. godina donosi preokret na planu saradnje i usklađivanja standarda. SEC predlaže plan usvajanja MSFI za poslovne entitete registrovane na teritoriji SAD. Međunarodna organizacija Komisija za hartije od vrednosti (*International Organization of Securities Commissions – IOSCO*) objavljuje izjavu kojom podstiče poslovne entitete da nedvosmisleno izjave da li u potpunosti postupaju u skladu sa MSFI.

Na osnovu Drugog plana konvergencije, jedna manja grupa poslovnih entiteta počela je da priprema svoje finansijske izveštaje na bazi MSFI počevši od 15. decembra 2009. godine, pa nadalje. Poslovni entiteti koji su ispunili uslove bili su u grupi od dvadeset najvećih u toj industrijskoj grani (mereno tržišnom kapitalizacijom), a finansijsko izveštavanje u tih dvadeset najvećih poslovnih entiteta bilo je zasnovano na MSFI. Ovo saopštenje je usledilo januara 2009. godine u jednom izveštaju izdatom od strane SEC-a, po kom obavezni dvogodišnji period dvojnog finansijskog izveštavanja za većinu poslovnih entiteta počinje u 2012. godini, da bi se od 2014. godine zahtevalo finansijsko izveštavanje samo na bazi MSFI. Ova odluka SEC-a reflektuje širenje primene MSFI kao rasprostranjenog i visoko-kvalitetnog jezika finansijskog izveštavanja. SEC objavljuje februara 2010. godine *Radni plan za razmatranje inkorporiranja Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja u sistem finansijskog izveštavanja SAD*¹⁹⁴. Radni plan je donet s ciljem da SEC na osnovu razmatranja specifičnih područja i faktora, spozna da li, kada i na koji način će se postojeći sistem finansijskog izveštavanja u SAD konvertovati u sistem koji funkcioniše na bazi MSFI.

SEC je razmatrao da se sprovođenje obavezne upotrebe MSFI realizuje u formi postepenog, a ne istovremenog, prelaska svih američkih poslovnih entiteta. Tokom prelazne faze, podnošenje finansijskih izveštaja na bazi MSFI kod velikih javnih entiteta u

¹⁹⁴ *Work Plan for the Consideration of Incorporating International Financial Reporting Standards into the Financial Reporting System for U.S. Issuers* (2011), Staff Paper, Securities and Exchange Commission, Washington, p. 4-11.

SAD (vrednost kapitala 700 ili više miliona \$)¹⁹⁵ trebalo bi da počne za fiskalnu godinu koja se završava 15. decembra 2014. godine ili kasnije, kod javnih entiteta (vrednost kapitala između 75 i 700 miliona \$) za fiskalnu godinu koja se završava 15. decembra 2015. godine ili kasnije i kod ostalih javnih entiteta (vrednost kapitala manja od 75 miliona \$) i malih izveštajnih entiteta za fiskalnu godinu koja se završava 15. decembra 2016. godine ili kasnije.¹⁹⁶

Veća konvergencija između dva, trenutno najzastupljenija, seta standarda – MSFI i američkih GAAP, najbolje se može postići kroz razvoj novih, zajedničkih standarda koji će zameniti postojeće standarde i na taj način poboljšati kvalitet i kompatibilnost oba seta standarda. Jedna od generalnih razlika između dve grupe standarda jeste da američki GAAP sadrže detaljnije zahteve u odnosu na MSFI. U nekim slučajevima, MSFI ne sadrže odgovarajuće smernice, dok u drugim, MSFI sadrže opšte smernice ili smernice višeg nivoa koje nisu direktno uporedive na američkim GAAP zahtevima. U drugim slučajevima, MSFI sadrže tematske smernice za koje ne postoje odgovarajuće smernice sadržane u američkim GAAP. Uočene razlike ne moraju nužno značiti da iste imaju direktnu i konzistentnu povezanost sa kvalitetom MSFI. Takođe, uočene razlike ne bi trebale da znače da bi njihovo eliminisanje bilo neophodno pre bilo kakvog razmatranja od strane SEC-a u vezi sa uključivanjem MSFI u američki sistem finansijskog izveštavanja.

Fundamentalne razlike između dva seta standarda proističu, pre svega, iz sledeće dve činjenice¹⁹⁷:

- 1) MSFI sadrže šire principe i načela koji se odnose na transakcije u okviru industrije sa ograničenim specifičnim smernicama i izuzecima od opštih smernica. Već je bilo reči o tome da ovi standardi ne sadrže specifične smernice koje korespondiraju sa detaljnim američkim GAAP zahtevima.
- 2) Postoje fundamentalne razlike između IASB-ovog Konceptualnog okvira za finansijsko izveštavanje i FASB-ovih Izveštaja o konceptima finansijskog računovodstva (IKFR). Okviri¹⁹⁸ se razlikuju u pogledu osnovnih koncepata i ovlašćenja u primeni koncepata. Osnovne razlike koje trenutno postoje između konceptualnih okvira javljaju se u oblasti stepena ovlašćenja i definisanja i priznavanja imovine i obaveza.

Kada se govori o **stepenu ovlašćenja**, Konceptualni okvir u uslovima primene MSFI predstavlja autoritativno uputstvo, dok se IKFR primenjuju kada ne postoji standard ili tumačenje koje se konkretno odnosi na transakciju, događaj ili stanje. U uslovima primene američkih GAAP, IKFR nisu uključeni u kodifikaciju računovodstvenih standarda, te stoga ne predstavljaju autoritativno uputstvo FASB-a. Razlika u stepenu

¹⁹⁵ Za definicije javnih entiteta u SAD (Large Accelerated Filers, Accelerated Filers, Non-accelerated Filers) videti: <http://us.practicallaw.com/1-382-3570> (datum dostupnosti: 02/02/2015).

¹⁹⁶ Detaljnije videti: Jeter, D., Chaney, P. (2011): *Advanced Accounting – International Student Version*, Fourth Edition, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, p. 557.

¹⁹⁷ Prema: Ibidem, page 10-11.

¹⁹⁸ O okvirima je bilo više reči u tačkama 4.1. odnosno 4.2. poglavlja II.

ovlašćenja može negativno uticati na uporedivost računovodstvenih transakcija prema MSFI i američkih GAAP, čak iako se primenjeni koncepti unutar IASB-ovog i FASB-ovog okvira podudaraju.

U oblasti **definisanja i priznavanja imovine i obaveza**, IKFR definišu sredstvo ili obavezu u smislu „verovatnog“ budućeg događaja (tj. ekonomske koristi za sredstvo i ekonomske žrtve za obavezu), pri čemu se „verovatno“ definiše u kontekstu opšte namene i odnosi se na ono što se sa razlogom može očekivati ili verovati na osnovu raspoloživih dokaza. MSFI ne obuhvataju koncept verovatnoće pri definisanju imovine ili obaveza, već razmatraju verovatnoću nastanka u uslovima priznavanja (tj. priznaju sredstvo kada je izvesno da će se buduće ekonomske koristi sliti u poslovni entitet, a obavezu priznaju kada je izvesno da će odliv proisteći iz podmirenja sadašnjih obaveza), iako reč „izvesno“ nigde ne definišu. MSFI imaju dodatni kriterijum pri priznavanju koji zahteva od poslovnog entiteta da je u stanju da pouzdano izmeri trošak ili vrednost pre priznavanja.

Međunarodnu konvergenciju su pokrenule visoko-razvijene zemlje preko profesionalnih organizacija, jer je one imaju najviše koristi od tog procesa. Uticajne profesionalne organizacije na svetskoj sceni (IASB, IFAC, FASB, SEC, AICPA, IOSCO) zamislile su međunarodnu konvergenciju kao proces koji vodi računa o¹⁹⁹:

- *Investitorima i drugim kreditorima*: novi, zajednički razvijeni standardi trebali bi olakšati ovoj, sa aspekta zadovoljenja informacionih potreba, najvažnijoj interesnoj grupi informisanje o finansijskoj poziciji, prinosnom i imovinskom položaju poslovnog entiteta o kome se izveštava.
- *Poslovnim entitetima*: u smislu dobijanja jednoobraznih, pojednostavljenih i troškovno efikasnijih računovodstvenih standarda na bazi kojih će moći kreirati samo jedan set finansijskih izveštaja koji će zadovoljiti informacione potrebe svih interesnih grupa.
- *Stejkholderima*: koji se redovno izveštavaju o do sada završenim etapama, realizovanim kratkoročnim i dugoročnim planovima, te daljim koracima u konvergenciji računovodstvenih standarda u svetu.

Uloženi naponi, angažovanje i aktivnosti pomenutih uticajnih međunarodnih profesionalnih tela u procesu međunarodne konvergencije potvrđuju da se upotreba MSFI uveliko širi van EU, kao svog matičnog područja nastanka i primene. Na taj način, ovaj set standarda opravdava svoj status rasprostranjenog, visoko-kvalitetnog „jezika“ međunarodnog finansijskog izveštavanja.

¹⁹⁹ Dmitrović, Lj., Milutinović, S., Gravorac, S. (2013): *International Convergence in Professional Accounting Regulation*, Conference Proceedings of the 2nd International Scientific Conference “Contemporary Issues in Economics, Business and Management” (edited by Verica Barać, Ph.D.), Faculty of Economics – University of Kragujevac, p. 479.

9.5. Od inovirane Osme do Direktive 2013/34/EU

Usledila je nova etapa koja počinje 01.01.2005. godine obaveznom primenom MSFI za sve poslovne entitete u EU koji sastavljaju konsolidovane finansijske izveštaje i kotiraju se na uređenom finansijskom tržištu. MSFI predstavljaju instrumente u funkciji harmonizacije različitih računovodstvenih (ne nužno nacionalnih) regulativa koje se odnose na pripremu i prikazivanje finansijskih izveštaja koji služe kao osnova za donošenje ekonomskih odluka. Oni su uglavnom kreirani u obliku pravila i principa koje računovođe u svom profesionalnom radu primenjuju da bi računovodstvene informacije o nekom poslovnom entitetu bile kvalitetne za potencijalne korisnike tih informacija. Računovodstveni standardi obuhvataju i ostale profesionalne norme etike računovođa. MSFI u svom osnovnom značenju podrazumevaju dogovorena pravila o pripremanju, priznavanju, odmeravanju ili vrednovanju i prezentaciji stavki iz finansijskih izveštaja poslovnog entiteta.

Po pitanju rasprostranjenosti MSFI u svetu, preovladavaju zemlje koje propisuju obaveznu primenu MSFI samo za kotirajuće poslovne entitete, a dozvoljavaju za sve ostale entitete. Istovremeno, primetno raste broj zemalja u kojima je primena MSFI obavezujuća za sve poslovne entitete ili je u toku razmatranje ovakvog predloga. U Tabeli br. 13. prikazane su zemalja u svetu čije se kompanije kotiraju na berzi i način na koji je uređena primena MSFI.

Tabela br. 13: *Primena MSFI u svetu kod kompanija kotiranih na berzi*²⁰⁰

Albanija	Obavezni su kako za pojedinačne, tako i za konsolidovane finansijske izveštaje kotirajućih kompanija.
Argentina	Obavezni za fiskalnu godinu koja počinje na dan ili nakon 1. januara 2012.
Australija	Obavezni za izveštavanje svih subjekata privatnog sektora i kao osnova za izveštavanje javnog sektora od 2005.
Bosna i Hercegovina	Dozvoljeni za konsolidovane i pojedinačne finansijske izveštaje. Kompanije pripremaju svoje finansijske izveštaje u skladu sa nacionalnim zakonima o računovodstvu i reviziji, a lokalni računovodstveni principi su zasnovani na MSFI i prevedeni na lokalne jezike.
Brazil	Obavezni za pojedinačne finansijske izveštaje kompanija od januara 2008. i za konsolidovane finansijske izveštaje banaka i kompanija kotiranih na berzi od 31. decembra 2010.
Evropska unija	Sve zemlje članice EU su obavezne da koriste MSFI usvojene od strane EU za kotirajuće kompanije od 2005.
Indija	Kotirajuće kompanije koje imaju filijale imaju izbor da svoje konsolidovane finansijske izveštaje pripremaju u skladu sa Indijskim računovodstvenim

²⁰⁰ Spisak se odnosi samo na kompanije koje se kotiraju na berzi. Podaci u tabeli su prikupljeni krajem decembra 2011. godine (izvor: <http://www.ifrs.org>) uz izmene i dopune iz publikacije *IFRS Adoption by Country* (2013), Pricewaterhouse Coopers LLP, London. Tabela je osmišljena od strane autora.

	propisima (što većina i radi) ili u skladu sa MSFI. Ovo je podložno promeni u bliskoj budućnosti kada Indija bude potvrdila plan za unapređenje Indijskih računovodstvenih propisa i / ili nastavila konvergenciju sa MSFI.
Indonezija	Ne postoji, iako je u toku proces konvergencije. Finansijski izveštaji se moraju sastaviti uz primenu Indonežanskih standarda finansijskog računovodstva.
Izrael	Obavezni za konsolidovane finansijske izveštaje, osim za bankarske institucije (bez obzira da li se kotiraju ili ne), koje moraju svoje finansijske izveštaje pripremiti u skladu sa posebnim uputstvima izdatim od strane izraelskog bankarskog inspektora.
Japan	Kotirajućim kompanijama koje ispunjavaju određene uslove dozvoljena je primena MSFI za konsolidovane finansijske izveštaje koji glase na dan ili posle 31. marta 2010. Odluka o obaveznom usvajanju od 2016. godine očekuje se u narednom periodu.
Južna Koreja	Obavezni od 2011. Rano usvajanje MSFI, izuzev finansijskih institucija, dozvoljeno je od 2009.
Južnoafrička Republika	Obavezni su kako za pojedinačne, tako i za konsolidovane finansijske izveštaje kotirajućih kompanija od 2005.
Kanada	Obavezni od 01.01.2011. za sve kotirajuće kompanije i dozvoljeni za kompanije u privatnom sektoru uključujući i neprofitne organizacije.
Kina	Ne postoji. Međutim, CAS (Kineski računovodstveni standardi) su suštinski konvergentni sa MSFI. Ali, to nije direktan prevod MSFI. Umesto toga, MSFI principi su ponovo napisani u formatu koji je lako razumljiv kineskom čitaocu.
Meksiko	Obavezni od 2012. Kotirajući trustovi i strukturirani trustovi vlasničkih hartije od vrednosti (jedan vid dugoročnog finansiranja domaćih kompanija i projekata tipičan za Meksiko) imaju obavezu usvajanja MSFI najkasnije do 31. decembra 2012, odnosno 2013.
Norveška	Obavezni za konsolidovane finansijske izveštaje i za neke kompanije u finansijskom sektoru. Od 2011. su obavezni za društva koja nemaju filijale. Dozvoljeni su za pojedinačne finansijske izveštaje.
Rusija	Obavezni od 2012.
Saudijska Arabija	Obavezni su za banke i osiguravajuće kompanije. Puna primena MSFI je u fazi razmatranja.
Sjedinjene Američke Države	Dozvoljeni za strane privatne (nekotirajuće) kompanije od 2007. U toku je proces konvergencije američkih GAAP i MSFI.
Srbija	Obavezni su za velika pravna lica, matična pravna društva, javna društva i društva koja se pripremaju da postanu javna. Mogu da ih primenjuju srednja pravna lica.
Švajcarska	Registrovani u glavnom odboru SIX Švajcarske berze obavezni su da primenjuju ili MSFI ili američke GAAP za svoje konsolidovane finansijske izveštaje, dok ostali registrovani, osim ove dve grupe standarda, mogu koristiti i švajcarske nacionalne standarde.
Turska	Obavezni su kako za pojedinačne, tako i za konsolidovane finansijske izveštaje kotirajućih kompanija od 01. januara 2008.

Ujedinjeno Kraljevstvo	Obavezni od 2005. preko EU procesa usvajanje i implementacije i to za konsolidovane finansijske izveštaje. Dozvoljeni za pojedinačne finansijske izveštaje.
-------------------------------	---

Osma direktiva²⁰¹ usvojena je od strane Saveta EU 25. aprila 2006. godine, a počela je da važi 29. juna 2006. godine, kada su prestale da važe odredbe stare Osme direktive. Osma direktiva EU se odnosi na statutarnu (zakonom obaveznu) reviziju godišnjih i konsolidovanih finansijskih izveštaja. Između ostalog, Osmom direktivom su propisani i minimalni uslovi za sticanje zvanja statutarne revizora. Modernizacija Osme direktive posledica je poznatih skandala i drugih malverzacija sa finansijskim izveštajima poznatih svetskih poslovnih entiteta koje su početkom 21. veka potresale javnost. Javnost je nakon niza skandala počelo da sumnja u potpis revizora i zbog toga je bilo neophodno preduzeti konkretne mere na tom planu. Modernizacija je bila potrebna iz razloga što se prethodnom verzijom direktive iz 1984. godine nije dovoljno precizno i jasno definisala nezavisnost, kao najvažnija revizorska osobina.

Pojedinci moraju vršiti statutarnu reviziju tek pošto steknu odgovarajuće fakultetsko obrazovanje (ili ekvivalentni nivo obrazovanja), završe kurs teoretske nastave, prođu praktičnu obuku i polože ispit profesionalne stručnosti²⁰². Ovaj ispit mora biti garancija potrebnog nivoa teoretskog znanja iz oblasti statutarne revizije, kao i sposobnosti da se takvo znanje primeni u praksi. Jedan deo tog ispita mora biti realizovan u pismenoj formi²⁰³. Osma direktiva ostavlja mogućnost da i pojedinci bez fakultetskog obrazovanja steknu ovlašćenje za bavljenjem statutarne revizijom. Ovo ovlašćenje mogu dobiti ukoliko su nakon najmanje 15 godina profesionalnog radnog angažovanja stekli dovoljno iskustva u oblasti finansija, prava i računovodstva, te ukoliko su svoje znanje potvrdili položenim ispitom profesionalne stručnosti. Ili pak, ukoliko su isto iskustvo stekli nakon sedmogodišnjeg radnog angažovanja, te potom uspešno okončali praktičnu obuku i položili ispit profesionalne stručnosti²⁰⁴. Osma direktiva insistira na kontinuiranoj profesionalnoj edukaciji, odnosno permanentnom stručnom usavršavanju tokom cele karijere revizora.

Svakako najznačajnija novina u računovodstvenoj regulativi EU u ovom periodu bila je donošenje nove Direktive 2013/34/EU²⁰⁵ juna 2013. godine. Države članice svoje regulative treba da usklade sa novodonetom Direktivom do 20. jula 2015. godine, dok bi primena počela 01. januara 2016. godine. Postojala su dva osnovna razloga koja su inicirala donošenje ove Direktive:

- Do sada važeća Četvrta i Sedma direktiva bile su teško razumljive zbog usvojenih brojnih amandmana i nisu uspele postići zadovoljavajući nivo uporedivosti čineći finansijsko izveštavanje kompleksnim.

²⁰¹ Directive 2006/43/EC, Official Journal of the European Union, No L 157, 09/06/2006

²⁰² Ibidem: Directive 2006/43/EC, Article 6.

²⁰³ Ibidem: Directive 2006/43/EC, Article 7.

²⁰⁴ Ibidem: Directive 2006/43/EC, Article 11.

²⁰⁵ Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013

- Trend u razvoju i unapređenju računovodstvene regulative u EU usmeren je ka srednjim i malim pravnim licima, odnosno ka unapređenju informacija koje interesuju korisnike finansijskih izveštaja pomenutih pravnih lica. Razlog ovog trenda jeste centralna uloga srednjih i malih pravnih lica u privredi EU, što i dokazuju podaci o strukturi pravnih lica prema veličini (a, što je bilo prikazano u Tabela br. 11.).

Ciljevi koji se žele ostvariti primenom nove Direktive su smanjenje administrativnih troškova, poboljšanje poslovnog okruženja srednjih i malih pravnih lica, kao i njihovo uključivanje u tokove internacionalizacije. Ovo su ujedno i ciljevi „Strategije razvoja Evrope do 2020. godine“²⁰⁶. Planirani efekti od primene nove Direktive su uštede koje bi se trebale postići na nivou privrede EU smanjenjem obaveze sastavljanja i suženog obelodanjivanja određenih informacija kod srednjih i malih pravnih lica. Takođe se planira da će doći do veće uporedivosti, jer su Direktivom sada propisane dve šeme bilansa stanja (umesto ranije četiri) i dve šeme bilansa uspeha.

Direktive EU predstavljaju deo tzv. *Acquis communautaire*-a (izg. „aki komuniter“), koji predstavlja pravnu tekovinu, odnosno celokupno zakonodavstvo koje važi u EU. Da bi neka zemlja mogla da pristupi EU, ona mora ispuniti određene uslove, a jedan među njima je i prihvatanje, usvajanje i primena celokupnog *Acquis communautaire*-a. Konkretno, direktive su deo sekundarnog zakonodavstva *Acquis communautaire*-a²⁰⁷ i njihova specifičnost se ogleda u tome što se njihovom primenom nacionalne regulative nastoje harmonizovati, tj. ujednačiti, ali ne i potpuno izjednačiti, tj. ostavlja se određeni stepen slobode nacionalnim zakonodavcima prilikom uređenja nacionalne regulative²⁰⁸. Direktive nemaju obavezujući karakter, nego se preporučuje da se njihov sadržaj uključi u nacionalno zakonodavstvo.

Tabela br. 14: *Uporedni prikaz najvažnijih delova iz Direktive 2013/34/EU i Zakona o računovodstvu iz 2013. godine*²⁰⁹

Najvažniji delovi	Direktiva 2013/34/EU	Zakon o računovodstvu
Glasilo i datum objave	The Official Journal of the European Union (29.06.2013.)	Službeni glasnik RS br. 62/2013 (17.07.2013.)
Dan stupanja na snagu	19.07.2013. godine	25.07.2013. godine ²¹⁰

²⁰⁶ Detaljnije videti: Kronja, J. (2011): *Vodič kroz strategiju Evropa 2020*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd. Elektronsko izdanje knjige dostupno na:

<http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/11-vodic-kroz-evropu-2020.pdf>

²⁰⁷ *Acquis communautaire* je struktuiran iz primarnog zakonodavstva, sekundarnog zakonodavstva i običajnog prava (sudske prakse).

²⁰⁸ Detaljnije videti: Milojević, D. (2006): *Nezavisna revizija i Aki komuniter*; Mikerević, D. (2006): *Acquis communautaire* i važnost njegovog efikasnog usvajanja za evropsku budućnost RS i BiH, Zbornik radova 10. kongresa SRRRS, Banja Vrućica, Republika Srpska, str. 209-226; 543-556.

²⁰⁹ Tabelu osmislio autor.

²¹⁰ Stari Zakon o računovodstvu i reviziji (Službeni glasnik R. Srbije 46/2006 i 111/2009) prestaje da važi stupanjem na snagu Zakona o računovodstvu i Zakona o reviziji (Službeni glasnik RS, br. 62/2013), osim odredaba člana 37, člana 38. stav 15, člana 40. stav 3. i člana 45. tog zakona koje prestaju da važe 31.

Delokrug	Akcionarska društva, društva sa ograničenom odgovornošću, komanditna društva, ortačka društva ²¹¹	Pravna lica (privredna društva, NBS, banke, finansijske institucije i dr.), druga pravna lica i preduzetnici ²¹²
Odgovornost i dužnost za izradu i objavljivanje finansijskih izveštaja	Članovi administrativnih ²¹³ , upravnih i nadzornih organa pravnog lica imaju kolektivnu odgovornost	Zakonski zastupnik, organ upravljanja, nadzorni organ pravnog lica i lice odgovorno za vođenje poslovnih knjiga i sastavljanje finansijskih izveštaja
Konsolidovani finansijski izveštaji	Obaveza sačinjavanja za vrste matičnih pravnih lica navedenih u Aneksu I (i u određenim okolnostima u Aneksu II)	Obaveza sastavljanja, prikazivanja, dostavljanja i obelodanjanja za sva matična pravna lica ²¹⁴
Pragovi razvrstavanja grupa pravnih lica	Male grupe pravnih lica Srednje grupe pravnih lica Velike grupe pravnih lica (videti Tabelu br. 16)	Ne postoji. Postoje samo kriterijumi za razvrstavanje pravnih lica (videti Tabelu br 15)
Elementi finansijskog izveštavanja	Godišnji finansijski izveštaji, menadžment izveštaj (izveštaj uprave) i izveštaj o korporativnom upravljanju ²¹⁵	Redovni godišnji finansijski izveštaji i godišnji izveštaj o poslovanju (samo za velika pravna lica i javna društva)
Redovni (osnovni) finansijski izveštaji	Bilans stanja, bilans uspeha i napomene uz finansijske izveštaje	Bilans stanja, bilans uspeha, izveštaj o ostalom rezultatu, izveštaj o promenama na kapitalu, izveštaj o tokovima gotovine i napomene ²¹⁶
Obaveznost revizije finansijskih izveštaja	Velika, srednja i pravna lica od javnog interesa (izuzeće malih i mikro pravnih lica)	Velika, srednja pravna lica, javna društva i sva pravna lica čiji poslovni prihod prelazi 4.400.000 €

Ubrzo nakon donošenja Direktive 2013/34/EU, donet je novi Zakon o računovodstvu u Republici Srbiji. Da li je i u kojoj meri zakonodavac vodio računa o usklađenosti ovog

decembra 2013. godine, odredaba člana 2. stav 5, čl. 15, 26, 30. i 31. tog zakona koje prestaju da važe 30. decembra 2014. godine i odredbe člana 2. stav 6. tog zakona koja prestaje da važi 30. decembra 2015. godine.

²¹¹ Nefitna pravna lica su isključena iz delokruga Direktive.

²¹² Nefitna pravna lica su uključena u delokrug Zakona. Detaljnije videti: *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd, Član 2, tačke 1), 2), 3).

²¹³ Administrativni organ, u ovom kontekstu, predstavlja organizacioni deo poslovnog subjekta koji se bavi vođenjem poslovnih knjiga i sastavljanjem finansijskih izveštaja (npr. služba računovodstva, finansijsko – računovodstveno odeljenje, računovodstvena funkcija i slično).

²¹⁴ Detaljnije videti: *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd, Član 27.

²¹⁵ Direktiva propisuje i Izveštaj o ekstraktivnim industrijama (Izveštaj o plaćanjima prema vladama), koji sastavljaju velika i pravna lica od javnog interesa aktivna u ekstraktivnim industrijama (rudarstvo, šumarstvo). Svrha ovog godišnjeg izveštaja je obelodanjivanje izvršenih uplata nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj upravi od strane ovih pravnih lica, ali većih od 100.000 € u pojedinačnom iznosu za jednu izveštajnu godinu (bez obzira da li je uplata izvršena jednokratno ili u periodičnim anuitetima).

²¹⁶ Struktura redovnog godišnjeg finansijskog izveštaja se razlikuje za različite kategorije pravnih lica. Detaljnije videti: *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd, Član 2, tačke 7), 8), 9), 10).

Zakona sa novodonetom Direktivom, sumirano je u Tabeli br. 14. u kojoj je izvršen komparativni prikaz najvažnijih delova oba segmenta regulative.

Tabela br. 15: *Uporedni pragovi razvrstavanja pravnih lica u EU i Srbiji*²¹⁷

Veličina pravnog lica	Broj zaposlenih	Prihod (€)	Aktiva (€)
Mikro po EU direktivi	do 10	do 700.000	do 350.000
Mikro po Zakonu	do 10	do 700.000	do 350.000
Malo po EU direktivi	od 11 do 50	700.001 – 8.000.000	350.001 – 4.000.000
Malo po Zakonu	od 11 do 50	700.001 – 8.800.000	350.001 – 4.400.000
Srednje po EU direktivi	od 51 do 250	8.000.001 – 40.000.000	4.000.001 – 20.000.000
Srednje po Zakonu	od 51 do 250	8.800.001 – 35.000.000	4.400.001 – 17.500.000
Veliko po EU direktivi	od 250	od 40.000.001	od 20.000.001
Veliko po Zakonu	od 250	od 35.000.001	od 17.500.001

Pravna lica se po Zakonu u računovodstvu²¹⁸ svrstavaju u jednu od četiri grupe pravnih lica kada ispunjavaju dva od tri kriterijuma iz Tabele br. 15. Pravna lica po novoj Direktivi 2013/34/EU ulaze u određenu kategoriju ako na dan bilansa ne prelaze granice najmanje dva od tri navedena kriterijuma. Isti kriterijumi važe i za grupe pravnih lica (videti Tabelu br. 16).

Tabela br. 16: *Pragovi razvrstavanja grupa pravnih lica prema Direktivi 2013/34/EU*

Grupe pravnih lica	Broj zaposlenih	Prihod (€)	Aktiva (€)
Male	do 50	do 8.000.000	do 4.000.000
Srednje	do 250	do 40.000.000	do 20.000.000
Velike	od 251	od 40.000.001	od 20.000.001

Donošenje nove Direktive EU deo je poslednje etape u procesu harmonizacije računovodstvene regulative u Evropi. Nova Direktiva bi trebala da smanji jaz koji je postojao između starih direktiva (IV i VII) i MSFI, na jednoj strani, i US GAAP, na drugoj strani. Reč je o fazi koja obuhvata usklađivanje MSFI sa američkim Opšteprihvaćenim računovodstvenim principima (US GAAP), a o čemu je bilo reči u tački 9.4. ovog poglavlja.

²¹⁷ Tabelu osmislio autor prema: *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd, Član 6 i *Directive 2013/34/EU* of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013.

²¹⁸ Detaljnije videti: *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd, Član 6.

V Poglavlje: REZULTATI, PROBLEMI I PRAVCI RAZVOJA HARMONIZACIJE FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA U REPUBLICI SRBIJI

„Količina energije potrebna za ispravljanje krivog smera geometrijski se povećava sa vremenom.“ (Marfi)

10. Harmonizacija finansijskog izveštavanja u domicilnoj praksi

Harmonizacije nacionalne sa međunarodnom računovodstvenom regulativom naročito je važna za zemlje u tranziciji kojima je priliv stranog kapitala izuzetno značajan. Kada je u pitanju domicilna praksa, neophodno je naglasiti dve važne činjenice, a to su da je međunarodna računovodstvena regulativa:

- (1) Faktor kvaliteta finansijskog izveštavanja²¹⁹, s jedne strane, ali i
- (2) Instrument harmonizacije finansijskog izveštavanja, s druge strane.

Na žalost, u domicilnoj praksi još uvek prevladava mišljenje da je ona puka obaveza, još jedna novina, promena kojoj se treba prilagoditi, a pri tom se zanemaruju dve gore navedene važne činjenice.

²¹⁹ Ključni faktori koji određuju kvalitet finansijskog izveštavanja u Republici Srbiji su: država, obrazovni sistem, regulatorna tela, profesionalne organizacije i nezavisna tela čiji je zadatak nadzor kvaliteta finansijskog izveštavanja (Mitrović, S. (2013): *Institucionalni regulatorni okvir kao uslov kvaliteta finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Zbornik radova „Računovodstveno regulatorno okruženje: podsticaj ili ograničenje privrednog rasta“, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, Zlatibor, 23-25. maj 2013. godine, str. 63).

Računovodstvena regulativa se javlja u obliku profesionalne, zakonske i interne²²⁰ regulative. Ovo su ujedno i instrumenti harmonizacije računovodstvene regulative u Srbiji. *Profesionalnu računovodstvenu regulativu u Srbiji*, prema Zakonu²²¹, čine:

- MSFI, gde spadaju: Okvir za pripremanje i prikazivanje finansijskih izveštaja (koji je u međuvremenu zamenjen Konceptualnim okvirom za finansijsko izveštavanje – prim. S. M.), Međunarodni računovodstveni standardi, Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja i sa njima povezana tumačenja (izdata od strane Komiteta za tumačenje računovodstvenih standarda), naknadne izmene tih standarda i sa njima povezana tumačenja (odobrena od strane Odbora za međunarodne računovodstvene standarde) čiji je prevod utvrdilo i objavilo nadležno ministarstvo.
- MSFI za MSE, koji se definiše kao računovodstveni standard finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete, odobren od Odbora za međunarodne računovodstvene standarde, čiji je prevod utvrdilo i objavilo nadležno ministarstvo.

Zakonska računovodstvena regulativa podrazumeva Zakon o računovodstvu, Zakon o reviziji i sve podzakonske propise²²² koji su doneti na bazi ovog Zakona. Prihvatanjem MSFI i MSFI za MSE kao obavezne/dopuštene osnove za sastavljanje finansijskih izveštaja, država pristaje da profesionalna regulativa postane deo zakonske osnove finansijskog izveštavanja. Na taj način, država povećava svoju odgovornost za implementaciju međunarodne računovodstvene regulative i stiče obavezu da „obezbedi podršku profesionalnim organizacijama, ovlašćenim od strane IFAC da blagovremeno i kvalitetno izvrše prevod i objave ove standarde. Obimnost standarda i njihove stalne promene čine da aktivnosti vezane za prevod i objavu standarda teku u kontinuitetu, neprekidno, što podrazumeva i veće materijalne troškove. Osim stvaranja normativne osnove, zadatak države je da aktivno učestvuje u stvaranju institucija i regulatornih tela koja imaju zadatak da vrše kontrolu kvaliteta finansijskog izveštavanja.“²²³

Zakonom o računovodstvu i reviziji²²⁴ iz 2004. godine u sistem finansijskog izveštavanja Republike Srbije uvedena je obavezna neposredna primena MSFI. Ovu obavezu od 01.01.2003. godine imale su banke i druge finansijske organizacije, a od 01.01.2004. godine preduzeća i zadruge, društva za osiguranje, berze i berzanski posrednici, kao i druga pravna lica koja vode poslovne knjige i sastavljaju finansijske izveštaje u skladu sa navedenim zakonom. Preduzetnici koji su se bili odlučili da poslovne knjige vode po sistemu dvojnog knjigovodstva u skladu sa Zakonom iz 2004. godine, takođe su imali obavezu primene MSFI.

²²⁰ O internoj računovodstvenoj regulativi je već bilo reči u okviru tačke 9.3. IV poglavlja, te se na ovom mestu ona neće ponovo obrađivati.

²²¹ *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd, Član 2, stav 4), 5).

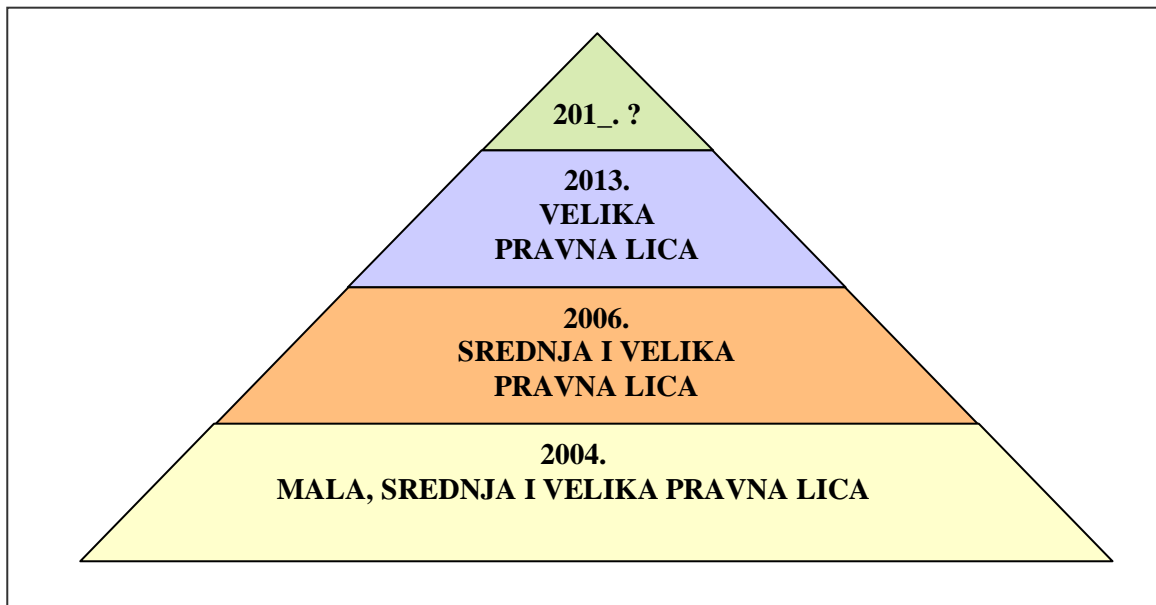
²²² Do sada su doneta četiri pravilnika (videti: Službeni glasnik R. Srbije 118/13, Beograd).

²²³ Mitrović, S. (2013): *Institucionalni regulatorni okvir kao uslov kvaliteta finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Zbornik radova „Računovodstveno regulatorno okruženje: podsticaj ili ograničenje privrednog rasta“, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, Zlatibor, 23-25. maj 2013. godine, str. 64.

²²⁴ Službeni list SRJ 71/02 i 55/04.

Zakonom o računovodstvu i reviziji²²⁵ iz 2006. godine MSFI su zadržani kao osnova finansijskog izveštavanja za srednja i velika pravna lica, dok su mala pravna lica bila izuzeta iz ove obaveze. Zakonom o računovodstvu²²⁶ iz 2013. godine MSFI su zadržani kao normativna osnova samo za velika pravna lica. Može se zaključiti da vremenom, država svojim zakonskim rešenjima unazađuje proces harmonizacije, odnosno iz godine u godinu smanjuje broj pravnih lica koji moraju uskladiti svoje finansijske izveštaje sa MSFI. Grafički bi se ova situacija mogla predstaviti u vidu trougla (videti Šemu br. 11), koji od gore ka vrhu slikovito prikazuje kako se krug pravnih lica koji su zakonski obavezni da primenjuju MSFI vremenom smanjivao, što je suprotno trendu harmonizacije. Drugim rečima, iz godine u godinu, u Republici Srbiji ima sve manje pravnih lica koji sastavljaju uporedive finansijske izveštaje na bazi MSFI. Naša zemlja je možda jedina u svetu u kojoj je zabeležen negativan trend harmonizacije finansijskog izveštavanja, prvenstveno zahvaljujući zakonskoj regulativi.

Šema br. 11: Obaveznost primene MSFI u Republici Srbiji u periodu od 2004-2015. godine²²⁷

Međutim, nije naša zemlja izuzetak po pitanju (delimične) neusklađenosti domicilne regulative sa regulativom EU. „Propisi o računovodstvu i reviziji u većini zemalja u razvoju nisu u potpunosti usaglašeni sa relevantnim elementima fundamentalnog *Acquis*-a o finansijskom izvštavanju i reviziji (Četvrta, Sedma i Osma Direktiva Zakona o kompanijama (*odnosno nova Direktiva 2013/34/EU, umesto četvrte i sedme – prim. S.M.*)). Propisi o računovodstvu i reviziji nisu usaglašeni sa *Acquis*-em uglavnom u vezi:

²²⁵ Službeni glasnik R. Srbije 46/2006, Beograd

²²⁶ Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd

²²⁷ Šemu osmislio autor.

1. Pripreme menadžment izveštaja (Četvrta, Sedma i Direktiva o transparentnosti),
2. Pripreme polugodišnjih izveštaja za kotirane kompanije (Direktiva o transparentnosti),
3. Elektronskog objavljivanja finansijskih izveštaja (Prva direktiva),
4. Odobravanja i registracije revizorskih društava (Osma direktiva),
5. Pripreme konsolidovanih računa (Sedma direktiva).²²⁸

Najznačajnije karakteristike računovodstvene regulative u Srbiji su:

- 1) Zakonska regulativa ima prioritet u odnosu na profesionalnu računovodstvenu regulativu, što je suprotno od prakse privredno visoko-razvijenih zemalja.
- 2) Primenjena računovodstvena regulativa prvenstveno zavisi od veličine poslovnog subjekta, što je u skladu sa praksom zemalja članica Evropske unije.
- 3) Posebnim zakonom se uređuje oblast računovodstva, a posebnim oblast revizije, što je prvi takav slučaj u Evropi. U Srbiji ne postoji jako pravno utemeljenje u vidu trgovačkog zakonika kao najpoznatije kodifikacije trgovačkog prava, a što je slučaj sa većinom zemalja u EU. Stiče se utisak kao da se od 1991. godine do danas nije puno poradilo na trgovačkom pravu, iako je pre 23 godine došlo do napuštanja socijalistički uređene države, što je dovelo do promena u društvenom, političkom i privrednom životu na ovim prostorima.
- 4) Ne postoje više nacionalni računovodstveni standardi, kao što je to slučaj u 25 zemalja EU. Ako nisu u obavezi da koriste MSFI, poslovni subjekti u Srbiji se opredeljuju za MSFI za MSE ili nedovoljno jasan Pravilnik propisan od strane nadležnog ministarstva.
- 5) Zakonska regulativa nije usklađena sa Direktivom 2013/34/EU. Iako je Zakon o računovodstvu bio donet u julu 2013. godine, njegovo usklađivanje je vršeno sa IV i VII direktivom koje su tada već uveliko prestale da važe.

S obzirom na karakteristike koje su gore navedene, računovodstvena regulativa u Srbiji ne uliva poverenje da se njenom primenom može postići kvalitetno finansijsko izveštavanje i uporedivost na međunarodnom nivou, a još manje ostvariti osnovni cilj finansijskog izveštavanja²²⁹. Po Šaboviću, konkretne aktivnosti koje treba sprovesti u zemljama u razvoju u cilju harmonizacije finansijskog izveštavanja odnose se na sledeće tri aktivnosti: „(1) dogradnja normativno-institucionalnog okvira; (2) razvoj mehanizma nadzora; (3) delovanje tržišne discipline.“²³⁰

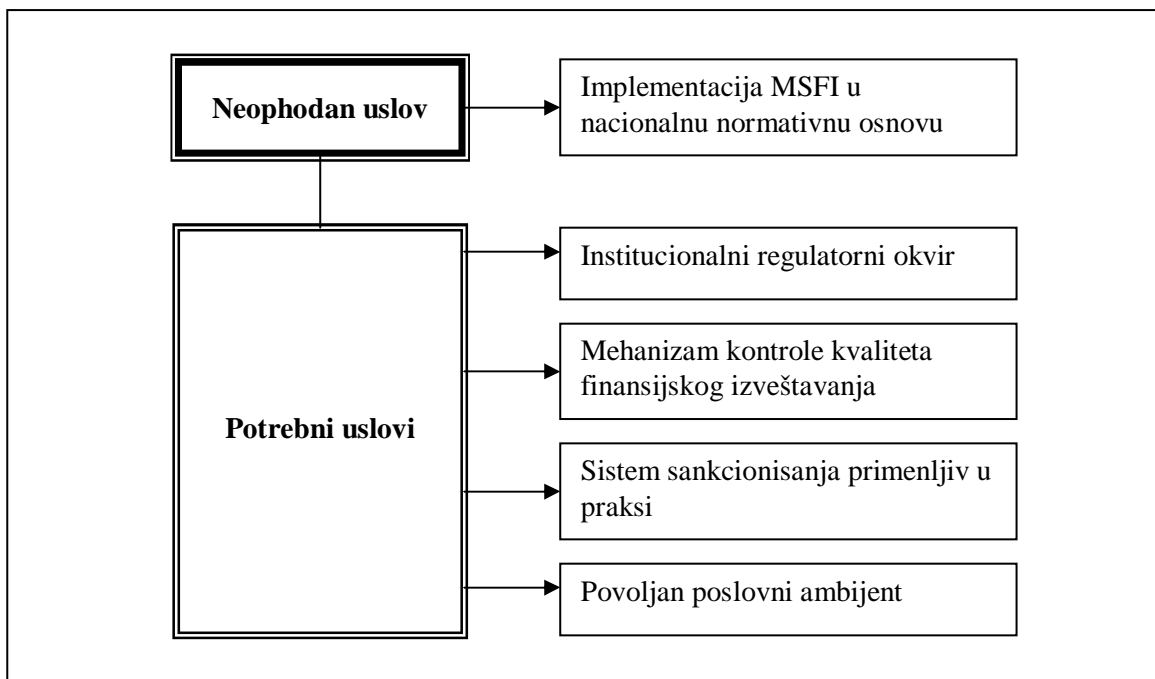
²²⁸ Šabović, Š. (2011): *Primena Međunarodnih računovodstvenih standarda u zemljama u razvoju u uslovima krize*, Ekonomika, br. 2, Društvo ekonomista „Ekonomika“, Niš, str. 96

²²⁹ Prema Konceptualnom okviru za finansijsko izveštavanje iz septembra 2010. godine, osnovni cilj finansijskog izveštavanja je pružanje finansijskih informacija o izveštajnom entitetu koje su korisne postojećim i potencijalnim investitorima, zajmodavcima i drugim poveriocima prilikom donošenja odluka o obezbeđivanju resursa entitetu.

²³⁰ Šabović, Š. (2011): *Primena Međunarodnih računovodstvenih standarda u zemljama u razvoju u uslovima krize*, Ekonomika, br. 2, Društvo ekonomista „Ekonomika“, Niš, str. 97.

Dogradnja **normativnog okvira** podrazumeva statutarano zaokruživanje primene svih segmenata međunarodne profesionalne računovodstvene regulative i načela računovodstveno-revizorske profesije. Dogradnja **institucionalnog okvira** podrazumeva jačanje svih domicilnih institucija u ingerenciji države koje doprinose ostvarenju postavljenih ciljeva (Ministarstvo finansija, Narodna banka Srbije, Agencija za privredne registre, Poreska uprava, Komisija za hartije od vredosti i druge institucije). **Mehanizam nadzora** uključuje sistem baziran na jačanju sledećih ključnih stubova kontrole: interna revizija, top menadžment, revizorski odbori i računovodstvena profesija. Pod **tržišnom disciplinom** se tretiraju svi oni elementi koji doprinose aktivnom odnosu tržišta prema finansijskom izveštavanju, kao što su pristup, uporedivnost, aktivno delovanje i pozitivan povratni uticaj na osnovu informacija iz finansijskih izveštaja.

Šema br. 12: Uslovi kvalitetno sprovedenog procesa harmonizacije u sistem finansijskog izveštavanja Republike Srbije²³¹

Najvažniju ulogu u procesu harmonizacije oblasti računovodstva i finansijskog izveštavanja ima Savez računovođa i revizora Republike Srbije (u daljem tekstu SRRS), kao punopravni član Međunarodne federacije računovođa (IFAC) i Evropske federacije računovođa (FEE), te shodno ovom statusu, jedina institucija u R. Srbiji koja od strane IFAC-a ima dozvolu za prevod i objavljivanje međunarodne profesionalne regulative. SRRS zadatu misiju uspešno realizuje još od 1998. godine²³², kada je svojom odlukom

²³¹ Šemu osmislio autor.

²³² Propisivanje direktne primene standarda proizašlo je upravo iz rada SRRS na usaglašavanju nacionalne sa međunarodnom profesionalnom regulativom čime je potvrđena vizionarska odluka SRRS od 29. decembra 1998. godine o neposrednoj primeni MRS i MSR (izvor: <http://www.srrs.rs>).

proglasio neposrednu primenu Međunarodnih računovodstvenih standarda kada se za to steknu zakonski uslovi²³³, doprinoseći na taj način jačanju i primeni profesionalne računovodstvene regulative na ovim prostorima.

Implementacija primene Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja (MSFI) u nacionalno zakonodavstvo jeste potreban, ali ne i dovoljan uslov u procesu harmonizacije finansijskog izveštavanja (videti Šemu br. 12). Država bi trebala aktivno da se angažuje i kreira kvalitetan institucionalni regulatni okvir koji bi podrazumevao kvalitetan obrazovni sistem, podrška države razvoju računovodstveno – revizorske profesije i radu profesionalnih organizacija i jačanja instrumenata kontrole finansijskih i revizorskih izveštaja.

Neophodno je u narednom periodu poraditi na segmentu kontrole kvaliteta finansijskog izveštavanja, koji je do sada bio neopravdano zapostavljen. Kontrola kvaliteta je, uostalom, jedna od članskih obaveza SRRS-a. Naime, sve organizacije članice IFAC-a u obavezi su da ispune zahteve u pogledu ukupno sedam članskih obaveza. To su: (1) Kontrola kvaliteta, (2) Međunarodni standardi edukacije profesionalnih računovođa, (3) Međunarodni standardi revizije, (4) Etički kodeks za profesionalne računovođe, (5) Međunarodni računovodstveni standardi za javni sektor, (6) Istraživanje i disciplinovanje, (7) Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja.²³⁴ Posebno ćemo se osvrnuti na *Člansku obavezu 1 – Kontrola kvaliteta*. Naime, po ovoj obavezi, sve stručne usluge koje obavljaju profesionalne računovođe treba da budu predmet programa kontrole kvaliteta. Ova kontrola se vrši na tri nivoa: na nivou delatnosti, na nivou firme i na nivou organizacije članice.

Kontrola rada i kvaliteta, kao i javni nadzor računovodstvene i revizorske profesije imaju u praksi efekte jedino ukoliko su praćeni adekvatnim sistemom sankcionisanja. Sankcije su neophodne za sve pripadnike profesije koji krše načela profesije i propisanu regulativu, ali i za sve one koji svojim (ne)namernim ponašanjem ugrožavaju poverenje u finansijske izveštaje.

Poslednji, ali ne i manje važan uslov za uspešno sprovođenje harmonizacije u domicilnim uslovima jeste obezbeđenje povoljnog poslovnog ambijenta. Naime, primenom MSFI dobijaju se „kvalitetni finansijski izveštaji pod uslovom da poslovni subjekti posluju pod uslovima koji su imanentni odredbama MSFI. Uglavnom, to su uslovi koji određuju povoljan poslovni ambijent:

- Stabilni uslovi poslovanja
- Osnivanje poslovnog subjekta sa ciljem ostvarenja dobiti,
- Niska inflacija,
- Minimalna fluktacija kurseva stranih valuta,

²³³ Praktična primena Međunarodnih računovodstvenih standarda za poslovne entitete u privatnom sektoru počela je 01.01.2004. godine.

²³⁴ *Obaveze članica Međunarodne federacije računovođa u implementaciji međunarodne profesionalne računovodstvene regulative*, Računovodstvena praksa, br. 20/2013, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd (prilog)

- Postojanje aktivnih tržišta sredstava i obaveza,
- Razvijenost tržišta hartija od vrednosti,
- Niske kamatne stope na odobrene izvore finansiranja i
- Postojanje dovoljnog broja odgovarajućih profesionalnih stručnjaka koji pružaju usluge procenijavanja stavki finansijskih izveštaja.²³⁵

Ne zanemarujući ostale članske obaveze, treba istaći i značaj *Članske obaveze 2 – Međunarodni standardi edukacije profesionalnih računovođa*, iz razloga što aktuelno nacionalno zakonodavstvo uopšte ne poznaje oblast edukacije profesionalnih računovođa²³⁶. Obavljanje poslova iz oblasti računovodstva i finansijskog izveštavanja zahteva vrhunsku stručnost potvrđenu od strane kompetentnog međunarodnog profesionalnog tela. Profesionalnim računovođama neophodna je šira globalna perspektiva da bi bolje razumeli kontekst u kom poslovni subjekti posluju. Razlog ovog zahteva zasniva se na činjenici da je računovodstvena profesija od svih profesija najviše podleže javnom interesu, naročito u današnjim uslovima globalizacije i internacionalizacije poslovanja. Finansijsko izveštavanje više ne zadovoljava informacione potrebe isključivo menadžmenta, kreditora i državnih organa, već sve više postaje predmet interesovanja mnogo šireg kruga pojedinaca i institucija jednog regiona, pa i šire. U takvim uslovima, raste odgovornost nosioca računovodstvene profesije, te je stoga sasvim opravdano nastojanje potpune harmonizacije i standardizacije i u oblasti profesionalne računovodstvene edukacije.

Obaveza edukacije profesionalnih računovođa implementirana je i u IFAC-ov Etički kodeks (koji čini *Člansku obavezu 4*) u kom se posebno naglašava neophodnost sticanja i održavanja profesionalne osposobljenosti računovođa i revizora. *Sticanje* profesionalne osposobljenosti zahteva prvobitno visok nivo opšteg obrazovanja i nakon toga posebno obrazovanje, obuku i polaganje ispita iz predmeta koji su značajni za računovodstvenu profesiju. Uobičajen postupak za formiranje profesionalnog računovođe, dopunjen je i adekvatnim radnim iskustvom u praksi. *Održavanje* profesionalne osposobljenosti zahteva stalno praćenje napretka i razvoja računovodstvene profesije, kao i doslednu primenu računovodstvene, revizorske i druge relevantne regulative i zahteva koje nameću zakonski propisi.

U aktuelnom nacionalnom zakonodavstvu se ne pominje Etički kodeks za profesionalne računovođe. Na taj način se indirektno vrši nepriznavanje računovodstvene i revizorske profesije, čiji ugled i javni značaj ne dovodi u pitanje ni jedna druga zemlja u svetu. Izlišno je govoriti o značaju etike za ovu profesiju, ali ćemo na ovom mestu još jednom istaći da „etički kodeksi predstavljaju jedan od osnovnih mehanizama za formiranje zdrave etičke klime u poslovnom subjektu, koja će se pozitivno odraziti i na kvalitet finansijskog izveštavanja. Specifičnost računovodstvene profesije se ogleda u tome da se ona (kao i pravo i medicina) razlikuju od ostalih zanimanja po stepenu odgovornosti,

²³⁵ Mitrović, S. (2013): *Institucionalni regulatorni okvir kao uslov kvaliteta finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Zbornik radova „Računovodstveno regulatorno okruženje: podsticaj ili ograničenje privrednog rasta“, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, Zlatibor, 23-25. maj 2013. godine, str. 68.

²³⁶ Detaljnije: Milutinović, S. (2007): *Profesionalna edukacija računovođa i revizora*, Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici, br. 17, Subotica, str. 135-147.

mudrosti i brige za društvenu dobrobit, koja se ne zahteva, niti prepoznaje kod drugih zanimanja koja se nazivaju profesijom. (...) Kodeksi računovodstvene ili bilo koje druge profesije specifični su u odnosu na etičke kodekse pojedinca iz razloga što dok narušavanje propisanih minimalnih etičkih standarda od strane pripadnika profesije čini celu profesiju neetičkom, dotle narušavanje etičkih standarda od strane pojedinca – običnog građanina, laika, nepripadnika profesije, čini samo tog pojedinca nemoralnim. Iz ovog razloga, dužnosti koje kodeksi profesije nalažu idu daleko izvan uobičajenih dužnosti građana.²³⁷

Usled narušavanja etičke, a naročito zakonske odgovornosti, ispunjenost osnovnog cilja finansijskog izveštavanja – istinit i objektivan prikaz finansijske pozicije, rezultata poslovanja i promena u finansijskoj poziciji – postaje upitno. Zloupotrebe, kao posledica odsustva etičke odgovornosti, mogu ozbiljno narušiti ovaj osnovni cilj, čak i kada nisu u okvirima kršenja zakonske odgovornosti, jer stvaraju „iskrivljenu sliku“ o poslovnom subjektu kroz netačne i/ili nepotpune informacije sadržane u finansijskim izveštajima.

Generalno posmatrano, prednosti koje proizilaze iz procesa harmonizacije finansijskog izveštavanja u Srbiji mogu se posmatrati kao direktne i kao indirektne koristi. **Direktne koristi** su prerastanje nacionalne računovodstvene regulative u nadnacionalnu regulativu, pojednostavljenje međunarodnih poređenja i revizije finansijskih izveštaja, lakša izrada konsolidovanih finansijskih izveštaja, smanjenje troškova prilagođavanja zahtevima kvalitetnog finansijskog izveštavanja, kontinuirano unapređenje finansijskog izveštavanja, raspoloživost i primena aktuelne međunarodne računovodstvene regulative i slično. **Indirektne koristi** se ogledaju u podsticanju priliva stranih investicija, smanjenju rizika ulaganja, smanjenju cene kapitala, povećanju mogućnosti učešća i nastupa na međunarodnim tržištima kapitala, povećanje ukupne efikasnosti na finansijskom tržištu, itd.

Put kojim je Srbija pre 18 godina²³⁸ krenula u pravcu harmonizacije finansijskog izveštavanja bio je dobro utemeljen, ali je poslednjih desetak godina taj dobar kurs narušen. Povratak na pravi put moguće je postići uz dalja unapređenja (posebno nacionalnog zakonodavstva), veću saradnju državnih organa i profesionalne organizacije (gde, pri tom, ne manjka zainteresovanost sa ove druge strane) i edukaciju učesnika u kreiranju i primeni računovodstvene regulative o značaju i koristima procesa harmonizacije finansijskog izveštavanja, a što će rezultirati u bržem i lakšem prevazilaženju brojnih prepreka²³⁹ koje proces harmonizacije neminovno sa sobom nosi.

²³⁷ Dmitrović, Lj., Milutinović, S. (2010): *Mogućnosti unapređenja kvaliteta finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Zbornik radova 41. simpozijuma „Mogućnosti i ograničenja razvoja računovodstvene regulative u Srbiji“, Savez računovođa i revizora Republike Srbije, Zlatibor, 27–29.05.2010., str. 82.

²³⁸ Savez računovođa i revizora Srbije je od 1996. godine punopravni član Međunarodne federacije računovođa – IFAC (preuzeto sa <http://www.srrs.rs>).

²³⁹ Detaljnije o preprekama harmonizacije videti: Klikovac, A. (2009). *Financijsko izveštavanje u Europskoj uniji*. Mate d.o.o., Zagreb, str. 46-53.

11. Rezultati empirijskog istraživanja u domicilnoj praksi finansijskog izveštavanja

„Što se penješ na viši vrh, vidiš veći predeo koji treba još istraživati.” (Taku-An)

Specifičan cilj istraživanja u oblasti finansijskog izveštavanja mogao bi da se postavi u vidu pitanja „Zašto se vrše istraživanja u finansijskom izveštavanju?”. Odgovora na ovo pitanje ima više. Jedan od njih je kako bi se donosioci regulative, koji kreiraju finansijsko izveštavanje, informisali o „situaciji na terenu“ putem rezultata istraživanja. Pored navedenog, istraživanja u finansijskom izveštavanju se vrše i iz empirijskih razloga. Naime, poznato je da je oblast finansijskog izveštavanja vrlo dinamična u smislu čestih izmena regulative, kako profesionalne, tako i zakonske. Kako bi se blagovremeno ispratile novine i efekti promena u ovoj oblasti, neophodna su konstantna istraživanja. I na kraju, angažovanje u nastavnim aktivnostima na akademskim institucijama zahteva od dobrog univerzitetskog profesora da teoretske postavke dopuni rezultatima empirijskog istraživanja.

Prisutni problemi u istraživanju u oblasti finansijskog izveštavanja su:

- Istraživanje je nemoguće sprovesti u uslovima kontrolisanog eksperimenta.
- Nemoguće je uključiti sve promenljive i identifikovati sve faktore koji utiču na problem istraživanja.
- Uzorak istraživanja je često mali.
- Svako istraživanje, pa i ono u oblasti finansijskog istraživanja, uključuje greške, kako one koje se mogu predvideti pre početka istraživanja, tako i one greške koje se ne mogu predvideti.
- Okvir budućih aktivnosti predložen na kraju istraživanja ne može (na osnovu svega gore navedenog) da pruži odgovor na sva pitanja, niti predstavlja univerzalno rešenje problema istraživanja.

Navedeni problemi u istraživanju nisu karakteristični samo za oblast finansijskog izveštavanja, nego su zajedničko obeležje za sve uže oblasti iz ekonomije i ostalih društveno–humanističkih nauka.

11.1. Predstavljanje upitnika i uzorka putem deskriptivne statistike

Istraživanje u doktorskoj disertaciji samostalno je planirano, projektovano i realizovano od strane kandidata, a uz poštovanje procedura i metoda karakterističnih za ovaj vid istraživanja. U istraživanju je korišćen primarni izvor podataka. Za prikupljanje podataka izabran je metod upitnika, jer pomenuti merni instrument omogućuje najbolji pristup predmetu istraživanja doktorske disertacije. Upitnik predstavlja unapred konstruisan skup pitanja na koje se traže odgovori ispitanika, najčešće sa ograničenim brojem alternativa. Prikupljeni podaci su statistički obrađeni uz pomoć softvera IBM SPSS Statistics 20.

Konstrukcija multivariabilnog mernog instrumenta (upitnika) i selekcija pitanja izvršena je primenom Delfi metoda sa rangiranjem. Ovaj kvalitativni metod podrazumeva da se inicijalni predlog pitanja iz upitnika pošalje na adrese članova ekspertske grupe koji ne znaju jedan za drugog, a radi postizanja konsenzusa među njima izbegavanjem konfrontacije. Odabranu petočlanu ekspertsku grupu činili su:

- Tri univerzitetska profesora sa dva državna univerziteta (različita od matičnog univerziteta kandidata) čija uža naučna oblast obuhvata oblast doktorske disertacije,
- Jedan predstavnik profesionalne računovodstvene asocijacije,
- Jedan ovlašćeni revizor sa dugogodišnjim iskustvom u revizorskoj firmi.

Članovi ekspertske grupe bili su zamoljeni da rangiraju pitanja po važnosti za predmet istraživanja i odgovore na seriju pitanja sa kontrolisanom povratnom vezom. Na osnovu pristiglih mišljenja o inicijalnom predlogu pitanja, pitanja su prečišćena, deo pitanja je pomoću koeficijenta konkordacije eliminisan, dok je u upitnik uključeno i nekoliko novih pitanja predloženih od strane članova ekspertske grupe.

Pre finalne distribucije, realizovano je probno testiranje upitnika, nakon kog su izvršene dodatne korekcije u cilju povećanja jasnoće pitanja i postavljenih vrednosti na skalama. Na taj način je dizajnirana konačna verzija upitnika sa adekvatnim, reprezentativnim i homogenim skupom pitanja (videti upitnik u Prilogu). Pitanja u upitniku su podeljena u četiri segmenta:

- Opšti deo upitnika,
- Izvori informisanosti i nadzor nad finansijskim izveštavanjem,
- Računovodstvena regulativa i kvalitet finansijskog izveštavanja,
- Finansijski izveštaji u skladu sa MSFI.

Navedena četiri segmenta upitnika sadrže četrnaest pitanja zatvorenog tipa i 41 kategorijski promenljivu. Upitnik se završava petnaestim pitanjem koje je otvorenog tipa. Ponuđeni odgovori na pitanja zatvorenog tipa su kreirani upotrebom kategoričke skale u

opštem delu upitnika, odnosno Likertove i tematske vrednosne skale u preostala tri segmenta upitnika.

Upitnik je distribuiran elektronskim putem. Navedenom vrstom distribucije mernog instrumenta postigla se globalna pokrivenost (geografsko područje Republike Srbije), brzina u distribuciji, duže vreme za razmišljanje i odziv ispitanika i duži vremenski period prikupljanja odgovora. Najveći nedostatak elektronske distribucije predstavljao je nizak procenat odziva, što se donekle ublažilo ponovljenim slanjem mernog instrumenta. Distribuciju upitnika pomogli su Savez računovođa i revizora Srbije (na taj način je prikupljeno 9,7% odgovora od ukupnog broja pristiglih odgovora), Regionalna privredna komora Novog Sada (8,3%) i Regionalna privredna komora Subotice (5%). Ostalih 77% odgovora je prikupio sam kandidat.

Osnovni skup istraživanja činili su svi zaposleni na poslovima računovodstva i/ili revizije u privatnom sektoru Republike Srbije, bez izbora na svoje profesionalno zvanje i godine radnog iskustva na pomenutim poslovima. Uzorak ispunjava sve uslove reprezentativnog uzorka. U istraživanju se pod idealnim uzorkom smatra slučajni uzorak. Uzorak u ovom istraživanju jeste izabran slučajno, jer je svaki član osnovnog skupa imao jednake šanse, odnosno istu verovatnoću da bude izabran u uzorak. Osim toga, izbor svakog člana uzorka bio je nezavisan, tj. izbor jednog člana nije uticao na izbor bilo kog drugog člana uzorka.

Istraživanje u svrhu izrade doktorske disertacije sprovedeno je u vremenskom periodu od 22.09.2014. godine do 23.03.2015. godine. Ovaj period je izabran iz sledećih razloga:

- Kraj septembra 2014. godine bio je najraniji mogući period za početak istraživanja, s obzirom na poslednje izmene i novine u zakonskoj regulativi u računovodstvu u Republici Srbiji. Pred sam kraj 2013. godine, doneti su MSFI za MSE²⁴⁰ i nekoliko pravilnika iz oblasti računovodstva, kojima su, pored ostalog, propisani novi obrasci finansijskih izveštaja i novi Kontni okvir. Ali, i pre početka njihove primene, ponovo su propisani novi obrasci finansijskih izveštaja i novi Kontni okvir, koji su stupili na snagu 13.09.2014. godine²⁴¹. Kontni okvir je i treći put za godinu dana izmenjen krajem decembra 2014. godine²⁴².

²⁴⁰ Službeni glasnik R. Srbije br. 117/2013 od 30.12.2013. godine

²⁴¹ U Službenom glasniku R. Srbije br. 95/2014 od 05.09.2014. godine objavljena su sledeća tri novodoneta podzakonska akta:

- Pravilnik o Kontnom okviru i sadržini računa u Kontnom okviru za privredna društva, zadruge i preduzetnike,
- Pravilnik o sadržini i formi obrazaca finansijskih izveštaja za privredna društva, zadruge i preduzetnike,
- Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika o načinu priznavanja, vrednovanja, prezentacije i obelodanjivanja pozicija u pojedinačnim finansijskim izveštajima mikro i drugih pravnih lica.

²⁴² U Službenom glasniku R. Srbije br. 144/2014 od 27.12.2014. godine objavljen je Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika o sadržini i formi obrazaca finansijskih izveštaja za privredna društva, zadruge i preduzetnike.

- Kraj marta 2015. godine bio je najraniji mogući period za završetak istraživanja, jer su MSFI za MSE prvi put primenjeni upravo za finansijske izveštaje koji su sastavljeni na dan 31.12.2014. godine, a rok za predaju im je bio 31.03.2015. godine²⁴³. Takođe, prvi put su sastavljeni finansijski izveštaji na najnovijim obrascima i u izmenjenoj strukturi i obimu.

Tokom šest meseci, upitnik je poslat na 7.690 elektronskih adresa. Pristiglo je ukupno 338 potpunih i validnih odgovora, što znači da je odziv na upitnik iznosio 4,4%. Postavlja se pitanje da li je veličina uzorka (N) od 338 jedinica (ispitanika) dovoljna za sprovođenje istraživanja? Za dobijanje odgovora na ovo pitanje, poslužiće dva različita kriterijuma. Prema prvom²⁴⁴, veličina uzorka bi trebala iznositi $N > 50 + 8 * m$ (gde je m = broj nezavisnih promenljivih). Pošto će se u za dokazivanje hipoteze koristiti ukupno devet nezavisnih promenljivih (videti Šemu br. 13), dobija se da je $N > 50 + 8 * 9$, odnosno $N > 122$. Pošto je $338 > N > 122$, uslov o veličini uzorka je ispunjen. Prema drugom, generalno je pravilo da postoji barem pet puta više jedinica u uzorku nego što ima promenljivih u bazi, a najbolje bi bilo da je taj odnos 10:1. S obzirom da je ukupan broj promenljivih dvanaest (devet nezavisnih i tri zavisne promenljive), $N > 120$. Pošto je $338 > N > 120$, uslov o veličini uzorka je i po drugom kriterijumu zadovoljen.

U nastavku sledi deskriptivna faza analize podataka. Njen cilj je potvrda pouzdanosti i verodostojnosti prikupljenih podataka i upoznavanje sa osnovnim karakteristikama uzorka. Deskriptivna (opisna) istraživanja nisu loša istraživanja, posebno ne za društvene nauke. Ali, takav utisak se može steći, jer danas naučni časopisi, a posebno oni sa visokim *impact* faktorom, zahtevaju naučne radove zasnovane isključivo na bazi statističkih metoda (oni su deo tačke 11.2.). Upoznavanje uzorka predstavljeno je putem:

- Strukture uzorka prema vrsti pravnog lica,
- Strukture uzorka prema poziciji u pravnom licu,
- Strukture uzorka prema radnom iskustvu u računovodstvu / reviziji,
- Strukture uzorka prema profesionalnom zvanju,
- Zastupljenosti profesionalnih zvanja u odnosu na veličinu pravnog lica,
- Zastupljenosti radnog iskustva u odnosu na radno mesto računovođe,
- Zastupljenosti profesionalnog zvanja u odnosu na radno mesto računovođe,
- Zastupljenosti godina radnog iskustva u odnosu na profesionalno zvanje.

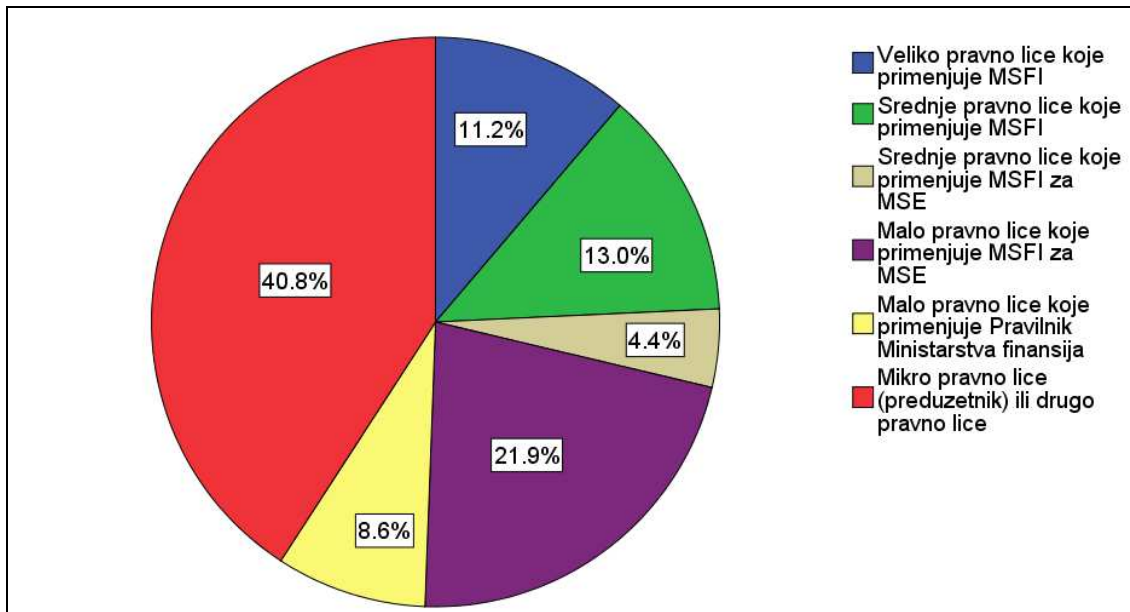
²⁴³ Za predaju finansijskih izveštaja za statističke potrebe za 2014. godinu, Ministarstvo finansija je 04.02.2015. godine izdalo preporuku Agenciji za privredne registre da rok, izuzetno, produži na 31.03.2015. godine, zbog tehničkih problema nastalih pri uvođenju Posebnog informacionog sistema Agencije za privredne registre.

²⁴⁴ Tabachnick, B., Fidell, L. (2013): *Using Multivariate Statistics*, Sixth Edition, Pearson, Boston, p. 123.

Struktura uzorka prema vrsti pravnog lica

1. Vrsta pravnog lica u kom ste zaposleni:

Veliko pravno lice koje primenjuje MSFI	38	11,3 %
Srednje pravno lice koje primenjuje MSFI	44	13,0 %
Srednje pravno lice koje primenjuje MSFI za MSE	15	4,4 %
Malo pravno lice koje primenjuje MSFI za MSE	74	21,9 %
Malo pravno lice koje primenjuje Pravilnik Ministarstva finansija	29	8,6 %
Mikro pravno lice (preduzetnik) ili drugo pravno lice	138	40,8 %
UKUPNO	338	100,0 %

Šema br. 13: *Struktura uzorka prema vrsti pravnog lica*²⁴⁵

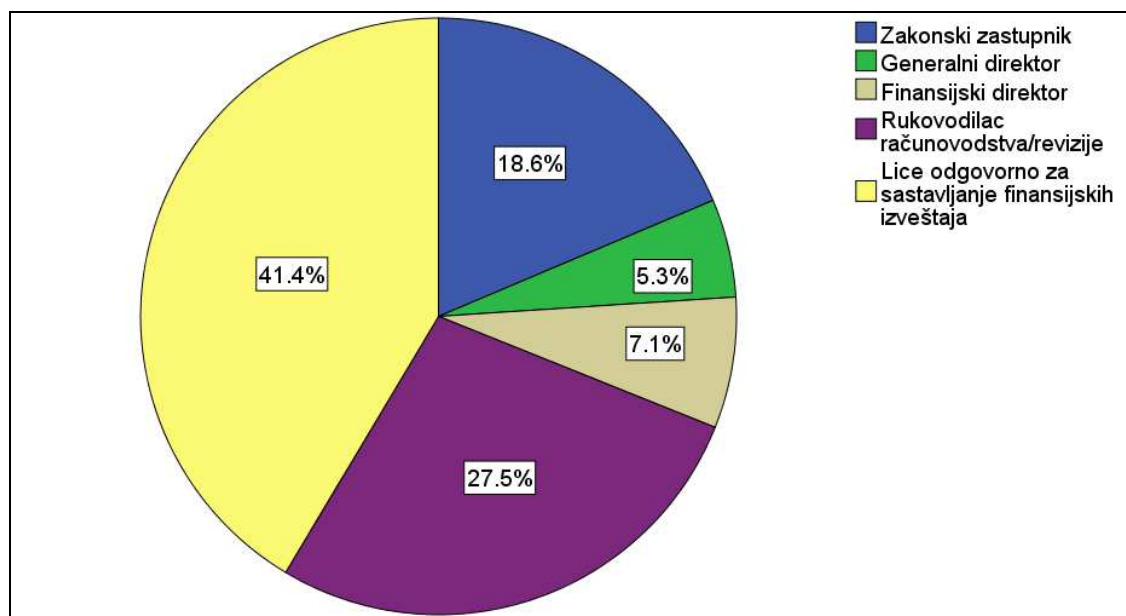
Skoro polovina poslatih upitnika otišla je na elektronske adrese knjigovodstvenih agencija. To je razlog zašto najveći broj ispitanika čine upravo knjigovodstvene agencije, koje su većinom mikro pravna lica (40,8%), zatim slede mala pravna lica koja primenjuju MSFI za MSE (21,9%) i srednja pravna lica koja primenjuju MSFI (13%). U uzorku su skoro podjednako zastupljena pravna lica koja koriste MSFI (24,3%) i pravna lica koja koriste MSFI za MSE (26,3%). Takođe iz uzorka možemo zaključiti da se srednja pravna lica pre odlučuju za primenu MSFI, nego MSFI za MSE (44:15), kao i da se mala pravna lica pre odlučuju za primenu MSFI za MSE, nego Pravilnika Ministarstva finansija (74:29). Navedena zastupljenost pravnih lica prema veličini u uzorku odgovara strukturi pravnih lica u Srbiji prema veličini (videti Tabelu br. 11).

²⁴⁵ Kalkulacija autora.

Struktura uzorka prema poziciji u pravnom licu

2. Vi ste:

Zakonski zastupnik	63	18,7 %
Generalni direktor	18	5,3 %
Finansijski direktor	24	7,1 %
Rukovodilac računovodstva / revizije	93	27,5 %
Lice odgovorno za sastavljanje finansijskih izveštaja	140	41,4 %
UKUPNO	338	100,0 %

Šema br. 14: *Struktura uzorka prema poziciji u pravnom licu*²⁴⁶

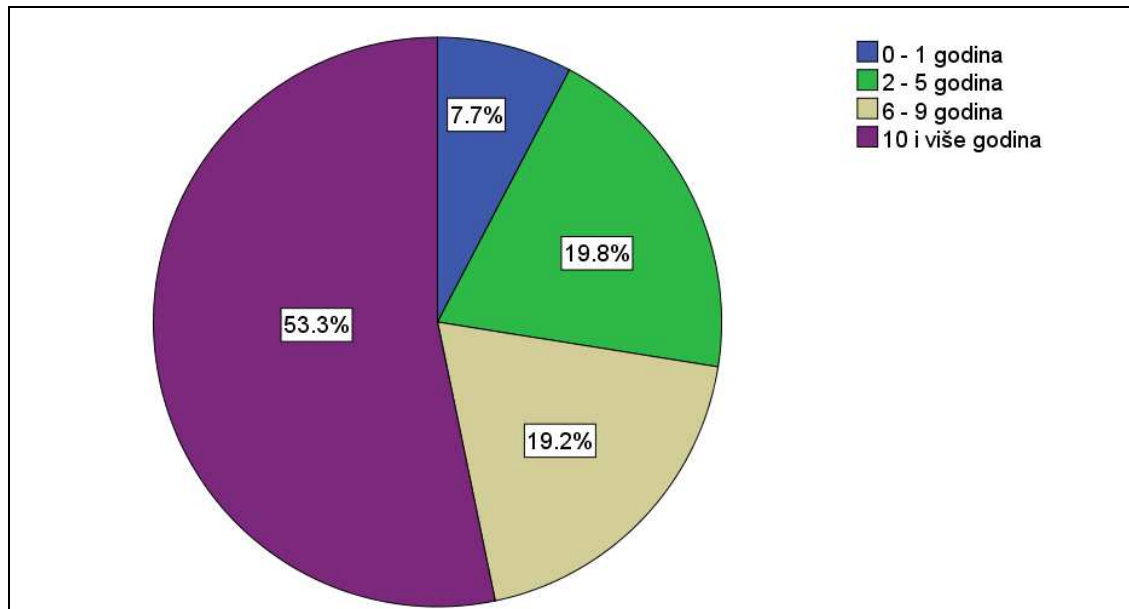
Više od dve trećine ispitanika (68,9%) u uzorku čine lica koja su direktno agnažovana na obavljanju poslova iz oblasti računovodstva, a to su lica odgovorna za sastavljanje finansijskih izveštaja i rukovodioci računovodstva. Treću grupu po zastupljenosti (18,7%) čine vlasnici i/ili zakonski zastupnici knjigovodstvenih agencija.

²⁴⁶ Kalkulacija autora.

Struktura uzorka prema radnom iskustvu u računovodstvu / reviziji

3. Vaše radno iskustvo u oblasti računovodstva / revizije:

0 - 1 godina	26	7,7 %
2 - 5 godina	67	19,8 %
6 - 9 godina	65	19,2 %
10 i više godina	180	53,3 %
UKUPNO	338	100,0 %

Šema br. 15: *Struktura uzorka prema radnom iskustvu u računovodstvu / reviziji*²⁴⁷

Kada su u pitanju godine iskustva na poslovima računovodstva, više od polovine ispitanika (53,3%) ima deset ili više godina radnog iskustva, dok su u uzorku podjednako zastupljeni ispitanici sa 6-9 godina (19,2%), odnosno sa 2-5 godina (19,8%). Navedena struktura uzorka ukazuje na to da u uzorku preovlađuju ispitanici koji su radili u ovoj oblasti od Zakona o računovodstvu i reviziji iz 2002. godine (Službeni list SRJ br. 71/2002 i Službeni glasnik R. Srbije br. 55/2004), preko Zakona iz 2006. godine (Službeni glasnik R. Srbije br. 46/2006, 111/2009, 99/2011), pa sve do najnovijeg Zakona o računovodstvu (Službeni glasnik R. Srbije 62/2013). U pitanju su ispitanici koji su se tokom svog radnog veka susreli sa najmanje pet izmena i dopuna zakona, te su stoga kompetentni da daju svoje mišljenje o najnovijoj računovodstvenoj regulativi u R. Srbiji.

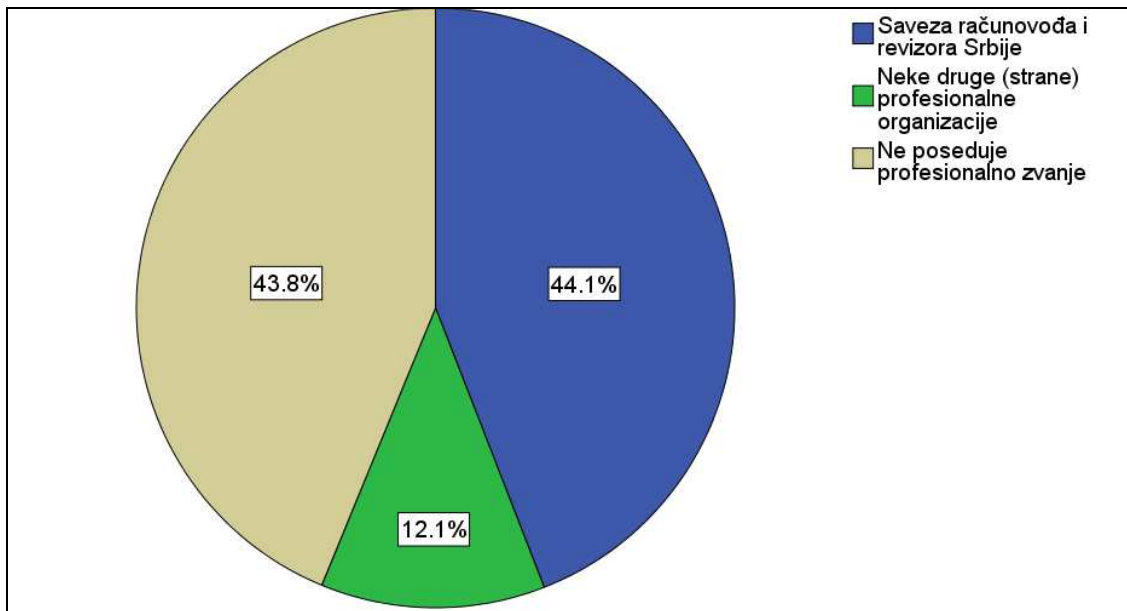
²⁴⁷ Kalkulacija autora.

Struktura uzorka prema profesionalnom zvanju

4. Posedujete profesionalno zvanje iz oblasti računovodstva / revizije izdato od strane:

Saveza računovođa i revizora Srbije	149	44,1 %
Neke druge (strane) profesionalne organizacije	41	12,1 %
Ne posedujete profesionalno zvanje	148	43,8 %
UKUPNO	338	100,0 %

Šema br. 16: *Struktura uzorka prema profesionalnom zvanju*²⁴⁸

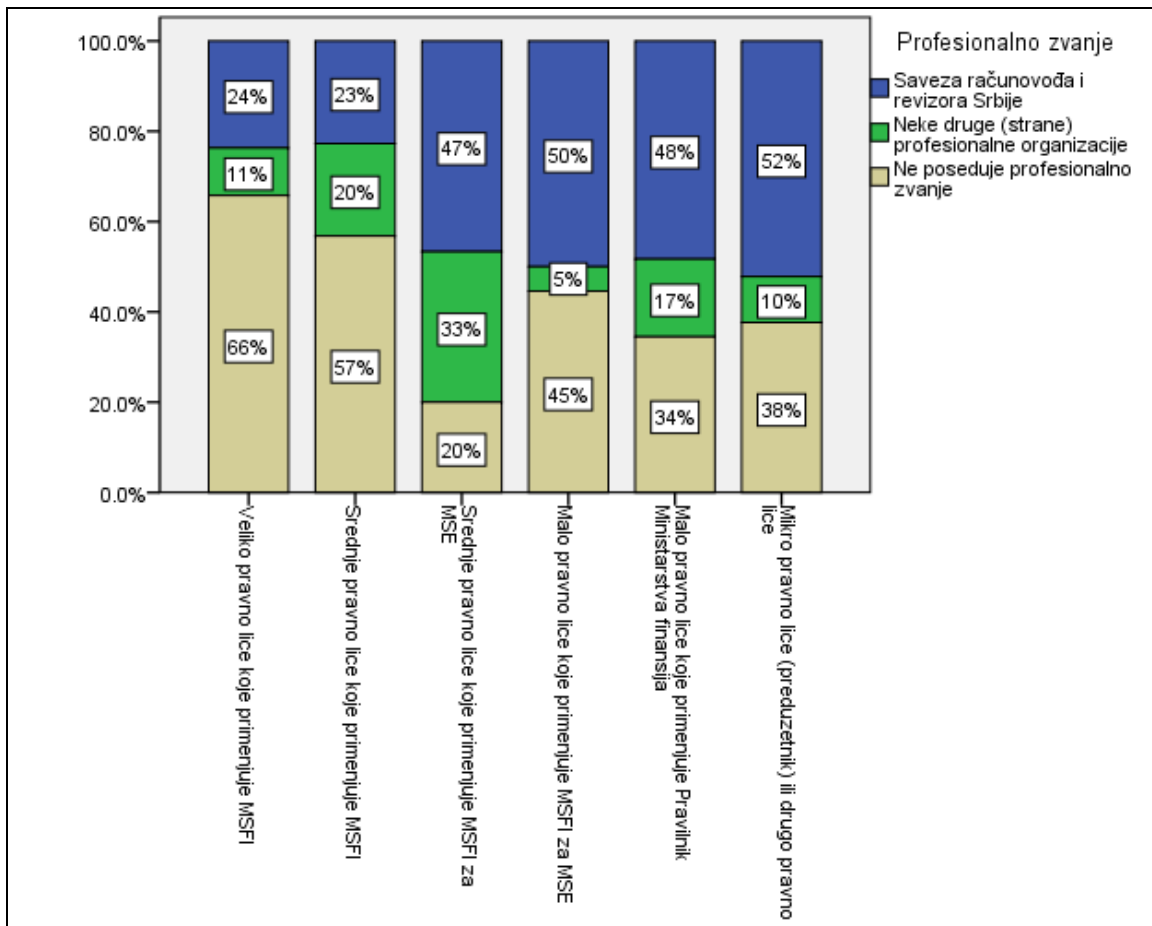
Profesionalno zvanje Saveza računovođa i revizora Srbije poseduje 44,1% ispitanika, dok skoro isti broj njih (43,8%) uopšte ne poseduje profesionalno zvanje. U uzorku se javlja i 12,1% ispitanika sa profesionalnim zvanjem neke druge profesionalne organizacije. Najčešće su to ispitanici koji imaju profesionalno zvanje ovlašćenog računovođe ACCA – globalnog profesionalnog računovodstvenog tela iz Londona.

²⁴⁸ Kalkulacija autora.

Zastupljenost profesionalnih zvanja u odnosu na veličinu pravnog lica

Pregledom stubičastog dijagrama br. 1 uočava se da u mikro (52%) i malim pravnim licima (50%) više od polovinu zaposlenih računovođa čine oni sa profesionalnim zvanjem Saveza računovođa i revizora Srbije, dok ih, s druge strane, najmanje ima u velikim (24%) i srednjim (23%) pravnim licima, gde čine jedva četvrtinu zaposlenih računovođa. Računovođe sa nekim od zvanja stranih profesionalnih organizacije najviše su zaposleni u srednjim pravnim licima koja primenjuju MSFI za MSE (33%), odnosno MSFI (20%). Najviše računovođa bez zvanja radi u velikim pravnim licima (66%) i srednjim pravnim licima koji primenjuju MSFI (57%), gde čine većinu među zaposlenim računovođama.

Stubičasti dijagram br. 1:
Zastupljenost profesionalnih zvanja u odnosu na veličinu pravnog lica²⁴⁹

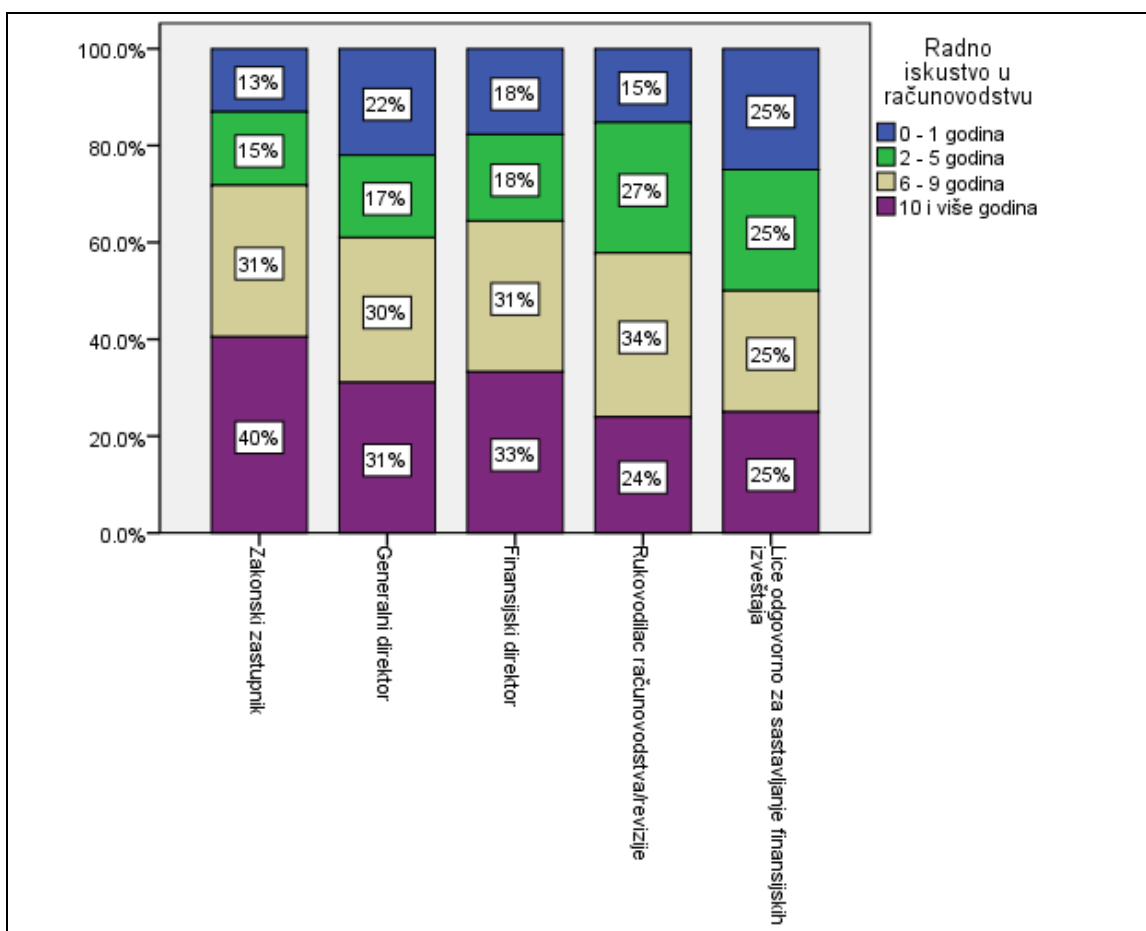

²⁴⁹ Kalkulacija autora.

Zastupljenost radnog iskustva u odnosu na radno mesto računovođe

Pregledom stubičastog dijagrama br. 2 uočava se da najveći broj (40%) zakonskih zastupnika²⁵⁰ ima najduže (10 i više godina) radno iskustvo u računovodstvu. Dve trećine generalnih direktora čine računovođe sa 10 i više (31%), odnosno sa 6-9 godina (30%) radnog iskustva. Slična je situacija i kod finansijskih direktora – 33% čine računovođa sa 10 i više, odnosno 31% računovođa sa 6-9 godina radnog iskustva. Rukovodioci računovodstva pripadaju mlađoj populaciji za razliku od zakonskih zastupnika i finansijskih direktora. Naime, njih čini 34% računovođa sa 6-9 godina radnog iskustva. Zanimljivo je da su sve četiri starosne grupe prema godinama radnog staža podjednako zastupljene na najnižoj poziciji (lice odgovorno za sastavljanje finansijskih izveštaja).

Stubičasti dijagram br. 2:
Zastupljenost radnog iskustva u odnosu na radno mesto računovođe²⁵¹

²⁵⁰ Zakonski zastupnici u ovom uzorku predstavljaju vlasnike knjigovodstvenih agencija.

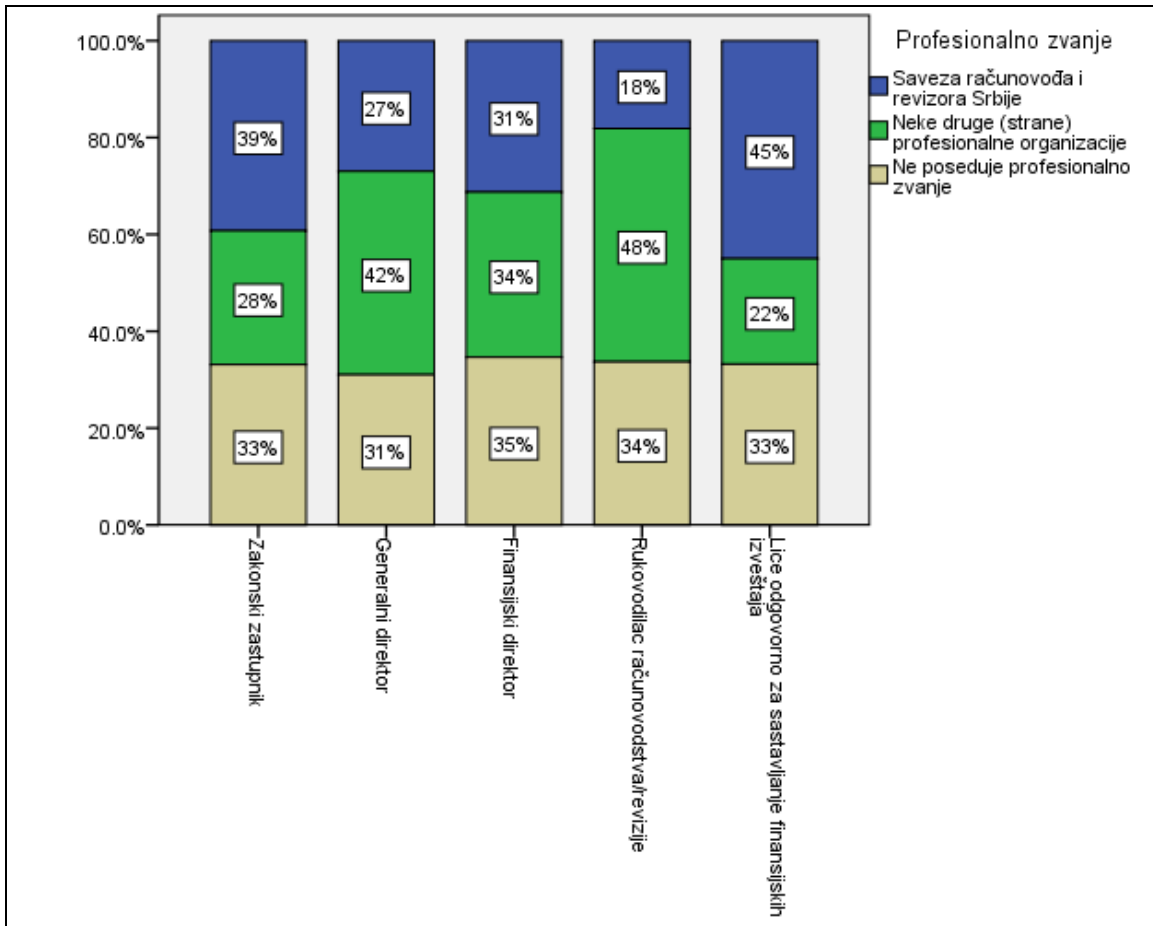
²⁵¹ Kalkulacija autora.

Zastupljenost profesionalnog zvanja u odnosu na radno mesto računovođe

Računovođe sa profesionalnim zvanjem Saveza računovođa i revizora Srbije najzastupljenije su na radnom mestu lica koje sastavlja finansijske izveštaje (45%) i zakonskog zastupnika (39%). Računovođe sa zvanjem neke druge profesionalne organizacije najzastupljenije su među rukovodiocima računovodstva (48%) i generalnim direktorima (42%), dok ih najmanje ima među licima odgovornim za sastavljanje finansijskih izveštaja (22%). Računovođe bez profesionalnog zvanja su vrlo ujednačeno prisutne na svim radnim mestima – po pravilu čine trećinu na svakom radnom mestu.

Stubičasti dijagram br. 3:

Zastupljenost profesionalnog zvanja u odnosu na radno mesto računovođe²⁵²

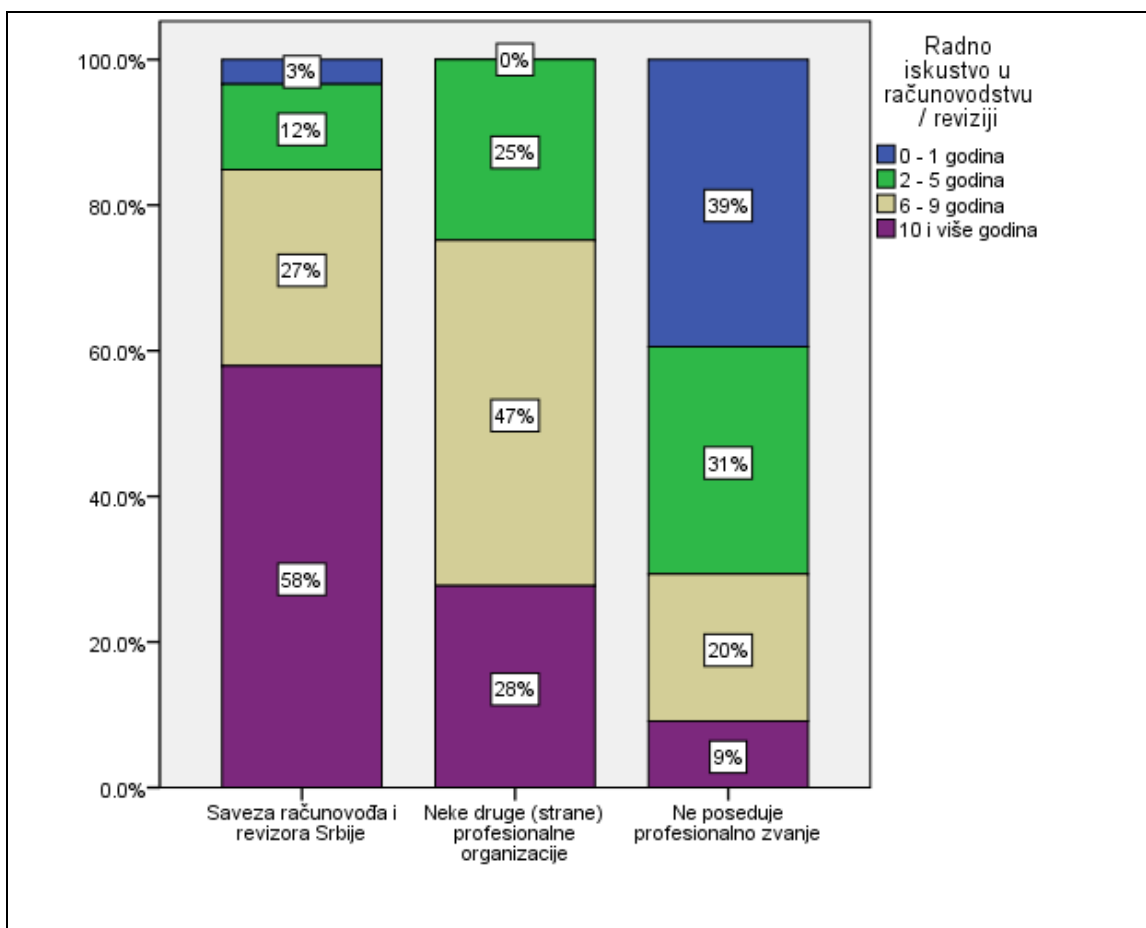
²⁵² Kalkulacija autora.

Zastupljenost godina radnog iskustva u odnosu na profesionalno zvanje

Stubičasti dijagram br. 4 je prikazao očekivane rezultate, a to je da najstarije i najiskusnije računovođe imaju uglavnom profesionalno zvanje Saveza (58% onih sa 10 i više godina radnog iskustva), nešto mlađe računovođe najviše poseduju zvanje strane profesionalne organizacije (47% onih sa 6-9 godina radnog iskustva), dok najneiskusnije računovođe ne poseduju profesionalno zvanje (39% onih sa do godinu dana radnog iskustva i 31% onih sa 2-5 godina radnog iskustva). Na dijagramu se uočavaju dva zanimljiva podatka. Među onima koji nemaju profesionalno zvanje, svega 9% čine računovođe sa stažom dužim od 10 godina. Računovođe sa do godinu radnog staža nemaju profesionalno zvanje strane profesionalne organizacije.

Stubičasti dijagram br. 4:

Zastupljenost godina radnog iskustva u odnosu na profesionalno zvanje²⁵³

²⁵³ Kalkulacija autora.

11.2. Interpretacija rezultata i testiranje hipoteze

„Hipoteza je tvrdnja čija se istina privremeno prihvata, te čije je značenje neupitno.“
(Albert Einstein)

Na početku istraživanja postavljena je glavna hipoteza (H0) koja glasi:

H0	<i>Proces harmonizacije finansijskog izveštavanja treba da obezbedi nesmetano poslovno komuniciranje putem informacija iz finansijskih izveštaja, pod uslovom da poslovni entiteti u kreiranju istih primenjuju jednoobrazan okvir finansijskog izveštavanja i jedinstvena pravila, principe, smernice, standarde i tumačenja postavljena od strane kompetentnih i međunarodno priznatih profesionalnih organizacija.</i>
-----------	---

S obzirom da uporedivost informacija iz finansijskih izveštaja omogućuje “nesmetano poslovno komuniciranje putem informacija iz finansijskih izveštaja“, dok se pod „jednoobraznim okvirom finansijskog izveštavanja i jedinstvenim pravilima, principima, smernicama, standardima i tumačenjima postavljenim od strane kompetentnih i međunarodno priznatih profesionalnih organizacija“ u Republici Srbiji i ostalim evropskim zemljama podrazumevaju Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja (MSFI), glavna hipoteza (H0) uprošćeno glasi:

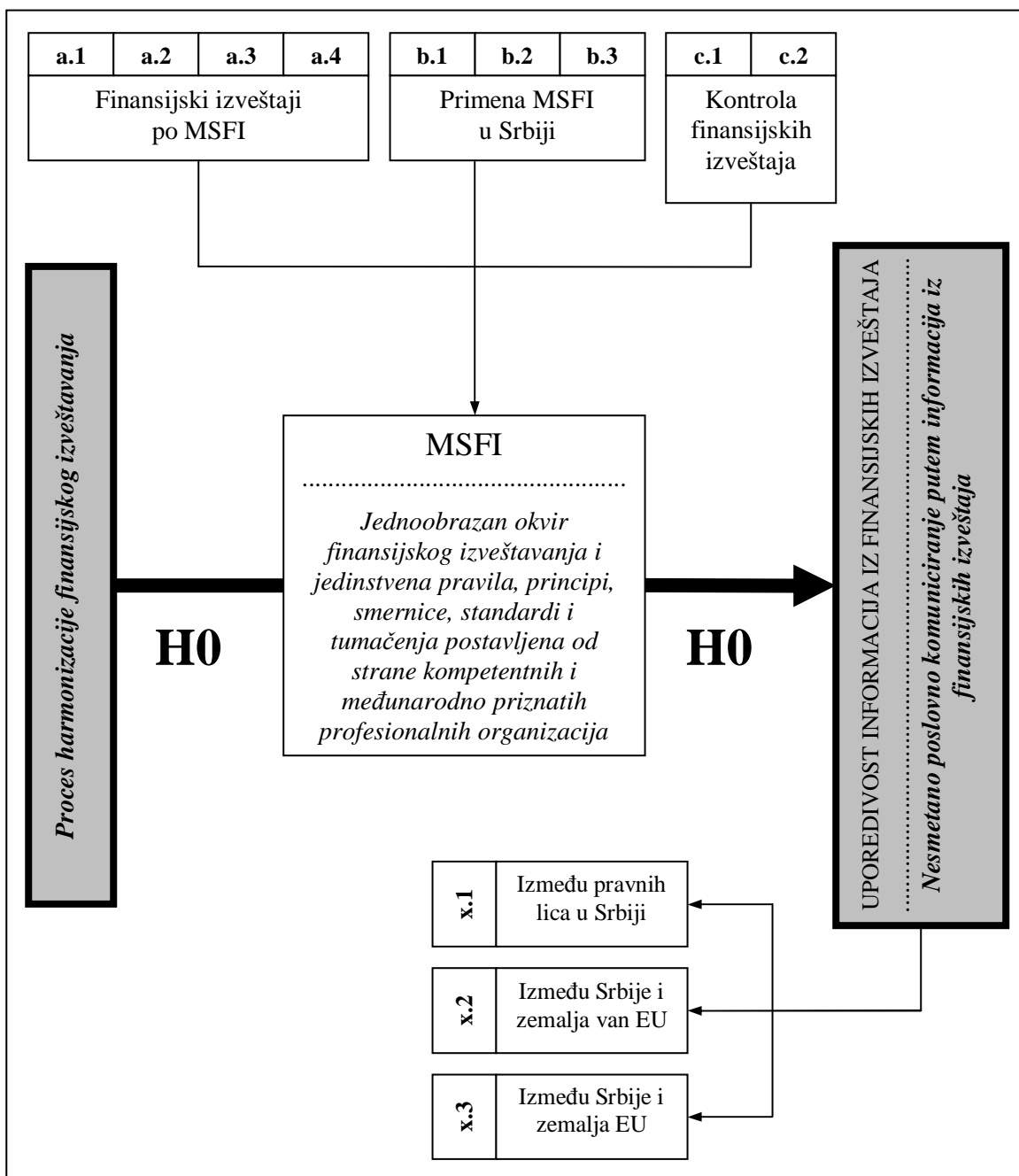
Proces harmonizacije finansijskog izveštavanja treba da obezbedi uporedivost informacija iz finansijskih izveštaja, pod uslovom da poslovni entiteti u kreiranju istih primenjuju MSFI.

U nastavku disertacije će se koristiti ova jednostavnija (ali, suštinski identična) formulacija glavne hipoteze iz razloga što ona u toj formi korespondira sa načinom na koji su kreirana pitanja iz upitnika. Upitnik je morao biti formulisan na taj način, kako bi bio razumljiviji ispitanicima koji nemaju akademsko obrazovanje ili ne vladaju dovoljno stručnim terminima iz ove oblasti, jer je cilj bio da ispitanici u svojim odgovorima iskažu realnost i stvarne stavove. Na osnovu glavne hipoteze, koncipiran je okvir istraživanja (videti Šemu br. 17).

Statističke tehnike korišćene u analizi rezultata empirijskog istraživanja izabrane su u skladu sa prirodom prikupljenih podataka, načinom merenja i prirodom promenljivih, postavljenim ciljevima istraživanja i glavnom hipotezom koja je predmet testiranja. Izabrane su sledeće dve osnovne statističke tehnike: jednofaktorska analiza varijanse (*one-way ANOVA*) različitih grupa i višestruka korelacija. Prvo je primenjena jednofaktorska analiza varijanse, koja spada u grupu parametarskih tehnika za poređenje

grupa, a zatim je stepen linearne veze između posmatranih promenljivih istražen pomoću koeficijenta Pirsonove (*Pearson's r*) linearne korelacije, odnosno njegovih neparametarskih alternativa – koeficijenta Spirmanove (*Spearman's rho*) korelacije ranga i koeficijenta Kendalove korelacije ranga (*Kendall's tau_b*).

Šema br. 17: Okvir istraživanja²⁵⁴

²⁵⁴ Šemu osmislio autor.

Pre primene unapred izabranih statističkih tehnika, a u cilju bližeg upoznavanja sa promenljivima koje će se koristiti u funkciji dokazivanja glavne hipoteze H_0 , u nastavku će biti prikazani odgovori na odabrana pitanja (tj. promenljive) iz upitnika i to prema celinama koje su definisane u postavljenom okviru istraživanja (videti Šemu br. 17).

Celinu A – *Finansijski izveštaji po MSFI* čine četiri nezavisne promenljive:

- **a.1** – finansijski izveštaji po MSFI zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika,
- **a.2** – finansijski izveštaji po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije,
- **a.3** – finansijski izveštaji po MSFI istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove,
- **a.4** – finansijski izveštaji po MSFI sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou.

Celinu B – *Primena MSFI u Srbiji* čine tri nezavisne promenljive:

- **b.1** – MSFI pokrivaju sve potrebne aspekte sastavljanja finansijskih izveštaja u Srbiji,
- **b.2** – raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI su aktuelni,
- **b.3** – raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI su razumljivi.

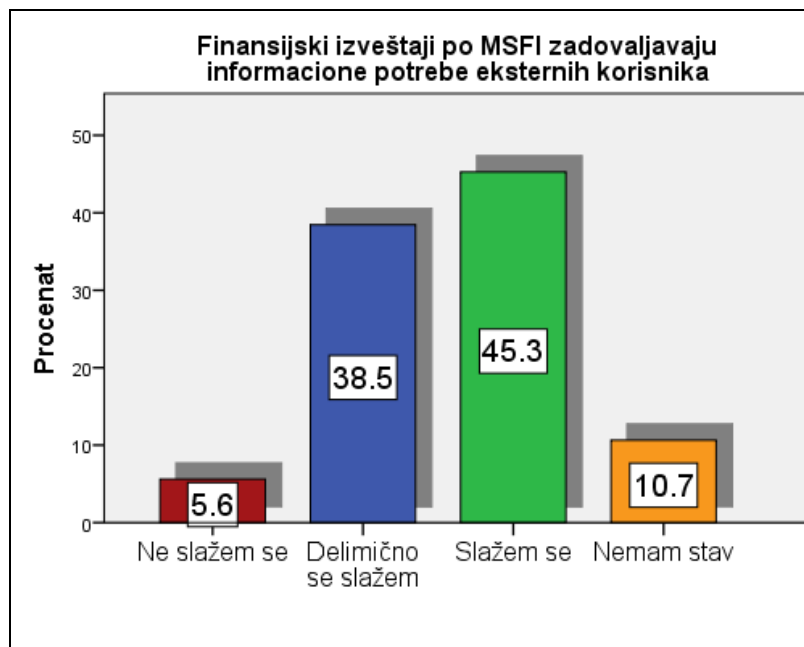
Celinu C – *Kontrola finansijskih izveštaja* čine dve nezavisne promenljive:

- **c.1** – u poslednje tri godine vršena je kontrola od strane internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja,
- **c.2** – u poslednje tri godine vršena je kontrola od strane internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom.

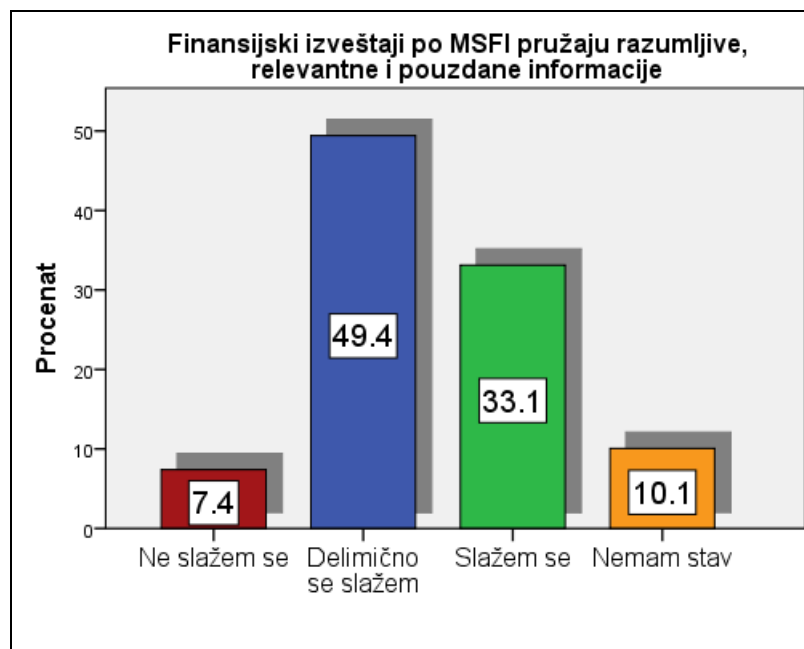
Celinu X – *Uporedivost informacija iz finansijskih izveštaja* čine tri zavisne promenljive:

- **x.1** – finansijski izveštaji pravnog lica u kom ste zaposleni uporedivi su sa finansijskim izveštajima drugih pravnih lica u Srbiji sastavljenih na bazi MSFI,
- **x.2** – finansijski izveštaji pravnog lica u kom ste zaposleni uporedivi su sa finansijskim izveštajima pravnih lica van EU sastavljenih na bazi MSFI,
- **x.3** – finansijski izveštaji pravnog lica u kom ste zaposleni uporedivi su sa finansijskim izveštajima pravnih lica u EU sastavljenih na bazi MSFI.

Stubičasti dijagram br. 5:
Nezavisna promenljiva a.1 – prikaz odgovora iz upitnika²⁵⁵

Stubičasti dijagram br. 6:
Nezavisna promenljiva a.2 – prikaz odgovora iz upitnika²⁵⁶

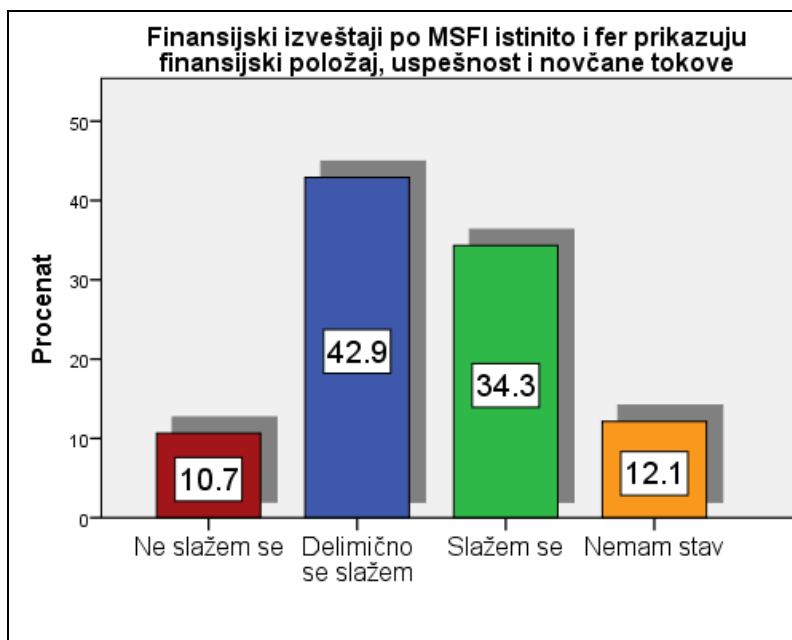

²⁵⁵ Kalkulacija autora.

²⁵⁶ Kalkulacija autora.

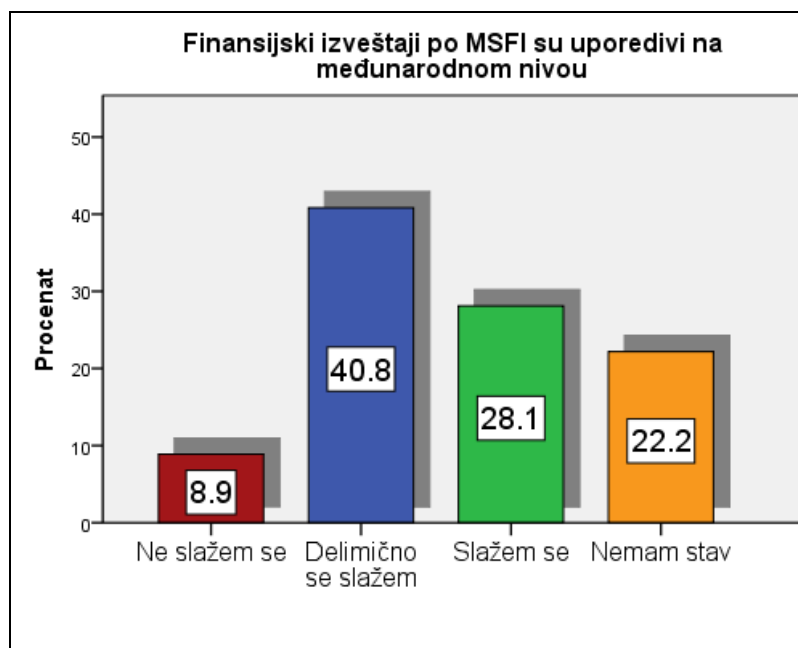
Stubičasti dijagram br. 7:

Nezavisna promenljiva a.3 – prikaz odgovora iz upitnika²⁵⁷

Stubičasti dijagram br. 8:

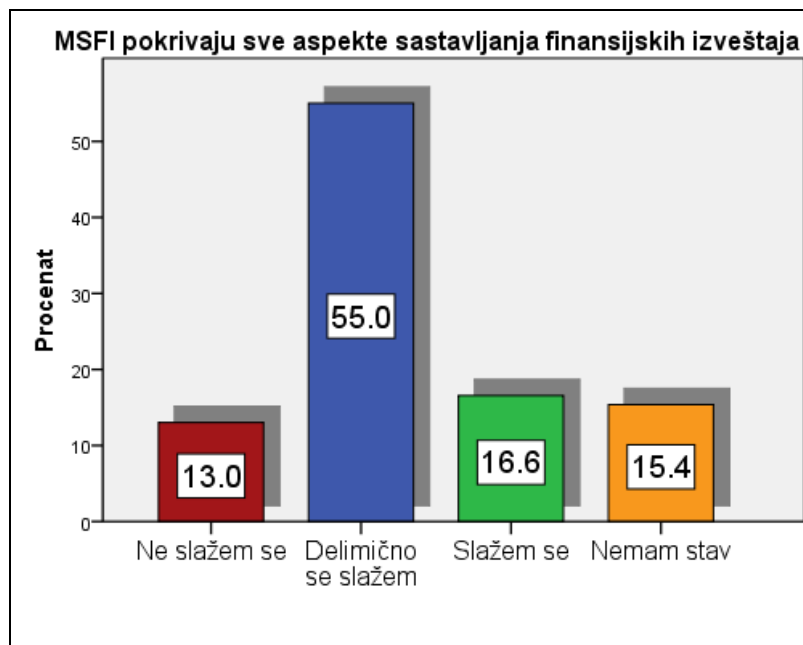
Nezavisna promenljiva a.4 – prikaz odgovora iz upitnika²⁵⁸

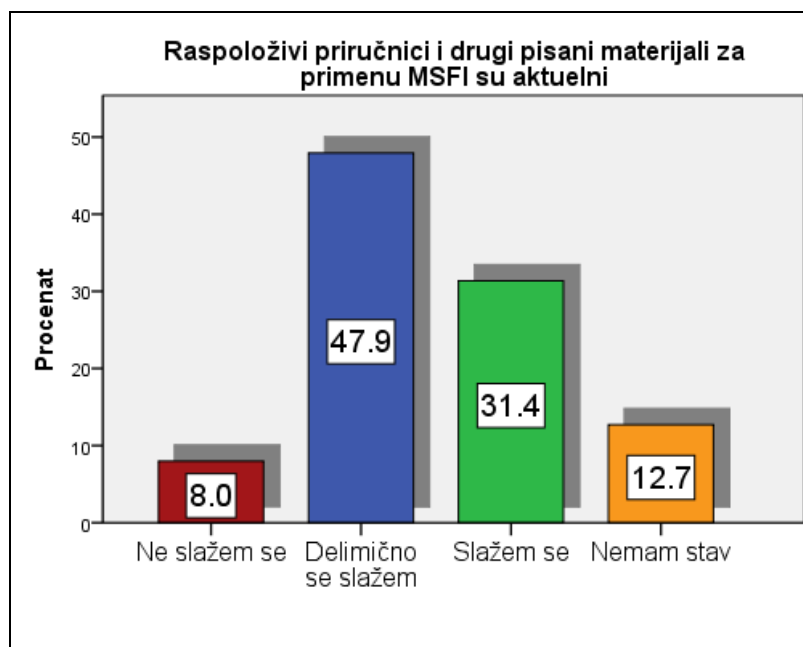
²⁵⁷ Kalkulacija autora.

²⁵⁸ Kalkulacija autora.

Stubičasti dijagram br. 9:
Nezavisna promenljiva b.1 – prikaz odgovora iz upitnika²⁵⁹

Stubičasti dijagram br. 10:
Nezavisna promenljiva b.2 – prikaz odgovora iz upitnika²⁶⁰

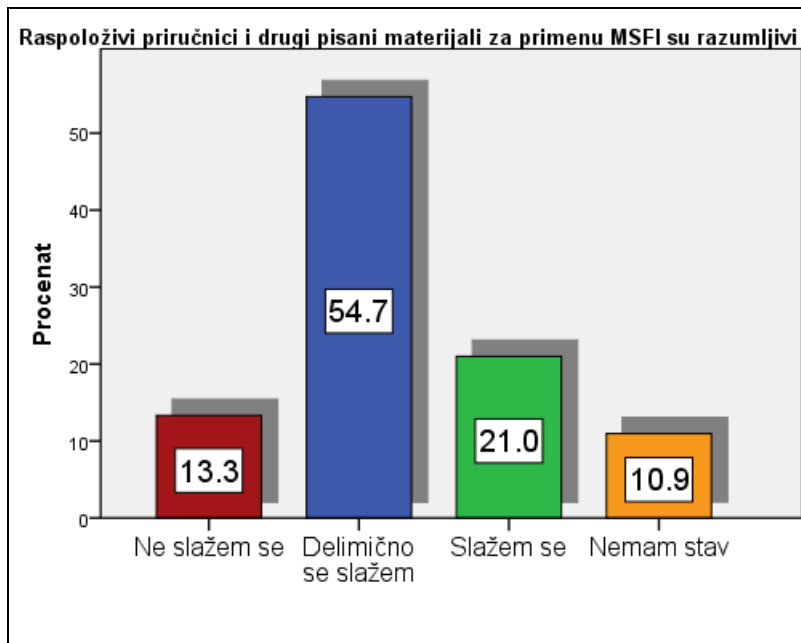

²⁵⁹ Kalkulacija autora.

²⁶⁰ Kalkulacija autora.

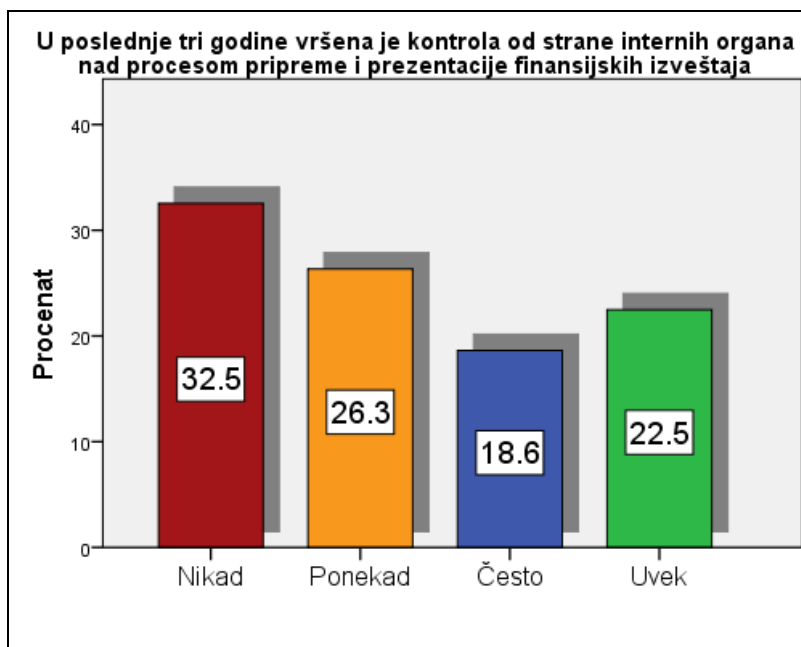
Stubičasti dijagram br. 11:

Nezavisna promenljiva b.3 – prikaz odgovora iz upitnika²⁶¹

Stubičasti dijagram br. 12:

Nezavisna promenljiva c.1 – prikaz odgovora iz upitnika²⁶²

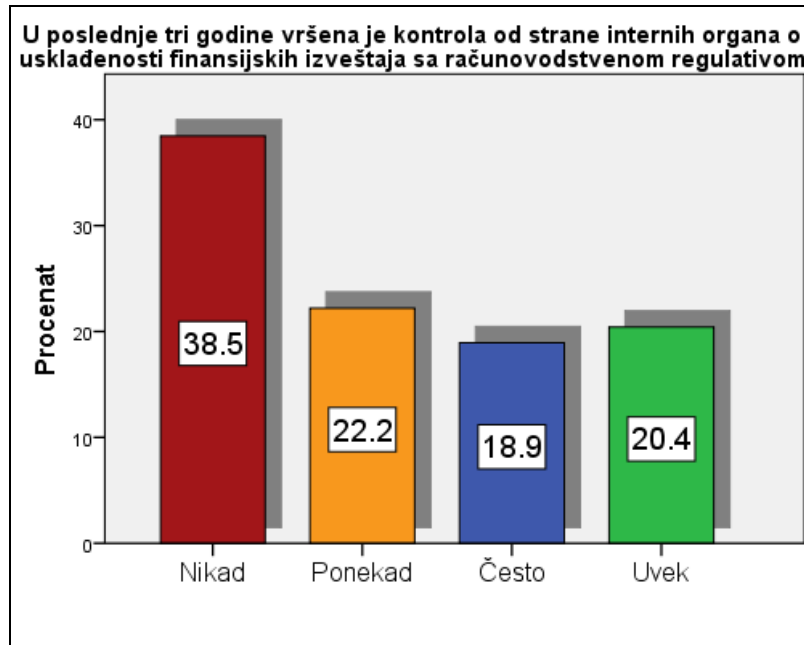

²⁶¹ Kalkulacija autora.

²⁶² Kalkulacija autora.

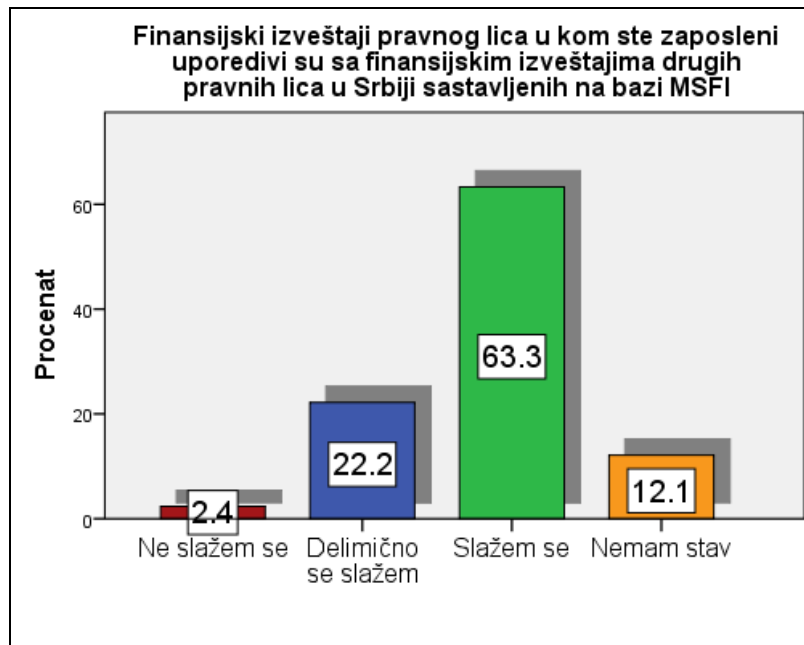
Stubičasti dijagram br. 13:

Nezavisna promenljiva c.2 – prikaz odgovora iz upitnika²⁶³

Stubičasti dijagram br. 14:

Zavisna promenljiva x.1 – prikaz odgovora iz upitnika²⁶⁴

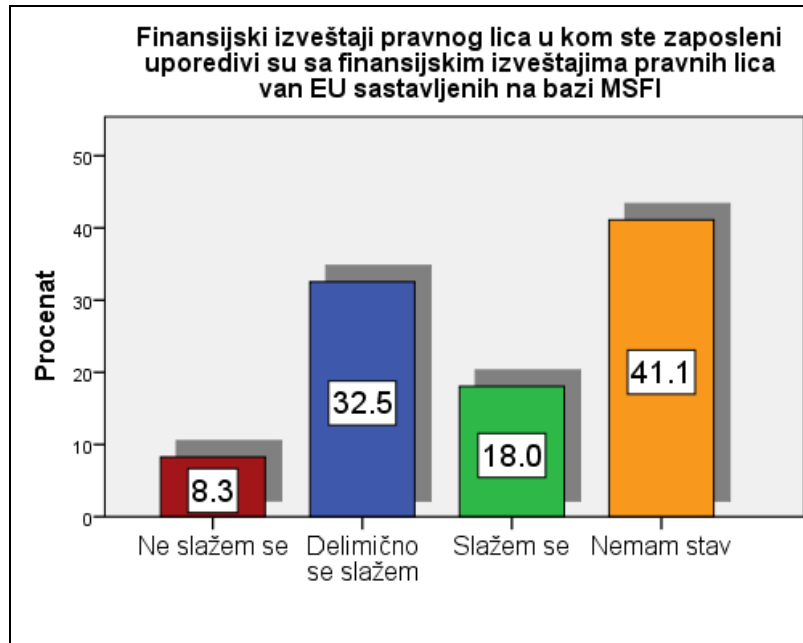

²⁶³ Kalkulacija autora.

²⁶⁴ Kalkulacija autora.

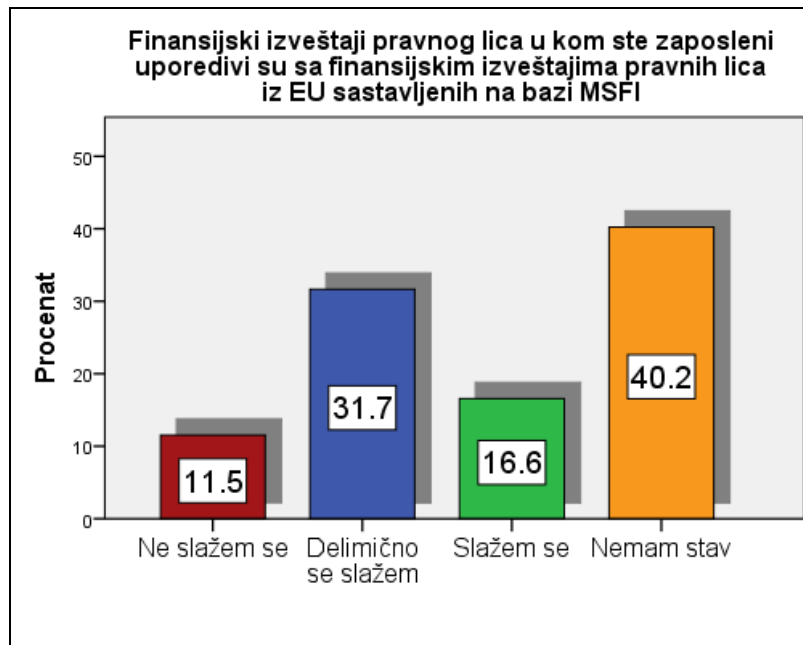
Stubičasti dijagram br. 15:

Zavisna promenljiva x.2 – prikaz odgovora iz upitnika²⁶⁵

Stubičasti dijagram br. 16:

Zavisna promenljiva x.3 – prikaz odgovora iz upitnika²⁶⁶

²⁶⁵ Kalkulacija autora.

²⁶⁶ Kalkulacija autora.

U cilju ocene pouzdanosti multivarijabilnog mernog instrumenta, tj. upitnika, primeniće se *Cronbach's Alpha* koeficijent, koji pokazuje koliko su promenljive (pitanja iz upitnika) međusobno pozitivno korelisane. Smatra se da je merni instrument sa više promenljivih pouzdan ako sve promenljive izražavaju isti fenomen, ali na malo drukčiji način. *Cronbach's Alpha* koeficijent će se izračunati za 12 promenljivih koje su u funkciji dokazivanja glavne hipoteze H0. Prema postavljenom okviru istraživanja (videti Šemu br. 17) u pitanju je devet nezavisnih promenljivih (a.1, a.2, a.3, a.4, b.1, b.2, b.3, c.1, c.2) i tri zavisne promenljive (x.1, x.2, x.3).

Tabela br. 17: Ocena pouzdanosti upitnika²⁶⁷

<i>Cronbach's Alpha</i> koeficijent	Broj promenljivih
0,763	12

Cronbach's Alpha koeficijent za 12 promenljivih iznosi 0,763 (videti Tabelu br. 17), što znači da promenljive imaju visoku²⁶⁸ internu konzistentnost, odnosno pouzdanost. S obzirom da je utvrđeno da su pitanja iz upitnika međusobno pozitivno korelisana, pomoću matrice korelacije (videti Tabelu br. 18) biće ispitano koje promenljive međusobno najviše pozitivno koreliraju. Zaključuje se da je najsnažnija pozitivna korelacija zastupljena između sledećih promenljivih respektivno:

- 1) “U poslednje tri godine vršena je kontrola od strane internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja” i “U poslednje tri godine vršena je kontrola od strane internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom” ($r = 0,845$);
- 2) “Uporedivost finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU” i “Uporedivost finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU” ($r = 0,678$);
- 3) “Finansijski izveštaji po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije” i „Finansijski izveštaji po MSFI istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove” ($r = 0,645$);
- 4) „Finansijski izveštaji po MSFI istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove” i “Finansijski izveštaji po MSFI sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou” ($r = 0,572$);
- 5) “Finansijski izveštaji po MSFI zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika” i “Finansijski izveštaji po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije” ($r = 0,567$);
- 6) “Finansijski izveštaji po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije” i “Finansijski izveštaji po MSFI sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou” ($r = 0,551$);

²⁶⁷ Kalkulacija autora.

²⁶⁸ Koeficijent pouzdanosti meren *Cronbach's Alpha* metodom koji iznosi 0,70 ili više smatra se prihvatljivim u istraživanjima iz oblasti društvenih nauka. Maksimalna vrednost ovog koeficijenta iznosi 1.

- 7) "Finansijski izveštaji po MSFI zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika" i „Finansijski izveštaji po MSFI istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove” ($r = 0,429$);
- 8) "Uporedivost finansijskih izveštaja na nivou Srbije" i "Uporedivost finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU" ($r = 0,395$) itd.

Tabela br. 18: Matrica korelacije za dvanaest promenljivih²⁶⁹

	a.1	a.2	a.3	a.4	b.1	b.2	b.3	c.1	c.2	x.1	x.2	x.3
a.1	1	.567	.429	.380	.276	.210	.303	.058	.054	.314	.229	.348
a.2	.567	1	.645	.551	.256	.224	.344	.074	.054	.186	.084	.266
a.3	.429	.645	1	.572	.236	.202	.276	.113	.102	.173	.072	.294
a.4	.380	.551	.572	1	.229	.190	.256	.031	.048	.107	.236	.351
b.1	.276	.256	.236	.229	1	.383	.375	.121	.109	.071	.079	.168
b.2	.210	.224	.202	.190	.383	1	.533	.162	.186	.160	.084	.290
b.3	.303	.344	.276	.256	.375	.533	1	.089	.125	.184	.147	.234
c.1	.058	.074	.113	.031	.121	.162	.089	1	.845	.139	-.050	.101
c.2	.054	.054	.102	.048	.109	.186	.125	.845	1	.168	-.041	.138
x.1	.314	.186	.173	.107	.071	.160	.184	.139	.168	1	.395	.354
x.2	.229	.084	.072	.236	.079	.084	.147	-.050	-.041	.395	1	.678
x.3	.348	.266	.294	.351	.168	.290	.234	.101	.138	.354	.678	1

Gore navedene pozitivne korelacije između kategorijskih promenljivih su očekivane i logične, što još jednom potvrđuje pouzdanost i verodostojnost prikupljenih podataka putem multivarijabilnog mernog instrumenta, tj. upitnika.

Nakon deskriptivnog upoznavanja sa promenljivima koje će se koristiti u funkciji dokazivanja glavne hipoteze H_0 i ispitivanja pouzdanosti promenljivih pomoću *Cronbach's Alpha* koeficijenta, odnosno matrice korelacije, u nastavku sledi analiza rezultata empirijskog istraživanja pomoću odabranih statističkih tehnika.

²⁶⁹ Kalkulacija autora.

§

Za testiranje glavne hipoteze sa namerom njenog dokazivanja koristiće se jednofaktorska analiza varijanse (*one-way ANOVA*) u slučaju za tri ili više grupa zavisne promenljive. Shodno predstavljenom okviru istraživanja (Šema br. 17), glavna hipoteza će se dokazati po sledećim elementima:

1. Finansijski izveštaji po MSFI koji zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, između Srbije i zemalja van EU, kao i između Srbije i zemalja EU.
2. Finansijski izveštaji po MSFI koji pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.
3. Finansijski izveštaji po MSFI koji istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.
4. Finansijski izveštaji po MSFI koji sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU.
5. MSFI koji pokrivaju sve potrebne aspekte sastavljanja finansijskih izveštaja u Srbiji doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU.
6. Aktuelni priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.
7. Razumljivi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.
8. Kontrola internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja doprinosi uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije.
9. Kontrola internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom doprinosi uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije.

U nastavku sledi jednofaktorska analiza varijanse – parametarska tehnika koja služi za poređenje grupa zavisne promenljive, a u cilju dokazivanja glavne hipoteze H_0 po gore navedenim elementima.

11.2.1. Uticaj zadovoljenosti informacionih potreba eksternih korisnika iz finansijskih izveštaja po MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja

U Tabeli br. 19 prikazani su podaci o svakoj grupi, broj ispitanika u grupi (N), srednje vrednosti (*Mean*), standardno odstupanje (*Std. Deviation*), minimum i maksimum vrednosti za nezavisnu promenljivu a.1. Uočava se da je broj ispitanika u prvoj grupi (1.

NSS) kod sve tri zavisne promenljive relativno mali u odnosu na ostale dve grupe. Ovo je ograničenje²⁷⁰ koje može uticati na rezultate dobijene analizom varijanse.

Tabela br. 19: Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu a. I²⁷¹

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Min	Max
						Lower Bound	Upper Bound		
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	1. NSS	19	2,47	,612	,140	2,18	2,77	1	3
	2. DSS	117	2,51	,596	,055	2,40	2,62	1	3
	3. SS	145	2,86	,372	,031	2,79	2,92	1	3
	Total	281	2,69	,522	,031	2,63	2,75	1	3
Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	1. NSS	13	1,77	,439	,122	1,50	2,03	1	2
	2. DSS	84	2,07	,636	,069	1,93	2,21	1	3
	3. SS	97	2,29	,645	,065	2,16	2,42	1	3
	Total	194	2,16	,644	,046	2,07	2,25	1	3
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. NSS	15	1,53	,516	,133	1,25	1,82	1	2
	2. DSS	87	1,93	,643	,069	1,79	2,07	1	3
	3. SS	94	2,30	,653	,067	2,16	2,43	1	3
	Total	196	2,08	,679	,048	1,98	2,17	1	3

Parametarskom tehnikom jednofaktorske analize varijanse istražen je uticaj nezavisne promenljive **a.1 – finansijski izveštaji po MSFI zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika** na uporedivost finansijskih izveštaja na nivou Srbije, između Srbije i zemalja van EU, kao i između Srbije i zemalja EU (videti Tabelu br. 20). Uz verovatnoću 95% utvrđena je statistički značajna razlika između srednjih vrednosti zavisne promenljive **a.1** na nivou $p < 0,05$ između tri grupe ispitanika u uzorku po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na sva tri nivoa. Shodno tome, urađeni su naknadni testovi da bi se utvrdilo koja grupa se razlikuje od kojih drugih grupa.

Tabela br. 20: ANOVA za nezavisnu promenljivu a. I²⁷²

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	Between Groups	8,515	2	4,258	17,425	,000
	Within Groups	67,926	278	,244		
	Total	76,441	280			
Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	Between Groups	4,250	2	2,125	5,354	,005
	Within Groups	75,797	191	,397		
	Total	80,046	193			

²⁷⁰ Drugo moguće ograničenje konstatovano je nakon izvršenog testa homogenosti varijanse. Po Levene-ovom testu homogenosti varijanse, nije prekršena pretpostavka o homogenosti varijanse kod druge ($0,052 > p > 0,05$) i treće ($0,110 > p > 0,05$) zavisne promenljive. Pretpostavka o homogenosti varijanse je prekršena kod prve zavisne promenljive, pošto je veličina značajnosti 0,000.

²⁷¹ Kalkulacija autora.

²⁷² Kalkulacija autora.

Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Between Groups</i>	10,873	2	5,436	13,285	,000
	<i>Within Groups</i>	78,979	193	,409		
	<i>Total</i>	89,852	195			

Naknadna poređenja pomoću *Tukey*-evog HSD testa (videti Tabelu br. 21) pokazuju da postoji statistički značajna razlika između srednjih vrednosti **prve** i **treće**, kao i između **druge** i **treće** grupe ispitanika. Odnosno, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se ne slažu i onih koji se slažu da finansijski izveštaji po MSFI zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika, a po pitanju uporedivost finansijskih izveštaja na sva tri nivoa. Takođe, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se delimično slažu i onih koji se slažu da finansijski izveštaji po MSFI zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika, a po pitanju uporedivost finansijskih izveštaja na sva tri nivoa. Drugim rečima, mišljenje ispitanika o nivou uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, između Srbije i zemalja van EU, kao i između Srbije i zemalja EU, značajno se razlikuje između prve i treće, odnosno druge i treće grupe ispitanika

Tabela br. 21: Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu a.1 po *Tukey* HSD testu²⁷³

Zavisna promenljiva	(I) Zadovoljene informacione potrebe eksternih korisnika na bazi FI po MSFI	(J) Zadovoljene informacione potrebe eksternih korisnika na bazi FI po MSFI	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	1. Ne slažem se	2. Delimično	-,039	,122	,945	-,33	,25
		3. Slažem se	-,381*	,121	,005	-,67	-,10
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	,039	,122	,945	-,25	,33
		3. Slažem se	-,342*	,061	,000	-,49	-,20
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	,381*	,121	,005	,10	,67
		2. Delimično	,342*	,061	,000	,20	,49
Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	1. Ne slažem se	2. Delimično	-,302	,188	,244	-,75	,14
		3. Slažem se	-,519*	,186	,016	-,96	-,08
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	,302	,188	,244	-,14	,75
		3. Slažem se	-,217	,094	,056	-,44	,00
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	,519*	,186	,016	,08	,96
		2. Delimično	,217	,094	,056	,00	,44
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. Ne slažem se	2. Delimično	-,398	,179	,070	-,82	,02
		3. Slažem se	-,765*	,178	,000	-1,18	-,34
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	,398	,179	,070	-,02	,82
		3. Slažem se	-,367*	,095	,000	-,59	-,14
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	,765*	,178	,000	,34	1,18
		2. Delimično	,367*	,095	,000	,14	,59

* Srednja razlika je značajna na nivou 0,05.²⁷⁴

²⁷³ Kalkulacija autora.

²⁷⁴ U društvenim naukama se najčešće koristi nivo značajnosti od 0,05. To znači da postoji 5% mogućnosti da je uočen odnos između promenljivih nastao slučajno.

Uprkos statističkoj značajnosti, stvarna razlika između srednjih vrednosti grupa je na nivou **srednje** značajnosti. Veličina te razlike izražena pomoću kvadriranog indikatora jačine povezanosti (tzv. *Eta kvadrat*) iznosi 0,111 za $F(2, 278) = 17,4$; 0,053 za $F(2, 191) = 5,3$ i 0,121 za $F(2, 193) = 13,3$. To znači da u odnosu na veličinu uticaja, 11,1% varijabiliteta u merama prve zavisne promenljive, 5,3% varijabiliteta u merama druge zavisne promenljive i 12,1% varijabiliteta u merama treće zavisne promenljive može biti objašnjeno pripadnošću grupi.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **a.1** može se zaključiti da mišljenje ispitanika o tome da li finansijski izveštaji po MSFI zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika doprinosi oceni uporedivosti finansijskih izveštaja na sva tri nivoa. Dakle, gore navedeni rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H_0 potvrđuje, i to u delu da finansijski izveštaji po MSFI koji zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, između Srbije i zemalja van EU, kao i između Srbije i zemalja EU.**

11.2.2. Uticaj kvalitativnih obeležja²⁷⁵ informacija iz finansijskih izveštaja po MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja

U Tabeli br. 22 prikazani su podaci o svakoj grupi, broj ispitanika u grupi (*N*), srednje vrednosti (*Mean*), standardno odstupanje (*Std. Deviation*), minimum i maksimum vrednosti za nezavisnu promenljivu a.2. Uočava se da je broj ispitanika u prvoj grupi (1. NSS) kod obe zavisne promenljive relativno mali u odnosu na ostale dve grupe. Ovo je ograničenje²⁷⁶ koje može uticati na rezultate dobijene analizom varijanse.

Tabela br. 22: Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu a.2²⁷⁷

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error</i>	95% Confidence Interval for Mean		<i>Min</i>	<i>Max</i>
						<i>Lower Bound</i>	<i>Upper Bound</i>		
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	1. NSS	22	2,55	,596	,127	2,28	2,81	1	3
	2. DSS	155	2,63	,560	,045	2,54	2,71	1	3
	3. SS	104	2,82	,413	,040	2,74	2,90	1	3
	Total	281	2,69	,521	,031	2,63	2,75	1	3
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. NSS	15	1,67	,816	,211	1,21	2,12	1	3
	2. DSS	105	2,00	,588	,057	1,89	2,11	1	3
	3. SS	74	2,28	,712	,083	2,12	2,45	1	3
	Total	194	2,08	,678	,049	1,99	2,18	1	3

²⁷⁵ U ovom istraživanju, pod kvalitativnim obeležjima informacija podrazumevaju se razumljivost, relevantnost i pouzdanost.

²⁷⁶ Drugo moguće ograničenje konstatovano je nakon izvršenog testa homogenosti varijanse. Po *Levene*-ovom testu homogenosti varijanse, pretpostavka o homogenosti varijanse je prekršena kod obe zavisne promenljive, pošto je veličina značajnosti 0,000.

²⁷⁷ Kalkulacija autora.

Parametarskom tehnikom jednofaktorske analize varijanse istražen je uticaj nezavisne promenljive **a.2** – *finansijski izveštaji po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije* na uporedivost finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU (videti Tabelu br. 23). Uz verovatnoću 95% utvrđena je statistički značajna razlika između srednjih vrednosti zavisne promenljive **a.2** na nivou $p < 0,05$ između tri grupe ispitanika u uzorku po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Shodno tome, urađeni su naknadni testovi da bi se utvrdilo koja grupa se razlikuje od kojih drugih grupa.

Tabela br. 23: ANOVA za nezavisnu promenljivu *a.2*²⁷⁸

		<i>Sum of Squares</i>	<i>df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	<i>Sig.</i>
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Between Groups</i>	2,784	2	1,392	5,281	,006
	<i>Within Groups</i>	73,280	278	,264		
	<i>Total</i>	76,064	280			
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Between Groups</i>	6,307	2	3,153	7,311	,001
	<i>Within Groups</i>	82,374	191	,431		
	<i>Total</i>	88,680	193			

Naknadna poređenja pomoću *Tukey*-evog HSD testa (videti Tabelu br. 24) pokazuju da postoji statistički značajna razlika između srednjih vrednosti **druge** i **treće** grupe ispitanika (kod prve zavisne promenljive), kao i između **prve** i **treće** i **druge** i **treće** grupe ispitanika (kod druge zavisne promenljive). Odnosno, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se delimično slažu i onih koji se slažu da finansijski izveštaji po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Takođe, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se ne slažu i onih koji se slažu, kao i između onih koji se delimično slažu i onih koji se slažu da finansijski izveštaji po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU. Drugim rečima, mišljenje ispitanika o nivou uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU, značajno se razlikuje između prve i treće, odnosno druge i treće grupe ispitanika.

²⁷⁸ Kalkulacija autora.

Tabela br. 24: Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu a.2 po Tukey HSD testu²⁷⁹

Zavisna promenljiva	(I) Razumljive, relevantne i pouzdane informacije iz FI po MSFI	(J) Razumljive, relevantne i pouzdane informacije iz FI po MSFI	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	1. Ne slažem se	2. Delimično	-,080	,117	,771	-,36	,20
		3. Slažem se	-,272	,120	,064	-,56	,01
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	,080	,117	,771	-,20	,36
		3. Slažem se	-,192*	,065	,010	-,34	-,04
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	,272	,120	,064	-,01	,56
		2. Delimično	,192*	,065	,010	,04	,34
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. Ne slažem se	2. Delimično	-,333	,181	,160	-,76	,09
		3. Slažem se	-,617*	,186	,003	-1,06	-,18
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	,333	,181	,160	-,09	,76
		3. Slažem se	-,284*	,100	,014	-,52	-,05
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	,617*	,186	,003	,18	1,06
		2. Delimično	,284*	,100	,014	,05	,52

* Srednja razlika je značajna na nivou 0,05.

Uprkos statističkoj značajnosti, stvarna razlika između srednjih vrednosti grupa je na nivou **male** do **srednje** značajnosti. Veličina te razlike izražena pomoću kvadriranog indikatora jačine povezanosti (tzv. *Eta kvadrat*) iznosi 0,037 za $F(2, 278) = 5,3$ i 0,071 za $F(2, 191) = 7,3$. To znači da u odnosu na veličinu uticaja, 3,7% varijabiliteta u merama prve zavisne promenljive i 7,1% varijabiliteta u merama druge zavisne promenljive može biti objašnjeno pripadnošću grupi.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **a.2** može se zaključiti da mišljenje ispitanika o tome da li finansijski izveštaji po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije doprinosi oceni uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Na taj način gore navedeni rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H_0 potvrđuje, i to u delu da finansijski izveštaji po MSFI koji pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.**

11.2.3. Uticaj pokazatelja²⁸⁰ iz finansijskih izveštaja po MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja

U Tabeli br. 25 prikazani su podaci o svakoj grupi, broj ispitanika u grupi (N), srednje vrednosti (*Mean*), standardno odstupanje (*Std. Deviation*), minimum i maksimum

²⁷⁹ Kalkulacija autora.

²⁸⁰ U ovom istraživanju, pod pokazateljima podrazumevaju se istinit i fer prikaz finansijskog položaja, uspešnosti i novčanih tokova.

vrednosti za nezavisnu promenljivu a.3. Uočava se da je broj ispitanika u prvoj grupi (1. NSS) kod obe zavisne promenljive relativno mali u odnosu na ostale dve grupe. Ovo je ograničenje²⁸¹ koje može uticati na rezultate dobijene analizom varijanse.

Tabela br. 25: Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu a.3²⁸²

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Min	Max
						Lower Bound	Upper Bound		
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	1. NSS	34	2,59	,557	,096	2,39	2,78	1	3
	2. DSS	130	2,62	,562	,049	2,52	2,71	1	3
	3. SS	110	2,81	,439	,042	2,73	2,89	1	3
	Total	274	2,69	,523	,032	2,63	2,75	1	3
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. NSS	25	1,84	,746	,149	1,53	2,15	1	3
	2. DSS	89	1,92	,607	,064	1,79	2,05	1	3
	3. SS	78	2,33	,658	,074	2,18	2,48	1	3
	Total	192	2,08	,678	,049	1,98	2,17	1	3

Parametarskom tehnikom jednofaktorske analize varijanse istražen je uticaj nezavisne promenljive **a.3 – finansijski izveštaji po MSFI istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove** na uporedivost finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU (videti Tabelu br. 26). Uz verovatnoću 95% utvrđena je statistički značajna razlika između srednjih vrednosti zavisne promenljive **a.3** na nivou $p < 0,05$ između tri grupe ispitanika u uzorku po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Shodno tome, urađeni su naknadni testovi da bi se utvrdilo koja grupa se razlikuje od kojih drugih grupa.

Tabela br. 26: ANOVA za nezavisnu promenljivu a.3²⁸³

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	Between Groups	2,636	2	1,318	4,961	,008
	Within Groups	71,995	271	,266		
	Total	74,631	273			
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	Between Groups	8,685	2	4,343	10,371	,000
	Within Groups	79,143	189	,419		
	Total	87,828	191			

²⁸¹ Drugo moguće ograničenje konstatovano je nakon izvršenog testa homogenosti varijanse. Po Levene-ovom testu homogenosti varijanse, pretpostavka o homogenosti varijanse prekršena je kod obe zavisne promenljive, pošto je veličina značajnosti 0,000, odnosno 0,009.

²⁸² Kalkulacija autora.

²⁸³ Kalkulacija autora.

Naknadna poređenja pomoću *Tukey*-evog HSD testa (videti Tabelu br. 27) pokazuju da postoji statistički značajna razlika između srednjih vrednosti **druge** i **treće** grupe ispitanika (kod prve zavisne promenljive), kao i između **prve** i **treće** i **druge** i **treće** grupe ispitanika (kod druge zavisne promenljive). Odnosno, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se delimično slažu i onih koji se slažu da finansijski izveštaji po MSFI istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Takođe, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se ne slažu i onih koji se slažu, kao i između onih koji se delimično slažu i onih koji se slažu da finansijski izveštaji po MSFI istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU. Drugim rečima, mišljenje ispitanika o nivou uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU, značajno se razlikuje između prve i treće, odnosno druge i treće grupe ispitanika.

Tabela br. 27: Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu a.3 po *Tukey* HSD testu²⁸⁴

Zavisna promenljiva	(I) Istinit i fer prikaz finansijskog položaja, uspešnosti i novčanih tokova u FI po MSFI	(J) Istinit i fer prikaz finansijskog položaja, uspešnosti i novčanih tokova u FI po MSFI	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	1. Ne slažem se	2. Delimično	-,027	,099	,960	-,26	,21
		3. Slažem se	-,221	,101	,076	-,46	,02
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	,027	,099	,960	-,21	,26
		3. Slažem se	-,194*	,067	,011	-,35	-,04
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	,221	,101	,076	-,02	,46
		2. Delimično	,194*	,067	,011	,04	,35
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. Ne slažem se	2. Delimično	-,081	,146	,844	-,43	,26
		3. Slažem se	-,493*	,149	,003	-,84	-,14
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	,081	,146	,844	-,26	,43
		3. Slažem se	-,412*	,100	,000	-,65	-,17
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	,493*	,149	,003	,14	,84
		2. Delimično	,412*	,100	,000	,17	,65

* Srednja razlika je značajna na nivou 0,05.

Uprkos statističkoj značajnosti, stvarna razlika između srednjih vrednosti grupa je na nivou **male** do **srednje** značajnosti. Veličina te razlike izražena pomoću kvadriranog indikatora jačine povezanosti (tzv. *Eta kvadrat*) iznosi 0,035 za $F(2, 271) = 5,0$ i 0,098 za $F(2, 189) = 10,4$. To znači da u odnosu na veličinu uticaja, 3,5% varijabiliteta u merama prve zavisne promenljive i 9,9% varijabiliteta u merama druge zavisne promenljive može biti objašnjeno pripadnošću grupi.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **a.3** može se zaključiti da mišljenje ispitanika o tome da li finansijski izveštaji po MSFI istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove doprinosi oceni uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou

²⁸⁴ Kalkulacija autora.

Srbije i između Srbije i zemalja EU. Stoga, gore navedeni rezultati upućuju na to da se *glavna hipoteza H0 potvrđuje, i to u delu da finansijski izveštaji po MSFI koji istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.*

11.2.4. Uticaj informacija uporedivih na međunarodnom nivou iz finansijskih izveštaja po MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja

U Tabeli br. 28 prikazani su podaci o svakoj grupi, broj ispitanika u grupi (*N*), srednje vrednosti (*Mean*), standardno odstupanje (*Std. Deviation*), minimum i maksimum vrednosti za nezavisnu promenljivu a.4. Uočava se da je broj ispitanika u prvoj grupi (1. NSS) kod obe zavisne promenljive relativno mali u odnosu na ostale dve grupe. Ovo je ograničenje²⁸⁵ koje može uticati na rezultate dobijene analizom varijanse.

Tabela br. 28: Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu a.4²⁸⁶

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error</i>	<i>95% Confidence Interval for Mean</i>		<i>Min</i>	<i>Max</i>
						<i>Lower Bound</i>	<i>Upper Bound</i>		
Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	1. NSS	17	2,00	,500	,121	1,74	2,26	1	3
	2. DSS	104	2,05	,613	,060	1,93	2,17	1	3
	3. SS	66	2,38	,651	,080	2,22	2,54	1	3
	Total	187	2,16	,636	,046	2,07	2,25	1	3
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. NSS	19	1,68	,671	,154	1,36	2,01	1	3
	2. DSS	103	1,96	,593	,058	1,85	2,08	1	3
	3. SS	70	2,39	,687	,082	2,22	2,55	1	3
	Total	192	2,09	,677	,049	1,99	2,18	1	3

Parametarskom tehnikom jednofaktorske analize varijanse istražen je uticaj nezavisne promenljive **a.4** – *finansijski izveštaji po MSFI sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou* na uporedivost finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU (videti Tabelu br. 29). Uz verovatnoću 95% utvrđena je statistički značajna razlika između srednjih vrednosti zavisne promenljive **a.4** na nivou $p < 0,05$ između tri grupe ispitanika u uzorku po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU. Shodno tome, urađeni su naknadni testovi da bi se utvrdilo koja grupa se razlikuje od kojih drugih grupa.

²⁸⁵ Drugo moguće ograničenje konstatovano je nakon izvršenog testa homogenosti varijanse. Po *Levene*-ovom testu homogenosti varijanse, pretpostavka o homogenosti varijanse je prekršena kod obe zavisne promenljive, pošto je veličina značajnosti 0,002, odnosno 0,000.

²⁸⁶ Kalkulacija autora.

Tabela br. 29: ANOVA za nezavisnu promenljivu a.4²⁸⁷

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	Between Groups	4,897	2	2,449	6,410	,002
	Within Groups	70,290	184	,382		
	Total	75,187	186			
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	Between Groups	10,959	2	5,480	13,531	,000
	Within Groups	76,536	189	,405		
	Total	87,495	191			

Naknadna poređenja pomoću *Tukey*-evog HSD testa (videti Tabelu br. 30) pokazuju da postoji statistički značajna razlika između srednjih vrednosti **druge** i **treće** grupe ispitanika (kod prve zavisne promenljive), kao i između **prve** i **treće** i **druge** i **treće** grupe ispitanika (kod treće zavisne promenljive). Odnosno, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se delimično slažu i onih koji se slažu da finansijski izveštaji po MSFI sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU. Takođe, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se ne slažu i onih koji se slažu, kao i između onih koji se delimično slažu i onih koji se slažu da finansijski izveštaji po MSFI sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU. Drugim rečima, mišljenje ispitanika o nivou uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU, značajno se razlikuje između prve i treće, odnosno druge i treće grupe ispitanika.

Tabela br. 30: Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu a.4 po Tukey HSD testu²⁸⁸

Zavisna promenljiva	(I) FI po MSFI sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou	(J) FI po MSFI sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	1. Ne slažem se	2. Delimično	-,048	,162	,952	-,43	,33
		3. Slažem se	-,379	,168	,065	-,78	,02
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	,048	,162	,952	-,33	,43
		3. Slažem se	-,331*	,097	,002	-,56	-,10
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	,379	,168	,065	-,02	,78
		2. Delimično	,331*	,097	,002	,10	,56
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. Ne slažem se	2. Delimično	-,277	,159	,192	-,65	,10
		3. Slažem se	-,702*	,165	,000	-1,09	-,31
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	,277	,159	,192	-,10	,65
		3. Slažem se	-,425*	,099	,000	-,66	-,19
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	,702*	,165	,000	,31	1,09
		2. Delimično	,425*	,099	,000	,19	,66

* Srednja razlika je značajna na nivou 0,05.

²⁸⁷ Kalkulacija autora.

²⁸⁸ Kalkulacija autora.

Uprkos statističkoj značajnosti, stvarna razlika između srednjih vrednosti grupa je na nivou **srednje** značajnosti. Veličina te razlike izražena pomoću kvadriranog indikatora jačine povezanosti (tzv. *Eta kvadrat*) iznosi 0,065 za $F(2, 184) = 6,4$ i 0,125 za $F(2, 189) = 13,5$. To znači da u odnosu na veličinu uticaja, 6,5% varijabiliteta u merama druge zavisne promenljive i 12,5% varijabiliteta u merama treće zavisne promenljive može biti objašnjeno pripadnošću grupi.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **a.4** može se zaključiti da mišljenje ispitanika o tome da li finansijski izveštaji po MSFI sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou doprinosi oceni uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU. Stoga, gore navedeni rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H_0 potvrđuje, i to u delu da finansijski izveštaji po MSFI koji sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU.**

11.2.5. Uticaj odlike da MSFI pokrivaju sve potrebne aspekte sastavljanja finansijskih izveštaja u Srbiji na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja

U tabeli Tabeli br. 31 prikazani su podaci o svakoj grupi, broj ispitanika u grupi (N), srednje vrednosti (*Mean*), standardno odstupanje (*Std. Deviation*), minimum i maksimum vrednosti za nezavisnu promenljivu b.1. Uočava se da je broj ispitanika u drugoj grupi (2. DSS) kod obe zavisne promenljive relativno velik u odnosu na ostale grupe. Ovo je ograničenje²⁸⁹ koje može uticati na rezultate dobijene analizom varijanse.

Tabela br. 31: Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu b.1²⁹⁰

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error</i>	<i>95% Confidence Interval for Mean</i>		<i>Min</i>	<i>Max</i>
						<i>Lower Bound</i>	<i>Upper Bound</i>		
Uporedivost	1. NSS	24	2.25	.608	.124	1.99	2.51	1	3
FI sa FI	2. DSS	126	2.07	.622	.055	1.96	2.18	1	3
pravnih lica	3. SS	36	2.36	.639	.107	2.14	2.58	1	3
van EU	Total	186	2.15	.632	.046	2.06	2.24	1	3
Uporedivost	1. NSS	26	1.96	.720	.141	1.67	2.25	1	3
FI sa FI	2. DSS	126	2.04	.612	.055	1.93	2.15	1	3
pravnih lica u	3. SS	36	2.33	.793	.132	2.07	2.60	1	3
EU	Total	188	2.09	.673	.049	1.99	2.18	1	3

²⁸⁹ Drugo moguće ograničenje konstatovano je nakon izvršenog testa homogenosti varijanse. Po *Levene*-ovom testu homogenosti varijanse, nije prekršena pretpostavka o homogenosti varijanse kod prve ($0,174 > p > 0,05$) zavisne promenljive. Pretpostavka o homogenosti varijanse je prekršena kod druge zavisne promenljive, pošto je veličina značajnosti 0,001.

²⁹⁰ Kalkulacija autora.

Parametarskom tehnikom jednofaktorske analize varijanse istražen je uticaj nezavisne promenljive **b.1 – MSFI pokrivaju sve potrebne aspekte sastavljanja finansijskih izveštaja u Srbiji** na uporedivost finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU (videti Tabelu br. 32). Uz verovatnoću 95% utvrđena je statistički značajna razlika između srednjih vrednosti zavisne promenljive **b.1** na nivou $p < 0,05$ između tri grupe ispitanika u uzorku po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU. Shodno tome, urađeni su naknadni testovi da bi se utvrdilo koja grupa se razlikuje od kojih drugih grupa.

Tabela br. 32: ANOVA za nezavisnu promenljivu b.1²⁹¹

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Uporedivost FI sa	<i>Between Groups</i>	2.622	2	1.311	3.372	.036
FI pravnih lica van EU	<i>Within Groups</i>	71.163	183	.389		
	<i>Total</i>	73.785	185			
Uporedivost FI sa	<i>Between Groups</i>	2.875	2	1.438	3.253	.041
FI pravnih lica u EU	<i>Within Groups</i>	81.763	185	.442		
	<i>Total</i>	84.638	187			

Naknadna poređenja pomoću *Tukey-evog HSD* testa (videti Tabelu br. 33) pokazuju da postoji statistički značajna razlika između srednjih vrednosti **druge** i **treće** grupe ispitanika (kod prve zavisne promenljive). Odnosno, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se delimično slažu i onih koji se slažu da MSFI pokrivaju sve potrebne aspekte sastavljanja finansijskih izveštaja u Srbiji, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU. Drugim rečima, mišljenje ispitanika o nivou uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, značajno se razlikuje između druge i treće grupe ispitanika.

²⁹¹ Kalkulacija autora.

Tabela br. 33: Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu b.1 po Tukey HSD testu²⁹²

Zavisna promenljiva	(I) MSFI pokrivaju sve aspekte sastavljanja FI u Srbiji	(J) MSFI pokrivaju sve aspekte sastavljanja FI u Srbiji	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	1. Ne slažem se	2. Delimično	.179	.139	.405	-.15	.51
		3. Slažem se	-.111	.164	.778	-.50	.28
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	-.179	.139	.405	-.51	.15
		3. Slažem se	-.290*	.118	.039	-.57	-.01
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	.111	.164	.778	-.28	.50
		2. Delimično	.290*	.118	.039	.01	.57
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. Ne slažem se	2. Delimično	-.078	.143	.849	-.42	.26
		3. Slažem se	-.372	.171	.079	-.78	.03
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	.078	.143	.849	-.26	.42
		3. Slažem se	-.294	.126	.053	-.59	.00
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	.372	.171	.079	-.03	.78
		2. Delimično	.294	.126	.053	.00	.59

* Srednja razlika je značajna na nivou 0,05.

Uprkos statističkoj značajnosti, stvarna razlika između srednjih vrednosti grupa je na nivou **male** značajnosti. Veličina te razlike izražena pomoću kvadriranog indikatora jačine povezanosti (tzv. *Eta kvadrat*) iznosi 0,035 za $F(2, 183) = 3,7$ i 0,034 za $F(2, 185) = 3,2$. To znači da u odnosu na veličinu uticaja, 3,5% varijabiliteta u merama prve zavisne promenljive i 3,4% varijabiliteta u merama druge zavisne promenljive može biti objašnjeno pripadnošću grupi.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **b.1** može se zaključiti da mišljenje ispitanika o tome da li MSFI pokrivaju sve potrebne aspekte sastavljanja finansijskih izveštaja u Srbiji doprinosi oceni uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU. Stoga, gore navedeni rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H0 potvrđuje, i to u delu da MSFI koji pokrivaju sve potrebne aspekte sastavljanja finansijskih izveštaja u Srbiji doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU.**

11.2.6. Uticaj aktuelnosti priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja

U Tabeli br. 34 prikazani su podaci o svakoj grupi, broj ispitanika u grupi (*N*), srednje vrednosti (*Mean*), standardno odstupanje (*Std. Deviation*), minimum i maksimum vrednosti za nezavisnu promenljivu b.2. Uočava se da je broj ispitanika u prvoj grupi (1.

²⁹² Kalkulacija autora.

NSS) kod obe zavisne promenljive relativno mali u odnosu na ostale grupe. Ovo je ograničenje²⁹³ koje može uticati na rezultate dobijene analizom varijanse.

Tabela br. 34: Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu b.2²⁹⁴

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Min	Max
						Lower Bound	Upper Bound		
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	1. NSS	23	2.61	.656	.137	2.32	2.89	1	3
	2. DSS	145	2.63	.526	.044	2.54	2.71	1	3
	3. SS	104	2.81	.442	.043	2.72	2.89	1	3
	Total	272	2.69	.514	.031	2.63	2.76	1	3
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. NSS	16	1.56	.629	.157	1.23	1.90	1	3
	2. DSS	99	2.00	.589	.059	1.88	2.12	1	3
	3. SS	75	2.27	.723	.083	2.10	2.43	1	3
	Total	190	2.07	.675	.049	1.97	2.17	1	3

Parametarskom tehnikom jednofaktorske analize varijanse istražen je uticaj nezavisne promenljive **b.2 – raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI su aktuelni** na uporedivost finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU (videti Tabelu br. 35). Uz verovatnoću 95% utvrđena je statistički značajna razlika između srednjih vrednosti zavisne promenljive **b.2** na nivou $p < 0,05$ između tri grupe ispitanika u uzorku po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Shodno tome, urađeni su naknadni testovi da bi se utvrdilo koja grupa se razlikuje od kojih drugih grupa.

Tabela br. 35: ANOVA za nezavisnu promenljivu b.2²⁹⁵

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	Between Groups	2.151	2	1.076	4.161	.017
	Within Groups	69.522	269	.258		
	Total	71.673	271			
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	Between Groups	7.506	2	3.753	8.929	.000
	Within Groups	78.604	187	.420		
	Total	86.111	189			

²⁹³ Drugo moguće ograničenje konstatovano je nakon izvršenog testa homogenosti varijanse. Po Levene-ovom testu homogenosti varijanse, pretpostavka o homogenosti varijanse je prekršena kod obe zavisne promenljive, pošto veličina značajnosti iznosi 0,000.

²⁹⁴ Kalkulacija autora.

²⁹⁵ Kalkulacija autora.

Naknadna poređenja pomoću *Tukey*-evog HSD testa (videti Tabelu br. 36) pokazuju da postoji statistički značajna razlika između srednjih vrednosti **druge** i **treće** grupe ispitanika (kod prve zavisne promenljive), kao i između **prve** i **druge**, **prve** i **treće** i **druge** i **treće** grupe ispitanika (kod druge zavisne promenljive). Odnosno, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se delimično slažu i onih koji se slažu da su raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI aktuelni, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Takođe, postoji statistički značajna razlika između sve tri grupe ispitanika da su raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI aktuelni, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU. Drugim rečima, mišljenje ispitanika o nivou uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU, značajno se razlikuje između druge i treće, odnosno između sve tri grupe ispitanika.

Tabela br. 36: Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu b.2 po *Tukey* HSD testu²⁹⁶

Zavisna promenljiva	(I) Raspoloživi priručnici za primenu MSFI su aktuelni	(J) Raspoloživi priručnici za primenu MSFI su aktuelni	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	1. Ne slažem se	2. Delimično	-.019	.114	.985	-.29	.25
		3. Slažem se	-.199	.117	.208	-.48	.08
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	.019	.114	.985	-.25	.29
		3. Slažem se	-.180*	.065	.017	-.33	-.03
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	.199	.117	.208	-.08	.48
		2. Delimično	.180*	.065	.017	.03	.33
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. Ne slažem se	2. Delimično	-.438*	.175	.035	-.85	-.02
		3. Slažem se	-.704*	.179	.000	-1.13	-.28
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	.438*	.175	.035	.02	.85
		3. Slažem se	-.267*	.099	.021	-.50	-.03
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	.704*	.179	.000	.28	1.13
		2. Delimično	.267*	.099	.021	.03	.50

* Srednja razlika je značajna na nivou 0,05.

Uprkos statističkoj značajnosti, stvarna razlika između srednjih vrednosti grupa je na nivou **male** do **srednje** značajnosti. Veličina te razlike izražena pomoću kvadriranog indikatora jačine povezanosti (tzv. *Eta kvadrat*) iznosi 0,030 za $F(2, 269) = 4,2$ i 0,087 za $F(2, 187) = 8,9$. To znači da u odnosu na veličinu uticaja, 3,0% varijabiliteta u merama prve zavisne promenljive i 8,7% varijabiliteta u merama druge zavisne promenljive može biti objašnjeno pripadnošću grupi.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **b.2** može se zaključiti da mišljenje ispitanika o aktuelnosti raspoloživih priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI doprinosi oceni uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Stoga, gore navedeni rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H0**

²⁹⁶ Kalkulacija autora.

potvrđuje, i to u delu da aktuelni priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.

11.2.7. Uticaj razumljivosti priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja

U Tabeli br. 37 prikazani su podaci o svakoj grupi, broj ispitanika u grupi (*N*), srednje vrednosti (*Mean*), standardno odstupanje (*Std. Deviation*), minimum i maksimum vrednosti za nezavisnu promenljivu b.3. Uočava se da je broj ispitanika u drugoj grupi (2. DSS) kod obe zavisne promenljive veći u odnosu na preostale dve grupe. Ovo je ograničenje²⁹⁷ koje može uticati na rezultate dobijene analizom varijanse.

Tabela br. 37: Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu b.3²⁹⁸

		<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error</i>	<i>95% Confidence Interval for Mean</i>		<i>Min</i>	<i>Max</i>
						<i>Lower Bound</i>	<i>Upper Bound</i>		
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	1. NSS	34	2.50	.564	.097	2.30	2.70	1	3
	2. DSS	172	2.67	.529	.040	2.59	2.75	1	3
	3. SS	68	2.82	.421	.051	2.72	2.93	1	3
	Total	274	2.69	.516	.031	2.63	2.75	1	3
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. NSS	22	1.64	.492	.105	1.42	1.85	1	2
	2. DSS	121	2.07	.673	.061	1.95	2.20	1	3
	3. SS	50	2.24	.687	.097	2.04	2.44	1	3
	Total	193	2.07	.677	.049	1.97	2.16	1	3

Parametarskom tehnikom jednofaktorske analize varijanse istražen je uticaj nezavisne promenljive **b.3** – *raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI su razumljivi* na uporedivost finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU (videti Tabelu br. 38). Uz verovatnoću 95% utvrđena je statistički značajna razlika između srednjih vrednosti zavisne promenljive **b.3** na nivou $p < 0,05$ između tri grupe ispitanika u uzorku po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Shodno tome, urađeni su naknadni testovi da bi se utvrdilo koja grupa se razlikuje od kojih drugih grupa.

²⁹⁷ Drugo moguće ograničenje konstatovano je nakon izvršenog testa homogenosti varijanse. Po *Levene*-ovom testu homogenosti varijanse, nije prekršena pretpostavka o homogenosti varijanse kod druge ($0,381 > p > 0,05$) zavisne promenljive. Pretpostavka o homogenosti varijanse je prekršena kod prve zavisne promenljive, pošto je veličina značajnosti 0,000.

²⁹⁸ Kalkulacija autora.

Tabela br. 38: ANOVA za nezavisnu promenljivu b.3²⁹⁹

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Uporedivost FI sa	<i>Between Groups</i>	2.482	2	1.241	4.793	.009
FI pravnih lica u	<i>Within Groups</i>	70.150	271	.259		
Srbiji	<i>Total</i>	72.631	273			
Uporedivost FI sa	<i>Between Groups</i>	5.583	2	2.791	6.426	.002
FI pravnih lica u	<i>Within Groups</i>	82.541	190	.434		
EU	<i>Total</i>	88.124	192			

Naknadna poređenja pomoću *Tukey*-evog HSD testa (videti Tabelu br. 39) pokazuju da postoji statistički značajna razlika između srednjih vrednosti **prve** i **treće** grupe ispitanika (kod prve zavisne promenljive), **prve** i **druge**, kao i između **prve** i **treće** grupe ispitanika (kod druge zavisne promenljive). Odnosno, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se ne slažu i onih koji se slažu da su raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI razumljivi, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Takođe, postoji statistički značajna razlika između ispitanika koji se ne slažu i onih koji se delimično slažu, kao i između onih koji se ne slažu i onih koji se slažu da su raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI razumljivi, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU. Drugim rečima, mišljenje ispitanika o nivou uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU, značajno se razlikuje između prve i druge, odnosno prve i treće grupe ispitanika.

Tabela br. 39: Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu b.3 po *Tukey* HSD testu³⁰⁰

Zavisna promenljiva	(I) Raspoloživi priručnici za primenu MSFI su razumljivi	(J) Raspoloživi priručnici za primenu MSFI su razumljivi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	1. Ne slažem se	2. Delimično	-.174	.095	.163	-.40	.05
		3. Slažem se	-.324*	.107	.008	-.58	-.07
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	.174	.095	.163	-.05	.40
		3. Slažem se	-.149	.073	.103	-.32	.02
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	.324*	.107	.008	.07	.58
		2. Delimično	.149	.073	.103	-.02	.32
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	1. Ne slažem se	2. Delimično	-.438*	.153	.013	-.80	-.08
		3. Slažem se	-.604*	.169	.001	-1.00	-.21
	2. Delimično se slažem	1. Ne slažem se	.438*	.153	.013	.08	.80
		3. Slažem se	-.166	.111	.296	-.43	.10
	3. Slažem se	1. Ne slažem se	.604*	.169	.001	.21	1.00
		2. Delimično	.166	.111	.296	-.10	.43

* Srednja razlika je značajna na nivou 0,05.

²⁹⁹ Kalkulacija autora.

³⁰⁰ Kalkulacija autora.

Uprkos statističkoj značajnosti, stvarna razlika između srednjih vrednosti grupa je na nivou **male** do **srednje** značajnosti. Veličina te razlike izražena pomoću kvadriranog indikatora jačine povezanosti (tzv. *Eta kvadrat*) iznosi 0,034 za $F(2, 271) = 4,8$ i 0,063 za $F(2, 190) = 6,4$. To znači da u odnosu na veličinu uticaja, 3,4% varijabiliteta u merama prve zavisne promenljive i 6,4% varijabiliteta u merama druge zavisne promenljive može biti objašnjeno pripadnošću grupi.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **b.3** može se zaključiti da mišljenje ispitanika o razumljivosti raspoloživih priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI doprinosi oceni uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Stoga, gore navedeni rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H_0 potvrđuje, i to u delu da razumljivi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.**

11.2.8. Uticaj kontrole internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja

U Tabeli br. 40 prikazani su podaci o svakoj grupi, broj ispitanika u grupi (N), srednje vrednosti (*Mean*), standardno odstupanje (*Std. Deviation*), minimum i maksimum vrednosti za nezavisnu promenljivu c.1. Uočava se da je broj ispitanika podjednak u svim grupama, te da ne postoji ograničenje³⁰¹ koje može uticati na rezultate dobijene analizom varijanse.

Tabela br. 40: Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu c.1³⁰²

Zavisna promenljiva: Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji

	<i>N</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error</i>	95% Confidence Interval for Mean		<i>Min</i>	<i>Max</i>
					<i>Lower Bound</i>	<i>Upper Bound</i>		
Nikad	90	2.60	.596	.063	2.48	2.72	1	3
Ponekad	78	2.64	.509	.058	2.53	2.76	1	3
Često	59	2.85	.407	.053	2.74	2.95	1	3
Uvek	70	2.74	.472	.056	2.63	2.86	1	3
Total	297	2.69	.517	.030	2.63	2.75	1	3

³⁰¹ Moguće ograničenje konstatovano je nakon izvršenog testa homogenosti varijanse. Po *Levene*-ovom testu homogenosti varijanse, pretpostavka o homogenosti varijanse je prekršena, pošto je veličina značajnosti 0,000.

³⁰² Kalkulacija autora.

Parametarskom tehnikom jednofaktorske analize varijanse istražen je uticaj nezavisne promenljive **c.1** – *u poslednje tri godine vršena je kontrola od strane internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja* na uporedivost finansijskih izveštaja na nivou Srbije (videti Tabelu br. 41). Uz verovatnoću 95% utvrđena je statistički značajna razlika između srednjih vrednosti zavisne promenljive **c.1** na nivou $p < 0,05$ između četiri grupe ispitanika u uzorku po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Shodno tome, urađeni su naknadni testovi da bi se utvrdilo koja grupa se razlikuje od kojih drugih grupa.

Tabela br. 41: ANOVA za nezavisnu promenljivu c.1³⁰³

Zavisna promenljiva: Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji

	<i>Sum of Squares</i>	<i>df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F</i>	<i>Sig.</i>
<i>Between Groups</i>	2.571	3	.857	3.280	.021
<i>Within Groups</i>	76.547	293	.261		
<i>Total</i>	79.118	296			

Naknadna poređenja pomoću *Tukey*-evog HSD testa (videti Tabelu br. 42) pokazuju da postoji statistički značajna razlika između srednjih vrednosti **prve** i **treće** grupe ispitanika, kao i između **druge** i **prve** grupe ispitanika. Odnosno, postoji statistički značajna razlika između ispitanika kod kojih se nikad ne vrši kontrola i onih kod kojih se često vrši kontrola od strane internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Takođe, postoji statistički značajna razlika između ispitanika kod kojih se ponekad vrši kontrola i onih kod kojih se nikad ne vrši kontrola od strane internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Drugim rečima, mišljenje ispitanika o nivou uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, značajno se razlikuje između prve i treće, odnosno druge i prve grupe ispitanika.

³⁰³ Kalkulacija autora.

Tabela br. 42: Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu c.1 po Tukey HSD testu³⁰⁴

Zavisna promenljiva: Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji

(I) Kontrola nad procesom pripreme i prezentacije FI od strane internih organa	(J) Kontrola nad procesom pripreme i prezentacije FI od strane internih organa	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1. Nikad	2. Ponekad	-.041	.079	.955	-.25	.16
	3. Često	-.247*	.086	.021	-.47	-.03
	4. Uvek	-.143	.081	.298	-.35	.07
2. Ponekad	1. Nikad	.041	.079	.955	-.16	.25
	3. Često	-.206	.088	.091	-.43	.02
	4. Uvek	-.102	.084	.621	-.32	.12
3. Često	1. Nikad	.247*	.086	.021	.03	.47
	2. Ponekad	.206	.088	.091	-.02	.43
	4. Uvek	.105	.090	.654	-.13	.34
4. Uvek	1. Nikad	.143	.081	.298	-.07	.35
	2. Ponekad	.102	.084	.621	-.12	.32
	3. Često	-.105	.090	.654	-.34	.13

* Srednja razlika je značajna na nivou 0,05.

Uprkos statističkoj značajnosti, stvarna razlika između srednjih vrednosti grupa je na nivou **male** značajnosti. Veličina te razlike izražena pomoću kvadriranog indikatora jačine povezanosti (tzv. *Eta kvadrat*) iznosi 0,032 za $F(3,293) = 3,3$. To znači da u odnosu na veličinu uticaja, 3,2% varijabiliteta u merama zavisne promenljive može biti objašnjeno pripadnošću grupi.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **c.1** može se zaključiti da kontrola nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja od strane internih organa doprinosi oceni uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Stoga, gore navedeni rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H_0 potvrđuje, i to u delu da kontrola nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja od strane internih organa doprinosi uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije.**

11.2.9. Uticaj kontrole internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom na ocenu uporedivosti finansijskih izveštaja

U Tabeli br. 43 prikazani su podaci o svakoj grupi, broj ispitanika u grupi (*N*), srednje vrednosti (*Mean*), standardno odstupanje (*Std. Deviation*), minimum i maksimum vrednosti za nezavisnu promenljivu c.2. Uočava se da je broj ispitanika u prvoj grupi

³⁰⁴ Kalkulacija autora.

(*Nikad*) veći u odnosu na preostale tri grupe (*Ponekad*, *Često*, *Uvek*). Ovo je ograničenje³⁰⁵ koje može uticati na rezultate dobijene analizom varijanse.

Tabela br. 43: Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu c.2³⁰⁶

Zavisna promenljiva: Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Min	Max
					Lower Bound	Upper Bound		
Nikad	109	2.57	.583	.056	2.46	2.68	1	3
Ponekad	64	2.75	.436	.055	2.64	2.86	2	3
Često	61	2.75	.537	.069	2.62	2.89	1	3
Uvek	63	2.79	.408	.051	2.69	2.90	2	3
Total	297	2.69	.517	.030	2.63	2.75	1	3

Parametarskom tehnikom jednofaktorske analize varijanse istražen je uticaj nezavisne promenljive c.2 – *u poslednje tri godine vršena je kontrola od strane internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom* na uporedivost finansijskih izveštaja na nivou Srbije (videti Tabelu br. 44). Uz verovatnoću 95% utvrđena je statistički značajna razlika između srednjih vrednosti zavisne promenljive c.2 na nivou $p < 0,05$ između četiri grupe ispitanika u uzorku po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Shodno tome, urađeni su naknadni testovi da bi se utvrdilo koja grupa se razlikuje od kojih drugih grupa.

Tabela br. 44: ANOVA za nezavisnu promenljivu c.2³⁰⁷

Zavisna promenljiva: Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	2.755	3	.918	3.524	.015
Within Groups	76.363	293	.261		
Total	79.118	296			

Naknadna poređenja pomoću *Tukey-evog HSD* testa (videti Tabelu br. 45) pokazuju da postoji statistički značajna razlika između srednjih vrednosti **prve** i **četvrt**e grupe ispitanika, kao i između **treće** i **prve** grupe ispitanika. Odnosno, postoji statistički značajna razlika između ispitanika kod kojih se nikad ne vrši kontrola i onih kod kojih se uvek vrši kontrola od strane internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou

³⁰⁵ Drugo moguće ograničenje konstatovano je nakon izvršenog testa homogenosti varijanse. Po *Levene*-ovom testu homogenosti varijanse, pretpostavka o homogenosti varijanse je prekršena, pošto je veličina značajnosti 0,000.

³⁰⁶ Kalkulacija autora.

³⁰⁷ Kalkulacija autora.

Srbije. Takođe, postoji statistički značajna razlika između ispitanika kod kojih se često vrši kontrola i onih kod kojih se nikad ne vrši kontrola od strane internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom, a po pitanju uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Drugim rečima, mišljenje ispitanika o nivou uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, značajno se razlikuje između prve i četvrte, odnosno treće i prve grupe ispitanika.

Tabela br. 45: Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu c.2 po Tukey HSD testu³⁰⁸

Zavisna promenljiva: Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji

(I) Kontrola usklađenosti FI sa regulativom od strane internih organa	(J) Kontrola usklađenosti FI sa regulativom od strane internih organa	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1. Nikad	2. Ponekad	-.181	.080	.111	-.39	.03
	3. Često	-.185	.082	.108	-.40	.03
	4. Uvek	-.225*	.081	.029	-.43	-.02
2. Ponekad	1. Nikad	.181	.080	.111	-.03	.39
	3. Često	-.004	.091	1.000	-.24	.23
	4. Uvek	-.044	.091	.963	-.28	.19
3. Često	1. Nikad	.185	.082	.108	-.03	.40
	2. Ponekad	.004	.091	1.000	-.23	.24
	4. Uvek	-.040	.092	.973	-.28	.20
4. Uvek	1. Nikad	.225*	.081	.029	.02	.43
	2. Ponekad	.044	.091	.963	-.19	.28
	3. Često	.040	.092	.973	-.20	.28

* Srednja razlika je značajna na nivou 0,05.

Uprkos statističkoj značajnosti, stvarna razlika između srednjih vrednosti grupa je na nivou **male** značajnosti. Veličina te razlike izražena pomoću kvadriranog indikatora jačine povezanosti (tzv. *Eta kvadrat*) iznosi 0,035 za $F(3,293) = 3,5$. To znači da u odnosu na veličinu uticaja, 3,5% varijabiliteta u merama zavisne promenljive može biti objašnjeno pripadnošću grupi.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **c.2** može se zaključiti da kontrola usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom od strane internih organa doprinosi oceni uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Stoga, gore navedeni rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H_0 potvrđuje, i to u delu da kontrola usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom od strane internih organa doprinosi uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije.**

³⁰⁸ Kalkulacija autora.

§

Nakon jednofaktorske analize varijanse, stepen veze između posmatranih promenljivih u nastavku će biti istražen pomoću Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije (*Pearson's r*), odnosno njegovih neparametarskih alternativa – Spirmanovog koeficijenta korelacije ranga (*Spearman's rho*) i Kendalovog koeficijenta korelacije ranga (*Kendall's tau_b*). Tri pomenute korelacione tehnike pogodne su za neeksperimentalna istraživanja, dok su konkretno Spirmanov i Kendalov koeficijent korelacije ranga prikladni za kategorijske promenljive, tj. rangirane podatke³⁰⁹, za promenljive koje ne ispunjavaju normalnost raspodele, kao i u slučajevima kada među promenljivim ne postoji linearna povezanost, a nije moguće primeniti odgovarajuću transformaciju kojom bi se povezanost prevela u linearnu.

Od ostalih potrebnih pretpostavki za upotrebu korelacije kao statističke tehnike, ispunjena je i pretpostavka o nezavisnosti opservacija. Zahvaljujući prostornoj i vremenskoj dinamici i načinu slanja upitnika, te teritorijalnoj heterogenosti ispitanika, izbegnuto je svako prikupljanje podataka u grupnom okruženju, kao i bilo koji oblik međusobne interakcije između ispitanika.

Uz pomoć korelacione analize, a u skladu sa predstavljenim okvirom istraživanja (Šema br. 17), glavna hipoteza će biti dokazana i po sledećim elementima:

1. Postoji pozitivna korelaciona veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, između Srbije i zemalja van EU, kao i između Srbije i zemalja EU.
2. Postoji pozitivna korelaciona veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.
3. Postoji pozitivna korelaciona veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.
4. Postoji pozitivna korelaciona veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou i uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU.
5. Postoji pozitivna korelaciona veza između aktuelnosti priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.
6. Postoji pozitivna korelaciona veza između razumljivosti priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.

³⁰⁹ Naime, pri upotrebi Likertove skale u empirijskim istraživanjima koja se sprovode u društveno-humanističkim naukama, numeričke udaljenosti između rangova približno su jednake ili srazmerne razlikama u intenzitetu posmatranih promenljivih.

7. Postoji pozitivna korelaciona veza između kontrole internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije.
8. Postoji pozitivna korelaciona veza između kontrole internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije.

U nastavku sledi korelaciona analiza koja će poslužiti za opis jačine i smera veze između promenljivih, a u cilju dokazivanja glavne hipoteze H0 po gore navedenim elementima.

11.2.10. Veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika i uporedivosti finansijskih izveštaja

Pomoću Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije, Spirmanovog i Kendalovog koeficijenta korelacije ranga istražena je veza između **a.1 – finansijski izveštaji po MSFI zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika** i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, između Srbije i zemalja van EU, kao i između Srbije i zemalja EU.

Tabela br. 46: Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.1³¹⁰

		FI po MSFI zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Pearson Correlation</i>	.314**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.000
	<i>N</i>	281
Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	<i>Pearson Correlation</i>	.229**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.001
	<i>N</i>	194
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Pearson Correlation</i>	.348**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.000
	<i>N</i>	196

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Uz verovatnoću 99% utvrđena je pozitivna korelacija srednje jačine veze između četiri promenljive $r = 0,314; 0,229; 0,348$ (videti Tabelu br. 46); $tau_b = 0,321; 0,211; 0,329$; $rho = 0,334; 0,226; 0,343$ (videti Tabelu br. 47) pri $N = 281; 194; 196$ na nivou $p < 0,01$, što znači da visok nivo zadovoljenih informacionih potreba eksternih korisnika iz finansijskih izvšetaja po MSFI prati visok nivo uporedivosti finansijskih izveštaja na sva tri nivoa.

³¹⁰ Kalkulacija autora.

Na osnovu Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije (videti Tabelu br. 46), izračunat je koeficijent determinacije $r^2 = 0,099; 0,052; 0,121$, koji ukazuje na to da finansijski izveštaji po MSFI koji zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika objašnjavaju 9,9% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, 5,2% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno 12,1% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU.

Tabela br. 47: *Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.1*³¹¹

		FI po MSFI zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika	
<i>Kendall's tau_b</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Correlation Coefficient</i> <i>Sig. (2-tailed)</i> <i>N</i>	.321** .000 281
	Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	<i>Correlation Coefficient</i> <i>Sig. (2-tailed)</i> <i>N</i>	.211** .002 194
	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i> <i>Sig. (2-tailed)</i> <i>N</i>	.319** .000 196
	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Correlation Coefficient</i> <i>Sig. (2-tailed)</i> <i>N</i>	.334** .000 281
	Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	<i>Correlation Coefficient</i> <i>Sig. (2-tailed)</i> <i>N</i>	.226** .002 194
	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i> <i>Sig. (2-tailed)</i> <i>N</i>	.343** .000 196

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **a.1** može se zaključiti da postoji pozitivna korelaciona veza srednje jačine između finansijskih izveštaja po MSFI koji zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, između Srbije i zemalja van EU, kao i između Srbije i zemalja EU. Isti rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H_0 potvrđuje, i to u delu da finansijski izveštaji po MSFI koji zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije, između Srbije i zemalja van EU, kao i između Srbije i zemalja EU.**

³¹¹ Kalkulacija autora.

11.2.11. Veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije i uporedivosti finansijskih izveštaja

Pomoću Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije, Spirmanovog i Kendalovog koeficijenta korelacije ranga istražena je veza između **a.2 – finansijski izveštaji po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije** i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.

Tabela br. 48: Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.2³¹²

		FI po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Pearson Correlation</i>	.186**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.002
	<i>N</i>	281
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Pearson Correlation</i>	.266**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.000
	<i>N</i>	194

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Uz verovatnoću 99% utvrđena je pozitivna korelacija male jačine veze između tri promenljive $r = 0,186$; $0,266$ (videti Tabelu br. 48); $tau_b = 0,183$; $0,250$; $rho = 0,191$; $0,265$ (videti Tabelu br. 49) pri $N = 281$; 194 na nivou $p < 0,01$, što znači da visok nivo razumljivih, relevantnih i pouzdanih informacija iz finansijskih izvšetaja po MSFI prati visok nivo uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.

Na osnovu Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije (videti Tabelu br. 48), izračunat je koeficijent determinacije $r^2 = 0,035$; $0,071$, koji ukazuje na to da finansijski izveštaji po MSFI koji pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije objašnjavaju 3,5% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, odnosno 7,1% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU.

³¹² Kalkulacija autora.

Tabela br. 49: *Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.2*³¹³

		FI po MSFI pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije
<i>Kendall's tau_b</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Correlation Coefficient</i>
		<i>Sig. (2-tailed)</i>
		<i>N</i>
<i>Spearman's rho</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i>
		<i>Sig. (2-tailed)</i>
		<i>N</i>
<i>Spearman's rho</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Correlation Coefficient</i>
		<i>Sig. (2-tailed)</i>
		<i>N</i>
<i>Spearman's rho</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i>
		<i>Sig. (2-tailed)</i>
		<i>N</i>

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **a.2** može se zaključiti da postoji pozitivna korelaciona veza male jačine između finansijskih izveštaja po MSFI koji pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Isti rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H0 potvrđuje, i to u delu da finansijski izveštaji po MSFI koji pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.**

11.2.12. Veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove i uporedivosti finansijskih izveštaja

Pomoću Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije, Spirmanovog i Kendalovog koeficijenta korelacije ranga istražena je veza između **a.3 – finansijski izveštaji po MSFI istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove** i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.

³¹³ Kalkulacija autora.

Tabela br. 50: Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.³¹⁴

		FI po MSFI istinito i fer prikazuju FP, uspešnost i novčane tokove
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Pearson Correlation</i>	.173**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.004
	<i>N</i>	274
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Pearson Correlation</i>	.294**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.000
	<i>N</i>	192

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Uz verovatnoću 99% utvrđena je pozitivna korelacija male jačine veze između tri promenljive $r = 0,173$; $0,294$ (videti Tabelu br. 50); $tau_b = 0,181$; $0,283$; $rho = 0,191$; $0,306$ (videti Tabelu br. 51) pri $N = 274$; 192 na nivou $p < 0,01$, što znači da visok nivo istinitog i fer prikaza finansijskog položaja, uspešnosti i novčanih tokova u finansijskim izvštajima po MSFI prati visok nivo uporedivosti finansijskih izvštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.

Na osnovu Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije (videti Tabelu br. 50), izračunat je koeficijent determinacije $r^2 = 0,030$; $0,086$, koji ukazuje na to da finansijski izvštaji po MSFI koji istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove objašnjavaju 3,0% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izvštaja na nivou Srbije, odnosno 8,6% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izvštaja između Srbije i zemalja EU.

Tabela br. 51: Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.³¹⁵

		FI po MSFI istinito i fer prikazuju FP, uspešnost i novčane tokove	
<i>Kendall's tau_b</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Correlation Coefficient</i> Sig. (2-tailed) <i>N</i>	.181** .002 274
	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i> Sig. (2-tailed) <i>N</i>	.283** .000 192
	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Correlation Coefficient</i> Sig. (2-tailed) <i>N</i>	.191** .001 274
<i>Spearman's rho</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i> Sig. (2-tailed) <i>N</i>	.306** .000 192

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

³¹⁴ Kalkulacija autora.

³¹⁵ Kalkulacija autora.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **a.3** može se zaključiti da postoji pozitivna korelaciona veza male jačine između finansijskih izveštaja po MSFI koji istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Isti rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H_0 potvrđuje, i to u delu da finansijski izveštaji po MSFI koji istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.**

11.2.13. Veza između finansijskih izveštaja po MSFI koji sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou i uporedivosti finansijskih izveštaja

Pomoću Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije, Spirmanovog i Kendalovog koeficijenta korelacije ranga istražena je veza između **a.4 – finansijski izveštaji po MSFI sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou** i uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU.

Tabela br. 52: Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu *a.4*³¹⁶

		FI po MSFI su uporedivi na međunarodnom nivou
Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	<i>Pearson Correlation</i>	.236**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.001
	<i>N</i>	187
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Pearson Correlation</i>	.351**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.000
	<i>N</i>	192

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Uz verovatnoću 99% utvrđena je pozitivna korelacija male do srednje jačine veze između tri promenljive $r = 0,236; 0,351$ (videti Tabelu br. 52); $\tau_b = 0,236; 0,335$; $\rho = 0,256; 0,359$ (videti Tabelu br. 53) pri $N = 187; 192$ na nivou $p < 0,01$, što znači da visok nivo informacija uporedivih na međunarodnom nivou sadržanih u finansijskim izveštajima po MSFI prati prati visok nivo uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU.

Na osnovu Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije (videti Tabelu br. 52), izračunat je koeficijent determinacije $r^2 = 0,056; 0,123$, koji ukazuje na to da finansijski izveštaji po

³¹⁶ Kalkulacija autora.

MSFI koji sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou objašnjavaju 5,6% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno 12,3% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU.

Tabela br. 53: *Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.4*³¹⁷

		FI po MSFI su uporedivi na međunarodnom nivou
<i>Kendall's tau_b</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	<i>Correlation Coefficient</i> .236**
		<i>Sig. (2-tailed)</i> .001
		<i>N</i> 187
	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i> .335**
		<i>Sig. (2-tailed)</i> .000
		<i>N</i> 192
<i>Spearman's rho</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica van EU	<i>Correlation Coefficient</i> .256**
		<i>Sig. (2-tailed)</i> .000
		<i>N</i> 187
	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i> .359**
		<i>Sig. (2-tailed)</i> .000
		<i>N</i> 192

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **a.4** može se zaključiti da postoji pozitivna korelaciona veza male do srednje jačine između finansijskih izveštaja po MSFI koji sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou i uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU. Isti rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H0 potvrđuje, i to u delu da finansijski izveštaji po MSFI koji sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU.**

11.2.14. Veza između aktuelnosti priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI i uporedivosti finansijskih izveštaja

Pomoću Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije, Spirmanovog i Kendalovog koeficijenta korelacije ranga istražena je veza između **b.2 – raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI su aktuelni** i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.

³¹⁷ Kalkulacija autora.

Tabela br. 54: Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu $b.2^{318}$

		Priručnici za primenu MSFI su aktuelni
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Pearson Correlation</i>	.160**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.008
	<i>N</i>	272
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Pearson Correlation</i>	.290**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.000
	<i>N</i>	190

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Uz verovatnoću 99% utvrđena je pozitivna korelacija male jačine veze između tri promenljive $r = 0,160$; $0,290$ (videti Tabelu br. 54); $tau_b = 0,162$; $0,268$; $rho = 0,169$; $0,285$ (videti Tabelu br. 55) pri $N = 272$; 190 na nivou $p < 0,01$, što znači da visok nivo aktuelnosti raspoloživih priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI prati prati visok nivo uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.

Na osnovu Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije (videti Tabelu br. 54), izračunat je koeficijent determinacije $r^2 = 0,026$; $0,084$, koji ukazuje na to da aktuelni raspoloživi priručnici i drugi pisani materijal za primenu MSFI objašnjavaju 2,6% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, odnosno 8,4% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU.

Tabela br. 55: Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu $b.2^{319}$

		Priručnici za primenu MSFI su aktuelni
<i>Kendall's tau_b</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	.162**
	<i>Correlation Coefficient</i>	.005
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.272
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i>	.268**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.000
	<i>N</i>	190
<i>Spearman's rho</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	.169**
	<i>Correlation Coefficient</i>	.005
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.272
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i>	.285**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.000
	<i>N</i>	190

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

³¹⁸ Kalkulacija autora.

³¹⁹ Kalkulacija autora.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **b.2** može se zaključiti da postoji pozitivna korelaciona veza male jačine između aktuelnih raspoloživih priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Isti rezultati upućuju na to da se *glavna hipoteza H0 potvrđuje, i to u delu da aktuelni raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.*

11.2.15. Veza između razumljivosti priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI i uporedivosti finansijskih izveštaja

Pomoću Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije, Spirmanovog i Kendalovog koeficijenta korelacije ranga istražena je veza između **b.3 – raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI su razumljivi** i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.

Tabela br. 56: Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu *b.3*³²⁰

		Priručnici za primenu MSFI su razumljivi
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Pearson Correlation</i>	.184**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.002
	<i>N</i>	274
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Pearson Correlation</i>	.234**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.001
	<i>N</i>	193

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Uz verovatnoću 99% utvrđena je pozitivna korelacija male jačine veze između tri promenljive $r = 0,184; 0,234$ (videti Tabelu br. 56); $\tau_b = 0,185; 0,211$; $\rho = 0,195; 0,229$ (videti Tabelu br. 57) pri $N = 274; 193$ na nivou $p < 0,01$, što znači da visok nivo razumljivosti raspoloživih priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI prati visok nivo uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.

Na osnovu Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije (videti Tabelu br. 56), izračunat je koeficijent determinacije $r^2 = 0,034; 0,055$, koji ukazuje na to da razumljivi raspoloživi priručnici i drugi pisani materijal za primenu MSFI objašnjavaju 3,4% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, odnosno

³²⁰ Kalkulacija autora.

5,5% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja EU.

Tabela br. 57: *Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu b.3*³²¹

		Priručnici za primenu MSFI su razumljivi	
<i>Kendall's tau_b</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Correlation Coefficient</i>	.185**
		<i>Sig. (2-tailed)</i>	.001
		<i>N</i>	274
<i>Spearman's rho</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i>	.211**
		<i>Sig. (2-tailed)</i>	.001
		<i>N</i>	193
<i>Kendall's tau_b</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Correlation Coefficient</i>	.195**
		<i>Sig. (2-tailed)</i>	.001
		<i>N</i>	274
<i>Spearman's rho</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u EU	<i>Correlation Coefficient</i>	.229**
		<i>Sig. (2-tailed)</i>	.001
		<i>N</i>	193

** . Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **b.3** može se zaključiti da postoji pozitivna korelaciona veza male jačine između razumljivih raspoloživih priručnika i drugog pisanog materijala za primenu MSFI i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU. Isti rezultati upućuju na to da se *glavna hipoteza H0 potvrđuje, i to u delu da razumljivi raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU.*

11.2.16. Veza između kontrole internih organa nad procesom pripreme, prezentacije i usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom i uporedivosti finansijskih izveštaja

Pomoću Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije, Spirmanovog i Kendalovog koeficijenta korelacije ranga istražena je veza između **c.1 – u poslednje tri godine vršena je kontrola od strane internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja** i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, kao i između **c.2 – u poslednje tri godine vršena je kontrola od strane internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom** i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije.

³²¹ Kalkulacija autora.

Tabela br. 58: Parametarska korelacija za nezavisne promenljive c.1 i c.2³²²

		Kontrola pripreme FI od strane internih organa	Kontrola usklađenosti FI sa regulativom od strane internih organa
Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Pearson Correlation</i>	.139*	.168**
	<i>Sig. (2-tailed)</i>	.016	.004
	<i>N</i>	297	297

*. Korelacija je značajna na nivou 0,05.

**. Korelacija je značajna na nivou 0,01.

Uz verovatnoću 95% utvrđena je pozitivna korelacija male jačine veze između dve promenljive $r = 0,139$ (videti Tabelu br. 58); $tau_b = 0,121$; $rho = 0,133$ (videti Tabelu br. 59) pri $N = 297$ na nivou $p < 0,05$, što znači da visok nivo interne kontrole nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja prati visok nivo uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije.

Uz verovatnoću 99% utvrđena je pozitivna korelacija male jačine veze između dve promenljive $r = 0,168$ (videti Tabelu br. 58); $tau_b = 0,158$; $rho = 0,174$ (videti Tabelu br. 59) pri $N = 297$ na nivou $p < 0,01$, što znači da visok nivo interne kontrole o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom prati visok nivo uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije.

Na osnovu Pirsonovog koeficijenta linearne korelacije (videti Tabelu br. 58), izračunat je koeficijent determinacije $r^2 = 0,019$; $0,028$, koji ukazuje na to da sprovedena interna kontrola nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja objašnjava 1,9% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, kao i da sprovedena interna kontrola o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom objašnjava 2,8% varijanse u odgovorima ispitanika o uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije.

Tabela br. 59: Neparametarska korelacija za nezavisne promenljive c.1 i c.2³²³

			Kontrola pripreme FI od strane internih organa	Kontrola o usklađenosti FI sa regulativom
<i>Kendall's tau_b</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Correlation Coefficient</i>	.121*	.158**
		<i>Sig. (2-tailed)</i>	.021	.003
		<i>N</i>	297	297
<i>Spearman's rho</i>	Uporedivost FI sa FI pravnih lica u Srbiji	<i>Correlation Coefficient</i>	.133*	.174**
		<i>Sig. (2-tailed)</i>	.021	.003
		<i>N</i>	297	297

*. Korelacija je značajna na nivou 0,05.

**. Korelacija je značajna na nivou 0,01.

³²² Kalkulacija autora.

³²³ Kalkulacija autora.

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **c.1** može se zaključiti da postoji pozitivna korelaciona veza male jačine između kontrole vršene od strane internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Isti rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H_0 potvrđuje, i to u delu da kontrola vršena od strane internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja statistički značajno pozitivno korelira sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije.**

Na bazi analiziranih rezultata promenljive **c.2** može se zaključiti da postoji pozitivna korelaciona veza male jačine između kontrole vršene od strane internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom i uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije. Isti rezultati upućuju na to da se **glavna hipoteza H_0 potvrđuje, i to u delu da kontrola vršena od strane internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom visoko statistički značajno pozitivno korelira sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije.**

12. Ograničenja i problemi u primeni standardizovanog finansijskog izveštavanja u domicilnim poslovnim entitetima

12.1. Ograničenja i problemi kod poslovnih entiteta koji primenjuju MSFI

Na svom putu ka punopravnom članstvu u EU, Srbija mora svoju računovodstvenu regulativu usaglasiti sa računovodstvenom regulativom EU. Prisutna neusklađenost između Zakona o računovodstvu i važeće računovodstvene regulative u EU (pre svih, Direktive 2013/34/EU i odredaba MSFI) može se uočiti naročito u pogledu dole navedenih pitanja.

Kontrola kvaliteta finansijskih izveštaja: Direktiva 2013/34/EU zahteva da se u nacionalnim zakonodavstvima država članica uredi pitanje odgovornosti za sastavljanje, prezentaciju i obelodanjivanje finansijskih izveštaja. Pod uređenjem se podrazumeva donošenje konkretnih zakonskih odredbi koje definišu odgovornost i obaveze upravnih, nadzornih i administrativnih organa, ali isto tako i sankcije za njihovo nepoštovanje. U Zakonu o računovodstvu nisu propisane ove obaveze, kao ni sankcije za privredne prestupe, kako pravnih lica, tako ni nosilaca ove vrste odgovornosti. Ako ne postoji sankcionisanje za privredne prestupe, kvalitet finansijskih izveštaja postaje konstantno ugrožena kategorija.

Odgovornost za sastavljanje, prezentaciju i obelodanjivanje finansijskih izveštaja: Odgovornost je zakonski podeljena između zakonskog zastupnika, organa upravljanja, nadzornog organa pravnog lica i lica zaduženog za vođenje poslovnih knjiga i sastavljanje finansijskih izveštaja. Novinu predstavlja proširivanje odgovornosti i na lice zaduženo za vođenje poslovnih knjiga. Međutim, opasnost od neodgovornosti značajno uvećavaju činjenice navedene u prethodnom pasusu. Ipak, odgovornost za sastavljanje lažnog bilansa postoji u nacionalnom zakonodavstvu ³²⁴.

Sadržaj obaveznog seta finansijskih izveštaja: U našoj zemlji je propisano čak šest obaveznih finansijskih izveštaja. Uvođenjem novog finansijskog izveštaja, gubi se uporedivost, kako na međunarodnom planu (jer MSFI ne propisuju ovaj izveštaj kao zaseban izveštaj u obaveznom setu finansijskih izveštaja), tako i na nacionalnom planu – među pravnim licima različite veličine (videti Tabelu br. 60). Mala, srednja i velika

³²⁴ *Krivični zakonik*, Službeni glasnik R. Srbije 85/05... 121/12, Beograd, Član 238.

pravna lica su na bilansni dan 31.12.2014. godine imala obavezu sastavljanja potpuno novog izveštaja – Izveštaja o ostalom rezultatu, koji sadrži stavke rashoda i prihoda koje nisu uključene u Bilans uspeha, već se uglavnom priznaju kao komponente kapitala. Ostaje sporno na koji način se u novim obrascima finansijskih izveštaja popunjava kolona za prethodnu godinu, jer je došlo do promene, kako sadržaja obaveznog seta finansijskih izveštaja, tako i broja pozicija u finansijskim izveštajima.

Tabela br. 60: Obaveza primene računovodstvene regulative i rokovi za dostavljanje finansijskih izveštaja u Republici Srbiji³²⁵

Obveznici dostavljanja finansijskih izveštaja prema veličini	Propisi i MSFI koji se primenjuju	Sadržaj godišnjeg završnog računa (za javnu objavu)	Rok za dostavljanje redovnog završnog računa	Izveštaji koji se dostavljaju za statističke potrebe	Rok za dostavljanje izveštaja za statističke potrebe
Velika pravna lica	MSFI	Bilans stanja	30. jun naredne poslovne godine	Bilans stanja - Bilans uspeha - Statistički izveštaj	28. februar naredne poslovne godine (02. mart naredne poslovne godine)
Pravna lica koja imaju obavezu sastavljanja konsolidovanih finansijskih izveštaja (matična pravna lica)		Bilans uspeha			
Javna društva i društva koja se odlučuju za primenu MSFI		Izveštaj o ostalom rezultatu			
Srednja pravna lica		Izveštaj o promenama na kapitalu			
Mala pravna lica	MSFI za MSE	Izveštaj o tokovima gotovine			
Mikro i druga pravna lica koja se opredele za primenu MSFI za MSE		Napomene uz finansijske izveštaje			
Mikro pravna lica		Pravilnik ³²⁶			
Druga pravna lica	Bilans uspeha				
Preduzetnici	(Napomene) ³²⁷				
Mala pravna lica i preduzetnici ³²⁸		Bilans stanja Bilans uspeha			

³²⁵ Korigovano prema: Mladenović, D. (2015): *Godišnji finansijski izveštaj za 2014.*, Računovodstvena praksa, br. 2-3, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 11.

³²⁶ *Pravilnik o načinu priznavanja, vrednovanja, prezentacije i obelodanjivanja pozicija u pojedinačnim finansijskim izveštajima mirko i drugih pravnih lica*, Službeni glasnik R. Srbije 118/2013 i 95/2014, Beograd

³²⁷ Druga pravna lica koja nisu razvrstana u mikro pravna lica dostavljaju, pored Bilansa stanja i Bilansa uspeha, još i Napomene uz finansijske izveštaje.

³²⁸ Odnosi se na ona mala pravna lica i preduzetnike koji su se opredelili za nastavak primene *Pravilnika o načinu priznavanja i procenjivanja imovine, obaveza, prihoda i rashoda malih pravnih lica i preduzetnika* (Službeni glasnik R. Srbije 106/06 i 111/06 – ispravka) u skladu sa članom 50. Zakona o računovodstvu.

Obimnost finansijskih izveštaja: Od istog datuma važe nove zvanične šeme bilansa, koje svojim proširenim sadržajem (bilans stanja svih pravnih lica u Srbiji sadrži 156, a MSFI zahtevaju 31 stavku, dok se bilans uspeha sastoji iz 92 stavke, a prema MSFI ovaj bilans obuhvata 30 stavki) čini finansijske izveštaje iz Srbije neuporedivim sa finansijskim izveštajima iz zemalja koje primenjuju MSFI. Osim toga, ove šeme nemaju veću pokaznu moć od starih šema, jer se značajnim povećanjem AOP pozicija nije povećala preglednost, niti analitička vrednost finansijskih izveštaja, već je postinut upravo suprotan efekat: došlo je do gubitka sažetosti i jasnosti. U ovom slučaju će biti potvrđeno da detaljnost nije uvek prednost, već dovodi do nepreglednosti, neuporedivosti i većih troškova od koristi.

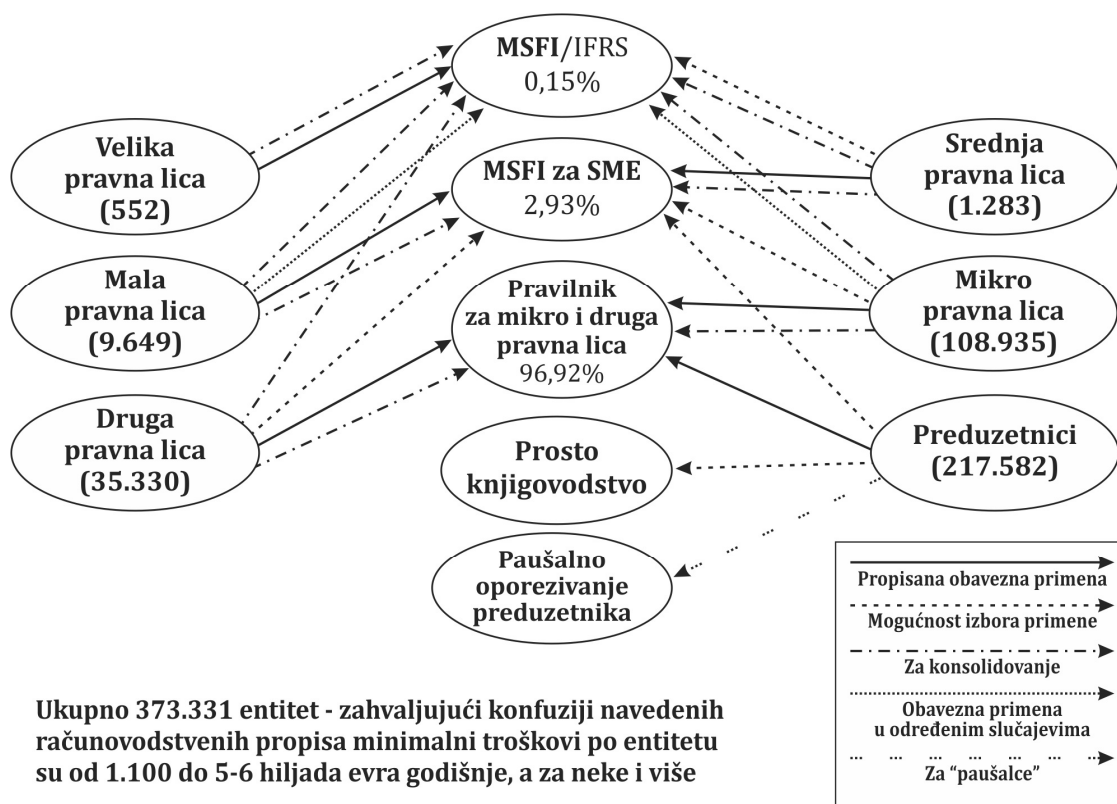
Pragovi razvrstavanja pravnih lica: Prisutna neusklađenost pragova razvrstavanja pravnih lica EU i Srbije (videti Tabelu br. 15) i nepostojanje pragova razvrstavanja za grupe pravnih lica, kao uočeni nedostaci naše regulative, ostaju u senci činjenice da se novim klasifikacijom značajno smanjuje broj pravnih lica koja su obavezna da primenjuju MSFI. Rezultat nove klasifikacije pravnih lica u Srbiji jeste da će manje od 5%³²⁹ svih sastavljenih finansijskih izveštaja biti u potpunosti usklađeno sa međunarodnom računovodstvenom regulativom. MSFI (p) ostaje obavezan za velika pravna lica, matična pravna društva, javna društva i društva koja se pripremaju da postanu javna (videti Šemu br. 11). Dakle, broj onih koji su bili u obavezi da primenjuju MSFI se smanjio po dve osnove: promenom obaveznosti primene MSFI³³⁰ i uvođenjem novih pragova razvrstavanja pravnih lica. Sve ovo jasno upućuje na zaključak da jedino što se postiglo primenom novog Zakona o računovodstvu jeste poništavanje do sada postignutog nivoa harmonizacije finansijskog izveštavanja.

Izveštajne osnove: Brojnost osnova za sastavljanje finansijskih izveštaja prema novom Zakonu u računovodstvu samo potvrđuje gore navedene zaključke. Pravna lica u Srbiji od sada imaju na raspolaganju pet različitih izveštajnih osnova: MSFI, MSFI za MSE, Pravilnik o načinu priznavanja, vrednovanja, prezentacije i obelodanjivanja pozicija u pojedinačnim finansijskim izveštajima za mikro i druga pravna lica, gotovinska osnova računovodstva koju koriste budžetski korisnici i prosto knjigovodstvo koje mogu da koriste preduzetnici, koji su sada svrstani u mikro pravna lica. Pored toga, kod velike većine pravnih lica, ostavljena je mogućnost slobodnog izbora između dve (srednja pravna lica), odnosno tri izveštajne osnove (mikro pravna lica). Konfuzija koja vlada po pitanju različitih izveštajnih osnova i primene pravila finansijskog izveštavanja oslikava Šema br. 18.

³²⁹ Slobodna procena autora na osnovu dostupnih podataka o broju ovih pravnih lica u Srbiji.

³³⁰ Srednja pravna lica mogu da biraju između MSFI i MSFI za MSE, dok druga pravna lica više nisu u obavezi da primenjuju MSFI.

Šema br. 18: Različite osnove finansijskog izveštavanja za poslovne entitete u Republici Srbiji³³¹

Status i položaj profesionalnog računovođe: Novi Zakon o računovodstvu ignoriše profesionalnog računovođu, tako što propisuje da školsku spremu, radno iskustvo i druge uslove za lice koje obavlja poslove vođenja poslovnih knjiga i sastavljanja finansijskih izveštaja uređuje pravno lice, odnosno preduzetnik svojim opštim aktom. Svi uslovi su stvar slobodnog izbora pravnog lica, odnosno preduzetnika. Institucija profesionalnog računovođe se ne pominje, iako u Srbiji postoji preko 40.000 profesionalnih računovođa. Slično je uređeno i registrovanje agencija, odnosno pravnih lica kojima je pružanje računovodstvenih usluga pretežna delatnost. Kompetentnost (potrebno znanje, iskustvo i profesionalna osposobljenost) lica koja direktno rade na pripremi i sastavljanju finansijskih izveštaja nije zakonski definisana, pa je samim tim učinjena nerelevantnom.

Etički kodeks i profesionalna edukacija: Dva važna segmenta međunarodne profesionalne regulative bez kojih je nemoguće postići kvalitetno finansijsko izveštavanje – Etički kodeks za profesionalne računovođe i Međunarodni standardi edukacije –

³³¹ Kako smanjiti malverzacije i zaštititi investitore i poverioce sa posebnim osvrtom na Zakon o računovodstvu i kvalitet finansijskih izveštaja u Srbiji (okrugli sto), saopštenje za javnost, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 07.10.2014, str. 2.

potpuna su nepoznanica za donosioce Zakona o računovodstvu³³². Osim svega gore navedenog, u našem zakonodavstvu ne postoji javna demonstracija zaštite javnog interesa koja bi se ogledala u postojanju procedura koje predviđaju mogućnost gubljenja prava bavljenja računovodstvenom profesijom i pružanja profesionalnih usluga.

Priprema godišnjih finansijskih izveštaja poslovnih entiteta je izuzetno veliki i odgovoran posao za celu računovodstvenu profesiju. Dodatni problem predstavlja to što svaka, pa i najmanja promena u pratećim propisima, kao što su, recimo, nove šifre knjigovodstvenih računa, izmene grupa računa u kontnom okviru ili neke terminološke promene u nazivu bilansnih pozicija, zahteva korekciju u računovodstvenom softveru, izmene šema knjizenja i donosi poslovnim entitetima dodatne troškove, koji najčešće ne prevazilaze koristi tih izmena.

Ukoliko je cilj naše zemlje izgradnja pouzdanog i objektivnog sistema finansijskog izveštavanja, u narednom periodu bi bilo neophodno više uvažavati stavove profesionalne organizacije koja okuplja predstavnike računovodstvene profesije, budući da su oni ti koji neposredno primenjuju zakonska rešenja u svojoj poslovnoj praksi. Tome naročito doprinosi činjenica da je u gotovo svim privredno visoko-razvijenim zemljama profesionalna regulativa dominantna u odnosu na zakonsku regulativu. Negativna iskustva u pogledu donošenja poslednjeg Zakona o računovodstvu, gde mišljenja profesije i stručnjaka iz računovodstvene prakse nisu bila uvažena, a korisni, konstruktivni i produktivni predlozi bili odbačeni, trebalo bi prevazići u narednom periodu.

Na bazi prikupljenih odgovora na poslednje pitanje iz upitnika, koje je bilo otvorenog tipa, prepoznati su najučestaliji problemi u praksi poslovnih entiteta koji koriste MSFI, predložena su moguća rešenja i sumirani ciljevi koji se realizacijom predloženih rešenja mogu ostvariti. U nastavku sledi rezime odgovora računovođa zaposlenih u srednjim i velikim poslovnim entitetima koji primenjuju MSFI.

RAČUNOVODSTVENA PROFESIJA	
- Prisutni problemi:	
	<ul style="list-style-type: none">○ Neodgovarajući tretman računovodstva i finansijskog izveštavanja u Srbiji, kako u domaćim poslovnim entitetima, tako i u multinacionalnim kompanijama koje posluju na teritoriji Srbije.○ Kultura finansijskog izveštavanja je na izrazito niskom nivou.○ Očigledan deficit kvalitetnih pripadnika profesije.
- Moguća rešenja:	
	<ul style="list-style-type: none">○ Zakonski obavezna sertifikacija profesionalnih zvanja iz oblasti računovodstva za lica odgovorna za sastavljanje finansijskih izveštaja od

³³² Pominju se samo u Zakonu o reviziji.

<p>strane međunarodno priznate profesionalne organizacije kojoj će sertifikacija biti delegirana.</p> <ul style="list-style-type: none">○ Veći akcenat na praktično obrazovanje i usavršavanje diplomiranih računovođa i revizora, nakon završetka studija, radi dobijanja kvalitetnog kadra u ovoj profesiji.
<p>- Ciljevi:</p>
<ul style="list-style-type: none">○ Suština je uvođenje ograničenja da se zanimanjem računovođe i revizora bave samo stručna lica koja moraju ulagati u unapređenje svog znanja i blagovremeno praćenje propisa ne bi li se izbeglo omalovažavanje struke.○ Poboljšati status profesije (unaprediti računovodstvenu profesiju) zakonskom regulativom i podići cenjenost profesije na nivo koji zasluđuje.
<p style="text-align: center;">ZAKONSKA REGULATIVA</p>
<p>- Prisutni problemi:</p>
<ul style="list-style-type: none">○ Suviše kratko vreme između donošenja i primene regulative (novi propisi se donose “danas”, a primenjuju već “od sutra”).○ Česta izmena zakonskih propisa, tj. menjanje istih na svakih par meseci bez objašnjenja i konkretnih razloga.○ Nerazumevanje regulatora o kompleksnosti sprovođenja promena u multinacionalnim kompanijama i uopšte velikim poslovnim entitetima – poslednji primer predstavljaju dve izmene kontnog okvira za nepunih 9 meseci.○ Suštinskim izmenama regulative (pogotovo na kraju godine, a koje se primenjuju na sastavljanje finansijskih izveštaja za godinu u kojoj su doneti novi propisi) unosi se zabuna i komplikuje proces kvalitetnog knjigovodstvenog obuhvatanja poslovnih promena i sastavljanja finansijskih izveštaja.
<p>- Moguća rešenja:</p>
<ul style="list-style-type: none">○ Uspostavljanje razumnog vremena za primenu nove zakonske i podzakonske regulative od momenta donošenja iste.○ Uvođenje boljeg sistema informisanja o novodonetim i/ili promenjenim zakonskim propisima i podzakonskim aktima za lica koja se bave ovom profesijom.○ Uskladiti zakonsku regulativu sa aktuelnom međunarodnom regulativom EU i prestati sa izmenama zakonske regulative.○ Pojednostavljenje propisa iz oblasti računovodstva i revizije i prestanak čestih izmena kontnog plana i zvaničnih obrazaca finansijskih izveštaja.○ Veća angažovanost stručnih lica iz privrede i lica sa bogatom praksom u računovodstvu i reviziji prilikom donošenja i usklađivanja zakonske regulative i podzakonskih akata.

<p>- Ciljevi:</p> <ul style="list-style-type: none">○ Bolja informisanost pripadnika profesije o izmenama i novinama u zakonskoj i podzakonskoj regulativi.○ Sprečiti neusalgašenost podzakonske sa zakonskom regulativom.○ Sprečiti objavljivanje zakonske regulative pre nego što bude doneta i prateća podzakonska regulativa.○ Uključiti u proces predlaganja i donošenja nove zakonske i podzakonske regulative lica koja su kompetentna, stručna i priznata u svojoj profesiji.
MEĐUNARODNA REGULATIVA
<ul style="list-style-type: none">- Izbeći delimičnu primenu MSFI. Uvesti potpunu primenu MSFI na odgovarajući način ili ne uvoditi uopšte primenu MSFI.- Razmotriti rešenje da primena MSFI bude obavezna samo za poslovne entitete koji se kotiraju na berzi hartija od vrednosti.- Revizija treba da bude obavezna samo za poslovne entitete koji se kotiraju na berzi hartija od vrednosti.- Ukinuti postojanje višestrukog okvira za finansijsko izveštavanje (MFSI, MSFI za MSE, Pravilnik Ministarstva finansija).
TUMAČENJE REGULATIVE
<ul style="list-style-type: none">- Uvesti jednoznačno tumačenje zakonske i podzakonske regulative.- Doneti jasnu i usklađenu zakonsku regulativu bez potrebe za dodatnim mišljenjem.- Izbeći tumačenje MSFI od strane Ministarstva finansija, jer Ministarstvo finansija nema kapacitet za pravilno tumačenje MSFI, niti primena MSFI podrazumeva da postoji neko državno telo čiji je zadatak da tumači iste.- Izbeći tumačenje zakonske i podzakonske regulative iz oblasti računovodstva od strane Poreske uprave (iz sličnih razloga).- Tumačenja svih propisa svesti na minimum, ali dovesti na viši nivo preciznost u definisanju svakog člana zakona.- Rešiti problem neažurnog praćenja i prevoda MSFI.
KONTROLA FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA
<ul style="list-style-type: none">- Veća fleksibilnost i razumevanje državnih tela pri sprovođenju kontrole finansijskog izveštavanja.

UNAPREĐENJA U FINANSIJSKOM IZVEŠTAVANJU U SRBIJI	
- Moguća rešenja:	<ul style="list-style-type: none"> ○ Uvođenje elektronskih sistema za svaku pojedinačnu oblast finansijskog izveštavanja u kojoj je to potrebno (npr. <i>FreeBalance</i> sistem za vođenje poslovnih knjiga ili <i>Payroll</i> sistem za obračun zarada), a koji bi u potpunosti olakšali rad kako računovođa, tako i kontrolora. ○ Obezbediti računovođama nezavisnost u radu u odnosu na poslodavca usvajanjem modela gde bi se zarade rukovodilaca računovodstva finansirale iz izvora van poslovnog entiteta gde je angažovan. ○ Pojednostaviti primenu propisa u oblasti konsolidovanih poslovnih entiteta. ○ Uskladiti iskazanu računovodstvenu i poresku dobit.
- Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none"> ○ Uхватiti “korak” sa najnovijim tehnološkim rešenjima koja su u primeni u finansijskom izveštavanju zemalja EU, a prvenstveno zemalja u okruženju. ○ Obezbediti nezavisnost i integritet rukovodilaca računovodstva. ○ Podići kulturu finansijskog izveštavanja na viši nivo. ○ Podići svest regulatora, menadžera i vlasnika o značaju finansijskog izveštavanja.

12.2. Ograničenja i problemi kod poslovnih entiteta koji primenjuju MSFI za MSE

U svim zemljama, pa tako i u Srbiji, mali i srednji entiteti čine značajnu većinu u privatnom sektoru privrede (videti Tabelu br. 11 u IV poglavlju). Njihove potrebe, problemi i izazovi različiti su od onih sa kojima se u svom poslovanju susreću veliki entiteti. Ova različitost odnosi se i na oblast finansijskog izveštavanja. Različitost je posebno izražena u strukturi korisnika finansijskih izvšetaja i njihovim informacionim potrebama. Finansijsko izveštavanje malih i srednjih entiteta usmereno je, pre svega, na državu kao najvažnijeg eksternog korisnika, a izveštavanje za interne potrebe je ili zapostavljeno ili ne postoji.

Razlike između malih i srednjih, s jedne strane, i velikih entiteta, s druge strane, javljaju se u pogledu uloge računovođa i značaju njihovih savetodavnih usluga. Ovo je dokazalo

istraživanje³³³ objavljeno 2010. godine od strane IFAC-a. Računovođe u MSE su daleko popularniji i zastupljeniji izvor eksternog savetovanja u pogledu podrške poslovanju MSE, što se može zaključiti pregledom Tabele br. 61 koja sadrži hronološki pregled izvršenih istraživanja na ovu temu.

Tabela br. 61: Savetodavna uloga računovođa u MSE³³⁴

Godina istraživanja	Istraživači	Računovođe kao izvor savetodavnih usluga
1998	Kirby et al.	37 %
2000	Robson i Bennett	83 %
2002	Bennett i Smith	74 %
2003	Jay i Schaper	93 %
2004	Gooderham et al.	45 %
2006	Berry et al.	85 %
2006	Carter i Mason	57 %
2007	SERT Team	61 %

Najveći problem računovođa u MSE jeste da ih menadžment posmatra kao obične knjigovođe koje su tu bi se ispunili zakonski uslovi sastavljanja finansijskih izveštaja. Menadžment u MSE veruje da računovođe na stvaraju novodonetu vrednost i samim tim ih ne doživljava kao zaposlene bez kojih upravljanje poslovnim entitetom nije moguće.³³⁵

Prednosti malih i srednjih poslovnih entiteta u odnosu na velike poslovne entitete su:

- Neposredno interesovanje vlasnika i jednostavna struktura vlasništva;
- Usmerenost na ostvarenje maksimalne dobiti i brzo prilagođavanje tržištu;
- Razumno preuzimanje rizika, samouverenost i odgovornost, nezavisnost u donošenju odluka;
- Stvaranje novih radnih mesta;
- Manje posledice za okruženje u slučaju neuspeha (u poređenju sa velikim poslovnim entitetima);
- Mogućnost proizvodnje specifičnih proizvoda u malim serijama, pa se potreba za sredstvima lakše zadovoljava.³³⁶

³³³ *The Role of Small and Medium Practices in Providing Business Support to Small and Medium-Sized Enterprises* (2010), Small and Medium Practices Committee, IFAC, New York.

³³⁴ Ibidem, p. 13

³³⁵ Dečman, N. (2013): *Uloga računovodstvene profesije u osiguranju informacijske podloge za poslovno odlučivanje u malim i srednjim poduzećima Republike Hrvatske*, Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, br. 2, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 5.

³³⁶ Stojanović, R. (2014): *Razlike između Međunarodnog standarda finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete i „punih“ Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja*, Računovodstvena praksa, br. 20, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 5.

Na bazi prikupljenih odgovora na poslednje pitanje iz upitnika, koje je bilo otvorenog tipa, prepoznati su najučestaliji problemi u praksi poslovnih entiteta koji koriste MSFI za MSE, predložena su moguća rešenja i sumirani ciljevi koji se realizacijom predloženih rešenja mogu ostvariti. U nastavku sledi rezime odgovora računovođa zaposlenih u malim i srednjim poslovnim entitetima koji primenjuju MSFI za MSE.

RAČUNOVODSTVENA PROFESIJA	
- Prisutni problemi:	<ul style="list-style-type: none">○ Profesijom se bave svi, čak i oni koji nemaju adekvatno znanje, kvalifikacije, iskustvo i ne poznaju/poštuju osnove profesionalne etike.○ Neregistrovane, nelegalne i sumnjive knjigovodstvene agencije nestručno i neprofesionalno vode poslovne knjige.
- Moguća rešenja:	<ul style="list-style-type: none">○ Konkretnim izmenama u zakonskoj regulativi urediti položaj i status profesionalnih računovođa.○ Uvesti obavezno polaganja stručnog ispita tako da samo sertifikovane računovođe mogu da se bave poslovima u oblasti računovodstva i revizije.○ Formirati Komoru ovlašćenih računovođa (po ugledu na Komoru ovlašćenih revizora) koja bi delovala u interesu svih računovođa i koja bi, između ostalog, definisala minimalnu cenu rada u profesiji, što je preduslov povećanja kvaliteta rada računovođa.
- Ciljevi:	<ul style="list-style-type: none">○ Pomeriti računovodstvenu profesiju sa margina.○ Zaštiti računovodstvenu profesiju i poboljšati položaj njenih pripadnika tako da oni ponovo uživaju poštovanje koje im pripada.
ZAKONSKA REGULATIVA	
- Prisutni problemi:	<ul style="list-style-type: none">○ Zakonska regulativa se ne donosi na vreme i ne postoji dovoljna vremenska distanca za prilagođavanje na promene i novine.○ Uvođenje velikih promena u zakonskoj i podzakonskoj regulativi u vreme velikih knjigovodstvenih poslova (obračunski periodi PDV-a, u vreme izrade završnog računa, itd.).○ Česte promene u zakonskoj regulativi prilično otežavaju rad računovođa.○ Zakonska regulativa nije jasna i jednoznačna – svako ministarstvo ima svoje posebno mišljenje i svaki inspektor ima svoje mišljenje.

<p>- Moguća rešenja:</p> <ul style="list-style-type: none">○ Doneti konkretne i precizne zakone koji će biti primenjivani dugi niz godina (a, ne samo za vreme trajanja mandata neke vlade) i usklađeni sa računovodstvenom regulativom EU.○ Uvesti strogu zakonsku odgovornost za sastavljanje finansijskih izveštaja.○ Uvesti za MSE manji obim finansijskih izveštaja i jednostavnije obrasce.○ Vratiti obrasce koji su bili u aktuelni do 2013. godine, jer imaju manje pozicija i jednostavniji su za primenu, a i privreda ne bi imala dodatne troškove u teškim uslovima „borbe za opstanak”.○ Propisati jedinstven kontni okvir i jasnu, nedvosmisleno zakonsku i podzakonsku regulativu.
<p>- Ciljevi:</p> <ul style="list-style-type: none">○ Prilagoditi zakonsku i podzakonsku regulativu situaciji u privredi i položaju poslovnih entiteta u Srbiji.○ Veća saradnja između regulatora i pripadnika profesije iz prakse prilikom izmena zakonske i podzakonske regulative.○ Postizanje potpune usklađenosti podzakonske regulative sa zakonskom i zakonske sa međunarodnom regulativom.
MEĐUNARODNA REGULATIVA
<p>- Veća razumljivost u stručnim publikacijama iz oblasti međunarodne regulative.</p>
KONTROLA FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA
<ul style="list-style-type: none">- Prekinuti praksu slanja višednevnih finansijskih kontrola u kritičnim periodima (obračunski periodi PDV-a i period izrade godišnjeg računa).- Regulisati ko snosi odgovornost i sankcije za nekvalitetne finansijske izveštaje.- Uvesti softversko rešenje za plaćanje obaveza prema državi.- Unaprediti kontrolu i rad inspekcijskih službi.
UNAPREĐENJA U FINANSIJSKOM IZVEŠTAVANJU U SRBIJI
<ul style="list-style-type: none">- Uvesti standardizaciju na polju računovodstvenog softvera i izvršiti sertifikaciju takvih programskih rešenja. Uvesti obavezu primene samo sertifikovanog računovodstvenog softvera.- Uvođenje institucije poreskog savetnika – lice koje potpisuje i odgovara za tačnost poreskih prijave.- Jednostavnije, ažurnije i blagovremeno informisanje o novinama u zakonskoj i podzakonskoj regulativi u oblasti računovodstva.- Uvođenje obaveznog stručnog usavršavanja, ali njegovu cenu prilagoditi svakom

poslovnom entitetu pojedinačno (npr. ne može cena biti ista za veliki poslovni entitet i za mali poslovni entitet ili preduzetnika – početnika, jer je tada „igra” neravnopravna).

- Urediti minimalne zakonske uslove za otvaranje knjigovodstvene agencije. Cene knjigovodstvenih usluga treba tarifirati na nivou cele zemlje.
- Unapređenje i promena načina saradnje računovođa i poreskih organa.

13. Predlog okvira budućih aktivnosti u oblasti harmonizacije procesa finansijskog izveštavanja

„Jedno od osnovnih pravila svemira je da ništa nije savršeno. Savršenstvo ne postoji. Bez nesavršenosti, ni vi, ni ja ne bismo postojali.”
(Stephen Hawking)

Pre prikaza i tumačenja predloga okvira budućih aktivnosti u oblasti harmonizacije finansijskog izveštavanja u Republici Srbiji, opravdano je postaviti pitanje zašto je potrebno harmonizovati finansijsko izveštavanje u zemlji sa statusom kandidata za članstvo u EU? Iako je odgovor na ovo pitanje već obrazložen u teoretskom delu doktorske disertacije, nije na odmet da se na ovom mestu apostrofira sledeće:

- Zbog toga što su MSFI potvrđeno najbolje međunarodno iskustvo i praktično rešenje u oblasti računovodstvene regulative i
- Zbog toga jer je EU *Acquis communautaire* visoko kvalitetan model za regulisanje računovodstva u zemljama koje se međusobno razlikuju po svojim karakteristikama³³⁷.

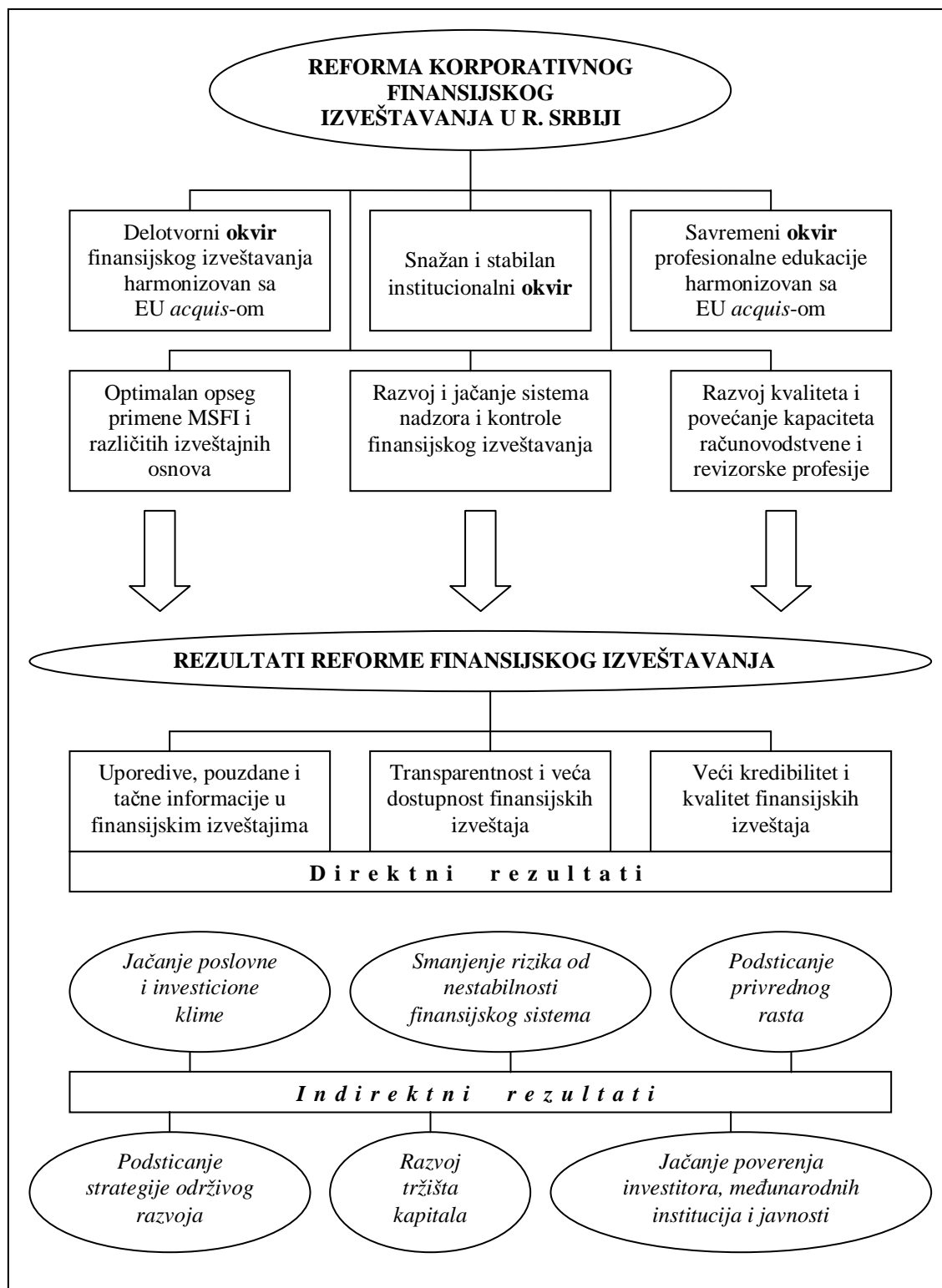
Poznato je da se u uslovima globalizacije poslovanja regulacija finansijskog izveštavanja uzdiže sa nacionalnog na nadnacionalni nivo, što zahteva usvajanje MSFI i EU *Acquis communautaire*-a i njihovu istovremenu implementaciju u nacionalnu regulativu i sistem finansijskog izveštavanja. Program *EU-REPARIS*³³⁸ podržava usklađivanje zakonske regulative sa EU *Acquis communautaire*-om sa aspekata finansijskog izveštavanja i u ovaj program su uključene sve zemlje Jugoistočne Evrope³³⁹, kao kandidati za proširenje EU. Cilj *EU-REPARIS*-a je da podrži implementaciju okvira korporativnog finansijskog izveštavanja u skladu da pravnim tekovinama EU u zemljama Jugoistočne Evrope s akcentom na promovisanje veće dostupnosti, transparentnosti i pouzdanosti finansijskih informacija. Ovaj program takođe pomaže razvoj i održavanje relevantnosti i stručnosti računovodstvene profesije.

³³⁷ Detaljnije videti: *Izveštaj o poštovanju standarda i propisa (ROSC) za Srbiju i Crnu Goru – Republiku Srbiju: Računovodstvo i revizija* (2005), Svetska banka, str. 1-3.

³³⁸ Detaljnije videti: *Road to Europe – Program of Accounting Reform and Institutional Strengthening (REPARIS): Program Description and Program Plan* (2015), Centre for Financial Reporting Reform (CFRR), Governance Global Practice, The World Bank, Vienna

³³⁹ Albanija, Bosna i Hercegovina, BJR Makedonija, Crna Gora i Srbija.

Šema br. 19: Okvir budućih aktivnosti u oblasti harmonizacije finansijskog izveštavanja³⁴⁰

³⁴⁰ Šemu osmislio autor.

Nakon studiozne analize programa³⁴¹, vodiča³⁴² i nacionalne strategije³⁴³, a uzimajući u obzir ekonomski profil³⁴⁴ naše zemlje i uvažavajući rezultate sprovedenog empirijskog istraživanja u ovoj doktorskoj disertaciji (videti tačku 11. i 12.), predložen je okvir budućih aktivnosti u oblasti harmonizacije procesa finansijskog izveštavanja u Srbiji (videti Šemu br. 19). Buduće aktivnosti bi trebale da se realizuju na polju tri najvažnija okvira – okvira finansijskog izveštavanja, institucionalnog okvira i okvira profesionalne edukacije i trebale bi da obuhvate rad na:

- 1) *Izradi delotvornog regulatornog okvira finansijskog izveštavanja harmonizovanog sa aktuelnom međunarodnom regulativom (MSFI i EU acquis), a što bi podrazumevalo: novu poddelu prioriteta u smislu da profesionalna regulativa ima prednost u odnosu na zakonsku regulativu, istim zakonom urediti oblast računovodstva i revizije, jer su u pitanju dve neodvojive oblasti, potpunu harmonizaciju obrazaca finansijskih izveštaja, blagovremeno i sveobuhvatno ažuriranje zakonske sa profesionalnom regulativom, kao i unapređenje zakonske regulative po mnogim tačkama koje su sporne (a, koje su detaljno identifikovane u tačkama 10. i 12. ove doktorske disertacije).*
- 2) *Izradi snažnog i stabilnog institucionalnog okvira, jer je jak institucionalni okvir neophodan uslov za implementaciju regulatornog okvira finansijskog izveštavanja i potpuno sprovođenje EU acquis-a.*
- 3) *Izradi savremenog okvira profesionalne edukacije harmonizovanog sa aktuelnom međunarodnom regulativom (IES i EU acquis), a o čemu je bilo reči u tački 7.2.*
- 4) *Postizanju optimalnog opsega primene MSFI i različitih izveštajnih osnova, pri čemu bi se na nivou poslovnih entiteta trebao razmotriti odnos troškova i koristi pri prelasku na MSFI, kao i da veliki broj izveštajnih osnova (Šema br. 18) ima negativan uticaj na proces harmonizacije finansijskog izveštavanja. Osim brojnih izveštajnih osnova, poseban problem predstavlja i postojanje čak 14 različitih kontnih okvira.*
- 5) *Razvoju i jačanju sistema nadzora i kontrole finansijskog izveštavanja, s akcentom na plansko i kontinuirano sprovođenje nadzora nad kvalitetom finansijskih izveštaja od strane nezavisnih tela, kao i na neophodnost aktiviranja konkretnih sankcija i kaznenih mera u zakonskoj regulativi, a sve u cilju postizanja efikasnosti sistema kontrole.*

³⁴¹ *Road to Europe – Program of Accounting Reform and Institutional Strengthening (REPARIS): Program Description and Program Plan* (2015), Centre for Financial Reporting Reform (CFRR), Governance Global Practice, The World Bank, Vienna

³⁴² *Guide to Corporate Sector Accounting and Auditing in the EU Acquis Communautaire* (2015), Third Edition, Centre for Financial Reporting Reform (CFRR), Governance Global Practice, The World Bank, Vienna

³⁴³ *Nacionalna strategija za unapređenje kvaliteta korporativnog finansijskog izveštavanja i revizije za period od 2011. do 2020. godine* (2011), Vlada Republike Srbije, Beograd

³⁴⁴ *Doing Business 2015 – Going Beyond Efficiency: Serbia – Economy Profile* (2014), The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 12th Edition, Washington

- 6) *Razvoju kvaliteta i povećanju kapaciteta računovodstvene i revizorske profesije*, a u cilju poboljšanja njihovog ugleda i dobijanja zasluženog statusa, koji su u poslednje vreme ozbiljno narušeni. Neke od mera u okviru ove aktivnosti bile bi: uvođenje obavezne međunarodno priznate sertifikacije sa strogo definisanim kriterijumima, definisanje stepena i vrste obrazovanja i praktičnog iskustva pri obavljanju poslova iz oblasti računovodstva, uvođenje jedinstvenog cenovnika računovodstvenih i revizorskih usluga, kao i drugih mera koje bi podstakle delovanje tržišne discipline.

Iz pomenutih aktivnosti u oblasti harmonizacije proistekli bi sledeći **direktni rezultati** reforme korporativnog finansijskog izveštavanja u domicilnoj praksi:

- *Uporedive, pouzdane i tačne informacije* u finansijskim izveštajima, odnosno informacije koje zadovoljavaju sve kvalitativne karakteristike po međunarodnoj računovodstvenoj regulativi. Samo takve informacije mogu istinito i pošteno prikazati ekonomsku realnost i smanjiti informacionu asimetriju. Ako su informacije lišene navedenih karakteristika, finansijsko izveštavanje gubi smisao.
- *Transparentnost i veća dostupnost finansijskih izveštaja*, zato što “transparentni finansijski izveštaji u nacionalnim okvirima doprinose: efektivnoj alokaciji kapitala, olakšavanju protoka kapitala, jednostavnosti protoka stranih investicija, stimulaciji prometa hartija od vrednosti i ravnomernoj raspodeli bogatstva, jer onemogućavaju ostvarivanje neuobičajeno visokih sopstvenih dobitaka na račun drugih”.³⁴⁵
- *Veći kredibilitet i kvalitet finansijskih izveštaja*, zato što finansijski izveštaji predstavljaju „osnovu za procenu profitabilnosti, procenu izloženosti preduzeća kratkoročnim i dugoročnim poslovno-finansijskim rizicima (likvidnosti i solventnosti), procenu izloženosti riziku od stečaja, procenu konkurentske pozicije sopstvenog i tuđeg preduzeća, procenu finansijske snage poslovnih partnera (kupaca i dobavljača), procenu ranih upozoravajućih signala, postavljanje strategije, kontrole implementacije strategije, oblikovanje finansijske strukture, vrednovanje sopstvenog i tuđih preduzeća potencijalnih kandidata za preuzimanje, najbolje polazište za projektovanje budućih ostvarenja, vrednovanje cena akcija, procenu atraktivnosti ulaganja u pojedinu granu ili konkretno preduzeće i drugo“.³⁴⁶

Indirektni rezultati su brojni, a među najznačajnije svakako spadaju:

- Jačanje poslovne i investicione klime i izgradnja zdravog poslovnog ambijenta,
- Smanjenje rizika od nestabilnosti finansijskog sistema i jačanje finansijske stabilnosti privrede,
- Razvoj tržišta kapitala,

³⁴⁵ Novičević, B. (2015): *Uzroci i posledice nekvalitetnog finansijskog izveštavanja u Republici Srbiji*, Računovodstvo, br. 2, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 35-36.

³⁴⁶ Malinić, D. (2015): *Kritički osvrt na sadržinu i strukturu zvaničnih finansijskih izveštaja*, Računovodstvo, br. 2, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 54.

- Podsticanje privrednog rasta,
- Podsticanje strategije održivog razvoja i
- Jačanje poverenja investitora, međunarodnih institucija i javnosti u nacionalnu ekonomiju.

Predloženi okvir budućih aktivnosti u oblasti harmonizacije finansijskog izveštavanja u Srbiji mogao bi se kraće nazvati modelom „3-6-9“³⁴⁷, jer se u *tri* okvira realizacijom najmanje *šest* aktivnosti ostvaruje *devet* najznačajnijih rezultata. Navedeni rezultati koji bi se postigli sprovođenjem reforme korporativnog finansijskog izveštavanja projektovani su uz uvažavanje aksioma da je finansijsko izveštavanje u funkciji korporativnog upravljanja, poslovnog odlučivanja investitora i menadžmenta, korporativne odgovornosti i u funkciji minimiziranja rizika poslovanja³⁴⁸.

Predlog reforme korporativnog finansijskog izveštavanja, tj. predlog okvira budućih aktivnosti u oblasti harmonizacije finansijskog izveštavanja pokušaj je da se ukaže na greške koje su učinjene u prethodnom periodu i da se konačno stane na kraj izrazito čestim, najčešće bezrazložnim i neopravdanim, a povrh svega retrogradnim promenama zakonske regulative³⁴⁹ koje vode ka narušavanju kvaliteta finansijskog izveštavanja i ugleda pripadnika računovodstvene i revizorske profesije u Srbiji. Harmonizacija zakonske sa profesionalnom računovodstvenom regulativom je složen proces sa dugogodišnjom praksom u našoj zemlji. I taj proces nije karakterističan samo za Srbiju, nego i za zemlje koje su manje ili više ekonomski razvijene i/ili imaju manje ili više bogatu tradiciju finansijskog izveštavanja od Srbije. Međutim, iako harmonizacija zakonske sa profesionalnom regulativom traje više od decenije, poslednje doneti zakonski i podzakonski akti vratili su domicilno finansijsko izveštavanje nekoliko koraka unazad. Posledice mogu biti ogromne³⁵⁰ i u velikoj meri prevazilaze troškove donošenja i uvođenja takve zakonske regulative.

³⁴⁷ O simbolici upravo ovih brojeva govori i naš najveći naučnik, Nikola Tesla, koji je jednom prilikom rekao: „Ako biste samo znali svu „moć“ brojeva 3, 6 i 9, onda biste u rukama držali „ključ“ univerzuma.“

³⁴⁸ Rezultati opsežnih istraživanja, brojnih naučnih studija i akademskih članaka objavljenih u poslednjih 10 godina u svetu dokazuju navedene pozitivne efekte harmonizovanog finansijskog izveštavanja, a koji na ovom mestu neće biti citirani, jer se radi o preko 70 različitih izvora literature koji nisu usko vezani za oblast ove doktorske disertacije.

³⁴⁹ U poslednjih 13 godina, u Srbiji su doneta tri zakona iz oblasti računovodstva i jedan zakon iz oblasti revizije, a sve to je pratilo donošenje velikog broja podzakonskih akata. Osim toga, vršene su naknadne izmene tih zakona koje su povlačile donošenje još podzakonskih akata. Posebno je uočljivo često menjanje kontnih okvira, obrazaca finansijskih izveštaja i izveštajnih osnova. I sve ove promene i izmene ne bi bile toliko loše da su vodile ka približavanju aktuelnoj profesionalnoj regulativi i harmonizaciji finansijskog izveštavanja. Baš naprotiv, svaki novi zakon i svaki novi podzakonski akt samo je udaljavao finansijsko izveštavanje u Srbiji od profesionalne regulative i poništavao do tada postignute rezultate u harmonizaciji finansijskog izveštavanja. I ne samo to – svaki novi zakon i svaki novi podzakonski akt podrazumevao je velike (neopravdane i nepotrebne) troškove kod poslovnih entiteta u Srbiji.

³⁵⁰ Detaljnije videti: Malinić, D. (2015): *Kritički osvrt na sadržinu i strukturu zvaničnih finansijskih izveštaja*, Računovodstvo, br. 2, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, str. 50-54.

Zaključak

Potreba za harmonizacijom finansijskog izveštavanja nije pitanje izbora, već nužnosti. Harmonizacija se realizuje putem računovodstvene regulative čiju okosnicu čine MSFI i direktive Evropske unije koje uređuju oblast računovodstva. MSFI, kao odraz najboljih postojećih računovodstvenih praksi, nemaju rešenje za sve računovodstvene probleme i ne pružaju odgovore na sva moguća pitanja u praksi. Oni ostavljaju slobodu pripadnicima računovodstvene profesije da prosuđuju, procenjuju, tumače i vrše izbor između ponuđenih alternativa, ali uvek u skladu sa osnovnim ciljem finansijskog izveštavanja. Iz tog razloga je važno konstruisati i izgraditi okruženje u kom će se primenjivati MSFI i direktive Evropske unije. Elementi tog okruženja koji treba sinergijski da doprinesu harmonizaciji finansijskog izveštavanja su: okvir finansijskog izveštavanja, institucionalni okvir i učesnici u regulaciji, kreiranju i realizaciji finansijskog izveštavanja, među kojima se posebno ističu državna regulatorna tela, računovodstvena profesija i međunarodne profesionalne institucije.

Na bazi sprovedenog empirijskog istraživanja identifikovana su prisutna ograničenja i uočeni su problemi u procesu harmonizacije finansijskog izveštavanja u domicilnoj praksi. Uzimajući u obzir rezultate empirijskog istraživanja i savremene trendove i pravce razvoja u ovoj oblasti, konstruisan je okvir budućih aktivnosti na sprovođenju dalje harmonizacije procesa finansijskog izveštavanja, što je i bio **primarni cilj istraživanja**. Svrha okvira budućih aktivnosti je da se regulatornim telima, pre svih, a potom i računovodstvenoj profesiji, stejholderima i zainteresovanoj javnosti u domicilnom poslovnom okruženju argumentovano predlože dalji koraci u harmonizaciji finansijskog izveštavanja i pravci razvoja okruženja u kom jedino može opstati primena međunarodne računovodstvene profesionalne regulative. Na taj način bi naša zemlja uspešno ispunila obavezu sprovođenja potpune harmonizacije prakse finansijskog izveštavanja, kao jedne od obaveza na putu ka pridruživanju Evropskoj uniji. Na ovaj način je potvrđen **društveni doprinos** doktorske disertacije.

U okviru doktorske disertacije realizovano je prvo empirijsko istraživanje u računovodstvenoj praksi privatnog sektora Republike Srbije nakon poslednjih izmena profesionalne i zakonske regulative, a što predstavlja originalan **naučno-istraživački doprinos** ove doktorske disertacije. Pomenuti doprinos verifikovan je od strane Evropske računovodstvene asocijacije (EAA – European Accounting Association) koja je na bazi podnete prijave doktorske disertacije i pregleda plana istraživanja izabrala 2013. godine ovu doktorsku disertaciju među dvadeset najboljih u Istočnoj Evropi iz oblasti računovodstva. Ujedno je to bila i jedina doktorska disertacija iz Srbije koja je dospela na listu dvadeset najboljih.

Intenzivnim šestomesečnim anketiranjem na teritoriji Republike Srbije sakupljeno je 14.196 odgovora od strane 338 ispitanika. Naknadnim testiranjima, utvrđeno je da ovaj

uzorak istraživanja ispunjava sve uslove reprezentativnog i slučajnog uzorka dovoljne veličine. Na ovaj način kreirana je baza podataka koja je poslužila za testiranje glavne hipoteze postavljene na početku izrade doktorske disertacije i predlaganje okvira budućih aktivnosti. Statistička obrada podataka izvršena je primenom jednofaktorske analize varijanse i višestruke regresije upotrebom tri različite korelacione tehnike, a u skladu sa koncipiranim okvirom istraživanja.

Shodno postavljenom okviru istraživanja, unapred definisanim elementima po kojima će glavna hipoteza biti dokazana i rezultatima dobijenih istraživanjem, glavna hipoteza je potvrđena i to u delu da:

- Finansijski izveštaji po MSFI koji zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije, između Srbije i zemalja van EU, kao i između Srbije i zemalja EU;
- Finansijski izveštaji po MSFI koji pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU;
- Finansijski izveštaji po MSFI koji istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU;
- Finansijski izveštaji po MSFI koji sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU;
- MSFI koji pokrivaju sve potrebne aspekte sastavljanja finansijskih izveštaja u Srbiji doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU;
- Aktuelni priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU;
- Razumljivi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI doprinose uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU;
- Kontrola nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja od strane internih organa doprinosi uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije;
- Kontrola usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom od strane internih organa doprinosi uporedivosti finansijskih izveštaja na nivou Srbije;
- Finansijski izveštaji po MSFI koji zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije, između Srbije i zemalja van EU, kao i između Srbije i zemalja EU;
- Finansijski izveštaji po MSFI koji pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU;
- Finansijski izveštaji po MSFI koji istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU;

- Finansijski izveštaji po MSFI koji sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja između Srbije i zemalja van EU, odnosno EU;
- Aktuelni raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU;
- Razumljivi raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI visoko statistički značajno pozitivno koreliraju sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije i između Srbije i zemalja EU;
- Kontrola vršena od strane internih organa nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja statistički značajno pozitivno korelira sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije;
- Kontrola vršena od strane internih organa o usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom visoko statistički značajno pozitivno korelira sa uporedivošću finansijskih izveštaja na nivou Srbije.

Na osnovu gore navedenog, zaključuje se da je glavna hipoteza potvrđena po svih sedamnaest elemenata. Odnosno, rezultati sprovedenog istraživanja dokazuju da proces harmonizacije finansijskog izveštavanja obezbeđuje uporedivost informacija iz finansijskih izveštaja, pod uslovom da poslovni entiteti u kreiranju istih primenjuju MSFI. Time se **prihvata glavna hipoteza** da proces harmonizacije finansijskog izveštavanja obezbeđuje nesmetano poslovno komuniciranje putem informacija iz finansijskih izveštaja, pod uslovom da poslovni entiteti u kreiranju istih primenjuju jednoobrazan okvir finansijskog izveštavanja i jedinstvena pravila, principe, smernice, standarde i tumačenja postavljena od strane kompetentnih i međunarodno priznatih profesionalnih organizacija.

Doktorska disertacija je rezultat samostalnog rada i nezavisnog istraživanja jednog autora, a opštepoznato je da na trenutnom stepenu razvoja savremene nauke usamljeni istraživač često nije dovoljan za postizanje zapaženih naučnih rezultata. Za ostvarivanje istaknutih rezultata potrebni su multidisciplinarni timovi istraživača i naučnih radnika, čak i u društvenim naukama, te se ovo smatra jednim od prisutnih **ograničenja** ove doktorske disertacije. Drugo moguće ograničenje doktorske disertacije direktno je vezano za upotrebu statističkih tehnika u istraživanjima u oblasti društvenih nauka. Naime, istraživanja u društvenim naukama se ne mogu sprovesti u uslovima kontrolisanog eksperimenta, nemoguće je uključiti sve promenljive i identifikovati sve faktore koji utiču na problem istraživanja i nemoguće je isključiti sve greške, bilo da su one predviđene pre početka istraživanja, bilo da se one ne mogu predvideti ili naknadno identifikovati.

Treće ograničenje doktorske disertacije leži u činjenici da su rezultati istraživanja odraz trenutnog stanja u domicilnoj praksi finansijskog izveštavanja i da bi rezultati bili u određenoj meri ili čak dijametralno različiti u ponovljenom istraživanju nakon određenog vremenskog perioda, te bi dobijene zaključke trebalo uzeti sa određenom dozom rezerve. Poznato je da je oblast finansijskog izveštavanja vrlo dinamična u smislu čestih izmena regulative, kako profesionalne, tako i zakonske. Kako bi se blagovremeno ispratile

novine i efekti promena u ovoj oblasti, neophodna su konstantna istraživanja. Okvir budućih aktivnosti na sprovođenju dalje harmonizacije procesa finansijskog izveštavanja predložen na kraju istraživanja ne može (na osnovu svega gore navedenog) da pruži odgovor na sva pitanja, niti predstavlja univerzalno i trajno rešenje problema istraživanja. I pored prisutna prva dva ograničenja, treće ograničenje ujedno predstavlja i preporuku za ponovljena, proširena ili nova istraživanja istog ili sličnog opusa u budućnosti, a istraživanje realizovano u ovoj doktorskoj disertaciji može da posluži kao baza za dalja istraživanja iz oblasti finansijskog izveštavanja.

LITERATURA

Knjige:

1. Alexander, D., Nobes, Ch. (2011): *Financial Accounting: An International Introduction*, Pearson Education / Mate d.o.o. Zagreb
2. Babić, Z. (2011): *Modeli i metode poslovnog odlučivanja*, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, Split
3. Barth, M. (2007): *Research, Standard Setting, and Global Financial Reporting*, NOW Publishers Inc., Hanover
4. Beaver, W. H. (1998): *Financial Reporting: An Accounting Revolution*, Third Edition, Prentice Hall, Englewood Cliffs
5. Black, G., Al-Kilani, M. (2013): *Accounting and Finance for Business*, Pearson Education, Harlow
6. Britton, A., Waterston, Ch. (2006): *Financial Accounting*, Fourth Edition, Pearson Education Limited, Harlow
7. Carnahan, R. (2003): *A Third Way: The Case for Competition Between US GAAP and IFRS in US Capital Markets*, Harvard Law School, Cambridge
8. Carnegie, D. (2009): *How to Win Friends and Influence People*, Simon & Schuster, New York
9. Choi, F., Meek, G. (2008): *International Accounting*, Pearson Education Inc., New Jersey
10. Choi, F., Meek, G. (2011): *International Accounting*, Seventh Edition, Prentice Hall, Boston
11. Christensen, J., Demski, J. (2008): *Accounting Theory: An Information Content Perspective*, Irwin/McGraw Hill, Columbus
12. Collins, B., McKeith, J. (2010): *Financial Accounting and Reporting*, McGraw-Hill Education, Berkshire
13. Deshmukh, A. (2006): *Digital Accounting: The Effects of the Internet and ERP on Accounting*, IRM Press, Hershey/London
14. Dmitrović, Lj., Milutinović, S. (2014): *Finansijsko izveštavanje i međunarodna računovodstvena regulativa – praktikum*, Ekonomski fakultet u Subotici
15. Dmitrović, Lj., Petković, Đ., Jakšić, D. (2014): *Računovodstvo*, Ekonomski fakultet u Subotici
16. Douppnik, T., Perera, H. (2007): *International Accounting*, McGraw-Hill International Companies, New York
17. Elliot, B., Elliot, J. (2011): *Financial Accounting and Reporting*, Fourteenth Edition, Prentice Hall, London
18. Field, A. (2013): *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*, Fourth Edition, Sage Publications Ltd, London
19. Garner, D., McKee, D., McKee, Y. (2008): *Accounting and the Global Economy After Sarbanes – Oxley*, M.E. Sharpe, Inc., New York

20. Gibson, Ch. (2008): *Financial Reporting & Analysis*, Eleventh Edition, South-Western College Pub
21. Gopal, G. (2009): *Accounting for Managers*, New Age International (P) Ltd., Publishers, New Delhi
22. Haber, J. (2004): *Accounting Demystified*, AMACOM, New York
23. Hoffman, Ch., Watson, L. (2009): *XBRL for Dummies*, First Edition, Wiley Publishing, Inc., Hoboken, NJ
24. Hopwood, W., Leiner, J., Young, G. (2008): *Forensic Accounting*, McGraw-Hill/Irwin, New York
25. Ingram, R., Albright, T. (2007): *Financial Accounting – Information for Decision*, Sixth Edition, Thomson South-Western, Mason
26. Jeter, D., Chaney, P. (2011): *Advanced Accounting – International Student Version*, Fourth Edition. John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
27. Kernan, K. (2009): *The Story of Our New Language*, American Institute of Certified Public Accountants, Inc., New York
28. Kieso, D., Weygandt, J., Warfield, T. (2011): *Intermediate Accounting*, Thirteenth Edition, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
29. Kieso, D., Weygandt, J., Warfield, T. (2013): *Intermediate Accounting*, Fifteenth Edition, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
30. King, T. (2006): *More Than a Numbers Game – A Brief History of Accounting*, John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey
31. Klikovac, A. (2009): *Financijsko izveštavanje u Europskoj uniji*, Mate d.o.o., Zagreb
32. Krstić, J. (2002): *Instrumenti finansijsko – računovodstvenog izveštavanja*, monografija, Ekonomski fakultet, Niš
33. Krstić, J., Jezdimirović, M., Đukić, T. (2013): *Finansijsko računovodstvo*, Ekonomski fakultet, Niš
34. Mackenzie, B., Lombard, A., Coetsee, D., Njikizana, T., Chamboko, R. (2011): *Applying the IFRS for SMEs*, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ
35. Magill, H., Previtts, G. (1991): *CPA Professional Responsibilities: An Introduction*, South-Western Publishing, Cincinnati
36. Marques de Sa, J. (2007): *Applied Statistics by Using SPSS, Statistica, Matlab and R*, Second Edition, Springer, Berlin
37. Marshall, D., Mc Manus, W., Viele, D. (2007): *Accounting – What the Numbers Mean*, Seventh Edition, McGraw-Hill/Irwin, New York
38. McGee, R. (2008): *Accounting Reform in Transition and Developing Economies*, Springer Science, New York
39. Mooney, K. (2008): *The Essential Accounting Dictionary*, First Edition, Sphinx Publishing, Naperville
40. Nobes, Ch., Parker, R. (2010): *Comparative International Accounting*, Eleventh Edition, Financial Times Press, London
41. Pallant, J. (2013): *SPSS Survival Manual*, Fifth Edition, McGraw Hill, Berkshire
42. Petrović, Z. (2010): *Priručnik za primenu MRS/MSFI, IPC*, Beograd
43. Pigou, A. C. (1932): *The Economics of Welfare*, 4th Edition, Macmillan and Co., London

44. Roberts, C., Weetman, P., Gordon, P. (2008): *International Financial Reporting: A Comparative Approach*, Fourth Edition, Pearson Education Limited, Harlow
45. Schroeder, R., Clark, M., Cathey, J. (2011): *Financial Accounting Theory and Analysis*, 10th Edition, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey
46. Scott, W. R. (2009): *Financial Accounting Theory*, Fifth Edition, Prentice Hall Inc., Ontario
47. Singleton, T., Singleton, A. (2010): *Fraud Auditing and Forensic Accounting*, Fourth Edition, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ
48. Soffer, L., Soffer, R. (2009): *Financial Statement Analysis: a Valuation Approach*, Pearson Education Taiwan Limited, Taipei
49. Tabachnick, B., Fidell, L. (2013): *Using Multivariate Statistics*, Sixth Edition, Pearson, Boston
50. Vataliya, K. (2009): *Practical Financial Accounting*, First Edition, Paradise Publishers, Jaipur
51. Walton, P., Haller, A., Raffournier, B. (2003): *International Accounting*, Thompson Learning, London
52. Weygandt, J., Kimmel, P., Kieso, D. (2009): *Accounting Principles*, Ninth Edition, John Wiley & Sons, Hoboken, NJ
53. Zandoni, A. (2009): *Accounting for Goodwill*, Routledge, New York

Naučni članci:

54. Andrić, M., Jakšić, D. (2011): *Potreba za verifikacijom finansijskih izveštaja u korporativnom upravljanju*, Zbornik radova VI međunarodnog simpozijuma o korporativnom upravljanju „Korporativno upravljanje – motor ili olovne noge razvoja“, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, 16-17.06.2011. godine, Banja Vrućica
55. Barth, M., Landsman, W., Lang, M. (2008): *International Accounting Standards and Accounting Quality*, Journal of Accounting Research, Vol. 46, Issue 3, John Wiley & Sons, Inc., Malden
56. Barth, M., Landsman, W., Lang, M., Williams, W. (2012): *Are IFRS-based and US GAAP-based Accounting Amounts Comparable?*, Journal of Accounting and Economics Vol. 54, Issue 1, Elsevier, Philadelphia
57. Bogičević, J. (2006): *Uzroci međunarodnih razlika u finansijskom izveštavanju*, Računovodstvo, br. 5-6, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
58. Burnett, R., Friedman, M., Murthy, U. (2010): *IT: What's the Impact of IFRS?* The Journal of Corporate Accounting & Finance, Vol. 21, No. 5, Wiley Periodicals, Inc.
59. Cheng, K., Finney, Sh. (2010): *It's Coming: M&As Under IFRSs*, The Journal of Corporate Accounting & Finance, Vol. 21, No. 3, Wiley Periodicals, Inc.
60. Chlala, N., Lavigne, A. (2009): *Seven Key Differences*, CAmagazine, No. June-July 2009, Canadian Institute of Chartered Accountants, Toronto
61. Christensen, J. (2010): *Conceptual Frameworks of Accounting from an Information Perspective*, Accounting and Business Research, Vol. 40, No. 3, Institute of Chartered Accountants in England and Wales, London
62. Christensen, J. (2011): *Good Analytical Modeling*, European Accounting Review, Vol. 20, No. 1, European Accounting Association, Brussels
63. Christensen, J., Demski, J. (2007): *The Non-Neutrality of Reporting Standards*, Accounting Horizons, American Accounting Association, Sarasota
64. Chui, A.C.W., Lloyd, A.E., Kwok, C.C.Y. (2002): *The Determination of Capital Structure: Is National Culture the Missing Piece to the Puzzle?* Journal of International Business Studies, Vol. 33, Issue 1, Palgrave Macmillan, London
65. Cita, M., Fuštin, G. (2013): *Računovodstvena regulativa u EU i njen utjecaj na finansijsko izvještavanje malih i srednjih poduzeća u Republici Hrvatskoj*, Zbornik radova 14. Međunarodne znanstvene i stručne konferencije Računovodstvo i menadžment – RiM, Svezak II. – stručni radovi, Udruga računovođa, poreznih savjetnika i finansijskih djelatnika „Hrvatski računovođa“, Zagreb
66. Dečman, N. (2013): *Uloga računovodstvene profesije u osiguranju informacijske podloge za poslovno odlučivanje u malim i srednjim poduzećima Republike Hrvatske*, Zbornik Ekonomskog fakultet u Zagrebu, br. 2, Ekonomski fakultet, Zagreb
67. DeFelice, A., Lamoreaux, M. (2010): *The SEC's IFRSY Work Plan*, Journal of Accountancy, Vol. 209, Issue 4, American Institute of Certified Public Accountants, New York

68. Dmitrović, Š. Lj. (2011): *Međuzavisnost kvaliteta korporativnog upravljanja i finansijskih izveštaja*, Zbornik radova 42. simpozijuma „Kvalitet finansijskog izveštavanja – izazovi, perspektive i ograničenja“, Savez računovođa i revizora Srbije, 26-28.05.2011. godine, Zlatibor
69. Dmitrović, Š. Lj. (2014): *Računovodstvena podrška procesa poslovnog odlučivanja*, Zbornik radova 45. simpozijuma „Računovodstvo i menadžment privatnog i javnog sektora“, Savez računovođa i revizora Srbije, 22-24.05.2014. godine, Zlatibor
70. Dmitrović, Š. Lj., Gravorac, S., Milutinović, S. (2013): *Značaj harmonizacije računovodstvene regulative u procesu pridruživanja Republike Srbije Evropskoj uniji*, Zbornik radova VIII Kongresa računovođa i revizora Crne Gore, Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore, Podgorica
71. Dmitrović, Š. Lj., Milutinović, S. (2009): *Etičnost kao dugoročni interes vlasnika kapitala, menadžmenta i računovodstvene profesije i kao predmet profesionalne računovodstvene regulative*, Računovodstvo, br. 5–6, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
72. Dmitrović, Š. Lj., Milutinović, S. (2010): *Mogućnosti unapređenja kvaliteta finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Zbornik radova 41. simpozijuma „Mogućnosti i ograničenja razvoja računovodstvene regulative u Srbiji“, Savez računovođa i revizora Republike Srbije, 27–29.05.2010. godine, Zlatibor
73. Dmitrović, Š. Lj., Milutinović, S. (2011): *Kontrolni mehanizmi u računovodstvu*, Zbornik radova XVI internacionalnog naučnog skupa "Strategijski menadžment i sistemi podrške odlučivanju u strategijskom menadžmentu", Ekonomski fakultet Subotica
74. Dmitrović, Š. Lj., Milutinović, S., Gravorac, S. (2013): *International Convergence in Professional Accounting Regulation*, Conference Proceedings of the 2nd International Scientific Conference "Contemporary Issues in Economics, Business and Management" (edited by Verica Barać, Ph.D.), Faculty of Economics – University of Kragujevac
75. Dmitrović, Š. Lj., Milutinović, S., Gravorac, S. (2013): *Notes and Other Forms of Additional Disclosures to the Financial Statements of Companies*, 10th International Conference on Accounting and Finance in Transition, Fédération des Experts Comptables Européens, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
76. Dmitrović, Š. Lj., Milutinović, S., Šijan, G. (2008): *Misuses in Accounting – The Risk of Objective Financial Reporting*, International Journal Strategic Management, No. 4/2008, Faculty of Economics, Subotica
77. Dmitrović, Š. Lj., Sretenović, R. (2009): *Državna revizija u Srbiji – stanja i očekivanja*, Zbornik radova 40. jubilarnog simpozijuma „Četrdeset godina računovodstva i poslovnih finansija – dometi i perspektive“, Savez računovođa i revizora Srbije, 27-30.05.2009. godine, Zlatibor
78. Đukić, T., Pavlović, M. (2014): *Kvalitet finansijskog izveštavanja u Republici Srbiji*, Ekonomske teme, Vol. 52 (1), Ekonomski fakultet, Univerzitet u Nišu
79. Gajić, Lj. (2009): *Računovodstvene politike kao pretpostavka kvaliteta finansijskih izveštaja*, Zbornik radova 40. jubilarnog simpozijuma „Četrdeset godina računovodstva i poslovnih finansija – dometi i perspektive“, Savez računovođa i revizora Srbije, 27-30.05.2009. godine, Zlatibor

80. Gajić, Lj., Medved, I. (2014): *Upravljačko računovodstvo u funkciji postizanja konkurentne prednosti*, Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici, br. 32, Subotica
81. Kinney, W. R. (1986): *Empirical Accounting Research Design for Ph. D. Students*, The Accounting Review, Vol. 61, No. 2, American Accounting Association, Sarasota
82. Krstić, J. (2003): *Napomene uz finansijske izveštaje kao dopuna kvaliteta finansijskog izveštavanja u globalnoj ekonomiji*, Ekonomske teme, broj 2, Ekonomski fakultet Niš
83. Krstić, J. (2009): *Uloga forenzičkih računovođa u otkrivanju prevara u finansijskim izveštajima*, Facta universitatis – series: Economics and Organization, Vol. 6, br. 3, Ekonomski fakultet Niš
84. Krstić, J. (2011): *Kompleksnost finansijskih izveštaja i rizici finansijskog izveštavanja*, Zbornik radova 42. simpozijuma „Kvalitet finansijskog izveštavanja – izazovi, perspektive i ograničenja”, Savez računovođa i revizora Srbije, 26-28.05.2011. godine, Zlatibor
85. Krstić, J., Đorđević, M. (2012): *Interna kontrola i upravljanje rizikom preduzeća – od tradicionalnog do revidiranog COSO modela*, Ekonomske teme, br. 2, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu
86. Krstić, J., Đorđević, M. (2013): *Reafirmacija primene etičkih principa u procesu finansijskog izveštavanja – potreba u kriznom i postkriznom periodu*, Tematski zbornik: Antikrizne politike i postkrizni procesi: Izazovi ekonomske nauke, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu
87. Lamoreaux, M. (2010): *Countdown to Convergence*, Journal of Accountancy, Vol. 209, Issue 3, American Institute of Certified Public Accountants, New York
88. Lamoreaux, M., Nilsen, K. (2010): *Convergence Milestone*, Journal of Accountancy, Vol. 210, Issue 2, American Institute of Certified Public Accountants, New York
89. Malinić, D. (2015): *Kritički osvrt na sadržinu i strukturu zvaničnih finansijskih izveštaja*, Računovodstvo, br. 2, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
90. Martić, V. (2013): *XBLR kao pretpostavka unapređenja kvaliteta finansijskog izveštavanja*, Zbornik radova 44. simpozijuma „Računovodstveno regulatorno okruženje: podsticaj ili ograničenje privrednog rasta”, Savez računovođa i revizora Srbije, 23-25.05.2013. godine, Zlatibor
91. Martić, V. (2014): *Digitalizacija kao nova paradigma finansijskog izvještavanja i razmjene poslovnih informacija*, Zbornik radova IX kongresa računovođa i revizora Crne Gore, Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore, Bečići
92. Mikerević, D. (2006): *Acquis communautaire i važnost njegovog efikasnog usvajanja za evropsku budućnost RS i BiH*, Zbornik radova 10. kongresa SRRRS, Banja Vrućica, Republika Srpska
93. Milojević, D. (2006): *Nezavisna revizija i Aki komuniter*, Zbornik radova 10. kongresa SRRRS, Banja Vrućica, Republika Srpska
94. Milošević, M. (2013): *Geneza harmonizacije finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Računovodstvo, br. 5-6, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
95. Milutinović, S. (2007): *Profesionalna edukacija računovođa i revizora*, Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici, br. 17, Subotica

96. Milutinović, S. (2008): *ERP sistemi u računovodstvu i unapređenju poslovnih procesa*, Revizor, br. 41/2008, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd
97. Milutinović, S. (2008): *Uloga menadžmenta u kreiranju kvaliteta finansijskih izveštaja*, Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici, br. 20, Subotica
98. Milutinović, S. (2010): *The Role of Institutions And Their Contribution to Financial Statements Quality*, Proceedings of the International Scientific Conference The Challenges of Economic Science and Practice in the 21th Century, University of Niš – Faculty of Economics, Niš
99. Milutinović, S. (2010): *Internal Control in the Function of the Financial Reporting Quality*, Proceedings of the International Scientific Conference Contemporary Issues in Economics, Business and Management, University of Kragujevac – Faculty of Economics, Kragujevac
100. Milutinović, S. (2014): *Stepen konvergencije računovodstvene regulative u Srbiji sa međunarodnom regulativom*, Zbornik radova 45. simpozijuma „Računovodstvo i menadžment privatnog i javnog sektora“, Savez računovođa i revizora Srbije, 22-24.05.2014. godine, Zlatibor
101. Mitrović, S. (2013): *Institucionalni regulatorni okvir kao uslov kvaliteta finansijskog izveštavanja u Srbiji*, Zbornik radova 44. simpozijuma „Računovodstveno regulatorno okruženje: podsticaj ili ograničenje privrednog rasta“, Savez računovođa i revizora Srbije, 23-25.05.2013. godine, Zlatibor
102. Mladenović, D. (2015): *Godišnji finansijski izveštaj za 2014.*, Računovodstvena praksa, br. 2-3, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
103. Nair, R., Frank, W. (1980): *The Impact of Disclosure and Measurement Practices on International Accounting Classifications*, Accounting Review, Vol. 55, No. 2, American Accounting Association
104. Nobes, Ch. (1983): *A Judgemental International Classification of Financial Reporting Practices*, Journal of Business Finance and Accounting, Vol. 10, No. 1, Blackwell Publishing Ltd., Victoria, Australia
105. Nobes, Ch. (1998): *Towards a General Model of the Reasons for International Differences in Financial Reporting*, Abacus, Vol. 34, No. 2, Blackwell Publishing Ltd., Victoria, Australia
106. Novičević, B., Škobić, P. (2005): *Uloga i značaj Saveza RR Srbije za razvoj računovodstva i računovodstvene profesije*, Zbornik radova 36. simpozijuma Saveza RR Srbije, Zlatibor
107. Novičević, B. (2013): *Finansijsko izveštavanje i privredni rast*, Zbornik radova 44. simpozijuma „Računovodstveno regulatorno okruženje: podsticaj ili ograničenje privrednog rasta“, Savez računovođa i revizora Srbije, 23-25.05.2013. godine, Zlatibor
108. Novičević, B. (2015): *Uzroci i posledice nekvalitetnog finansijskog izveštavanja u Republici Srbiji*, Računovodstvo, br. 2, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
109. Obradović, V. (2014): *Nekonzistentna primena Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja*, Ekonomski Horizonti, Vol. 16 (3), Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac
110. Olsen, L., Weirich, T. (2010): *IFRS and the Financial Crisis*, The Journal of Corporate Accounting & Finance, Vol. 21, No. 6, Wiley Periodicals, Inc.

111. Pajunen, K. (2007): *The Internationalisation of Finnish Accounting Culture in 1973-2005*, Fifth Accounting History International Conference "Accounting in other places, Accounting by other peoples", Sponsored by College of Commerce at the University of Saskatchewan and Accounting History Special Interest Group of the Accounting and Finance Association of Australia and New Zealand, The Banff Centre, Banff, Alberta, Canada
112. Perović, S. (2009): *Međunarodni standardi elektronskog prikupljanja, obrade i distribucije računovodstvenih informacija*, Zbornik radova XV jubilarne konferencije iz oblasti informacionih i komunikacionih tehnologija YU INFO, Društvo za informacione sisteme i računarske mreže, Beograd
113. Petković, Đ., Hajnrih, J. (2012): *Računovodstvene informacije u funkciji projekcije uspešnosti poslovanja preduzeća u uslovima finansijske krize*, XVII Internacionalni naučni skup SM 2012 „Strategijski menadžment i sistemi podrške odlučivanju u strategijskom menadžmentu”, Ekonomski fakultet u Subotici, 20.04.2012. godine, Subotica – Palić
114. Petković, Đ., Hajnrih, J. (2015): *Računovodstvena podrška Going Concern strategiji poslovanja u uslovima rastuće globalizacije*, XX Internacionalni naučni skup SM 2015 „Strategijski menadžment i sistemi podrške odlučivanju u strategijskom menadžmentu”, Ekonomski fakultet u Subotici, 21.05.2015. godine, Subotica – Palić
115. Petrović, N. (2006): *Uloga finansijskog izvještavanja u sistemu korporativnog upravljanja*, Zbornik radova X jubilarnog kongresa Harmonizacija regulatornog okvira u oblasti računovodstva, revizije i finansija – Put u evropske integracije, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Vrućica
116. Poznanić, V. (2011): *Međunarodni aspekti računovodstva i mogućnost harmonizacije regulative i prakse*, Računovodstvo, br. 5-6, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
117. Savić, B. (2011): *Računovodstvena teorija i računovodstvena kultura kao determinante računovodstvenog izbora*, Računovodstvo, br. 3-4, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
118. Smiljan, I. (2006): *Uloga Odbora za standarde finansijskog izvještavanja u Republici Hrvatskoj*, Zbornik radova XLI simpozija HZRIF, Pula, HZRIF, Zagreb
119. Stefanović, J. R. (2011): *Računovodstveni informacioni sistem kao faktor kvaliteta finansijskog izveštavanja*, Zbornik radova 42. simpozijuma „Kvalitet finansijskog izveštavanja – izazovi, perspektive i ograničenja”, Savez računovođa i revizora Srbije, 26-28.05.2011. godine, Zlatibor
120. Stefanović, J. R. (2012): *Lean računovodstvo kao podrška upravljanju preduzećima*, Zbornik radova 43. simpozijuma „Ekonomsko-finansijska kriza i računovodstveni sistem”, Savez računovođa i revizora Srbije, 24-26.05.2012. godine, Zlatibor
121. Stojanović, R. (2007): *Napomene kao elemenat seta finansijskih izveštaja*, Računovodstvo, br. 9-10, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
122. Stojanović, R. (2012): *Ciljevi i kvalitativne karakteristike finansijskih izveštaja u funkciji unapređenja kvaliteta finansijskog izveštavanja*, Računovodstvo, broj 5-6, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd

123. Stojanović, R., Petrović, P. (2013): *Novi zakon o računovodstvu (opšte napomene)*, Računovodstvena praksa, br. 16-17/13, XIV jesenji seminar Saveza računovođa i revizora Srbije: Primena MSFI i aktuelnih propisa – Zlatibor, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
124. Stojanović, R. (2014): *Konvergencija izveštavanja malih i srednjih entiteta i velikih entiteta kroz prizmu aktuelne međunarodne regulative*, Zbornik radova IX Kongresa računovođa i revizora Crne Gore, Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore, Bečići
125. Stojanović, R. (2014): *Razlike između Međunarodnog standarda finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete i „punih“ Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja*, Računovodstvena praksa, br. 20, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
126. Stojilković, M. (2012): *Reflektovanje ekonomsko-finansijske krize na računovodstveni sistem*, Zbornik radova 43. simpozijuma „Ekonomsko-finansijska kriza i računovodstveni sistem“, Savez računovođa i revizora Srbije, 24-26.05.2012. godine, Zlatibor
127. Šabović, Š. (2011): *Primena Međunarodnih računovodstvenih standarda u zemljama u razvoju u uslovima krize*, Ekonomika, br. 2, Društvo ekonomista „Ekonomika“, Niš
128. Škarić, J. K. (2011): *Očekivanja i izazovi primene MSFI za mala i srednja preduzeća*, 15. Kongres Saveza računovođa i revizora Republike Srpske „Refleksije Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja na računovodstvo, reviziju i poslovne finansije“, 22-24.09.2011. godine, Banja Vrućica
129. Todorović, Z. (2012): *Uticaj računovodstvene regulative na spoznaju ekonomsko-finansijske krize*, Zbornik radova 43. simpozijuma „Ekonomsko-finansijska kriza i računovodstveni sistem“, Savez računovođa i revizora Srbije, 24-26.05.2012. godine, Zlatibor
130. Tysiac, K. (2012): *AICPA Reporting Framework for SMEs Expected Early in 2013*, Journal of Accountancy, June 7, AICPA, New York
131. Verriest, A., Gaeremynck, A., Thornton, D. (2013): *The Impact of Corporate Governance on IFRS Adoption Choices*, European Accounting Review, Vol. 22, No. 1, European Accounting Association, Brussels
132. Zajmi, S. (2011): *Harmonizacija finansijskog izveštavanja kao jedan od preduslova internacionalizacije poslovanja*, Pravno-Ekonomske pogledi, br. 1, Naučno društvo za pravo i ekonomiju, Beograd

Regulativa i ostali izvori literature:

133. *Aktuelni problemi i perspektive računovodstva i finansija* (2015), Zbornik radova 46. simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije, 28-30.05.2015. godine, Zlatibor
134. Bošnjak, Z., Tumbas, P. i drugi (2010): *Analiza podataka o malim i srednjim preduzećima u Vojvodini inteligentnim metodama i tehnikama*, Ekonomski fakultet Subotica, Subotica
135. *Comparisons of the FRF for SMEs Reporting Framework to Other Bases of Accounting* (2014), American Institute of Certified Public Accountants, Inc., New York
136. *Contemporary Issues in Economics, Business and Management* (2011), Monograph Edited by Verica Barać, University of Kragujevac, Faculty of Economics, Kragujevac
137. *Četrdeset godina računovodstva i poslovnih finansija – dometi i perspektive* (2009), Zbornik radova 40. jubilarnog simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije, 27-30.05.2009. godine, Zlatibor
138. *Directive 2006/43/EC*, Official Journal of the European Union, No L 157
139. *Directive 2013/34/EU* of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC
140. *Direktiva 2014/56/EU* Evropskog parlamenta i Veća od 16.04.2014. o izmeni Direktive 2006/43/EC, Službeni list Europske unije br. L 158
141. *Doing Business 2015 – Going Beyond Efficiency: Serbia – Economy Profile* (2014), The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 12th Edition, Washington
142. Effect of Board Redeliberations on the Discussion Paper *A Review of the Conceptual Framework for Financial Reporting*, July 2014, IASB Staff Paper
143. *EU Implementation of IFRS and The Fair Value Directive – A Report for the European Commission* (2007), The Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW)
144. *Financial Reporting Framework for Small- and Medium-sized Entities – FRF for SME* (2013), American Institute of Certified Public Accountants, Inc., New York
145. *Financial Reporting Standard for Smaller Entities* (2013), Financial Reporting Council, London
146. *Framework for International Education Statements* (2004), IFAC Education Committee, New York
147. *Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements* (1989), IASC, London
148. *Guide to Corporate Sector Accounting and Auditing in the EU Acquis Communautaire* (2015), Third Edition, Centre for Financial Reporting Reform (CFRR), Governance Global Practice, The World Bank, Vienna

149. *Harmonizacija i standardizacija finansijskog izveštavanja u Srbiji* (2014), Materijal za okrugli sto 45. simpozijuma, časopis Računovodstvo, specijalno izdanje, maj 2014. godine, Savez računovođa i revizora, Beograd
150. *Harmonizacija regulatornog okvira u oblasti računovodstva, revizije i finansija – Put u evropske integracije* (2006), Zbornik radova X jubilarnog kongresa Saveza računovođa i revizora Republike Srpske, 21-23.09.2006. godine, Banja Vrućica
151. *Hronološki pregled aktivnosti IASB-a i primena MSFI u svetskoj računovodstvenoj praksi* (2011), Računovodstvo, br. 5-6, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
152. *IFAC-ov Etički kodeks za profesionalne računovođe* (2012), Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd
153. *IFAC Policy Position 5: A Definition of the Public Interest* (2012), IFAC, New York
154. *IFRS Adoption by County* (2013), PricewaterhouseCoopers LLP, London
155. *IFRS and US GAAP: Similarities and Differences* (2012), PricewaterhouseCoopers LLP
156. *IFRS for SMEs* (2009), International Accounting Standards Board, London
157. *Informator o radu Ministarstva finansija* (2014), Ministarstvo finansija R. Srbije, Beograd
158. *Introduction to International Education Standards* (2009), International Federation of Accountants, New York
159. *Izazovi poslovno-finansijskog izveštavanja u funkciji menadžmenta preduzeća i banaka* (2007), Zbornik radova 38. simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije, 24-26.05.2007. godine, Zlatibor
160. *Izveštaj o poštovanju standarda i propisa (ROSC) za Srbiju i Crnu Goru – Republiku Srbiju: Računovodstvo i revizija* (2005), Svetska banka
161. *Kako smanjiti malverzacije i zaštititi investitore i poverioce sa posebnim osvrtom na Zakon o računovodstvu i kvalitet finansijskih izveštaja u Srbiji* (okrugli sto), saopštenje za javnost, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 07.10.2014.
162. *Konceptualni okvir za finansijsko izveštavanje*, Službeni glasnik R. Srbije 35/2014, Beograd
163. *Korporativno upravljanje – motor ili olovne noge razvoja* (2011), Zbornik radova VI međunarodnog simpozijuma o korporativnom upravljanju, Savez računovođa i revizora Republike Srpske, 16-17.06.2011. godine, Banja Vrućica
164. *Krivični zakonik*, Službeni glasnik R. Srbije 85/05... 121/12, Beograd
165. Kronja, J. (2011): *Vodič kroz strategiju Evropa 2020*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd
166. *Kvalitet finansijskog izveštavanja – izazovi, perspektive i ograničenja* (2011), Zbornik radova 42. simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije, 26-28.05.2011. godine, Zlatibor
167. *Međunarodna profesionalna (računovodstvena) regulativa kao osnova kvaliteta finansijskog izveštavanja* (2006), Zbornik radova 37. simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije, 25-27.05.2006. godine, Zlatibor
168. *Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja* objavljeni do 1. januara 2009. godine, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd

169. *Međunarodni standardi finansijskog izveštavanja za male i srednje entitete (IFRS za SME) – Osnove zaključivanja* (2009), Fondacija Komiteta za Međunarodne računovodstvene standarde (IASCF), London
170. *Memorandum of Understanding – The Norwalk Agreement* (2002), U.S. Financial Accounting Standards Board & International Accounting Standards Board, Norwalk
171. *Memorandum of Understanding Between the FASB and the IASB* (2006), U.S. Financial Accounting Standards Board & International Accounting Standards Board, London
172. Milutinović, S. (2009): *Obeležja kvaliteta finansijskih izveštaja u funkciji zadovoljenja informacionih potreba korisnika sa posebnim osvrtom na Srbiju*, magistarski rad, Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet u Subotici
173. *Mjesto i uloga računovodstva, revizije i finansija u novom korporativnom okruženju* (2007), Zbornik radova XI kongresa Saveza računovođa i revizora Republike Srpske, 20-22.09.2007. godine, Banja Vrućica
174. *Mogućnosti i ograničenja razvoja računovodstvene profesije u Srbiji* (2010), Zbornik radova 41. simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije, 27-29.05.2010. godine, Zlatibor
175. *Nacionalna strategija za unapređenje kvaliteta korporativnog finansijskog izveštavanja i revizije za period od 2011. do 2020. godine* (2011), Vlada Republike Srbije, Beograd
176. *Obaveze članica Međunarodne federacije računovođa u implementaciji međunarodne profesionalne računovodstvene regulative*, Računovodstvena praksa, br. 20/2013, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd (prilog)
177. *Okvir za pripremanje i prikazivanje finansijskih izveštaja*, Službeni glasnik R. Srbije 133/2003, Beograd
178. *Praktična primena MSFI u Republici Srbiji* (2010), Savez računovođa i revizora Republike Srbije, Beograd
179. *Pravilnik o bližim uslovima i postupku prijema, kontrole, registracije, obrade i objavljivanja finansijskih izveštaja, načinu vođenja i sadržini registra finansijskih izveštaja i podataka o bonitetu pravnih lica i preduzetnika, kao i o davanju podataka iz tih izveštaja*, Službeni glasnik R. Srbije 2/2010, Beograd
180. *Pravilnik o načinu priznavanja i procenjivanja imovine, obaveza, prihoda i rashoda malih pravnih lica i preduzetnika*, Službeni glasnik R. Srbije 106/06 i 111/06 – ispravka, Beograd
181. *Pravilnik o načinu priznavanja, vrednovanja, prezentacije i obelodanjivanja pozicija u pojedinačnim finansijskim izveštajima mirko i drugih pravnih lica*, Službeni glasnik R. Srbije 118/2013 i 95/2014, Beograd
182. *Pravilnik o sadržini i formi obrazaca finansijskih izveštaja za privredna društva, zadruge i preduzetnike*, Službeni glasnik R. Srbije 95/2014, 144/2014, Beograd
183. *Primena MSFI i aktuelnih propisa – XIV jesenji seminar* (2013), Savez računovođa i revizora Republike Srbije, septembar 2013. godine, Zlatibor
184. *Računovodstvena profesija u funkciji stvaranja poslovnog ambijenta za napredak preduzeća i smanjenje kreditnog rizika* (2014), Zbornik radova IX kongresa računovođa i revizora Crne Gore, Bečići, 16-18.10.2014. godine, Institut sertifikovanih računovođa Crne Gore, Podgorica

185. *Računovodstvo i poslovne finansije u savremenim uslovima poslovanja – stanje i perspektive* (2005), Zbornik radova 36. simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije, 26-28.05.2005. godine, Zlatibor
186. *Računovodstvo, revizija i finansije u uslovima globalne krize* (2009), Zbornik radova XIII kongresa Saveza računovođa i revizora Republike Srpske, 29-31.10.2009. godine, Banja Vrućica
187. *Refleksije Međunarodnih standarda finansijskog izveštavanja na računovodstvo, reviziju i poslovne finansije* (2011), Zbornik radova XV kongresa Saveza računovođa i revizora Republike Srpske, Banja Vrućica
188. *Rešenje o utvrđivanju prevoda Međunarodnog standarda finansijskog izveštavanja za mala i srednja pravna lica*, Službeni glasnik R. Srbije 117/13, Beograd
189. *Rezolucija o ulozi Narodne skupštine i načelima u pregovorima o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji*, Narodna skupština Republike Srbije
190. *Roadmap for the Potential Use of Financial Statements Prepared in Accordance with International Financial Reporting Standards by U.S. Issuers* (2008), Securities and Exchange Commission, Washington
191. *Road to Europe – Program of Accounting Reform and Institutional Strengthening (REPARIS): Program Description and Program Plan* (2015), Centre for Financial Reporting Reform (CFRR), Governance Global Practice, The World Bank, Vienna
192. *SEC Rules for Reporting Financial Statements in XBRL Format* (2009), Securities and Exchange Commission, Washington
193. *Statement of Membership Obligations* (2012), IFAC, New York
194. *Strategija i akcioni plan za unaprijeđenje kvaliteta finansijskog izvještavanja u Crnoj Gori*, Ministarstvo finansija Republike Crne Gore, Podgorica
195. *Terms of Reference* (2010), International Accounting Education Standards Board, IFAC, New York
196. *The Challenges of Economic Science and Practice in the 21st Century* (2010), Proceedings of the International Scientific Conference, University of Niš, Faculty of Economics, 14-15th October 2010, Niš
197. *The Role of Small and Medium Practices in Providing Business Support to Small and Medium-Sized Enterprises* (2010), Small and Medium Practices Committee, IFAC, New York
198. *Uloga finansijske i računovodstvene profesije u prevazilaženju krize u realnom i finansijskog sektoru* (2010), Zbornik radova XIV kongresa Saveza računovođa i revizora Republike Srpske, 23-25.09.2010. godine, Banja Vrućica
199. *Uloga i zadaci finansijskog izveštavanja u procesu pridruživanja Evropskoj uniji* (2008), Zbornik radova 39. simpozijuma Saveza računovođa i revizora Srbije, 29-31.05.2008. godine, Zlatibor
200. *US GAAP Convergence and IFRS: What you need to know about the IASB and FASB's joint projects* (2013), PricewaterhouseCoopers LLP
201. *Work Plan for the Consideration of Incorporating International Financial Reporting Standards into the Financial Reporting System for U.S. Issuers* (2011), Staff Paper, Securities and Exchange Commission, Washington

202. *Zadaci računovodstvene, revizorske i finansijske profesije nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom* (2008), Zbornik radova XII kongresa Saveza računovođa i revizora Republike Srpske, 18-20.09.2008. godine, Banja Vrućica
203. *Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji*, Službeni glasnik R. Srbije 80/2002, ... i 105/2014, Beograd
204. *Zakon o privrednim društvima*, Službeni glasnik R. Srbije 36/2011, 99/2011 i 83/2014, Beograd
205. *Zakon o računovodstvu i reviziji*, Službeni glasnik R. Srbije 46/2006, 111/2009 i 99/2011, Beograd
206. *Zakon o računovodstvu*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd
207. *Zakon o reviziji*, Službeni glasnik R. Srbije 62/2013, Beograd
208. *Zakon o tržištu kapitala*, Službeni glasnik R. Srbije 31/2011, Beograd

Izvori sa Interneta:

209. <http://ec.europa.eu>
210. <http://eur-lex.europa.eu>
211. <http://europa.eu.int>
212. <http://kobson.nb.rs>
213. <http://onlinelibrary.wiley.com>
214. <http://us.practicallaw.com>
215. <http://www.aicpa.org>
216. <http://www.brainyquote.com>
217. <http://www.camagazine.com>
218. <http://www.dri.rs>
219. <http://www.eaa-online.org>
220. <http://www.elsevier.com>
221. <http://www.emeraldinsight.com>
222. <http://www.e-statistika.rs>
223. <http://www.fasb.org>
224. <https://www.frc.org.uk>
225. <http://www.harzing.com>
226. <http://www.iasplus.com>
227. <http://www.icaew.com>
228. <http://www.ifac.org>
229. <http://www.ifrs.org>
230. <http://www.ifrsaccountant.com>
231. <http://www.ifrsaccounting.com>
232. <http://www.inderscience.com>
233. <http://www.informacionodrustvo.com>
234. <http://www.journalofaccountancy.com>
235. <http://www.kor.rs>
236. <http://www.korisnaknjiga.com>
237. <http://www.mfin.gov.rs>
238. <http://www.nb.rs>
239. <http://www.nbs.rs>
240. <http://www.paragraf.rs>
241. <http://www.parlament.gov.rs>
242. <http://www.poreskauprava.gov.rs>
243. <http://www.scopus.com>
244. <http://www.scribd.com>
245. <http://www.sec.gov>
246. <http://www.srrs.org.rs>

Sadržaj grafičkih prikaza

R.b.	Vrsta prikaza	Naziv grafičkog prikaza	Str.
1.	Stubičasti dijagram br. 1:	<i>Zastupljenost profesionalnih zvanja u odnosu na veličinu pravnog lica</i>	115
2.	Stubičasti dijagram br. 2:	<i>Zastupljenost radnog iskustva u odnosu na radno mesto računovođe</i>	116
3.	Stubičasti dijagram br. 3:	<i>Zastupljenost profesionalnog zvanja u odnosu na radno mesto računovođe</i>	117
4.	Stubičasti dijagram br. 4:	<i>Zastupljenost godina radnog iskustva u odnosu na profesionalno zvanje</i>	118
5.	Stubičasti dijagram br. 5:	<i>Nezavisna promenljiva a.1 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	122
6.	Stubičasti dijagram br. 6:	<i>Nezavisna promenljiva a.2 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	122
7.	Stubičasti dijagram br. 7:	<i>Nezavisna promenljiva a.3 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	123
8.	Stubičasti dijagram br. 8:	<i>Nezavisna promenljiva a.4 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	123
9.	Stubičasti dijagram br. 9:	<i>Nezavisna promenljiva b.1 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	124
10.	Stubičasti dijagram br. 10:	<i>Nezavisna promenljiva b.2 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	124
11.	Stubičasti dijagram br. 11:	<i>Nezavisna promenljiva b.3 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	125
12.	Stubičasti dijagram br. 12:	<i>Nezavisna promenljiva c.1 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	125
13.	Stubičasti dijagram br. 13:	<i>Nezavisna promenljiva c.2 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	126
14.	Stubičasti dijagram br. 14:	<i>Zavisna promenljiva x.1 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	126
15.	Stubičasti dijagram br. 15:	<i>Zavisna promenljiva x.2 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	127
16.	Stubičasti dijagram br. 16:	<i>Zavisna promenljiva x.3 – prikaz odgovora iz upitnika</i>	127
17.	Šema br. 1:	<i>Povezanost finansijskog izveštavanja, finansijskog tržišta i tržišne ekonomije</i>	6
18.	Šema br. 2:	<i>Uloga finansijskog izveštavanja u funkcionisanju tržišta</i>	9
19.	Šema br. 3:	<i>Ciljevi finansijskog izveštavanja</i>	14
20.	Šema br. 4:	<i>Korisnici finansijskih izveštaja prema finansijskom interesu</i>	16
21.	Šema br. 5:	<i>Hijerarhija IASB-ovih koncepata</i>	23

R.b.	Vrsta prikaza	Naziv grafičkog prikaza	Str.
22.	Šema br. 6:	<i>Nekonzistentnosti u hijerarhiji IASB-ovih koncepata</i>	24
23.	Šema br. 7:	<i>Uticaj kulture na finansijsko izveštavanje</i>	34
24.	Šema br. 8:	<i>Struktura finansijskih informacija prema važećoj međunarodnoj računovodstvenoj regulativi</i>	51
25.	Šema br. 9:	<i>Javno objavljivanje ostalih dokumenata velikih poslovnih entiteta u Srbiji</i>	54
26.	Šema br. 10:	<i>Regulatorni okvir profesionalne edukacije za računovođe i revizore</i>	63
27.	Šema br. 11:	<i>Obaveznost primene MSFI u Republici Srbiji u periodu od 2004-2015. godine</i>	101
28.	Šema br. 12:	<i>Uslovi kvalitetno sprovedenog procesa harmonizacije u sistem finansijskog izveštavanja Republike Srbije</i>	103
29.	Šema br. 13:	<i>Struktura uzorka prema vrsti pravnog lica</i>	111
30.	Šema br. 14:	<i>Struktura uzorka prema poziciji u pravniom licu</i>	112
31.	Šema br. 15:	<i>Struktura uzorka prema radnom iskustvu u računovodstvu / reviziji</i>	113
32.	Šema br. 16:	<i>Struktura uzorka prema profesionalnom zvanju</i>	114
33.	Šema br. 17:	<i>Okvir istraživanja</i>	120
34.	Šema br. 18:	<i>Različite osnove finansijskog izveštavanja za poslovne entitete u Republici Srbiji</i>	168
35.	Šema br. 19:	<i>Okvir budućih aktivnosti u oblasti harmonizacije finansijskog izveštavanja</i>	178
36.	Tabela br. 1:	<i>Status Izveštaja o konceptima finansijskog računovodstva</i>	20
37.	Tabela br. 2:	<i>Kratak pregled važnih datuma i aktivnosti na projektu Konceptualnog okvira</i>	25
38.	Tabela br. 3:	<i>Trenutni status faza zajedničkog projekta Konceptualnog okvira</i>	27
39.	Tabela br. 4:	<i>Najvažnije razlike između Okvira za pripremu i prezentaciju finansijskih izveštaja (1989) i Konceptualnog okvira za finansijsko izveštavanje (2010)</i>	28
40.	Tabela br. 5:	<i>Profesionalna regulativa za male i srednje entitete: uporedni prikaz razlika</i>	31
41.	Tabela br. 6:	<i>Karakteristike finansijskog izveštavanja prema vrsti pravnog sistema</i>	36
42.	Tabela br. 7:	<i>Zakonodavno i običajno pravo u Evropi</i>	37
43.	Tabela br. 8:	<i>Karakteristike sistema finansijskog izveštavanja s obzirom na izvore finansiranja</i>	39
44.	Tabela br. 9:	<i>Karakteristike modela finansijskog izveštavanja</i>	46
45.	Tabela br. 10:	<i>Instrumenti finansijskog izveštavanja prema veličini entiteta i vrsti regulative</i>	49
46.	Tabela br. 11:	<i>Struktura pravnih lica u EU (Srbiji) prema veličini i broju zaposlenih</i>	78
47.	Tabela br. 12:	<i>Ostvarene materijalne koristi primenom XBRL standarda</i>	88
48.	Tabela br. 13:	<i>Primena MSFI u svetu kod kompanija kotiranih na berzi</i>	93

R.b.	Vrsta prikaza	Naziv grafičkog prikaza	Str.
49.	Tabela br. 14:	<i>Uporedni prikaz najvažnijih delova iz Direktive 2013/34/EU i Zakona o računovodstvu iz 2013. godine</i>	96
50.	Tabela br. 15:	<i>Uporedni pragovi razvrstavanja pravnih lica u EU i Srbiji</i>	98
51.	Tabela br. 16:	<i>Pragovi razvrstavanja grupa pravnih lica prema Direktivi 2013/34/EU</i>	98
52.	Tabela br. 17:	<i>Ocena pouzdanosti upitnika</i>	128
53.	Tabela br. 18:	<i>Matrica korelacije za dvanaest promenljivih</i>	129
54.	Tabela br. 19:	<i>Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu a.1</i>	131
55.	Tabela br. 20:	<i>ANOVA za nezavisnu promenljivu a.1</i>	131
56.	Tabela br. 21:	<i>Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu a.1 po Tukey HSD testu</i>	132
57.	Tabela br. 22:	<i>Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu a.2</i>	133
58.	Tabela br. 23:	<i>ANOVA za nezavisnu promenljivu a.2</i>	134
59.	Tabela br. 24:	<i>Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu a.2 po Tukey HSD testu</i>	135
60.	Tabela br. 25:	<i>Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu a.3</i>	136
61.	Tabela br. 26:	<i>ANOVA za nezavisnu promenljivu a.3</i>	136
62.	Tabela br. 27:	<i>Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu a.3 po Tukey HSD testu</i>	137
63.	Tabela br. 28:	<i>Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu a.4</i>	138
64.	Tabela br. 29:	<i>ANOVA za nezavisnu promenljivu a.4</i>	139
65.	Tabela br. 30:	<i>Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu a.4 po Tukey HSD testu</i>	139
66.	Tabela br. 31:	<i>Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu b.1</i>	140
67.	Tabela br. 32:	<i>ANOVA za nezavisnu promenljivu b.1</i>	141
68.	Tabela br. 33:	<i>Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu b.1 po Tukey HSD testu</i>	142
69.	Tabela br. 34:	<i>Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu b.2</i>	143
70.	Tabela br. 35:	<i>ANOVA za nezavisnu promenljivu b.2</i>	143
71.	Tabela br. 36:	<i>Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu b.2 po Tukey HSD testu</i>	144
72.	Tabela br. 37:	<i>Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu b.3</i>	145
73.	Tabela br. 38:	<i>ANOVA za nezavisnu promenljivu b.3</i>	146
74.	Tabela br. 39:	<i>Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu b.3 po Tukey HSD testu</i>	146
75.	Tabela br. 40:	<i>Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu c.1</i>	147
76.	Tabela br. 41:	<i>ANOVA za nezavisnu promenljivu c.1</i>	148
77.	Tabela br. 42:	<i>Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu c.1 po Tukey HSD testu</i>	149
78.	Tabela br. 43:	<i>Opisni statistički pokazatelji za nezavisnu promenljivu c.2</i>	150
79.	Tabela br. 44:	<i>ANOVA za nezavisnu promenljivu c.2</i>	150
80.	Tabela br. 45:	<i>Višestruka poređenja za nezavisnu promenljivu c.2 po Tukey HSD testu</i>	151
81.	Tabela br. 46:	<i>Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.1</i>	153

R.b.	Vrsta prikaza	Naziv grafičkog prikaza	Str.
82.	Tabela br. 47:	<i>Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.1</i>	154
83.	Tabela br. 48:	<i>Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.2</i>	155
84.	Tabela br. 49:	<i>Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.2</i>	156
85.	Tabela br. 50:	<i>Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.3</i>	157
86.	Tabela br. 51:	<i>Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.3</i>	157
87.	Tabela br. 52:	<i>Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.4</i>	158
88.	Tabela br. 53:	<i>Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu a.4</i>	159
89.	Tabela br. 54:	<i>Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu b.2</i>	160
90.	Tabela br. 55:	<i>Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu b.2</i>	160
91.	Tabela br. 56:	<i>Parametarska korelacija za nezavisnu promenljivu b.3</i>	161
92.	Tabela br. 57:	<i>Neparametarska korelacija za nezavisnu promenljivu b.3</i>	162
93.	Tabela br. 58:	<i>Parametarska korelacija za nezavisne promenljive c.1 i c.2</i>	163
94.	Tabela br. 59:	<i>Neparametarska korelacija za nezavisne promenljive c.1 i c.2</i>	163
95.	Tabela br. 60:	<i>Obaveza primene računovodstvene regulative i rokovi za dostavljanje finansijskih izveštaja u Republici Srbiji</i>	166
96.	Tabela br. 61:	<i>Savetodavna uloga računovođa u MSE</i>	173

PRILOG

UPITNIK

za sprovođenje istraživanja u svrhu izrade doktorske disertacije

Tema doktorske disertacije: Savremeni trendovi u harmonizaciji finansijskog izveštavanja

Mentor: Prof. dr Ljiljana Dmitrović Šaponja, redovni profesor

Doktorand: Mr Sunčica Milutinović

Opšti deo upitnika	<p>01. Vrsta pravnog lica u kom ste zaposleni:</p> <ul style="list-style-type: none">a) Veliko pravno lice koje primenjuje MSFIb) Srednje pravno lice koje primenjuje MSFIc) Srednje pravno lice koje primenjuje MSFI za MSPd) Malo pravno lice koje primenjuje MSFI za MSPe) Malo pravno lice koje primenjuje Pravilnik Ministarstva finansijaf) Mikro pravno lice (preduzetnik) ili drugo pravno lice <p>02. Vi ste:</p> <ul style="list-style-type: none">a) Zakonski zastupnikb) Generalni direktorc) Finansijski direktord) Rukovodilac računovodstva / revizijee) Lice odgovorno za sastavljanje finansijskih izveštaja <p>03. Vaše radno iskustvo u oblasti računovodstva / revizije:</p> <ul style="list-style-type: none">a) 0-1 godinab) 2-5 godinac) 6-9 godinad) 10 i više godina <p>04. Posedujete profesionalno zvanje iz oblasti računovodstva / revizije izdato od strane:</p> <ul style="list-style-type: none">a) Saveza računovođa i revizora Srbijeb) Neke druge (strane) profesionalne organizacijec) Ne posedujete profesionalno zvanje
--------------------	---

	Na sledeća pitanja odgovorite sa:					
	1 nikad	2 ponekad	3 često	4 uvek		
Izvori informisanosti i nadzor nad finansijskim izveštavanjem	(1) O izmenama zakona i podzakonskih propisa iz oblasti računovodstva informišem se:					
	- na stručnim seminarima		1	2	3	4
	- putem Interneta		1	2	3	4
	- kroz stručnu publikaciju i štampana izdanja		1	2	3	4
	- od drugih kolega iz prakse		1	2	3	4
	(2) O novinama iz oblasti MSFI i drugih oblika profesionalne regulative informišem se:					
	- na stručnim seminarima		1	2	3	4
	- putem Interneta		1	2	3	4
	- kroz stručnu publikaciju i štampana izdanja		1	2	3	4
	- od drugih kolega iz prakse		1	2	3	4
	(3) U poslednje tri godine vršena je kontrola (nadzor) nad procesom pripreme i prezentacije finansijskih izveštaja:					
	- od strane internih organa u pravnom licu u kom ste zaposleni (nadzorni odbor, interni revizor ili dr.)		1	2	3	4
	- od strane eksternog organa van pravnog lica (a, da nije u pitanju eksterni revizor)		1	2	3	4
	(4) U poslednje tri godine vršena je kontrola usklađenosti finansijskih izveštaja sa računovodstvenom regulativom (Zakon, MSFI i dr.):					
	- od strane internih organa u pravnom licu u kom ste zaposleni (nadzorni odbor, interni revizor ili dr.)		1	2	3	4
	- od strane eksternog organa van pravnog lica (a, da nije u pitanju eksterni revizor)		1	2	3	4

		1	2	3	0		
Na sledeća pitanja odgovorite sa:		ne slažem se	delimično se slažem	slažem se	nemam stav		
Računovodstvena regulativa i kvalitet finansijskog izveštavanja	(5) Zakonsku računovodstvenu regulativu u Srbiji karakteriše:						
	- Česta izmena zakona i propisa			1	2	3	0
	- Neusklađenost zakona sa MSFI			1	2	3	0
	- Loša zakonska rešenja			1	2	3	0
	- Marginalizovanje računovodstvene profesije			1	2	3	0
	(6) MSFI su:						
	- Sveobuhvatni			1	2	3	0
	- Razumljivi za tumačenje			1	2	3	0
	- Jednostavni za primenu			1	2	3	0
	- Obimni			1	2	3	0
	- Imaju veliki broj alternativa			1	2	3	0
	- Adekvatno prevedeni na srpski jezik			1	2	3	0
	- Pokrivaju sve potrebne aspekte sastavljanja finansijskih izveštaja u Srbiji			1	2	3	0
(7) Raspoloživi priručnici i drugi pisani materijali za primenu MSFI su:							
- Aktuelni			1	2	3	0	
- Jasni			1	2	3	0	
- Dovoljni			1	2	3	0	
(8) Odgovornost za kvalitet finansijskog izveštavanja u Srbiji snose:							
- Država i njeni organi			1	2	3	0	
- Savez računovođa i revizora Srbije			1	2	3	0	
- Obrazovne institucije			1	2	3	0	
Finansijski izveštaji u skladu sa MSFI	(9) Finansijski izveštaji sastavljeni na bazi MSFI:						
	- zadovoljavaju informacione potrebe eksternih korisnika			1	2	3	0
	- zadovoljavaju informacione potrebe internih korisnika			1	2	3	0
	- pružaju razumljive, relevantne i pouzdane informacije			1	2	3	0
	- sadrže informacije uporedive na međunarodnom nivou			1	2	3	0
	- istinito i fer prikazuju finansijski položaj, uspešnost i novčane tokove			1	2	3	0
	(10) Finansijski izveštaji pravnog lica u kom sam zaposlen/a uporedivi su sa finansijskim izveštajima:						
	- drugih pravnih lica u Srbiji sastavljenih na bazi MSFI			1	2	3	0
	- pravnih lica van EU (Makedonija, Crna Gora, BiH) sastavljenih na bazi MSFI			1	2	3	0
	- pravnih lica iz EU sastavljenih na bazi MSFI			1	2	3	0

Pitanje otvorenog tipa	<p>(11) Da ste u mogućnosti, šta bi promenili u oblasti računovodstva u Srbiji?</p>
------------------------	---